



INNKALLING TIL MØTE

Møtestad: Kommunestyresalen - Evje og Hornnes kommune
Dato: 07.11.2018
Tid: 09:00

Setesdalsamarbeid

Bykle, Valle, Bygland,
Evje og Hornnes

0900 – 1045 Regionalt politiråd i Setesdal 1050 - 1110 Folkemusikk og verdsarvlista v/Setesdal
Spelemannslag 1110 – 1130 Bærekraftig byggeri v/prosjektordinator Ingvild Hovden og Innovasjon
Norge v/Roar Flatland 1130-12 Lunsj 12 – 15 Styremøte

Medlemene vert med dette kalla inn til møte.
Varamedlemar og tilsette som får innkallinga, møter berre etter særskild innkalling.
Vert du av lovlege grunnar hindra i å møte, må du melde frå til Setesdal regionråd på tlf. 37 93 75 00.

Bjørn Alfred Ropstad
Utvalseiar

Marie Johnnysdotter Pedersen
utvalssekretær

Saksnr	Innhald
PS 65/18	Godkjenning av innkalling og sakliste
PS 66/18	Godkjenning av møteprotokoll frå møte 05.09.18
PS 67/18	Styreleiar orienterar
PS 68/18	Dagleg leiar orienterar
PS 69/18	Leiar rådmannsutvalet orienterar
PS 70/18	Fylkeskommunen orienterar
PS 71/18	Referatsaker
RS 40/18	Referat rådmannsmøte 4. oktober 2018
RS 41/18	Referat rådmannsmøte 19. september 2018
RS 42/18	Referat rådmannsmøte 17. oktober 2018
RS 43/18	Referat Setesdal Næringsforum, 24.10.18
RS 44/18	Utviklingsprosjekt før fylkessammenslåing Setesdal vidaregåande skule avd. Hornnes
RS 45/18	Referat frå arbeidsgruppemøte Rv9-prosjektet, 26.09.18
RS 46/18	Sluttrapport Næringsforesight Agder 2030
PS 72/18	Delegerte saker
DS 27/18	Svar på søknad moglegheitsstudie,- Otra elvepark
PS 73/18	Drøfting/orienteringssaker
PS 74/18	Orientering ymse repr / utval
PS 75/18	Førespurnader
PS 76/18	Støtteordning og retningsliner arrangement i Setesdal
PS 77/18	Berekraftig byggeri - sluttrapport og forslag til oppfølgingsprosjekt
PS 78/18	Budsjett 2019
PS 79/18	Søknad om støtte til utvikling av Sesilåmi
PS 80/18	Søknad om tilskot til gardsbutikk, Heimigard-Rysstad

PS 65/18 Godkjenning av innkalling og sakliste



Setesdalsamarbeid

Bykle, Valle, Bygland,
Eyje og Hornnes

Saksmappenr: 2017/3 - 29

Arkiv:

Sakshandsamar: Rita Hansen

Saksframlegg

Setesdal regionråd

Saksnummer	Utval	Møtedato
66/18	Setesdal Regionråd - Styre	07.11.2018

Godkjenning av møteprotokoll frå møte 05.09.18

Dagleg leiar tilrår:

Møteprotokoll vert lagt fram for godkjenning.

Saksutgreiing:

1. Bakgrunn for saka

2. Saksopplysningar

3. Vurderingar

Vedtak sendast til:

Valle, den 30.10.2018

Rita Hansen
dagleg leiar

1 Møteprotokoll styre 20180906

MØTEPROTOKOLL

Møtestad: Kommunestyresalen Valle

Dato: 05.09.2018

Tid: 09:00 – 15.15

Faste medlemar som møtte:

Namn	Funksjon	Representerte
Bjørn Alfred Ropstad	Leder	E OG H KOMMUNE
Jon Rolf Næss	Medlem	BYKLE KOMMUNE
Tone Lise Avdal	Medlem	BYKLE KOMMUNE
Knut Hagen	Medlem	VALLE KOMMUNE
Steinar Kyrvestad	Medlem	VALLE KOMMUNE
Anne Eikerapen	Medlem	BYGLAND KOMMUNE
Vidar Frøysnes	Medlem	BYGLAND KOMMUNE
Leiv Rygg Langerak	Nestleder	BYGLAND KOMMUNE
Lars Reidar Vasland	Medlem	E OG H KOMMUNE
Britt Ingrid Andersen	Medlem	E OG H KOMMUNE

Varamedlemar som møtte:

Namn	Møtte for	Representerte
Åse Ingebjørg Flateland	Margit Dale	VALLE KOMMUNE

Frå administrasjonen møtte:

Namn	Stilling
Marie J. Pedersen	Sekretær
Rita Hansen	Dagleg leiar
Runar Granheim	Rådgjevar

Andre som møtte:

Namn	
Frantz Are Nilsen	Rådmann Bykle kommune
Aud Sunniva Fuhr	Rådmann Valle kommune
Aasmund Lauvdal	Rådmann Bygland kommune
Anne Sofie Hornnes	Konstituert rådmann, Evje og Hornnes kommune
Ola Olsbu	Aust-Agder fylkeskommune
Jon-Olav Strand	Fylkesvaraordfører Aust-Agder
Oddmund Ljosland	Ordfører Åseral kommune

Valle,

Marie J. Pedersen
Utvallssekretær

Saksnummer	Innhald
PS 51/18	Godkjenning av innkalling og sakliste
PS 52/18	Godkjenning av møteprotokoll
PS 53/18	Styreleiar orienterar
PS 54/18	Dagleg leiar orienterar
PS 55/18	Leiar rådmannsutvalet orienterar
PS 56/18	Fylkeskommunen orienterar
PS 57/18	Referatsaker
RS 31/18	Protokoll Generalforsamling L/L Setesdal Bilruter
RS 32/18	Referat rådmannsmøte 15. august 2018
RS 33/18	Anmodning til Kristiansand kommune om å revurdere saken om gratisbuskort til studenter!
RS 34/18	RegioNor-seminar under European Week of Regions and Cities
RS 35/18	RFF-søknad
RS 36/18	IGW 2019
RS 37/18	Ad prosjektsøknad MARA - Monitoring Committee of the Baltic Sea Region
RS 38/18	Signert samarbeidsavtale mellom Destinasjon Hovden og Setesdal Regionråd "Visit Setesdal"
RS 39/18	Intensjon om samarbeid og deltakelse i nasjonalt forskningsprosjekt om inkluderende praksis i arbeid mot mobbing fra barnehage til Universitet
PS 58/18	Delegerte saker
DS 23/18	Støtte til Setesdølen,- storavis til Naturligvis
DS 24/18	Administrativt vedtak, støtte til MFT-sertifisering for verksemder i Setesdal 2018
DS 25/18	Svar på søknad om tilskot til ny heimeside,- Sølvgården
DS 26/18	Svar på søknad om støtte til Vinter-forprosjekt
PS 59/18	Drøfting/orienteringssaker

DR 9/18	Fwd: Om vidare utvikling av interkommunalt samarbeid
DR 10/18	Fordeling av konsesjonskraftinntekter
DR 11/18	Otera AS - dei signal som kjem
DR 12/18	Utbytte AE og korleis AU tolkar utbyttepolitikken
PS 60/18	Orientering ymse repr / utval
PS 61/18	Førespurnader
PS 62/18	Møteplan 2019
PS 63/18	Søknad frå Folkehøgskolen helse,- forprosjekt
PS 64/18	Søknad - KVS Bygland,- ridehall

PS 51/18 Godkjenning av innkalling og sakliste

Saksprotokoll i Setesdal Regionråd - Styre - 05.09.2018

Handsaming:

Ingen merknad til innkalling og sakliste.

PS 52/18 Godkjenning av møteprotokoll

Saksprotokoll i Setesdal Regionråd - Styre - 05.09.2018

Handsaming:

Protokoll vart samrøystes godkjent.

PS 53/18 Styreleiar orienterar

Saksprotokoll i Setesdal Regionråd - Styre - 05.09.2018

Handsaming:

- Rv9 Nasjonal turistveg.
- Regionplan 2030.
- Dagleg leiar på plass.

Styreleier inviterte Connie Barthold (Evjemoen næringspark) for å orientere om moglege nytt konsept Mineralparken.

Tatt til orientering.

PS 54/18 Dagleg leiar orienterar

Saksprotokoll i Setesdal Regionråd - Styre - 05.09.2018

Handsaming:

Dagleg leiar orienterte om:

- Berekraftig byggeri
- Sgos
- Berekraftig reiseliv – resertifisering
- Inn på tunet
- MARA
- Desentralisert sykepleier
- Grunderkurs
- Næringsforum
- Regionplan Agder 2030
- Nettside – offentleg journal

- Rv9 markering når man kjem inn i setesdal.

Tatt til orientering.

PS 55/18 Leiar rådmannsutvalet orienterar

Saksprotokoll i Setesdal Regionråd - Styre - 05.09.2018

Handsaming:

Aasmund Lauvdal orienter frå rådmannsutvalet

- Selskapskontroll brannvesenet
- Setesdals museet
- Revisjon av konsesjon
- Nav møte
- IKS verts kommune samarbeid
- Forskningsprosjekt ved Universitetet.

Tatt til orientering.

PS 56/18 Fylkeskommunen orienterar

Saksprotokoll i Setesdal Regionråd - Styre - 05.09.2018

Handsaming:

Jon-Olav Strand:

- Fellesnemndas arbeid.
- Sammenslåing av fylkeskommunane.
- IKS arbeid fram mot sammen slåing.
- Arbeidet med inntak til videregående skule. Inntak kjem ut på høyring i oktober.
- Konsesjonskraft.
- Fellesnemndas neste møte er 8. oktober i Valle.
- Landbruksstrategien sendast ut på høyring.

Ola Olsbu:

- Status administrativt arbeid av nye fylkeskommunen.
- Utvikle Agder
- Agder fylkeskommune sine oppgåver
- Notat til samferdselsdirektoratet ved rørande utbygging av rv 9
- Rv9 gruppa – Agderbenken?
- Pågåande arbeid, ein strekning kvart år.

Tatt til orientering.

PS 57/18 Referatsaker

Saksprotokoll i Setesdal Regionråd - Styre - 05.09.2018

Handsaming:

Referatsaker vart teke til orientering.

RS 31/18 Protokoll Generalforsamling L/L Setesdal Bilruter

RS 32/18 Referat rådmannsmøte 15. august 2018

RS 33/18 Anmodning til Kristiansand kommune om å revurdere saken om gratisbuskort til studenter!

RS 34/18 RegioNor-seminar under European Week of Regions and Cities

RS 35/18 RFF-søknad

RS 36/18 IGW 2019

RS 37/18 Ad prosjektsøknad MARA - Monitoring Committee of the Baltic Sea Region

RS 38/18 Signert samarbeidsavtale mellom Destinasjon Hovden og Setesdal Regionråd "Visit Setesdal"

RS 39/18 Intensjon om samarbeid og deltakelse i nasjonalt forskningsprosjekt om inkluderende praksis i arbeid mot mobbing fra barnehage til Universitet

PS 58/18 Delegerte saker

Saksprotokoll i Setesdal Regionråd - Styre - 05.09.2018

Handsaming:

Delegerte saker vart teke til orientering.

DS 23/18 Støtte til Setesdølen,- storavis til Naturligvis

DS 24/18 Administrativt vedtak, støtte til MFT-sertifisering for verksemder i Setesdal 2018

DS 25/18 Svar på søknad om tilskot til ny heimeside,- Sølvgarden

DS 26/18 Svar på søknad om støtte til Vinter-forprosjekt

PS 59/18 Drøfting/orienteringssaker

Saksprotokoll i Setesdal Regionråd - Styre - 05.09.2018

Handsaming:

DR 9/18 Om vidare utvikling av interkommunalt samarbeid

Leiv Rygg Langerak orienterte om saka.

Styret ber dagleg leiar drøfte saka i rådmannsutvalet.

DR 11/18 Otera AS – dei signal som kjem

Styreleiar orienterte

DR 12/18 Utbytte AE og korleis AU tolkar utbyttepolitikken

Styreleiar orienterte.

Drøftingssaker vart teke til orientering.

DR 9/18 Fwd: Om vidare utvikling av interkommunalt samarbeid

DR 10/18 Fordeling av konsesjonskraftinntekter

DR 11/18 Otera AS - dei signal som kjem

DR 12/18 Utbytte AE og korleis AU tolkar utbyttepolitikken

PS 60/18 Orientering ymse repr / utval

Saksprotokoll i Setesdal Regionråd - Styre - 05.09.2018

Handsaming:

PS 61/18 Førespurnader

Saksprotokoll i Setesdal Regionråd - Styre - 05.09.2018

Handsaming:

Ingen førespurnader.

PS 62/18 Møteplan 2019

Saksprotokoll i Setesdal Regionråd - Styre - 05.09.2018

Handsaming:

Tilrådinga vart samrøystes vedteke.

Vedtak:

Styret godkjenner møteplan som framlagt.

Dagleg leiar tilrår:

Styret godkjenner møteplan som framlagt.

PS 63/18 Søknad frå Folkehøgskolen helse,- forprosjekt

Saksprotokoll i Setesdal Regionråd - Styre - 05.09.2018

Handsaming:

Åse Ingebjørg ber styret vurdere sin habilitet vedrørende sin plass i styre til Setesdal folkehøgskule.
Samrøystes sett habil i saka.

Tilrådinga vart samrøystes vedteke.

Vedtak:

Styret løyver **100.000** til Folkehøgskolen Helse, forprosjekt og modellutprøving. Midlene hentast frå ansvar 5000, restramme til prioriterte saker gjennom året.

Dagleg leiar tilrår:

Styret løyver **100.000** til Folkehøgskolen Helse, forprosjekt og modellutprøving. Midlene hentast frå ansvar 5000, restramme til prioriterte saker gjennom året.

PS 64/18 Søknad - KVS Bygland,- ridehall

Saksprotokoll i Setesdal Regionråd - Styre - 05.09.2018

Handsaming:

Åseral forlèt møtet under sakshandsaminga.

Tilrådinga vart samrøystes vedteke.

Vedtak:

Styret løyver **200.000,-** til bygging av ridehall ved KVS-Bygland. Det er ein føresetnad at Bygland kommune løyver tilsvarande beløp. Støtta blir utbetalt på grunnlag av stadfesta rekneskap.

Løyvinga blir dekt frå ansvar 5000, ledig ramme til prioriterte saker.

Dagleg leiar tilrår:

Styret løyver **200.000,-** til bygging av ridehall ved KVS-Bygland. Det er ein føresetnad at Bygland kommune løyver tilsvarande beløp. Støtta blir utbetalt på grunnlag av stadfesta rekneskap.

Løyvinga blir dekt frå ansvar 5000, ledig ramme til prioriterte saker.

PS 67/18 Styreleiar orienterar

PS 68/18 Dagleg leiar orienterar

PS 69/18 Leiar rådmannsutvalet orienterar

PS 70/18 Fylkeskommunen orienterar

PS 71/18 Referatsaker

Rådmannsmøte

Dato/tid: 04.10.18
Møtested: Møterom servicekontoret, Evjemoen
Møteleder: Aasmund Lauvdal
Til stede: Anne Sofie Hornnes, Frantz Are Nilsen, Aud Sunniva Fuhr, Sten Albert Reisænen (fra kl 1000) og Rita Hansen (referent).
Forfall:
I tillegg møtte: Katrine Homdrum kl 0900- kl 0945 (orientering OSS)
 Lars Erik Domaas kl 1300-1345 , (styremøte Setesdal IKT)
 Torunn Charlotte Nyberg kl 0945-1000 (på telefon)

Sak:	Tema:	Ansvar/ oppfølging:
	Orientering om pågående saker OSS v/Katrine Homdrum Se vedlagte presentasjon. Viktig med informasjon inn i rådmannsutvalget fremover. Katrine melder fra når aktuelt med neste orientering.	Se vedlagte presentasjon
	Lønnsforhandlinger Anne Sofie ber personalsjef i Evje og Hornnes kommune lage oversikt over lønn enhetsledere og sende til rådmannsutvalget.	Anne Sofie
	Regionplan Agder 2030 Setesdal representert i alle arbeidsgruppene. Representantene orienterer rådmannsutvalget i møtene fremover. Orientering v/Torunn Charlotte Nyberg, Valle kommune, deltar i arbeidsgruppe <i>Kultur</i> : Grappa er fremdeles mest i oppstartsfasen. Reiseliv og kulturminner viktige. Fokus på utfordringer, muligheter, rammevilkår og tiltak. Stram tidsplan hindrer bred involvering. Når arbeidsgruppa har kommet lengre, spilles det inn til rådmannsutvalget via Rita. Line Håberg Løvdal, Evje og Hornnes kommune, arbeidsgruppe <i>Utdanning og kompetanse</i> , deltar på møte 17.10.18 Dagfinn Thorkildsen, Valle kommune, arbeidsgruppe <i>Transport og kommunikasjon</i> , deltar på møte 17.10.18 Runar Granheim, rådgiver Setesdal regionråd, arbeidsgruppe <i>Verdiskaping og bærekraft</i> : Orientering avklares. Rita Hansen, Setesdal regionråd, arbeidsgruppe <i>Attraktive og livskraftige byer, tettsteder og distrikter</i> : orienterer på møte 17.10.18. I tillegg er Rita med i arbeidsutvalget, og orienterer herfra senere i prosessen.	
	NAV oppfølging Aasmund lager politisk sak til kommunestyret i Bygland. Sender saksfremlegget til rådmannsutvalget.	Aasmund
	Setesdalsmuseet eigedom IKS – oppfølging etter gjennomgang forrige møte Aasmund skal ha møte 04.10.18 med AAMA og Anna Stella. Følges opp på neste møte.	Aasmund

	<p>MARA</p> <p>Prosjektet er godkjent i interreg-systemet. Det kom inn 114 søknader. 31 gikk gjennom, blant dem MARA. Ikke fått ytterligere informasjon om nivå på prosjektet, eller om det er innvilget helt eller delvis. Videre orientering utsettes til mer info foreligger.</p>	Rita
	<p>Interkommunalt samarbeid i Setesdal – vegen vidare</p> <p>Sak fra Leiv Rygg Langerak, 2017/202-15 datert 19.06.18. Oppfølging av vedtak i kommunestyrene vedrørende interkommunalt samarbeid.</p> <p>Forankret i Bygland. Aud Sunniva, Anne Sofie, Frantz og Sten arbeider med å få en politisk forankring ila 2018.</p>	Aud Sunniva, Anne Sofie, Frantz og Sten
	<p>Revisjon av konsesjonsvilkår Otravassdraget – status v/Frantz</p> <p>Følgende personer er kontaktpersoner:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Frantz leder administrativ arbeidsgruppe • Steinar Kyrvestad er politisk kontaktperson 	
	<p>Skjønnsmidler brann – søknadsfrist 08.18.19</p> <p>Ekstraordinært skjønn. Gjelder utgifter over 250,- pr innbygger. Anne Sofie sender søknaden på vegne av medlemskommunene i Setesdal brann IKS.</p> <p>Kort oppsummert - forutsatt at søknaden innvilges:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 - Kostnader 5,6 mill 2 - Den sentrale refusjonspotten på 3,5 mill går uavkortet til brann 3 - De resterende 2,2 mill fordeles etter grunnprinsippet om fordeling av kostnader <p>Anne Sofie sender ut oversikt.</p>	Anne Sofie
	<p>Styremøte Setesdal IKT</p>	Se sakliste fra Setesdal IKT
	<p>Eventuelt:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 - Ønske om velkomstbrev nye innbyggere? Rita sender ut kort beskrivelse av hvordan få det i gang. 2 - GDPR Hver enkelt sjekker ut status i egen kommune, og orienterer i neste møte. 3 – Strategi for digitalisering Rita lager et kort notat om hvordan gripe det an. 4 – Diverse høringer Sten videresender 	Rita Alle Rita Sten



Setesdalsamarbeid

Bykle, Valle, Bygland,
Evje og HornnesVår ref.:
2017/11017Sakshandsamar:
Rita Hansen
rita.hansen@setesdal.noDato
02.10.2018

REFERAT RÅDMANNSMØTE 19. SEPTEMBER 2018

Dato/tid: 19.09.18
Møtested: Møterom LMT, Evjeheimen, Evje
Møteleder: Aasmund Lauvdal
Til stede: Anne Sofie Hornnes, Frantz Are Nilsen, Aud Sunniva Fuhr, Sten Albert Reisænen (fra kl 1100) og Rita Hansen (referent)
Forfall:

Sak:	Tema:	Ansvar/ oppfølging:
	Orientering LMT v/Ellen Benum	Se vedlagte presentasjon
	Info fra rådmannsutvalget Agder v /Aasmund KS og Agder 2030 SNU-midler (kriminalitetsforebyggende) Drømmejobben (KS) Studieplasser sykepleie – behov Fylkeskommunen: Levekårssatsing Klimaveikart Agder Agder 2030	
	Regionplan Agder 2030 v/Rita Arbeidsgruppene har skrivefrist 15. november 2018. Stram tidsplan i prosessen begrenser muligheten for involvering og mobilisering. Setesdal representert i alle arbeidsgruppene: <ul style="list-style-type: none">• Line Håberg Løvdal, Evje og Hornnes kommune, deltar i Utdanning og kompetanse• Runar Granheim, rådgiver Setesdal regionråd, deltar i Verdiskaping og bærekraft• Torunn Charlotte Nyberg, Valle kommune, deltar i Kultur• Dagfinn Thorkildsen, Valle kommune, deltar i Transport og kommunikasjon• Rita Hansen, Setesdal regionråd, deltar i Attraktive og livskraftige byer, tettsteder og distrikter	

	I tillegg er Rita med i arbeidsutvalget. Representantene ønskes inn i rådmannsmøte for å orientere.	Rita avtaler
	Miljøfyrtårnsertifisering kommunehus? Nyttig tiltak, som også er tatt inn som indikator for resertifiseringsarbeidet Bærekraftig reisemål. Bidrar til økt fokus på bærekraft i alle ledd. Innsats: kostnad: 15-17000,- + ca 15-20 timer interntid. Deretter resertifisering hvert 3. år. Bykle kommunehus er allerede Miljøfyrtårnsertifisert. Bygland, Valle og Evje og Hornnes ønsker å vurdere dette på et senere tidspunkt.	
	Selskapskontroll i Setesdal brannvesen IKS – oppfølging Anne Sofie sendt oppfølging av anbefalingene i rapporten og foreslår å legge inn ekstra tid i representantskapsmøtet slik at det også fungerer som årlig eiermøte.	
	Setesdalsmuseet eigedom IKS – vegen videre v/Anne Stella Karlsdottir Orientering omkring historikk og aktuelle problemstillinger. Diskuteres på neste rådmannsmøte. Anne Stella sender over all dokumentasjon, avtaler osv.	Neste møte
	Revisjon av konsesjonsvilkår Otravassdraget – status v/Frantz Følgende personer er kontaktpersoner i den videre prosessen: <ul style="list-style-type: none"> • Frantz leder administrativ arbeidsgruppe • Steinar Kyrvestad er politisk kontaktperson 	
	NAV Bygland, Valle og Bykle samordner seg. Aasmund lager forslag til sak, som kan benyttes i alle tre kommunene.	
	Interkommunalt samarbeid i Setesdal – vegen videre Sak fra Leiv Rygg Langerak, 2017/202-15 datert 19.06.18. Oppfølging av vedtak i kommunestyrene vedrørende interkommunalt samarbeid.	Neste møte
	Orientering Setpro ved Jan Gunnar Østerhus, Setpro og Kåre Einar Skaia Larsen, Bygland kommune	Se vedlagte presentasjon
	Lokale lønnsforhandlinger kap 3 og 5, status	
	Setesdal IKT – nye kommunenummer Styremøte Setesdal IKT settes opp på neste rådmannsmøte	Rita avtaler
	Info: Framtidsbygda 2018, Åmli Revisjonsseminar i Oslo 19. oktober Møteplan for 2019	
	Besøk IKS Besøk til Setesdal brannvesen IKS for bedriftspresentasjon og omvisning.	
	Grunnet stor saksmengde blir det ekstra møte torsdag 4. oktober.	





LOKALMEDISINSKE TJENESTER SETESDAL LMT SETESDAL

Felles interkommunal helseenhet siden 2013
Samarbeid om felles fagressurser og kompetanse

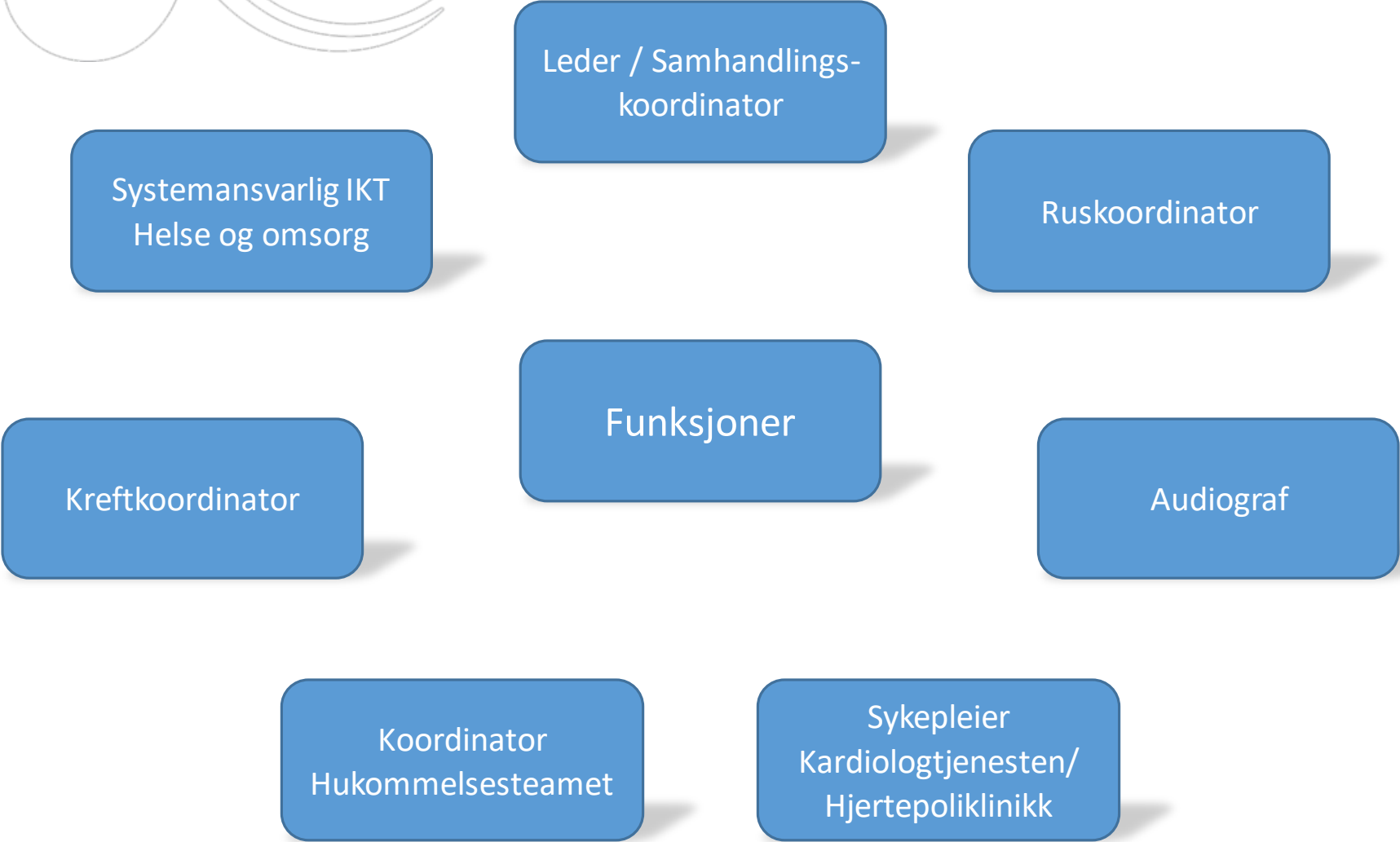
19.09.18



LITT HISTORIKK

- Flere år med helseprosjekter
- 2012 kommunestyrevedtak i Bykle, Valle, Bygland, Evje og Hornnes,
 - en felles interkommunal helseenhet: Lokalmedisinske tjenester Setesdal
- 2013 Oppstart / drift med Evje og Hornnes kommune som administrativ vertskommune
 - Med: Systemansvarlig IKT, Demenskoordinator, Psykolog, Ruskoordinator, leder /samhandlingskoordinator
- 2014 Evaluering av LMT Setesdal
 - Kreftkoordinator og Audiograf (hørselskoordinator) kom til
 - og Psykolog gikk ut
- 2015 – 2017 Prosjekt psykisk helse og rus i Setesdal
- 2017 Brukerundersøkelse hørsel
- 2018 Fem års drift



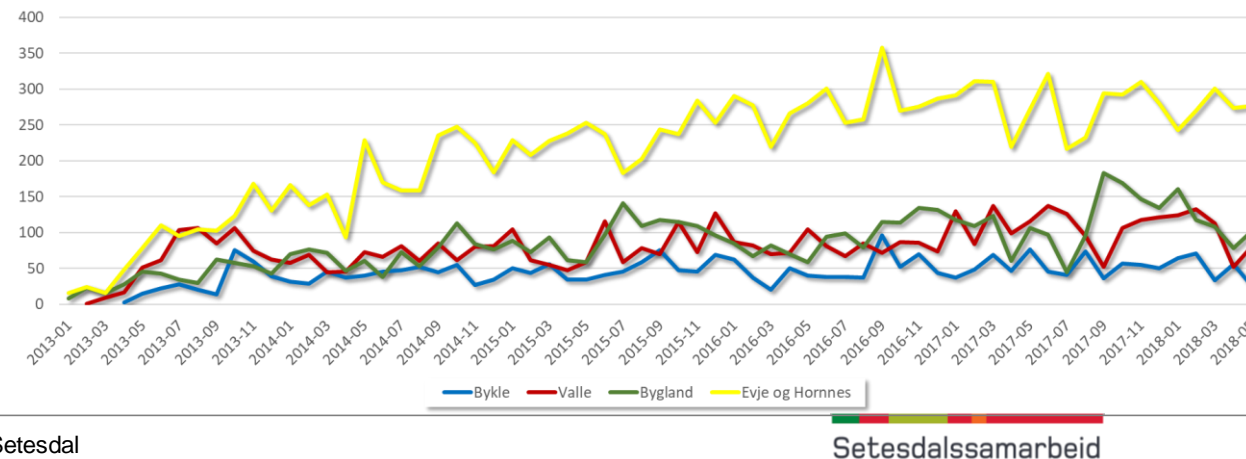


LEDER LMT SETESDAL / SAMHANDLINGSKOORDINATOR

- ✓ Lede og utvikle LMT Setesdal
- ✓ Koordinere helsesamarbeidet på tvers av kommunene i Setesdal og forvaltningsnivåene
- ✓ Følge opp samarbeidsavtaler med spesialisthelsetjenesten.
- ✓ Er med i Helsenetverket, Regionalt samarbeidsutvalg, Koordinerende avtalegruppe, arbeidsutvalget til kommunenes overordnede strategisk samarbeidsutvalg (AU- KOSS) og i arbeidsutvalget for Overordnet strategisk samarbeidsutvalg (AU- OSS), bisitter i KOSS og OSS.

SYSTEMANSVARLIG IKT HELSE OG OMSORG

- Internasjonalt sertifisert på EUs nye personvernforordning, GDPR
 - Personvernombud for kommunene i Setesdal
 - Veileder og rådgir helse og omsorgstjenestene på IKT
 - Arrangerer nettverksmøter/systemansvarligsamlinger i regionen
 - Representerer Setesdal i
 - OSS IKT Forum
 - OSS Fagutvalg for ehelse og velferdsteknologi
 - RKG AU
 - Representerer KS inn i styringsgruppen for Normen
 - Gir reell påvirkning i hvilke krav vi skal innfri som kommuner
 - Del av **norsk**helsenett sitt kompetansenettverk KomUT
- ✓ Videokonferanser mot Sørlandet sykehus HF og andre samarbeidspartnere
 - ✓ Integrrert Profil med Compilo
 - ✓ Integrrert Tunstall trygghetsalarmer med Compilo
 - ✓ Innført Kjernejournal
 - ✓ Innført Digital dialog med fastlege på flere legekantor i regionen
 - ✓ Elektronisk samhandling i fengselshelsetjenesten
 - ✓ Innført elektroniske meldinger i Pleie og omsorg:



HVA SIER ANDRE?



Re: Etter din opptreden under Arendalsuka - Melding (HTML)

FIL MELDING ADOBE PDF

Slett Svar Svar alle Videre send Hurtigtrinn Flytt Merk som ulest Kategoriser Følg opp Oversett Zoom

fre 19.08.2016 15:21
Kierkol Ingvild <ingvild.kierkol@stortinget.no>

Hei!
 Dette var jo særdeles oppløftende! Det viser at noen jobber veldig godt med gode løsninger - klapp dere sjøl på skuldra.
 Jeg har en ganske fullbooket høst, men jeg vil gjerne komme og besøke dere men må komme tilbake med forslag på datoer litt utpå høsten.
 Det virker som en god investering å ha egen IKT-kompetanse for helse og omsorg.



Mvh
 Ingvild Kjerkol
 Stortingsrepresentant Arbeiderpartiet

Den 18. aug. 2016 kl. 09.15 skrev John A. Horve <John.A.Horve@e-h.kommune.no>:
 Hei,
 Jeg må bare få berømme deg for din opptreden bl a på Lille Andevinge onsdag ettermiddag.
 Tenkte jeg ville informere deg om et par ting vi har gjort i Setesdalregionen:

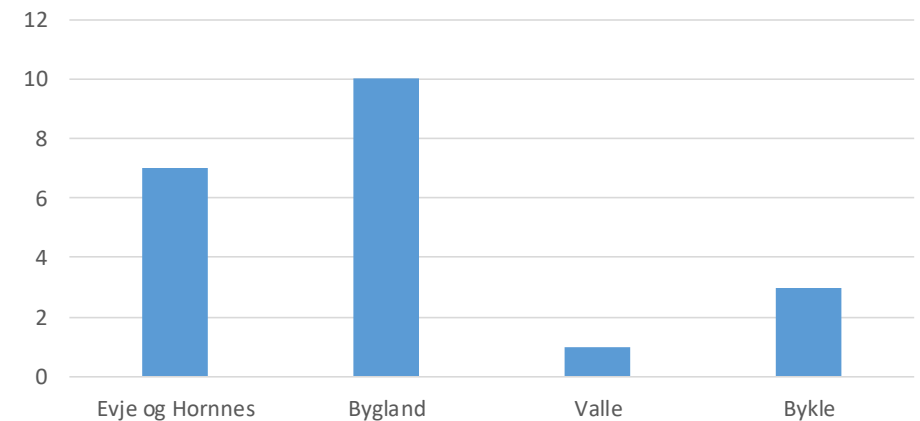
Ingvild Kjerkol Ingen elementer

Ingvild Kjerkol
 Stortingsrepresentant for AP
 Medlem av
 Helse- og omsorgskomiteèn

RUSKOORDINATOR

- ✓ Ansvar for oppfølging av tiltak i Rusmiddelpolitisk handlingsplan
- ✓ Samarbeider med fagmiljøet Psykisk helse og rus, NAV, skoler, politi, barnevern ..
- ✓ Kompetanseutvikling blant helsepersonell i Setesdal
- ✓ Undervisning til ungdomsskoler og videregående skoler
- ✓ Leder Fagnettverk psykisk helse og rus i Setesdal
- ✓ Arrangerer fagdag med midler fra Fylkesmannen
- ✓ Pårørende samtaler / undervisning – lavterskeltilbud
- ✓ Leder for arbeidsgruppe - Hasjavyvenning i Setesdal 
- ✓ **AV·OG·TIL**  koordinator
- ✓ SLT-samarbeid (Samordning av kriminalitetsforebyggende tiltak)

Pårørendesamtaler 2017



FAGDAG PSYKISK HELSE OG RUS

- Årets fagdag er 16. oktober på Evjemoen kino og scene
 - Helsesista, Marius Sjømæling, Blå Kors Loland Behandlingscenter
- 2017 – 144 deltakere
 - Ada Sofie Austegard, Elsa Almås og Phoenix Haga
- 2016 – 110 påmeldte
 - Pål Solhaug, seniorrådgiver ved RVTS Sør, Menneskemøter som forandrer
- 2015 – 100 påmeldte
 - Frid Hansen, familieperspektivet
- 2014 – 80 påmeldte
 - Avhengighet og kognitiv svikt, FASD i et livsløpsperspektiv.



LMT SETESDAL

LMT SETESDAL
LOKALMEDISINSKE
TJENESTER

Setesdalssamarbeid
Bykle, Valle, Bygland,
Evje og Hornnes

Fagdag psykisk helse og rus tirsdag 16. oktober 2018
på Evjemoen kino og scene med tema **Barn som pårørende**



Årets hovedtaler er selveste Helsesista

Tale Maria Krohn Engvik – Hele Norges helsesøster på snapchat.

Et av Helsesista sine mål er å øke den psykiske helsen til norsk ungdom. «Dette klarer jeg ikke alene, men jeg tror på at om alle vi som jobber mot dette målet, løfter hverandre og vårt budskap, når vi enda flere».

Andre foredragsholdere på programmet denne dagen er



Sara Ruenes Bakken



Marius Sjømæling



Frode Dunsæd

Fagdagen starter med registrering kl 08:30 og varer fram til kl 15:00. Den passer for de som jobber i skole, barnehage, sykehus, kommunal helse og omsorg, NAV, bruker- og pårørendeorganisasjoner, samt for de som er pårørende selv.

Fagdagen er gratis, men deltakere som ikke møter faktureres med 400 kroner.

Bindende påmelding innen fredag 5. oktober 2018 på
<https://www.fylkesmannen.no/nrb/Aust-og-Vest-Agder/Kurs-og-konferanser1/Fagdag-rus-og-psykisk-helse-Setesdal-2018/>

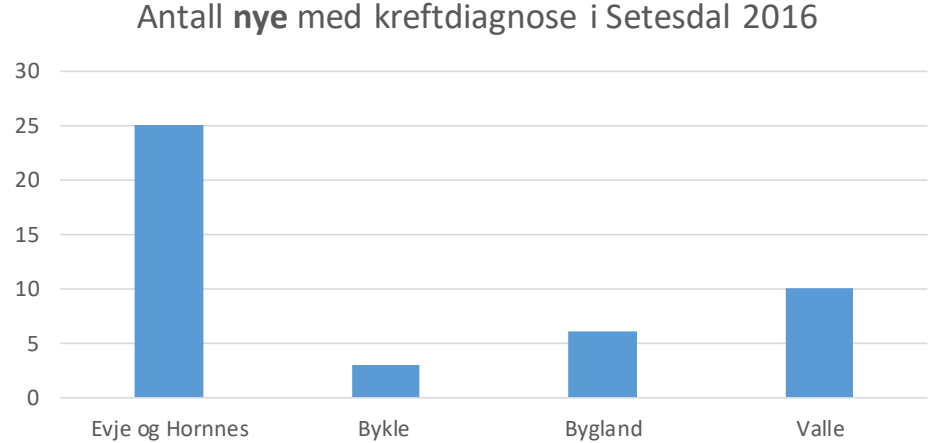
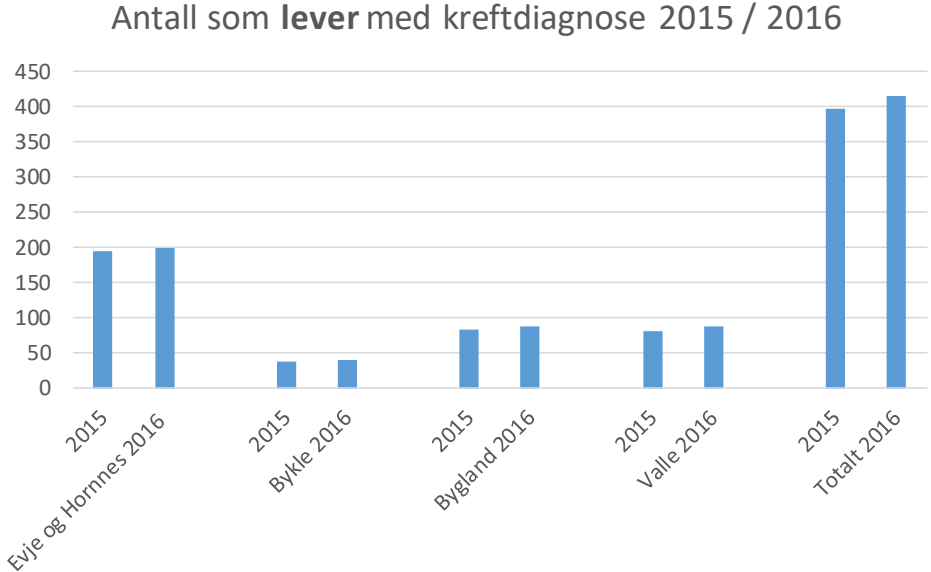
Mer informasjon om arrangementet finner dere på Fylkesmannens nettside og på arrangementets facebookside.

Fagdagen er et samarbeid mellom NAV, Sørlandet sykehus HF, Fylkesmannen i Aust- og Vest-Agder og LMT Setesdal.



KREFTKOORDINATOR

- ✓ Kartlegger pasientens behov, samt pårørende
- ✓ Mobiliserer tjenester
- ✓ Lavterskeltilbud
- ✓ Samarbeid med spesialisthelsetjenesten
- ✓ Samarbeid med lokale kreftkontakter
- ✓ Samarbeid med helsepersonell og andre
- ✓ Kreftforeningen: Temakafe og Treffpunkt

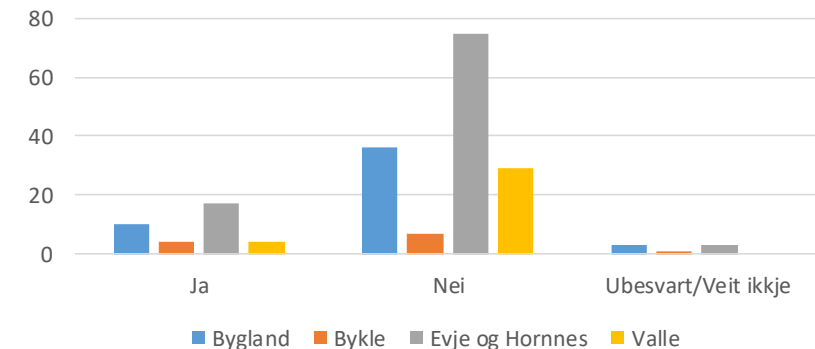


AUDIOGRAF – HØRSEL

- ✓ Avansert kontroll og oppfølging av høreapparat, hørselsmålinger, avtrykk til nye propper, tekniske hjelpemidler
- ✓ Informasjon/kompetanseheving av personell i kommunene
- ✓ Tett samarbeid med Hørselskontaktene, Hørselssentralen og Hjelpemiddelsentralen
- ✓ Kommunebesøk
- ✓ Hjemmebesøk ved spesielle behov
- ✓ Dropp-in service

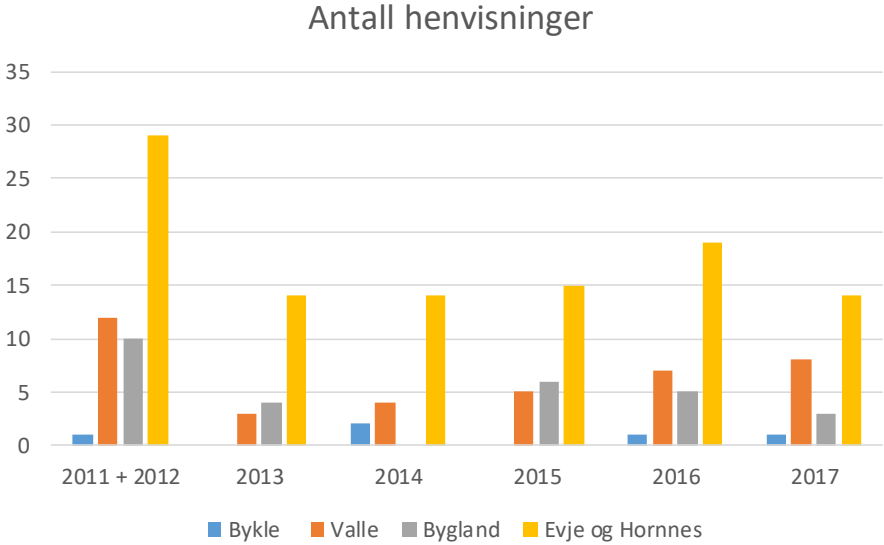
Kommune	2015	2016	2017	SUM
Evje og Hornnes	123	138	140	401
Bygland	31	43	55	129
Valle	23	36	50	109
Bykle	9	13	9	31
Andre kommuner	12	5	4	21
Andre registreringer	50	79	81	210
SUM	248	314	339	901

10. Vil du nytte deg like mye av hørselstilbudet om du berre får tilbud ved Hørselssentralen i Arendal?



KOORDINATOR HUKOMMELSESTEAMET

- ✓ Utreder personer med hukommelsesproblemer
- ✓ Rapporterer til fastlegen
- ✓ Halvårlige oppfølgingsbesøk og vurderer nye hjelpe- og omsorgstiltak
- ✓ Arrangerer pårørendeskole
- ✓ Deltar årlig på demensteamkonferanse og er med i fagnettverk i fylket



KARDIOLOGTJENESTEN / HJERTE POLIKLINIKK

- ✓ Hjertepoliklinikk en dag ukentlig, hver 5. uke er det ikke tilbud
- ✓ Ultralyd av hjertet
- ✓ Elektrokardiogram (EKG)
- ✓ Pacemaker kontroller
- ✓ ICD – Hjertestarterkontroller
- ✓ Besøker sykehjemmene på forespørsel
- ✓ SSHF tilbyr hospitering for leger og sykepleiere



Konsultasjoner pr år

	2014	2015	2016	2017
Evje og Hornnes	89	100	106	109
Bygland	37	32	24	27
Valle	22	29	33	16
Bykle	25	21	15	16
Iveland	2	3	1	3
Åseral	7	10	14	13
Hægebostad	3	1	1	2
Audnedal	5	4	2	3
Vennesla	3	2	2	2
Andre steder	2	4	3	3
SUM	195	206	201	194

ÅRSRAPPORTER

- Hver funksjon lager egen årsrapport



- Årsrapportene sendes samlet til Helsenetverket og rådmenn

BUDSJETT

	Ramme 14	Regnskap 14	Ramme 15	Regnskap 15	Ramme 16	Regnskap 16	Ramme 17	Regnskap 17	Ramme 18
Bykle	601 135	378 154	627 700	369 104	648 500	433 506	646 000	427 993	605 267
Valle	701 205	441 104	718 600	425 273	746 000	494 608	750 200	487 328	676 118
Bygland	681 076	428 442	669 700	414 322	740 400	486 790	733 500	478 044	681 240
Evje og Hornnes	1 356 544	853 356	1 551 800	834 355	1 551 800	976 014	1 492 800	965 237*	1 364 140
Sum	3 339 960	2 101 056	3 567 800	2 043 054	3 686 700	2 390 918	3 622 500	2 358 602	3 326 765

* Tillegg: egenandel lønn Kreftkoordinator på kr 92 550



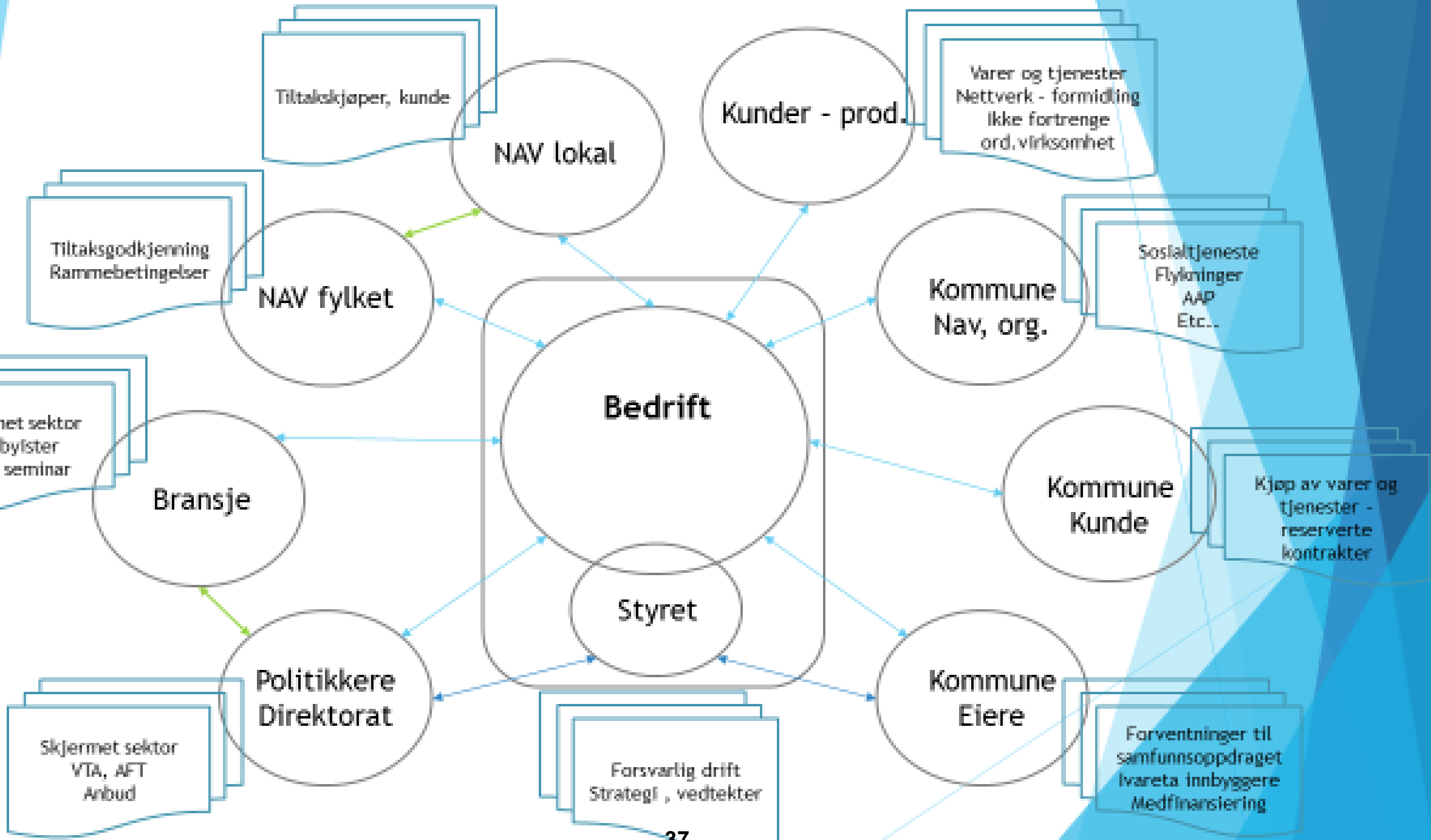
TAKK FOR OPPMERKSOMHETEN

STATUSRAPPORT

jf Generalforsamling 21.6.18

AAP
UFØRETRYGDEDE
SOSIALHJELPSMOTTAKERE
ARBEIDSLEDIGE

KOMMUNEVIS FORDELT





FORUTSETNING FOR STATUSRAPPORTEN

- FOLKETALL TOTALT: 8305 (pr. 2. kv. 2018)
- FOLKETALL 18-67: 5150 (som over)
- TALLMATERIALET ER INNHENTET FRA SSB
 - ANTALL AAP APRIL 2018 TALL
 - ANTALL UFØRE 2016 TALL
 - ANTALL SOS.HJELP 2017 TALL
 - ANTALL ARB. LEDIGE APRIL 2018 TALL
- OVERLAPPING – SOS.HJELP OG UFØRE/AAP KAN FOREKOMME

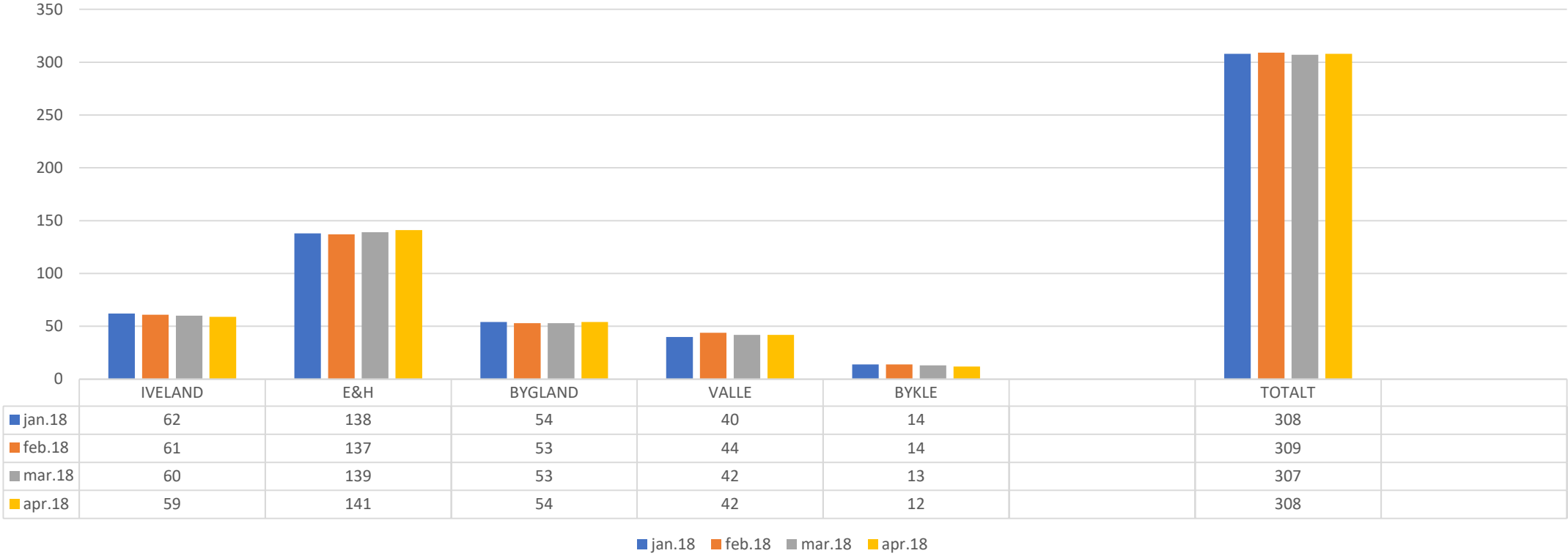
Arbeidsavklaringspenger

(AAP)



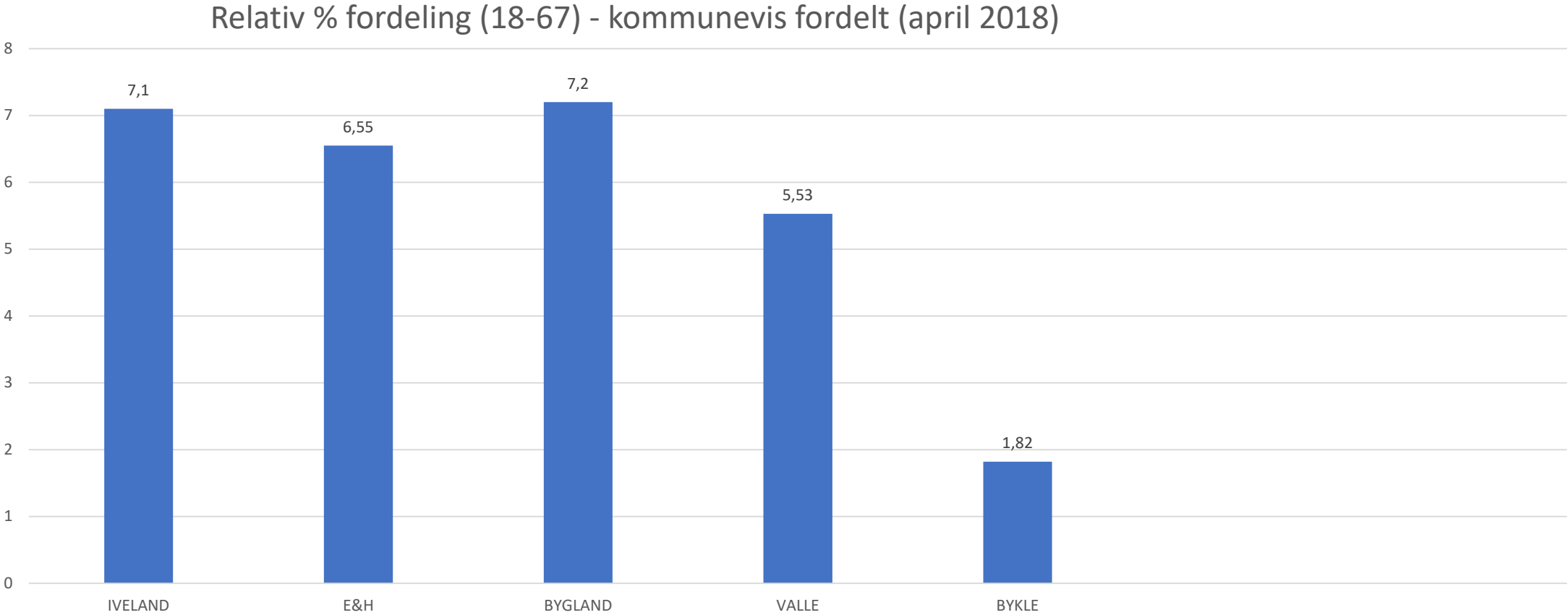
Arbeidsavklaringspenger (AAP)

MOTTAKERE AV AAP I PERIODEN JAN-APR 2018
18-67





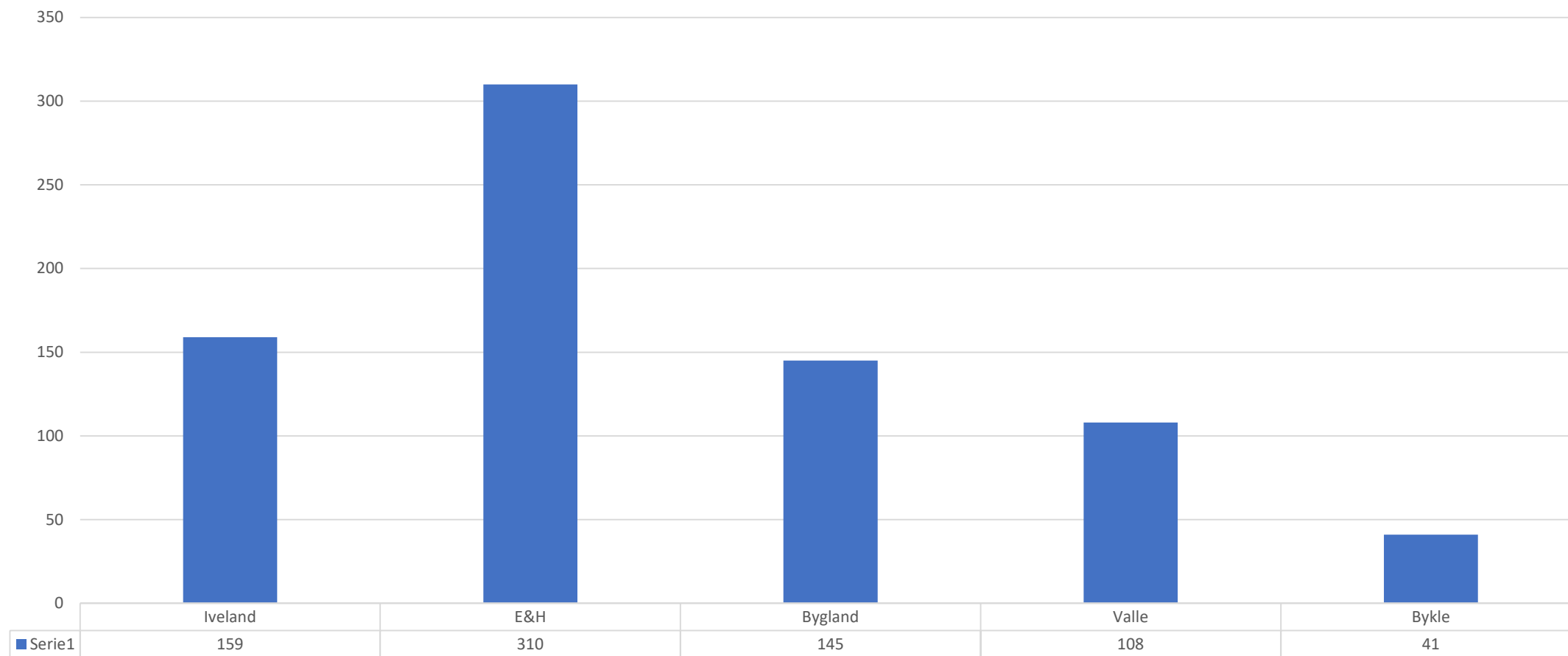
Arbeidsavklaringspenger (AAP)



Uføretrygdede

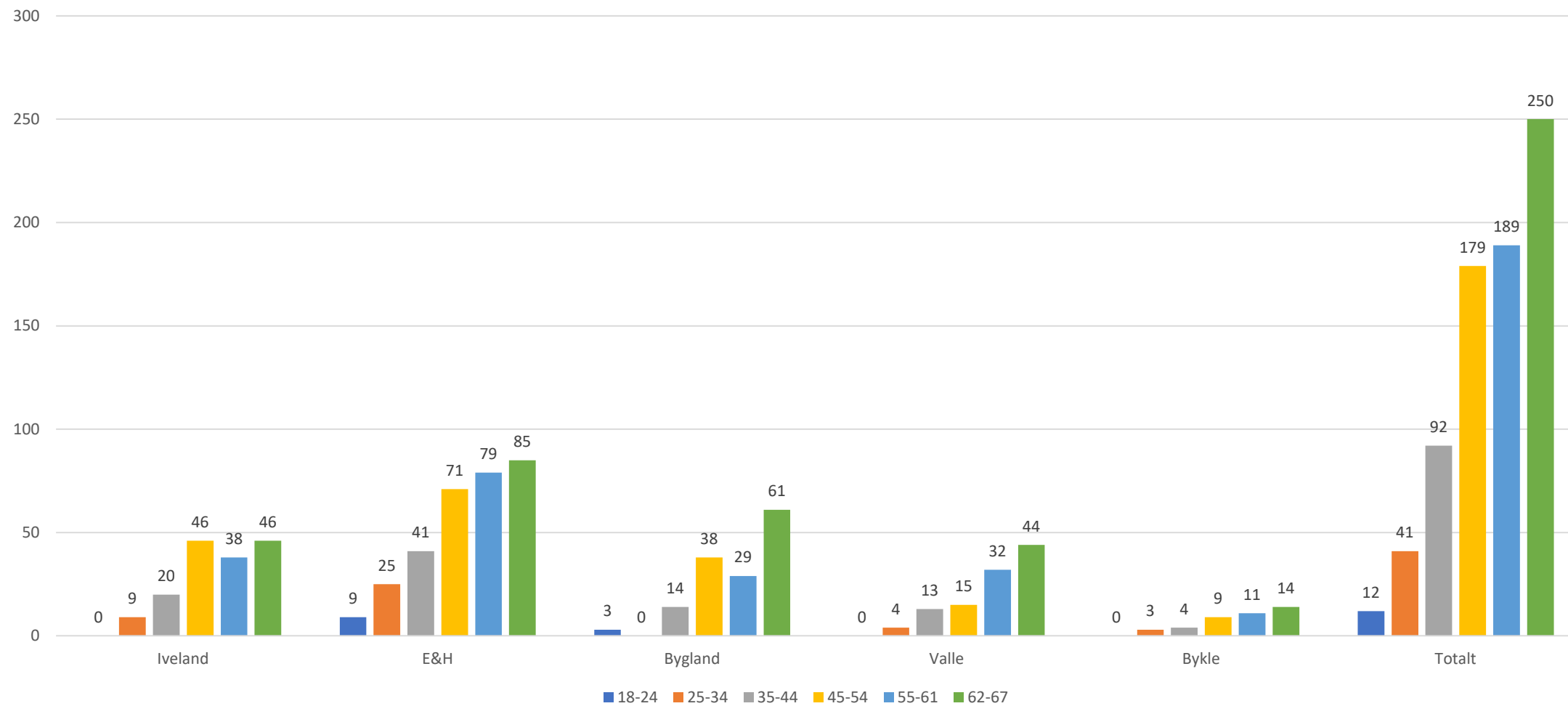


Uføretrygdede



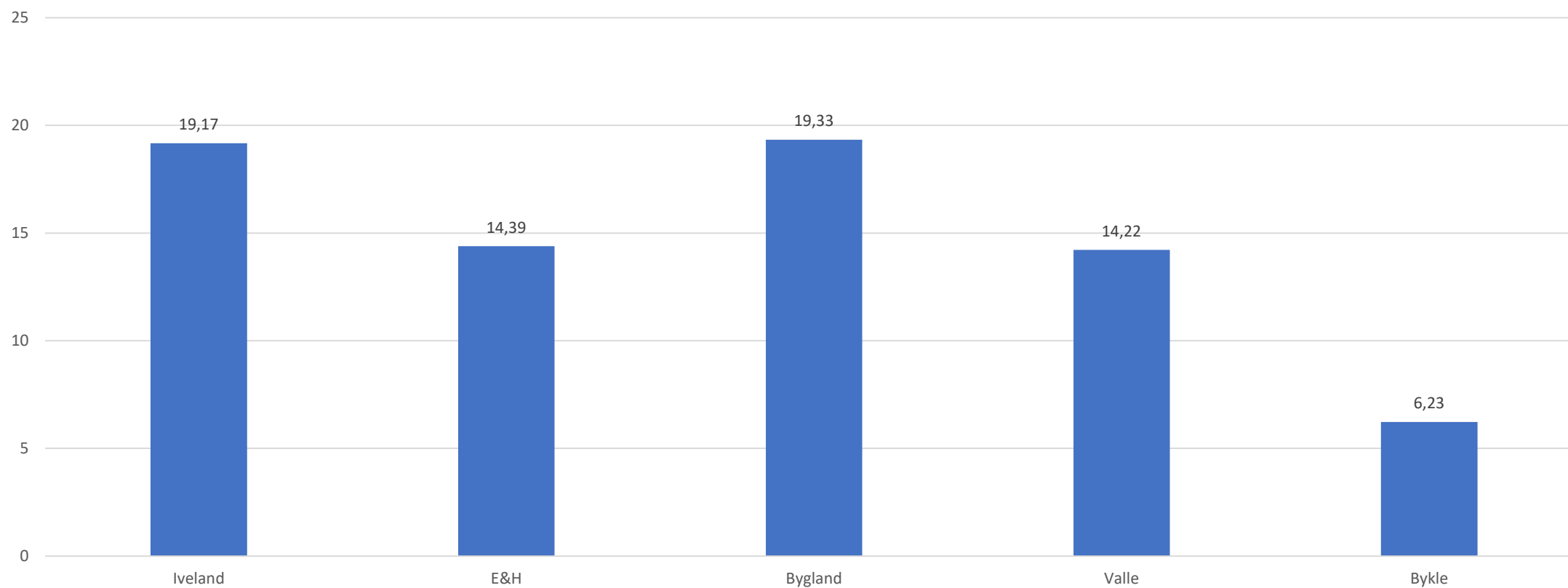
Uføretrygdede

Aldersfordelt hver kommune



Uføretrygdede

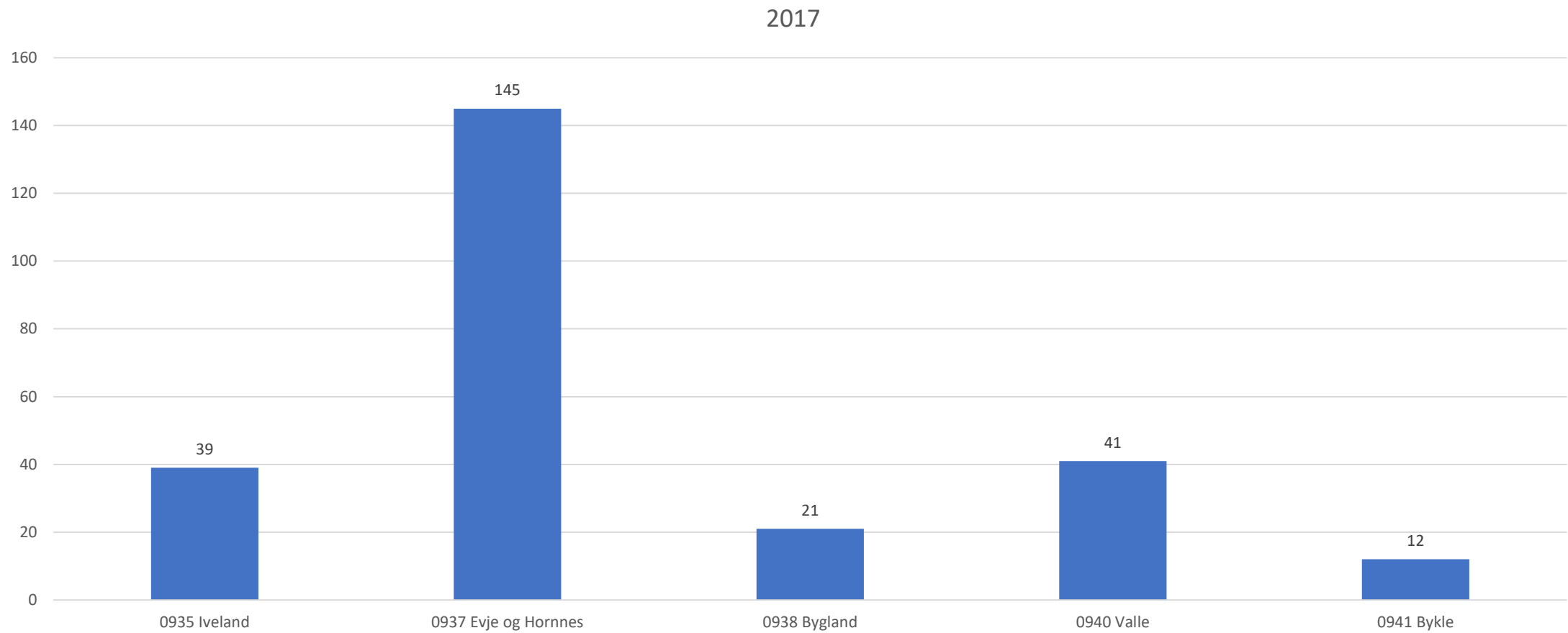
Relativ % fordeling (18-67)- kommunevis fordelt



Sosialhjelpsmottakere



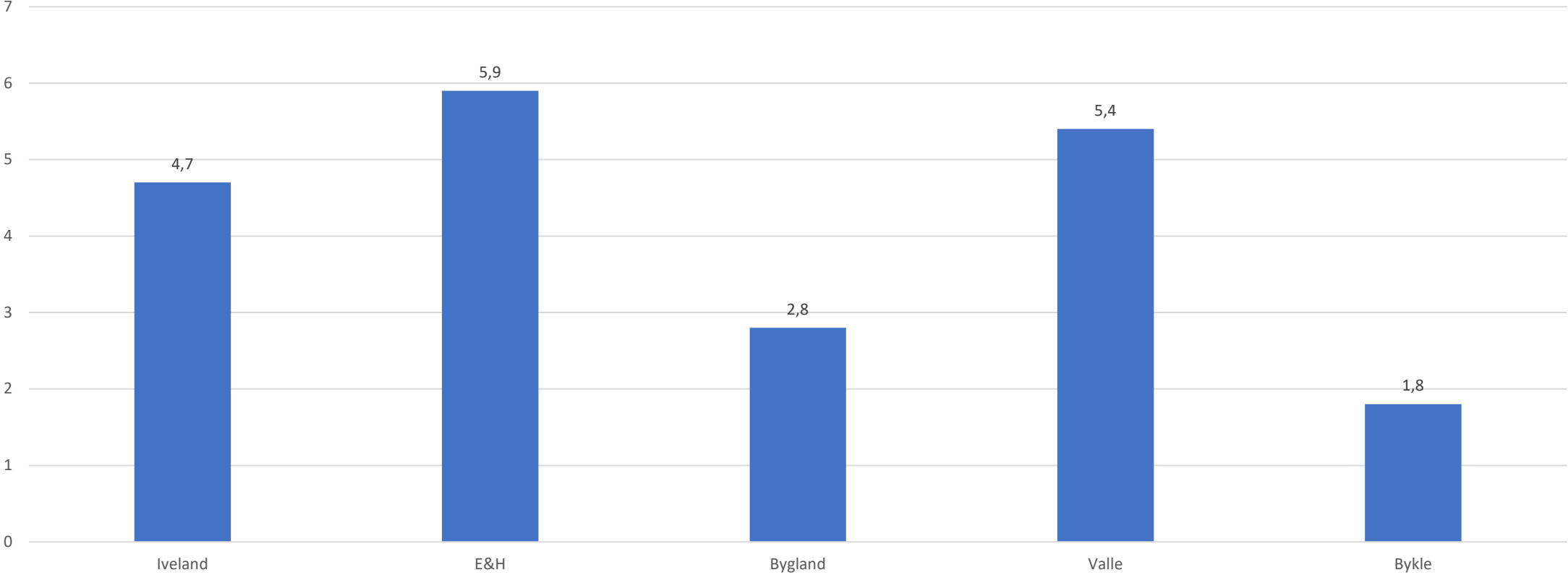
SOSIALHJELPSMOTTAKERE





Sosialhjelpsmottakere

Relativ % fordeling (18-67) - kommunevis fordelt



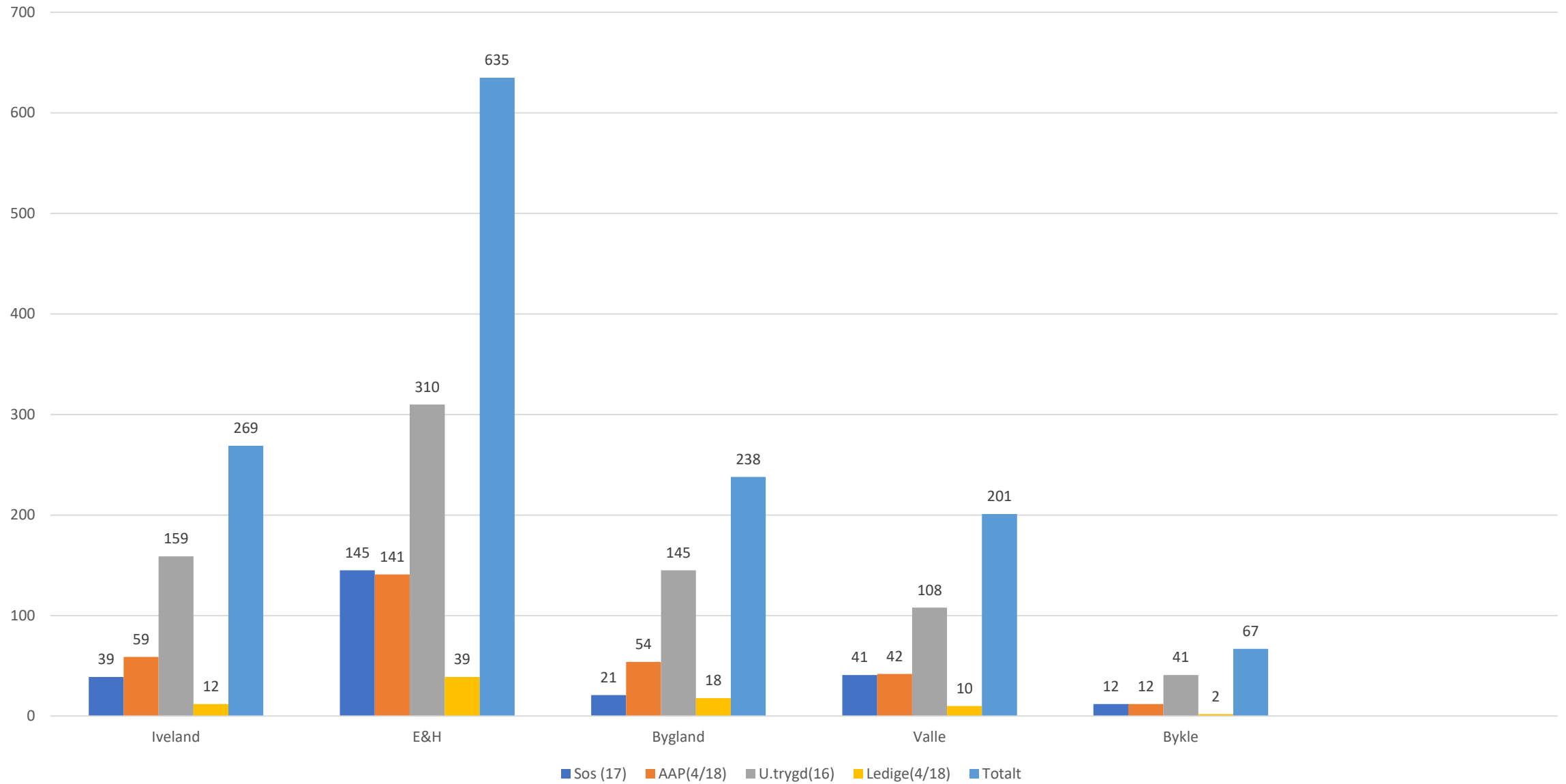
Samlet fremstilling



SAMLET FREMSTILLING

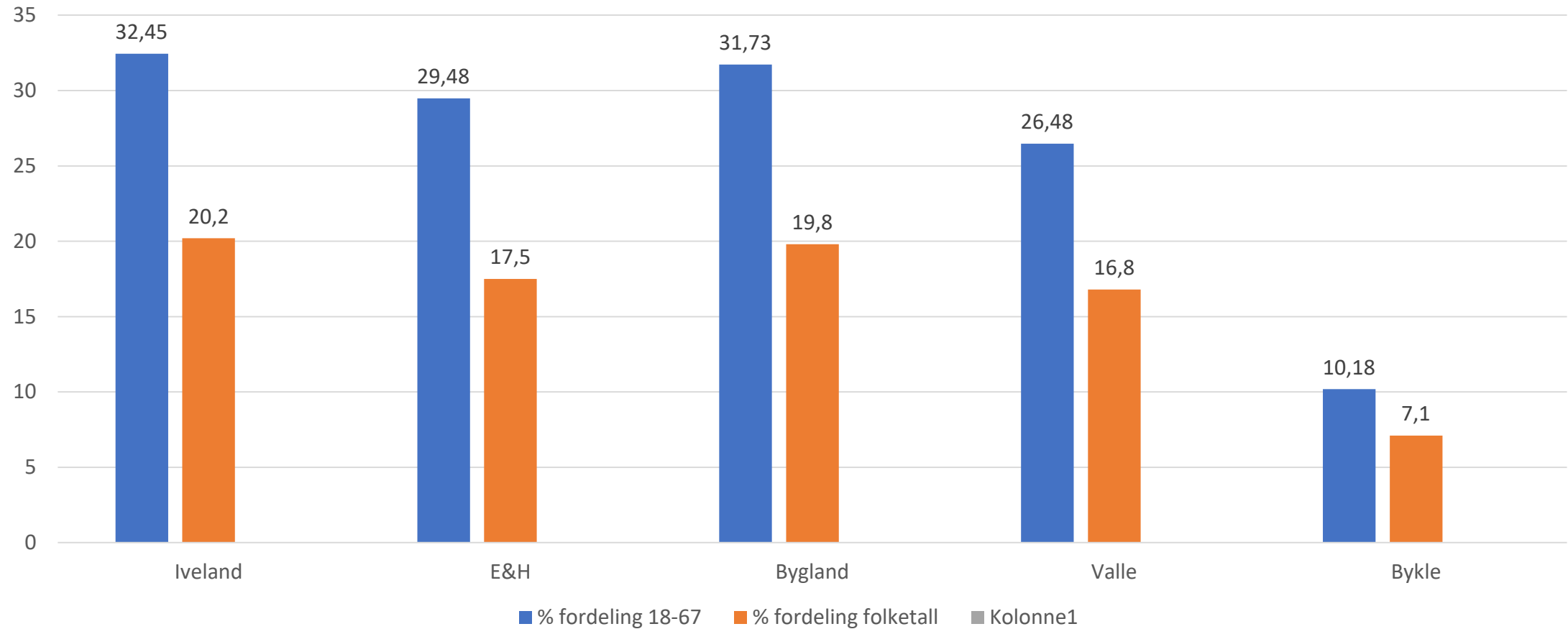
	Sos (17)	AAP(4/18)	U.trygd(16)	Ledige(4/18)	Totalt	% fordeling 18-67	% fordeling folketall
Iveland	39	59	159	12	269	32,4	20,2
E&H	145	141	310	39	635	29,4	17,5
Bygland	21	54	145	18	238	31,7	19,8
Valle	41	42	108	10	201	26,4	16,8
Bykle	12	12	41	2	67	10,1	7,1

Samlet fremstilling





Relativ % fordeling (samlet)



Mulighetsbildet

Hva kan Setpro AS bidra med sammen med dere?



«Hvor trykker skoen?»

- Unge voksne som faller utenfor NAVs tiltakspakker
- Lange ventelister i våre tiltak – flere passiviseres
- Barn i skolepliktig alder med større utfordringer
- Innflytting (trygdeflyktninger ??)
- Aktivitet(arbeidslignende) for mennesker med funksjonsnedsettelse.
Flere må i aktivitet
- Aktivitetsplikten for sosialhjelpsmottakere



DEL 2 - MULIGHETSBILDET

- HVA KAN SETPRO AS BIDRA MED?

1. SETPRO AS ER ET VIKTIG ARBEIDSMARKEDSPOLITISK VERKTØY FOR EIERNE VÅRE. NAV ER VÅR STØRSTE OG VIKTIGSTE KUNDE OG VI LEVERER I DAG TJENESTER INNENFOR

- KARTLEGGING (12 PLASSER, GODKJENT LEVERANDØR, IKKE KONKURRANSEUTSATT)
- AVKLARING (7 PLASSER, KONKURRANSEUTSATT)
- FORMIDLING (25 PLASSER, KONKURRANSEUTSATT)
- VARIG TILRETTELAGT ARBEID (29 PLASSER, GODKJENT LEVERANDØR)

2. SETPRO AS KAN I SAMARBEID MED EIERNE UTVIKLE ULIKE TYPER PROGRAMMER

- AKTIV I EVJE OG HORNNES
- DAG OG AKTIVITETSTILBUD FOR FLERE GRUPPER (PSYKIATRI, RUS, MENNESKER MED FUNKSJONSNEDESETTELSE)
- KOMMUNALE PLASSER (tilsvarende NAV tiltak)
- ANDRE TILTAK

AVSLUTNING

- VI ØNSKER Å HA EN DIALOG RUNDT TEMAET FREMOVER
- SETPRO AS HAR GOD KOMPETANSE PÅ ARBEIDS&INKLUDERINGSFELTET
- SETPRO AS ØNSKER Å VÆRE ET VERKTØY FOR VÅRE EIERE



Setesdalsamarbeid

Bykle, Valle, Bygland,
Eyje og HornnesVår ref.:
2017/11019Sakshandsamar:
Rita Hansen
rita.hansen@setesdal.noDato
31.10.2018

REFERAT RÅDMANNSMØTE 17. OKTOBER 2018

Dato/tid: 17.10.18
Møtested: Møterom servicekontoret, Evjemoen
Møteleder: Aasmund Lauvdal
Til stede: Anne Sofie Hornnes, Frantz Are Nilsen, Aud Sunniva Fuhr, Sten Albert Reisænen (til kl 1200) og Rita Hansen (referent).

Forfall:
I tillegg møtte: Runar Granheim kl 1200-1230
Dagfinn Thorkildsen kl 1230-1300
Line Håberg Løvdal kl 1300-1345

Sak:	Tema:	Ansvar/ oppfølging:
	GDPR Gjennomgang av status i kommunene. Godt i gang, rimelig god kontroll. SR kobler seg på kommende møte Valle/Bykle.	
	Oppfølging NAV Behandles politisk i Bykle, Valle og Bygland kommune. Går sin gang. Når alle behandlet, sendes særutskrift av vedtak i kommunestyret til alle de andre involverte kommuner. Aasmund følger opp mot rådmann i Vennesla Svein Skisland.	Frantz, Aud Sunniva, Aasmund
	Setesdalsmuseet eigedom IKS Møte med Aama gjennomført – ref forrige møte. Styret i Setesdalsmuseet eigedom IKS kommer med en formell henvendelse om å vurdere utviding av nåværende eiendomsselskap, behandles i alle 5 kommuner. Styret i Setesdalsmuseet eigedom IKS skal behandle sak om utvidelse i rerepresentantskapet før jul før viderebehandling i alle 5 kommunene.	
	Revisjon av konsesjonsvilkår Otravassdraget – status v/Frantz (fast punkt)	

	<p>Følgende personer er kontaktpersoner:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Frantz leder administrativ arbeidsgruppe • Steinar Kyrvestad er politisk kontaktperson <p>Intet nytt.</p>	
	<p>Interkommunalt samarbeid – veggen vidare</p> <p>Sak fra Leiv Rygg Langerak, 2017/202-15 datert 19.06.18. Oppfølging av vedtak i kommunestyrene vedrørende interkommunalt samarbeid. Forankret i Bygland. Aud Sunniva, Anne Sofie, Frantz og Sten arbeider med å få en politisk forankring ila 2018. Lage felles politisk sak. Aud Sunniva sender ut forslag.</p>	Aud Sunniva
	<p>Budsjett 2019 - status</p> <p>Gjennomgang av status.</p>	
	<p><u>Midt-Agder Friluftsråd</u></p> <p>Evje og Hornnes og Iveland er med. God erfaring. Valle og Bygland vurderer.</p>	
	<p>Administrativt innspill fra Valle kommune – «digital Byggesak»</p> <p>God sak. Avventer bredere tilnærming. Rådmannsgruppa ønsker å besøke en relevant kommune.</p>	Rita
	<p>Regionplan Agder 2030</p> <p>Setesdal representert i alle arbeidsgruppene. Representantene orienterer rådmannsutvalget i møtene fremover.</p> <p>Line Håberg Løvdal, Evje og Hornnes kommune, arbeidsgruppe <i>Utdanning og kompetanse</i>, orienterte om arbeidet så langt, og fikk med innspill til det videre arbeidet. Dokumenter fra orienteringen ettersendes.</p> <p>Dagfinn Thorkildsen, Valle kommune, arbeidsgruppe <i>Transport og kommunikasjon</i>, orienterte om arbeidet så langt.</p> <p>Runar Granheim, rådgiver Setesdal regionråd, arbeidsgruppe <i>Verdiskaping og bærekraft</i>: orienterte om arbeidet så langt.</p> <p>Rita Hansen, Setesdal regionråd, arbeidsgruppe <i>Attraktive og livskraftige byer, tettsteder og distrikter</i>: orienterte om arbeidet så langt. Generelt: stram tidsplan, viktig å få innspill.</p> <p>I tillegg er Rita med i arbeidsutvalget, og orienterer herfra senere i prosessen når arbeidsgruppene har levert tekstene sine.</p>	Se vedlegg
	<p>Nettverk Setesdal barnehage og skole v/Line Håberg Løvdal</p> <p>Informasjon fra møtet i Nettverk Setesdal skole om ny organisering av Nettverk Setesdal barnehage og skole fra 01.01.2019.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rådmannsutvalget er positive til ny organisering av Nettverk Setesdal barnehage og skole, og at det framtidige navnet er Nettverk Setesdal oppvekst. 	

	<ul style="list-style-type: none"> Rådmannsutvalget er positive til at det sendes en invitasjon til Åseral kommune om å delta i Nettverk Setesdal oppvekst fra 01.01.2019. <p>Rådmannsutvalget ønsker at Nettverk Setesdal oppvekst forankres i rådmannsutvalget, og at det er et fagsamarbeid, og ikke et frivillig fagsamarbeid.</p>	
	<p>MARA</p> <p>Prosjektet er godkjent i interreg-systemet. Det kom inn 114 søknader. 31 gikk gjennom, blant dem MARA. Komiteen bedt alle involverte om ytterligere kommentarer til enkelte punkter i prosjektsøknaden. Videre orientering utsettes til mer info foreligger.</p>	Rita
	<p>Eventuelt</p> <ul style="list-style-type: none"> Nettverkene bør møte i rådmannsmøtet årlig og ved behov. Neste møte i rådmannsgruppa blir i Arendal, grunnet rådmanns- og ordførerkonferanse 14. – 15. november. 	
	<p>Møtet avsluttet med bedriftsbesøk til Setesdal Miljø og Gjenvinning IKS</p>	

Nettverk Setesdal oppvekst



Informasjon om Nettverk Setesdal oppvekst

Mål, innhold, organisering, ansvar og oppgaver

Formål: Lærende nettverk, kompetanseutvikling og erfaringsdeling

Organisering

Nettverk Setesdal oppvekst er et fagsamarbeid forankret i rådmannsutvalget i Setesdal. Leder og sekretær møter i rådmannsutvalget 1 gang per år, samt etter behov. Nettverket består av barnehagemyndighet og skolefaglig ansvarlig/rådgiver fra kommunene Bykle, Bygland, Valle, Evje og Hornnes. Oppstart av Nettverk Setesdal Oppvekst er fra 01.01.2019.

Ansvar:

- Barnehagemyndighet og skolefaglig ansvarlige/rådgiver i hver av kommunene har ansvar
- Møteledelse: fast leder. Lederansvar rulleres annenhvert år. Fastsettes i første møte 11.01.2019.
- Sekretær: fast sekretær. Ansvar for sekretærrollen rulleres annenhvert år. Fastsettes i første møte 11.01.2019.

Innhold:

- Oppfølging av Regionplan Agder
- Innspill fra regionen til faggruppe utdanning
- Regionens innspill til innhold fylkesmannens møter for oppvekst og utdanning
- Oppfølging av nasjonale føringer, regelverk og satsinger på barnehagen og skolens områder
- Planlegging, organisering og oppfølging kompetanseutvikling for barnehagesektoren i Setesdal. Oppfølging av nasjonale tiltak om videreutvikling av nettverkene til regionale samarbeidsfora med ansvar for å prioritere, innrette og dimensjonere kompetansetiltakene i regionen for å bidra til en felles retning, forutsigbarhet for alle aktører, kvalitetssikring av de barnehagebaserte kompetansetiltakene og at midlene benyttes til formålet
- Mal for årsplan for barnehagane i Setesdal
- Oppfølging av [Opplæringsloven § 10-8. Kompetanseutvikling](#)
- Samarbeid om det 13-årige opplæringsløpet

Drift av forum for styrere og rektorer i Setesdal

- Drift av forum for styrere i Setesdal
- Regional ordning for kompetanseutvikling barnehage
- Drift av forum for rektorer i Setesdal
- Drift av forum for rektorer ungdomsskoler og videregående skoler i Setesdal

Representasjon for region Setesdal i:

Faggruppe utdanning:

- Representant faggruppe utdanning: Lisa Eiken, pedagogisk rådgiver Bygland
- Vararepresentant faggruppe utdanning: Line H.Løvdal, rådgiver oppvekst E & H

Lokalt gitt eksamen:

- Ansvar Leif Kvinlog, skolefaglig ansvarlig Bykle kommune

Arbeidsutvalg for fylkesmannens utdanningsmøte (AU):

- Representant: Lisa Eiken, Pedagogisk rådgiver Bygland
- Vararepresentant: Line Håberg Løvdal, rådgiver oppvekst Evje og Hornnes

Forum for styrere i Setesdal

Formål: kompetanseheving, kunnskapsutvikling, erfaringsdeling og lærende nettverk

Deltakere: styrere fra barnehagene i Setesdal og barnehagemyndighet i kommunene i Setesdal

Omfang: 1 møte høst og vår med tidsramme kl.10.-14.

Innhold:

- Oppfølging av nasjonale føringer, regelverk og satsinger på barnehagens område
 - Hvordan gripe nye nasjonale føringer – sammenheng med barnehagens eksisterende satsinger og videreutvikling av barnehagen
 - Arbeid med implementering av rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver
- Erfaringsdeling – dele erfaringer fra arbeid med oppfølging av nasjonale føringer og implementering av rammeplan for barnehagen
- Lærende nettverk – profesjonssamarbeid (Knut Roald)
 - Styrerne forbereder utfra problemstillinger som skal drøftes i styrernetttverk
 - Bruk av IGP-modellen
 - Individuelt er den forberedelse som den enkelte gjør i formant av møtet
 - Gruppe er presentasjon og oppsummering
 - Plenum er presentasjon fra gruppene, drøfting og oppsummering

Plan for kompetanseutvikling for barnehagesektoren i Setesdal

Plan for barnehagebasert kompetanseutvikling for barnehagesektoren i Setesdal 2018-2022 er utvikla med bakgrunn i Nasjonal strategi «*Kompetanse for fremtidens barnehage. Revidert strategi for kompetanse og rekruttering 2018-2022*» (Kunnskapsdepartementet, F-4438).

Planen omfatter satsingsområde for barnehagebasert kompetanseutvikling som er felles for barnehagene i Setesdal.

Formål er å bidra til god kvalitet i barnehagene gjennom å heve kompetansen for alle tilsette som arbeider i barnehagen.

Mål.

- Sikre alle barn eit barnehagetilbod av høg kvalitet
- Alle barnehager utvikler sin pedagogiske praksis gjennom barnehagebasert kompetanseutvikling
- Kompetanseutviklinga skal bidra til en utviklingsprosess for heile personalet i den enkelte barnehage på tvers av kompetansenivå.
- Bidra til å realisere rammeplanens intensjoner og krav
- Kvalitetssikring av de barnehagebaserte kompetansetiltaka for barnehagene i Setesdal

Plan omfatter både kommunale og ikke-kommunale barnehager, og barnehagemyndighet i kommunene i Setesdal. Barnehagemyndighet i kommunene har ansvar for oppfølging av kompetanseplanen og kvalitetssikring av kompetansetiltakene.

Mal for årsplan for barnehagene i Setesdal

Med heimel i barnehagelova og forskrifta om rammeplan for barnehagens innhald og oppgåver kapittel 7, skal barnehagen utarbeide ein årsplan.

Mal for årsplan for barnehagar i Setesdal er utarbeid av Nettverk Setesdal Oppvekst og skal brukes av alle kommunale barnehager i regionen. Private barnehager anbefales å bruke malen.

Mål med felles mal for årsplan i barnehagene er

- Å sikre alle barn et barnehagetilbud av høy kvalitet
- Å øke kvaliteten i barnehagene
- Styrke barnehagen som læringsarena
- Å gi barna et tilrettelagt tilbud i tråd med barnehageloven og rammeplanen

Årsplan med progresjonsplan gir informasjon om de overordna målene i barnehageloven og tiltakene til barnehagen for å nå disse. Personalet i barnehagen bruker årsplanen som et arbeidsdokument.

Barnehagene utarbeider detaljerte planar som viser hvordan barnehagen arbeider konkret med tiltakene som er fastsatt i årsplanen.

Forum for rektorer i Setesdal

Formål: kompetanseheving, kunnskapsutvikling og erfaringsdeling

Deltakere: rektorer fra grunnskolene i Setesdal og skolefaglig ansvarlig/rådgivere i Setesdal

Omfang: 1 møte høst og vår med tidsramme kl.10.-14, samt en skoleledersamling vårsemester.

Innhold:

- Oppfølging av nasjonale føringer, regelverk og satsinger på grunnskolens område
 - Hvordan gripe nye nasjonale føringer – sammenheng med skolens eksisterende satsinger og videreutvikling av skolen
 - Arbeid med læreplan/fagfornyelse for å drive god implementering.
- Erfaringsdeling – dele erfaringer fra arbeid med oppfølging av nasjonale føringer og implementering av læreplan/fagfornyelsen
- Lærende nettverk – profesjonssamarbeid (Knut Roald)
 - Rektorene forbereder utfra problemstillinger som skal drøftes i rektornettverk
 - Bruk av IGP-modellen
 - Individuelt er den forberedelse som den enkelte gjør i formant av møtet
 - Gruppe er presentasjon og oppsummering i rektornettverk egen kommune som gjennomføres før møte i forum for rektorer Setesdal
 - Plenum = presentasjon fra rektornettverk i kommunene, drøfting i rektornettverk Setesdal, og oppsummering

Forum for rektorer ungdomsskoler og videregående skoler i Setesdal

Formål: sammenheng og samarbeid i det 13 årige utdanningsløpet

Deltakere: rektorer ved ungdomsskoler og videregående skole i Setesdal og skolefaglig ansvarlig/rådgivere i Setesdal

Omfang: 1 møte per semester fra kl.12.-15.

Innhold:

- Oppfølging av nasjonale føringer, regelverk og satsinger på ungdomsskolens område
- Oppfølging av fagnettverk ungdomstrinn – vgs i norsk, naturfag, matematikk og engelsk
- Oppfølging av hospitering ungdomstrinn- vgs

Organisering:

- Saker til møtet settes opp i fellesskap
- Alle møter forberedt
- Administrativt ansvar/møteledelse rulleres
- Aktuelle saker i tiden for USK- VGS meldes inn og diskuteres. For eksempel: fagnettverk, karaktersetning, lokalt gitt eksamen.
- Alle tar ansvar for å melde inn saker som ønskes drøftet. Frist for å melde inn saker er 2 uker før selve møtet. Saker meldes til pedagogisk rådgiver Bygland kommune.
- Pedagogisk rådgiver Bygland kommune sender ut saksliste en uke før møtet.

Fagnettverk for lærere i ungdomsskoler og videregående skoler i Setesdal

Mål:

- Bedre overgang fra ungdomsskole til videregående skole for elevene.
- Bedre sammenheng i skoleløpet.
- Gjennom systematisk arbeid i lærende nettverk skapes ny kunnskap hos den enkelte lærere. Lærerne som arbeider på ulike hovedtrinn skal bli bedre kjent med innhold, prinsipp og undervisningsmetode som kjennetegner arbeidet på trinnet.

Organisering: Det er utarbeidet eget rammeverk for fagnettverk med informasjon om samarbeidsområde, organisering og konkretiseringer.

Omfang: 1 nettverksmøte i hvert nettverk per semester



Setesdalsamarbeid

Bykle, Valle, Bygland,
Evje og Hornnes

Vår ref.:
2015/7111

Sakshandsamar:
Runar Granheim
runar.granheim@setesdal.no

Dato
29.10.2018

REFERAT SETESDAL NÆRINGSFORUM, 24.10.18

Møtestad: Revsnes Hotell
Møtetidspunkt: 24.10.18, kl 10-13

Desse møtte: Svein Hjort Olsen, Kristian K Herregården, Dagfinn Thorkildsen, Liv Åsne A. Andersen, Inge Olav Fjalestad, Connie Barthold, Inge Eftevand, Nils Langerød, Anne Britt Bjørdal (IN), Rita Hansen og Runar Granheim

Nr.	Sak	Ansvar	Frist
1.	Innkalling/referat NAV vart ikkje innkalt til møte. Regionrådet inviterar NAV til neste møte		
2.	Orientering/status kommunevis		

Evje og Hornnes:

Fengselet nærmar seg åpning. Grei aktivitet på Evjemoen med tomtedal o.l.

Innan landbruk,- noko fjøsbygging, eit stort (T.Birkeland), nokre små sauefjøs, noko nydyrking, elles prosessar rundt om mtp frivillig vern av naturområde. Ordsките rundt dette tema,- vern vs utvikling.

Bygland:

Landbruk: Søråni kraftverk på gong, noko aktivitet mtp suefjøs.

Generelt meir aktivitet innan tømmer, prisar på veg opp.

Taubanedrift på Dale i Valle, også slik drift i Bygland etterkvart.

Dialog med AT Skog om koordinering av hogst,- tidspunkt for hogst.

Laftetømmer er etterspurt, for å utnytte lokale føremonar må ein få til riktige hogstperiodar/prioriteringar.

Behov for betre tilgong til lønsam skog,- traktor og skogsvegar.

Følger med på utviklinga på biosin-anlegget i Åmli, som truleg vil tyde stor etterspørsel etter tømmer i regionen.

Næring generelt; Ose Water nærmar seg produksjonstart, nokre nyetableringar (entreprenør) o.l som ser lovande ut. Elles arbeid

med sentrumsutvikling/tome lokalar. Også reguleringsplan for

Presteneset er i gong, med høyrung ute P.T.

Arbeid med å skape ei næringsklynge i Bygland

Valle:

Coop Extra flyttar ned mot riksvegen, saman med anna aktivitet i bygget,- endringar i Valle sentrum,- også der med ledige lokalar. Bedriftsklyngearbeid innan reiselivsverksemdar, saman med Innovasjon Norge.

Bykle:

Omorganisering mellom aktørane i reiselivet på Hovden. Fått vinmonopol på Hovden. Fortsatt stor aktivitet på hyttebygging, - jobbar også med infrastruktur (vatn, etc).
Ordskiye om leilegheiter/hytter vs romutleige/hotell.
Landbruk: Generasjonsskiye: Lii gard, tilleggsnæring, konsesjonssakar,- lys i alle glas.

3. Orientering frå Innovasjon Norge, v Bjørdal

Set pris på NF som møtestad/arena. Direkte dialog og samarbeid. Oppmodar om låg terskel for kommunikasjon med IN i ymse saker. Fokus er verksemdar med potensiale for utvikling og vekst,- sysselsetting og lønsemd.
Orienterte om satsingsområda til IN,- auka fokus på internasjonalisering, miljøteknologiløysingar og innovasjonskontraktar. Nemnar også fokuset på bedriftsnettverk,- som kanskje særleg passar godt for reiselivet.
Gav også ei orientering om kva/kven IN har gjeve støtte til i Setesdal i 2018
(<https://www.innovasjonnorge.no/no/finansiering/tildelinger/>)

4. Om bruk av næringsfondet, Setesdal 2018

Kort orientering om bruk av næringsfondet så langt i 2018. Stikkord; nydyrking, IPT-sertifiseringar, Miljøfyrtårn, ein del forprosjekt (særleg innan reiseliv), støtte til verksemd for ISO sertifisering, støtte til avklaring mtp internasjonal satsing m.m.

5. Orientering frå Aust-Agder Fylke,- v/Nils Langerød

Set pris på jamn dialog med Setesdal NF.
Ulik organisering av næringsfonda i fylket.

Køyrer gründerkurs,- grei påmelding på haustkursen i år.
Kort orientering om samanslåinga.

Desse sakene utgjekk pga tidsmangel:

6. Regionplan Agder 2030; innspel/tankar
7. Orientering/oppsummering Næringsforesight Agder 2030, v/Runar
8. Oppfølging/konkretisering frå pkt. 6 førre møte (Handlingsprogram 2020)
9. Tematur for næringsforumet; konkretisere

Neste møte vert på nyåret.

Me lagar eit årshjul/møtekalender for Setesdal Næringsforum, kjem tilbake til dette.

Med helsing
Setesdal regionråd

Runar Granheim
Rådgjevar



Utviklingsprosjekt før fylkessammenslåing Setesdal vidaregåande skule avd. Hornnes

Visjon: Best i Agder....

Mål: Øke elevtallet og utvide undervisningstilbudet.

Situasjonsbeskrivelse:

I dag er Setesdal vgs. avd. Hornnes beliggende tett til fylkesgrensen til Vest-Agder med gode bussforbindelser til Kristiansand. En del elever reiser i dag sørover til Vest-Agder på skole.

Bussforbindelser er gode opp og ned Setesdal, men til bygder i Indre-Agder som ikke ligger langs RV9 er det dårlig kommunikasjon med buss.

I Evje og Hornnes kommune er skolen en betydelig arbeidsplass og utdanningsinstitusjon for ungdommen, og dermed svært viktig for regionen.

Vi har samarbeid med Evje og Hornnes kommune (og de andre kommunene i Setesdal) og lokalt næringsliv, men samarbeidet kan bli bedre.

Vedtaket i fylkestinget gjelder Setesdal vgs. avd. Hornnes, men vi er en skole som også har avdelinger i Valle og på Hovden. Derfor bør vi se på muligheter for samarbeid med de andre lokasjonene og deres vertskommuner utover det vi i dag allerede gjør.

Politiske og administrative vedtak:

Styringsendringer vil være med på å påvirke hvordan en skole drives og kan drives. Den nye felles inntaksforskriften vil bli et ganske avgjørende moment her.

For kommunene i Setesdal er det viktig at det blir opprettet et nært tilbud med egen innføringsklasse for minoritetsspråklige i alle aldre.

Studiespesialiserende med hverdagslivstrening (STH) er et tilbud på skolen i dag, og det tilbudet er viktig at blir opprettholdt. Disse elevene må ha anledning til å bo hjemme.

Gjennomføring:

Fremdriftsplanen er blitt fulgt.

Vi har vært i kontakt med Setesdal Regionråd, som består av ordførere og rådmenn fra setesdalkommunene. Møter med ungdomskolene ved rådgivere/rektorer fra kommunene Bykle, Valle, Bygland, Iveland og Evje og Hornnes har blitt gjennomført. Flere møter med ordfører Bjørn Ropstad i vertskommunen Evje og Hornnes har blitt avholdt. I tillegg til dette kommer kontakt med andre aktuelle lag, foreninger og personer som det kan være aktuelt å samarbeide med.

SWOT-analyse er utarbeidet.



SWOT-analyse:

Styrker:

Ansatte
Beliggenhet
Idrettsanlegg
Elevheim
Natur
"Få" elever - blir sett
Aktivt idrettslag
Faglig rennome
Tradisjon

Svakheter:

Antall elever - økonomi/fleksibilitet
Befolkningsgrunnlag
Programfagtilbud
Programområder
Busstilbud (spesielt øst-vest)
Fritidstilbud - elevheim
Beliggenhet

Muligheter:

Elever fra Vest-Agder
Rådgivere på ungdomsskoler
Samarbeid(avdelinger på skolen, Byremo vgs)
Kommuner
Folkehøgskolen Helse
Fengselsundervisning
Fritidstilbud - elevheim
Busstilbud

Trusler:

Vennesla vgs
Byremo vgs
KVS Bygland
Vgs i Kristiansand
Busstilbud - korte skoledager
Lave elevkull

Resultat:

Gjennom samtaler med skolene i Setesdal kom det frem at en trygg plass å bo var viktig for elevene som ikke har anledning til å pendle hver dag. Ja, ikke bare for elevene er dette viktig, men minst like viktig er det for foreldrene. Mange foreldre til dagens elever har tidligere selv vært elever på videregående skole på Hornnes og bodd på internatet som på den tiden kunne ha et dårlig rykte. Dette er preferansen de bærer med seg og i enkelte tilfeller er dette oppfatningen de har av dagens elevheim. Elevheimen drives godt i dag og vi har venteliste, men vi kan bli bedre. Dette gjelder i første rekke å legge til rette for fritidsaktiviteter, et miljø som skaper trivsel og som fremmer lyst til læring også på fritiden.

I samarbeid med Evje og Hornnes kommune vil det fremover i større grad bli opplyst om hvilke fritidsaktiviteter som kommunen tilbyr aldersgruppen. Kommunen vil også i enkelte tilfeller forsøke å legge forestillinger, konserter o.l. til skolens nærområde og eventuelt skolen sin elevkantine. Skyss fra/til elevheim til aktiviteter og arrangement på f.eks Evje bør organiseres. For å få elevene «opp av sofaen» er det i mange tilfeller viktig med en pådriver. I tillegg har elevene som bor borte fra hjemmet behov for en person til å ivareta det psykososiale miljøet og tilse at ingen føler seg utenfor. Til dette



trenger vi en miljøarbeider. En redusert stilling som miljøarbeider kan muligens utfylle kommunens behov for en ansatt til barne- og ungdomsarbeid.

Vedlikehold/opprustning av uteområdet og Elevheimen ser vi på som nødvendig. Elevheimen har blitt pusset opp innvendig, men det er tydelig for de fleste besøkende at utvendig vedlikehold trengs. Kledning må behandles og om nødvendig på enkelte lengder skiftes. I tillegg bør tak kontrolleres og eventuelt utbedres så lekkasje blir unngått.

Bussforbindelsen nord-sør i Setesdal er god, men det opplyses at det øst-vest fra Iveland kommune kan være en utfordring og dermed enklere for elever fra Iveland å velge et programfagsområde i Vennesla. Vi har en del elever fra nabokommuner som ligger vest for Evje og Hornnes i Vest-Agder, og fra bygder øst for kommunen i Birkenes. Disse elevene kommer med buss rett før skolestart kl. 07.50 og returnerer rett etter skoleslutt kl. 14.15. I dette tidsrommet har vi syv timer á 45 minutter noe som kan være en utfordring når det gjelder å gi et bredest mulig programfagstilbud. I konkurranse med skolene i byene langs kysten hadde vært en fordel med mulighet til å tilby undervisning frem til kl. 16.00 på ettermiddagen. Dette lar seg ikke gjøre i dag da busstilbudet er for dårlig etter kl. 14.15.

Programfagstilbud og programområder har også blitt nevnt og diskutert med ungdomsskolene. De er enige om at Hornnes bør få anledning til å tilby mere enn de gjør i dag. En Vg2 linje etter Vg1 TPA eller Vg1 og/eller Vg2 innenfor et helt nytt programområde er ønskelig. Her er blant annet nevnt elektro, rør, gjenvinning og service og samferdsel. Bredden på programfag som kan tilbys på skolen er avhengig av økonomien. I denne sammenheng er det svært uheldig at noen som har begynt på et programfag ikke skal få anledning til å fullføre dette i Vg2. På en distriktsskole som Hornnes bør hele klasser tildeles for å kunne opprettholde et tilfredsstillende tilbud til elevene. En utredning bør gjøres der fremtidig elevgrunnlag og distriktshensyn er med i vurderingen.

Markedsføring av skolen sine muligheter og særegenhet bør gjøres i det naturlige nedslagsfeltet. Idrettsanlegget med spesielt friidrettsstadion og idrettshall med moderne treningssenter er noe som i størst mulig grad bør utnyttes i undervisningssammenheng. En satsning på idrett krever også adgang til treningssenteret og helst med instruktører som kan de avanserte måleapparatene for å teste utøvere.

Vår avdeling på Hovden er i dag i en konkurransesituasjon med Sirdal vgs i Vest-Agder med tanke på elever som ønsker toppidrett innenfor langrenn. Hovden har kortere vei til snø, og kortere vei til de fleste konkurransearenaene, men Sirdal har tredemølle for rulleski. Hvis Hovden får tredemølle for rulleski vil de stå bedre rustet i denne konkurransesituasjonen.

På internt samarbeid vil Hornnes og Hovden arbeide med en felles gjennomføring av programfaget Friluftsliv dersom dette blir etablert på Hovden.

Fengselsundervisning vil fortsatt være en del av vårt arbeid. I forbindelse med endring og utvidelse av fengselet vil det muligens være behov for mere undervisning og innenfor andre fag enn de vi i dag underviser. Kartlegging av behovet og planer for undervisningsfag arbeides det med utover høsten, men dette blir også tilrettelagt etter kartlegging blant de innsatte når de kommer.

Folkehøgskolen Helse er et spennende prosjekt i Evje og Hornnes kommune. For Setesdal vgs avd. Hornnes er det fortsatt usikkert om det blir deltidselever fra folkehøgskolen som vil ønske å ta enkelte fag på skolen på Hornnes. Hvis det er ønskelig med et samarbeid med Folkehøgskolen Helse med tanke på deltidselever, så må en avtale skrives.



Konklusjon:

Elevgrunnlaget vil avhenge av politiske og administrative beslutninger.

- Innføringsklasse for minoritetsspråklige bør innføres.
- STH klassen må opprettholdes.
- Skoler på vår størrelse må få nok ressurser til å holde på et bredt programfagstilbud.

Setesdal vgs avd. Hornnes:

- bør ha en miljøarbeider i ca 35% stilling på Elevheimen.
- bør ha ekstra transport fra skolen ca kl 16.00 et par dager i uken.
- bør ha skriftlig avtale med treningssenteret.
- bør optimalisere busstider fra/til Iveland i samarbeid med AKT.
- bør utrede behov for nye programområder og eventuelt utvidelse på Vg2 nivå av eksisterende programområder med sikte på oppstart sammen med ny reform på yrkesfaglig studieretning.
- bør vedlikeholde/oppruste Elevheimen og uteområdet.
- bør ha midler og mulighet til markedsføring.

Jens Petter Røed



Rv 9 gruppa

Setesdalsamarbeid

Bykle, Valle, Bygland,
Eyje og Hornnes

Vår ref.:
2017/1230

Sakshandsamar:
Rita Hansen
rita.hansen@setesdal.no

Dato
02.10.2018

REFERAT FRÅ ARBEIDSGRUPPEMØTE RV9-PROSJEKTET, 26.09.18

Møtestad: Møterom «Tunet», Songdalen rådhus
Møtetidspunkt: 26.09.18 kl. 1100
Desse møtte: Gro Bråten, Jon-Olav Strand, Ola Olsbu, Dagfinn Fløystad, Bjørn A. Ropstad og Rita Hansen (referent)

Tema for møtet var koordinering av påverknadsarbeid opp mot handsaming av statsbudsjett. Rv9 - gruppa var informert om møtet på førehand.

Riksveg 9 utbygginga står i fare for å dra ut i tid, ved at det er vanskar med å finne midlar til å halde ønskje framdrift i høve Besteland - Helle prosjektet.

Besteland - Helle prosjektet bør starte opp høsten 2019, men i vedtatt handlingsprogram vil det ikkje være midlar til oppstart før i 2021. Oppstart i 2021 vil være svært uheldig, og vil ha konsekvens for framdrifta og for å sikre samla restutbygging/kontinuitet i prosjektet. Vidare vil det bryte med Stortingets vedtak, samstundes som det vil fordyre anleggsarbeidene ved at Statens vegvesen ikkje får utnyttet den kapasiteten de nå har bygd opp til å kunne gjennomføre prosjektene i tråd med tidligere signal frå Stortinget.

Det er trong for nytt trykk i påverknadarbeidet for å sikre kontinuitet og finansiering. Vi har oktober å gå på. Saka må fremjas i komiteen, deretter i budsjettet. Merknaden viktig å få inn i budsjett 2019, ikkje nødvendigvis midlane.

Fokusere på:

- Spille konseptet godt – lave utgifter
- Spille konseptet godt – planlegge-bygge-planlegge-bygge
- Kortreist arbeidskraft, flyt i bygginga

Ola har laga utkast til notat som beskriver saka og kommer med konkrete forslag til framstøyt. Arbeidsgruppa gjør nokre få endringar i notatet og avtaler at Ola sender notatet til leder av Agderbenken Svein Haarberg med kopi til heile Agderbenken og arbeidsgruppa. I notatet til Agderbenken vart behovet samanfatta slik:

Vi vil fra regionalt nivå følge opp innspillene til budsjett 2019 gjennom høring i transport- og kommunikasjonskomiteen, men trenger drahjelp for å få det til da det ikke er medlemmer fra vår region i komiteen.

Vi trenger:

- **Omtale av prosjektet Besteland – Helle i budsjett 2019 som åpner for oppstart 2019 med oppstartsbevilgning på ca 10 mill.**
- **Forslag til hvordan Stortinget kan gjøre en «bestilling» som vil sikre at initiativet til en forskuttering/porteføljestyling av rv 9 kan tas videre.**

Ymse:

Regionrådet er interessert i å sjå på mogelighetene for at Rv9 skal få status som Nasjonal turistveg. Samde om at dagleg leiar inviterer Ola, Dagfinn og leiar av regionrådet til møte seinare i haust.

Med helsing
Setesdal regionråd

Rita Hansen
dagleg leiar

Vedlegg:
Notat frå Ola Olsbu til Agderbenken

NÆRINGSFORESIGHT FOR AGDER MOT 2030



1. INNLEDNING

Prosjektet har arbeidet på oppdrag fra Kristiansand kommune i samarbeid med Sørlandets Kompetansefond, Næringsforeningen i Kristiansandsregionen og Sørlandsparken Næringsforening AS, Listerrådet, Lindesnesregionen, Setesdal regionråd og Østre Agder regionråd. Prosjektet har sett på viktige drivere for regional næringsutvikling i Agder frem mot 2030¹.

Formålet med næringsforesikten, slik det er formulert i prosjektets mandat, har vært at:

1. Foresightstudien skal gi kunnskapsgrunnlag og være et strategisk beslutningsgrunnlag for utvikling av et omstillingsdyktig og robust næringsliv i Agder frem mot 2030
2. Foresightprosessen skal fremme en profesjonell dialog om videreutvikling av Agder som en fremtidsrettet, innovativ og bærekraftig region
3. Foresightprosessen skal bidra til at kommunene i Agder blir bedre tilretteleggere for et fremtidsrettet, omstillingsdyktig og lønnsomt næringsliv.

inFuture har vært engasjert som ekstern rådgiver og prosjektleder, ved hhv. Camilla AC Tepfers, Nikolai Stefanovic og Trygve Lie i inFuture. Prosjektet har arbeidet tett med Business Region Kristiansand som prosjekteier i det løpende arbeid, med Geir Askvik Haugum som prosjektleder og Valborg Langevei som prosjektkoordinator. Prosjektet har løpende rapportert funn og anbefalinger til styringsgruppen, som har bestått av:

- Ragnar Evensen, Kristiansand kommune
- Peter Klemsdal, Sørlandets Kompetansefond
- Anita S. Dietrichson, Næringsforeningen i Kristiansandsregionen
- Erik Rostoft, Sørlandsparken Næringsforening AS
- Svein Vangen, Listerrådet
- Øyvin Moltumyr, Lindesnesregionen
- Runar Granheim, Setesdal regionråd
- Bård V. Birkedal, Østre Agder regionråd.
- Kenneth Andresen, observatør VAF/AAF
- Eli Skaranger, observatør Universitetet i Agder

I tillegg har Kåre Andersen (Arendal kommune) og Morten Haakstad (Arendal Næringsforening) vært invitert til styringsgruppemøtene.

Vi takker Business Region Kristiansand og alle samarbeidspartnere i prosjektet for et godt samarbeid og et interessant prosjekt.

¹ I samråd med styringsgruppen har prosjektet justert tidsperspektiv fra 2038 i det opprinnelige mandat til 2030, for å sikre større utsagnskraft i trendanalysene og -vurderingene

2. INNHOLD

1. Innledning	2
3. Oppsummering og hovedfunn	5
4. Metode og prosess	12
Trendanalysen	12
Forankring og prioritering av trender	14
Konkretisering av innspill til strategi for næringsutvikling	14
5. Trendanalysen	15
Nåsituasjonen – Agders beredskap	15
Innspill til trendanalysen fra intervjuer og innspillskonferanser	16
Oppsummering av trendområdene	17
Trendområde – Samfunn	20
Trendområde – Digitalisering	34
Trendområde – Næringsliv	43
Agders strategiske blindsoner	54
6. Strategi for næringsutvikling mot 2030	56
Introduksjon	56
Strategisk agenda	57
Satsingsområder	66
Satsingsområde 1: Økosystem for innovasjon	68
Satsingsområde 2: Internasjonalt partnerskap	72
Satsingsområde 3: Kontinuerlig kompetansetilførsel	76
Satsingsområde 4: Smart infrastruktur for tjenesteutvikling	79
7. Fremtidsbilde for næringsutvikling	84
Fremtidsbilde næringsutvikling	84
Fremtidsbilde – hva preger næringsutviklingen i 2030	84
Fremtidsbilde – hva betyr strategien for fremtidens gründer?	86
8. Veikart for å nå målbildet i satsingsområdene	92
9. Litteraturliste og kilder	94
Litteraturliste – Søkefelt og trendanalyse	94
Kildehenvisninger – Figurer i eksempler og drivere per trend	97
10. Vedlegg	105
Metode	105
Forankring og prioritering av trender	106
Konkretisering av innspill til strategi for næringsutvikling	107
Innspill og ideer fra intervjuer, innspillskonferanser og samlinger	108



Resultater fra avstemning _____ 113

3. OPPSUMMERING OG HOVEDFUNN

Bakgrunn og formål

Prosjektet har arbeidet på oppdrag fra Kristiansand kommune i samarbeid med Sørlandets Kompetansefond, Næringsforeningen i Kristiansandsregionen og Sørlandsparken Næringsforening AS, Lindesnesregionen, Listerrådet, Setesdal regionråd og Østre Agder regionråd. Prosjektet har sett på viktige utviklingstrekk for regional næringsutvikling i Agder frem mot 2030².

Formålet med næringsforesikten, slik det er formulert i prosjektets mandat, har vært at:

1. Foresightstudien skal gi kunnskapsgrunnlag og være et strategisk beslutningsgrunnlag for utvikling av et omstillingsdyktig og robust næringsliv i Agder frem mot 2030
2. Foresightprosessen skal fremme en profesjonell dialog om videreutvikling av Agder som en fremtidsrettet, innovativ og bærekraftig region
3. Foresightprosessen skal bidra til at kommunene i Agder blir bedre tilretteleggere for et fremtidsrettet, omstillingsdyktig og lønnsomt næringsliv.

Næringsforesight for Agder mot 2030 - en bred prosess med deltagere fra hele regionen

Næringsforesight 2030 er gjennomført som en bred prosess med deltagere fra hele Agder i perioden januar-juni 2018. Business Region Kristiansand har vært prosjekteier, og analyse- og rådgivningsselskapet inFuture har hatt ansvar for prosessfasilitering, analyser og sluttdokumentasjon. Funn og anbefalinger har vært løpende rapportert til en styringsgruppe med representanter for prosjektets oppdragsgivere. Datainnsamling er gjennomført ved hjelp av et bredt sett intervjuer med representanter fra regionen og et ekspertpanel, 4 innspillskonferanser³ og egne litteraturstudier. inFuture har på dette grunnlag prioritert relevante trender, og analysert i dybden 15 slike, som regionale aktører i fellesskap har evaluert i to større trendsamlinger. Gjennom disse evalueringene har man i fellesskap avdekket de trendene som vil være viktige for Agder frem mot 2030, men der beredskapen i dag vurderes å være for svak. Et utvalg av aktørene har så bistått prosjektet gjennom en egen ide- og policyworkshop i å utforme innspill til hva Agder bør gjøre for styrke beredskapen, slik at regionen bedre kan forsvare seg mot de trusler og utnytte de muligheter som ligger i disse trendene. Prosjektgruppen har tatt disse innspillene videre og i samråd med styringsgruppen utviklet anbefalinger til strategi for næringsutvikling i Agder frem mot 2030.

Nedenfor beskriver vi i mer detalj oppsummering av de funn og anbefalinger som følger av denne prosessen.

² I samråd med styringsgruppen har prosjektet justert tidsperspektiv fra 2038 til 2030, for å sikre større utsagnskraft i trendanalysene og -vurderingene

³ Innspillskonferanser med bred deltagelse avholdt i Lyngdal, Kristiansand, Arendal og Byglandsfjord

Intervjuer og innspillskonferanser – felles retning for prosjektet

Intervjuene og innspillskonferansene ble brukt for å sikre at prosjektets søk etter trender utnyttet den betydelige fremtidsinnsikt som allerede finnes i regionen. I tillegg var det viktig å få et eksternt perspektiv på hva som blir viktig for næringsutvikling gjennom dialog med eksterne eksperter. Det var stor grad av enighet om at det for Agder også frem mot 2030 vil bli avgjørende å bygge videre på de sterke næringer man allerede har utviklet. Dermed var det viktig å søke etter utviklingstrekk som i særlig grad er relevante for disse. Gjennom denne prosessen ble det avdekket fellesskap om følgende *muligheter* til å skape ny vekst: urbanisering, digitalisering på tvers av bransjer, blå vekst i marin sektor/shipping/havbruk, bærekraft og det grønne skiftet, teknologiinnovasjon i leverandørindustrien, vekst i turisme og opplevelser, digitalisering og opplevelser i handel, IKT som ny vekstnæring, mer næringsrettet kompetanseløp og ny infrastruktur. De viktigste *truslene* var knyttet til voksende utenforskap, fraflytting fra distriktene, kompetanseflukt og tilgang til privat kapital.

Disse mulighetene og truslene ble så brukt for å gi retning for prosjektets søk etter trender.

Trendanalysene – grunnlag for felles vurdering av Agders fremtidsberedskap

Basert på innspillene og egne litteraturstudier har prosjektet identifisert og analysert 15 trender. Disse trendene har blitt gruppert innenfor kategoriene Samfunn, Digitalisering og Næringsliv. Gjennom trendsamlinger med deltagere fra hele regionene ble trendene vurdert ut fra viktighet og beredskap. Trendene med høy score på viktighet og lav score på beredskap ble skilt ut som Agders *strategiske blindsoner*.

Fellesnevnerne i denne blindsonen er et sett trender som kan innebære alvorlige *trusler* mot arbeidsplassene i regionen. Trendanalysene viser at reduserte oljeinntekter i kombinasjon med eldrebølge vil gi færre yrkesaktive per innbygger. I kombinasjon med økte kostnader til uføretrygdede og de som står utenfor arbeidslivet, vil presset på statsfinansene øke. Dette gjør det kritisk å få flere av de som står utenfor arbeidslivet i arbeid. Samtidig viser analysene at så mye som 1/3 av jobbene over de neste 20 årene teknologisk vil kunne automatiseres. Det er jobber på tvers av hele kompetansespekteret som er utsatt. Endelig viser analysene også at Agders nøkkelbedrifter innen flere næringer står i fare for å bli konkurranseutsatt fra de globale plattformsselskapene som i økende grad går inn i nasjonale og regionale verdikjeder. Facebook og Google kontrollerer f.eks. allerede halvparten av verdens digitale reklamemarked. For alle disse utviklingstrekkene er det enighet i regionen om at den strategiske beredskapen til å forsvare seg mot trendene i dag er for lav.

På den annen side avdekker trendanalysene også store *muligheter* innenfor Agders næringer. Fellesnevneren i disse er bærekraft, digitalisering og innovasjon. Et betydelig potensial er avdekket i mer bærekraftig ressursutnyttelse innenfor bl.a. fornybar energi,

mineralutvinning, treforedling, havbruk og landbruk. Analysene viser at vi med dagens forbruksutvikling vil trenge 2 jordkloder i 2030 og 70% økning av matproduksjonen. Det gir muligheter for Norge og Agder gitt 1000 mrd. NOK i mineralforekomster på norsk havbunn og 550 mrd. NOK i estimert marin verdiskaping frem mot 2050. Norge er også unikt posisjonert med 50% av Europas vannkraftmagasiner og Agder med 50% av Norges vannkraftoverskudd. Trendanalysen viser også et stort potensial for verdiskaping gjennom automatisering og digitalisering på tvers av næringer. Verdien av å digitalisere industrien i USA forventes eksempelvis å vokse med 127% i perioden 2016-2020. Videre fremgår det av analysene at kompetansfornyelse, digital og bærekraftig innovasjon, utvikling av nye samarbeidsformer og forretningsmodeller, samt investering i smart infrastruktur vil bli viktigere for å lykkes mot 2030. Regionens representanter mener også her at beredskapen er for lav med tanke på å utnytte potensialet som ligger i disse trendene.

Strategi for næringsutvikling – styrking av strategisk beredskap frem mot 2030

Trendene i den strategiske blindsonen som gjengitt ovenfor har vært førende for å identifisere de områder der Agder bør styrke sin strategiske beredskap. Hovedmålet med strategi som del av en næringsforesight er nettopp å angi *nye* krav til hvilke posisjoner og satsinger som er nødvendige og som ikke er tilstrekkelig dekket av eksisterende planer. Prosjektgruppen har i samråd med styringsgruppen utformet et sett med kriterier for å prioritere disse posisjonene og satsingene.

De kriteriene som er lagt til grunn er:

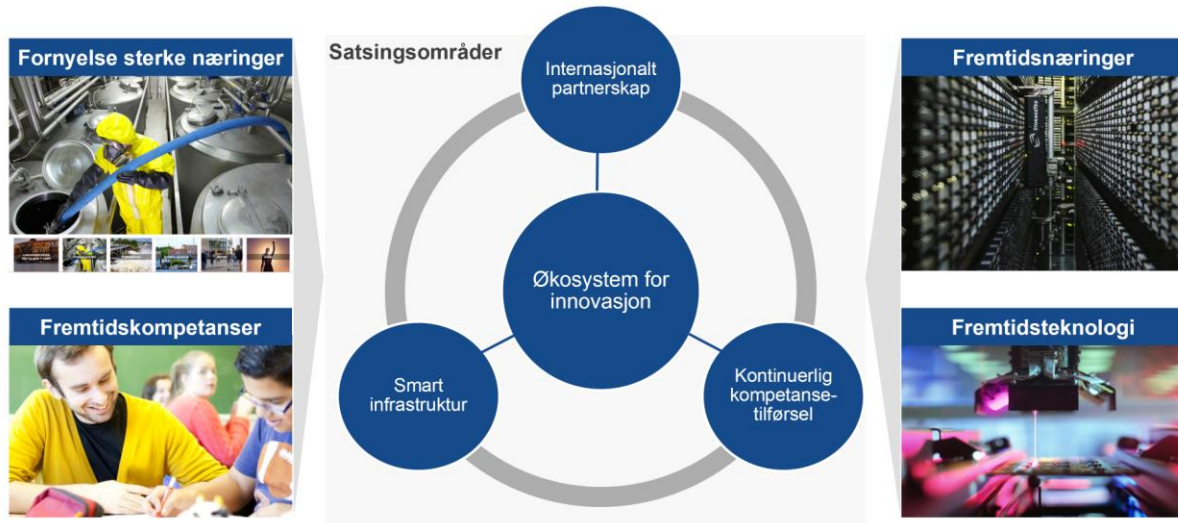
- **Styrke beredskap blindsonen:** strategien skal styrke beredskap overfor den strategiske blindsonen, gjennom å gjøre Agder bedre i stand til å forsvare seg mot truslene og utnytte mulighetene som disse trendene representerer.
- **Bygge på dagens styrker:** strategien skal så langt mulig bygge på styrker som regionen allerede har opparbeidet gjennom eksisterende sterke næringer. Strategien skal bygge videre på eksisterende næringsplaner, klyngestrategier og andre viktige plandokumenter
- **Unik:** strategien skal bidra til å skape «komparative fortrinn», ved å utnytte og videreutvikle regionens naturgitte forutsetninger.
- **Felles for regionen:** strategien skal gjelde på tvers av Agderregionen

Med dette som bakgrunn, har prosessen ledet til følgende anbefalinger til strategi for næringsutvikling mot 2030 innenfor to hovedområder:

- **Strategisk agenda:** skal gi en felles forståelse av hvilke *posisjoner* Agder bør ta innen næringsutvikling frem mot 2030 med stort vekstpotensial og der regionen har viktige forutsetninger for å lykkes
- **Satsingsområder:** hvilke *felles og nye løft* bør gjøres i Agder i perioden frem mot 2030 for å styrke regionens mulighet til å nå de ønskede posisjoner

Anbefalingene er illustrert i nedenstående figur, og utdypes i det følgende.

Visjon: Agder som ledende europeisk region for bærekraftig innovasjon



Figur 1: Anbefalinger til strategi for næringsutvikling

Strategisk agenda – fornye og ta nye posisjoner i næringsutviklingen

Prosjektets analyser og innspill gitt gjennom prosessen tilsier at Agder bør styrke sin beredskap ved aktivt å ta posisjoner innenfor utvalgte områder som har vekstpotensial og der Agder har viktige forutsetninger for å lykkes. Samtidig er det viktig å formulere en ambisjon som kan inspirere og fungere som en visjon for næringsutviklingen. Prosessen har derfor ledet til følgende anbefaling med tanke på hvilken posisjon Agder bør ta mål av seg til å nå innen 2030:

Agder som ledende europeisk region innen bærekraftig innovasjon

For å lykkes med dette anbefales det at regionen fornyer seg eller søker nye posisjoner innenfor fire områder, knyttet til hhv. markeder, kompetanse og teknologi. De fire områdene er:

1. **Sterke næringer:** Agder har i dag sterke posisjoner nasjonalt og internasjonalt innenfor leverandørindustrien til olje- og gass og marin sektor, prosessindustrien, kraftsektoren, bygg- og anleggssektoren, reiseliv og kultur, handel og helse. Trendanalysene har dokumentert at bærekraft, digitalisering og innovasjon vil stille nye krav til disse næringer. Det ligger et betydelig potensial i å ta lederskap i å tilpasse seg disse kravene. I disse bransjene har Agder allerede opparbeidet markedsposisjoner og tung kompetanse. Det vurderes derfor å ha størst potensial og gi raskest gevinst å sikre at Agder fornyer og styrker posisjonene innenfor disse næringene.
2. **Fremtidsnæringer:** Agder har mulighet til å ta nye markedsposisjoner i gryende næringer der analysene i næringsforesikten har vist at det er langsiktig underliggende vekst. Disse nye mulighetene springer som regel ut av videreutvikling av den kompetanse og teknologiforståelse som er opparbeidet innenfor Agders sterke næringer. De viktigste mulige posisjonene er avdekket innenfor

havrom og mineraler, bioøkonomi/skogbruk/landbruk, utnyttelse av ny materialteknologi, smart produksjon, datalagring og datasikkerhet, og utvikling av en ny IKT-næring. Disse posisjonene vil ta lengre tid å utvikle, men kan ha høyt potensiale på sikt.

3. **Fremtidskompetanser:** Digitalisering og automatisering gir nye kompetansekrav og tverrfaglighet blir viktigere. Det umiddelbare behovet er å imøtekomme næringslivets behov for digital bredde- og spisskompetanse. Frem mot 2030 vil det nye samspill mellom menneske og maskin gjøre at uikt menneskelige ferdigheter blir viktigere å utvikle. Som analysene har vist vil viktige fremtidskompetanser være skaperkraft, informasjonskyndighet, fordypningsevne og sosial kompetanse. Anbefalingen fra prosessen er følgelig at næringsaktørene og academia i Agder satses systematisk for å ta en ledende posisjon innen disse kompetanseområdene som blir avgjørende for fremtidig næringsutvikling.
4. **Fremtidsteknologier:** Analysene har dokumentert at fremvoksende teknologier vil bli avgjørende for å skape vekst på tvers av næringer. Særlig er det fire teknologier som fremstår som avgjørende for å sikre bærekraftig vekst i Agders sterke næringer og mulige fremtidsnæringer. Disse er robotisering, kunstig intelligens, tingenes internett og stordataanalyse. Agder har allerede tatt posisjoner innenfor disse områdene gjennom sterke industri- og teknologimiljøer innen robotisering og mekatronikk. UiA har tatt posisjon på kunstig intelligens, og reise- og opplevelsesindustrien jobber systematisk med tingenes internett for å legge til rette for nye gjesteopplevelser og effektiv datadrevet drift. Anbefalingen fra prosessen er at aktørene i Agder styrker og videreutvikler eksisterende satsinger, med mål om å ta en ledende posisjon på anvendelse av disse teknologiene innenfor egne sterke næringer.

Satsingsområder – fire satsinger for å nå nye posisjoner og styrke beredskap

Dersom Agder skal lykkes med å bli en ledende europeisk region innenfor bærekraftig innovasjon, og ta ledende posisjoner innenfor næringsutvikling, kompetansebygging og teknologiutvikling, vil det kreves en målrettet, felles satsing ut over det som ligger i eksisterende planer. Prosjektets analyser og innspill fra deltagerne i prosessen peker særlig mot følgende fire viktige områder der nye, felles løft blir viktige: tverrgående samarbeid, internasjonalisering, kompetansebygging og infrastruktur.

Prosjektgruppen anbefaler derfor satsing på fire områder for å sette fremtidens næringsutvikler i sentrum og styrke beredskapen, særlig for regionens mange små og mellomstore virksomheter. Alle områdene har det til felles at de er innrettet mot Agders strategiske agenda. De foreslåtte satsingsområdene er:

1. **Økosystem for innovasjon:** satsing for å etablere et felles økosystem styrket av en digital næringsutviklingsplattform for å støtte fremtidens næringsutviklere i etablering av ny virksomhet. Satsingen bygger på de sterke og unike innovasjonsmiljøene som er etablert, men gjør det mulig å koble disse sammen i forpliktende samarbeid og tilgjengeliggjøre deres kompetanse, testfasiliteter og tjenester til næringsutviklere på tvers av hele regionen.
2. **Internasjonalt partnerskap:** satsing for å styrke en merkevare for regionen og synliggjøre Agders sterke næringer og tiltrekke internasjonale gründere, entreprenører, kunnskaps- og teknologipartnere for å utvikle nye produkter, tjenester og virksomheter i regionen. Satsingen vil også styrke tilbudet til

næringsutviklere i Agder som ønsker å nå internasjonale markeder med regionens produkter og tjenester.

3. **Kontinuerlig kompetansetilførsel:** satsing på tvers av næringsliv, academia og partnere utenfor regionen for å bygge fremragende kompetanse innen bærekraftig innovasjon og digitalisering for Agders satsingsnæringer. Tilrettelegge for livslang læring, gjennom tilbud om bedriftsrettede kompetanseprogrammer innen disse temaene, som ansatte i vekstbedrifter og SMB kan gjennomføre uten å måtte gå ut av driften
4. **Smart infrastruktur for tjenesteutvikling:** satsing for digitalisering av fysiske møteplasser i hele regionen (handelssteder, attraksjoner, destinasjoner, parker, transportmidler etc.), samt legge til rette for felles infrastruktur for sikker identifisering, datainnhenting og betaling. Satsingen skal legge til rette for stedstilpasset kunde-/brukerdialog og derigjennom fremme innovativ tjenesteutvikling.

Fremtidsbilde for Agder

Prosjektet har som del av arbeidet utformet et fremtidsbilde for Agder basert på trendanalysen, den strategiske agendaen og satsingsområdene. Fremtidsbildet er todelt, et overordnet bilde av hva som vil prege næringsutvikling i Agder i 2030, og et detaljert bilde som viser hvordan dette kan fortone seg for en gründer i 2030. Fremtidsbildet er utformet som et målbilde, ved at det beskriver konsekvensene av to forhold:

- Trendene i den strategiske blindsonen er blitt viktige
- Agder har lyktes i å ta posisjonene som angitt i den strategiske agendaen og gjennomført de prioriterte satsingsområdene

Veikart 2030 – en felles plan for å realisere fremtidsbildet

Med bakgrunn i den felles strategisk agenda og satsingsområdene har prosjektet skissert et overordnet **veikart** for å realisere fremtidsbildet for 2030. Ettersom Agder allerede har mange av byggeklossene på plass og har påbegynt deler av det som inngår i de anbefalte satsingsområdene i ulike deler av regionen er utfordringen først og fremst å sikre felles gjennomføringskraft gjennom felles forpliktelser, felles koordinering og felles mobilisering av de sterke miljøene.

Prosessen har ledet til en anbefaling om at Agder etablerer et *felles endringsprogram* «Agder 2030», der én aktør gis en koordineringsrolle. Det anbefales å nedsette prosjekter innenfor hver av de 4 satsingsområdene som blir ledet fra ulike deler av regionen for å sikre bredt eierskap og effektiv utnyttelse av ressurser.

Prosjektgruppen foreslår at anbefalingene i sluttrapporten forankres i løpet av høsten 2018, og deretter gjennomføres i 3 hovedfaser etter følgende struktur:

- Fase 0: 2018 – Forankring og beslutningsfase
 - Forankring av anbefalinger i relevante styringsorganer
 - Avklaring og prioritering av prosjektets forslag i relevante styringsorganer i bl.a. kommuner, fylkeskommuner og næringsforeninger
 - Sikre beslutning og tilslutning til gjennomføring av fase 1 Forberedelsesfase

- Fase 1: 2018-19 – Forberedelsesfase
 - Utredning og prioritering av nye næringer
 - Avklaring av finansiering og styringsmodeller
 - Screening og prioritering av partnere
 - Avtaleinngåelser med berørte aktører
 - Organisering og klargjøring for pilotering
- Fase 2: 2020-2021 – Pilotfase
 - Utvikling og testing av piloter innenfor satsingsområdene
 - Utvikle første versjon av løsninger innenfor hver av satsingsområdene
 - Lansering av versjon 1.0 av innovasjonsplattformen
- Fase 3: 2021 og fremover mot 2030
 - Kontinuerlig videreutvikling av satsingsområdene

4. METODE OG PROSESS

inFuture har benyttet en forskningsbasert metode i kombinasjon med nær 20 års praktisk erfaring med fremtidsstudier. Viktige deler av forskningsunderlaget for metoden er beskrevet i kapittelet *Creating actionable future narratives*, i den fagfellevurderte boken *Innovating for trust*⁴, utgitt ved Edward Elgar forlag. Det metodiske grunnlaget for prosjektet er nærmere beskrevet i vedlegg.

Prosjektgruppen har med utgangspunkt i metoden, utformet en prosess for å sikre bred involvering og forankring av arbeidet. Prosessen har inkludert tett dialog med næringslivet i Agder, dialog med eksterne eksperter og prosjektets selvstendige analyser. Prosjektets arbeid kan grovt inndeles i tre hovedfaser:

1. Trendanalyse
 - a. *Etablere søkefelt* for trendanalysen igjennom i) totalt 17 intervjuer og 4 innspillskonferanser på tvers av Agder, ii) litteraturstudie og iii) analyse
 - b. *Utarbeide trendkart* som på et overordnet nivå detaljerer ut trender
 - c. Ferdigstille komplette trender med drivkrefter og utviklingstrekk for Agder-regionen
2. Forankring og prioritering av trender
 - a. Gjennomføring av to fremtidssamlinger i Agder hvor representanter fra næringsliv, offentlig virksomhet og politikere evaluerer trendene og gir sine tilbakemeldinger
3. Konkretisering av strategier og satsinger
 - a. Idéworkshop for konkretisering og få innspill til strategi og satsinger
 - b. Slutføring og oppsummering av anbefalinger til strategi, fremtidsbilde og veikart

Nedenfor utdyper hvordan vi har arbeidet i de enkelte steg i denne prosessen.

Trendanalysen

I arbeidet med trendanalysen har det ved begynnelsen av arbeidet vært gjennomført en serie intervjuer med representanter fra det private næringsliv, det offentlige og politikere, samt eksperter på næringsutvikling. Oppdragsgiver har spilt inn hvem som skulle inngå i prosjektets referansegruppe, hvor et utvalg av disse er plukket ut for å delta på disse intervjuene, basert på et mål om å dekke en bredde av regionen, sektorer og fagkompetanse. Disse intervjuene har vært viktige for å legge rammene for trendanalysen.

⁴ <https://www.amazon.com/Innovating-Trust-Marika-Lüders/dp/1785369474>

Det er totalt gjennomført 14 Referansegruppeintervjuer og 3 ekspertintervjuer:



Figur 2 Deltakere i prosjektets referansegruppe og eksperter innen næringsutvikling som er intervjuet ⁵



Figur 3: Innspillskonferanser

Videre har det blitt gjennomført 4 innspillskonferanser på tvers av regionen:

På innspillskonferansen har deltakere fra hele regionen og med ulik bakgrunn fått lov til å gi 3-5 minutters muntlige innlegg på hva de mener blir viktigst for næringsutvikling i Agder frem mot 2030. I tillegg er det gjennomført debatt med innspillsrunder på samtlige innspillskonferanser. Totalt 70-80 personer har deltatt på innspillskonferansene, hvorav ca. 45 har holdt muntlige innlegg.

Neste steg har vært en omfattende gjennomgang av litteratur. Her har vi

gjennomgått underlagsdokumenter, rapporter, analyser, artikler, statistikk og forskningsstudier.

Ut av dette rike kildematerialet har vi avdekket 15 trender.

⁵ *Fra venstre:* Iselinn Kongsten, Sørlandsporten Næringshage; Anne Grethe Ellingsen, NODE; Rannveig Tobiassen, Innoventus Sør; Morten Haakstad, Arendal Næringsforening; Ruben Storevold, Sørlandssentret; Thon; Reidar Fuglestad, Sørlandet Kunstmuseum; Otto Isaksen, Digin

I bunn fra venstre: Christoffer Jørgenvåg, Red Rock; Heidi Sørvig, USUS; Ørnulf Hasla, Hasla; Ole Tom Haddeland, Åseral Regnskapskontor; Helene Fladmark, NCE Eyde; Kai Rune Heggland, Alcoa; Arnt Abrahamsen, Farsund kommune

Eksperter: Ola Nordqvist, Permira; Jon Gunnar Pedersen, Arctic Securities; Silvija Seres, Teknologiinvestor

Forankring og prioritering av trender

Trendanalysen representerer destillatet av hva intervjuer, innspillskonferanser, litteraturgjennomgangen og analysen har vist. Selv om trendanalysen har et rikt kildemateriale, er det likevel viktig å teste trendene på en bred og sammensatt gruppe mennesker med kompetanse innen næringslivet i Agder. Vi har avholdt to samlinger i henholdsvis Kristiansand og Arendal. På disse samlingene var det totalt 60 deltakere som vurderte trendene gjennom hele samlingen.

Den andre halvdel av samlingene var viet til gruppearbeid. Her ble alle deltakerne oppfordret til å gi sine innspill til viktige satsinger for næringsutvikling, basert på de trendene som de hadde prioritert høyest.

Konkretisering av innspill til strategi for næringsutvikling

Ideene fra trendsamlingen ble oppsummert, bearbeidet og gruppert til 7 ulike satsingsområder. I tillegg ble innspillene, litteraturstudier og resultatet av trendanalysene brukt til å skissere mulige posisjoner som Agder kunne ta frem mot 2030. Disse ble presentert for styringsgruppen og utvalgte deltagere fra samlingen i en egen *ide- og policyworkshop*. Gjennom dialog med styringsgruppen ble det utviklet et sett med kriterier for prioritering av foreslåtte posisjoner og satsinger.

Basert på innspillene fra ide- og policyworkshopen utformet prosjektet forslag til 4 nye posisjoner og 4 satsingsområder som ble behandlet og gjennomgått i den avsluttende strategiworkshopen. Disse ble deretter justert ut fra innspillene, og danner grunnlag for de anbefalinger som inngår i sluttrapporten.

De anbefalinger til strategi for næringsutvikling som er gitt i rapporten, er ikke ment å erstatte de tiltak som ligger i dagens strategier og planer for næringsutvikling. Prosjektets mål har vært å gi innspill til fornyelse av posisjoner og nye satsinger som blir viktige for å gjøre Agder bedre i stand til å møte den fremtidige utvikling som er vist gjennom trendanalysen. Deltagerne i prosessen er enige i at beredskapen på disse områdene er for svake, men det gjenstår å prioritere prosjektets forslag mot andre viktige satsinger i eksisterende planer.

5. TRENDANALYSEN

Nåsituasjonen – Agders beredskap

Næringsforesikten har som mål å avdekke viktige utviklingstrekk der Agders næringsliv i dag *ikke* er godt nok beredt. Den videre analyse vil ha dette som mål, men vi vil her gjøre en kort oppsummering av nåsituasjon, med vekt på de områder der Agder i dag har styrker og god beredskap med tanke på de utviklingstrekk som vil bli skissert. Det blir viktig å ta hensyn til den beredskap som allerede er etablert når fremtidige posisjoner og satsingsområder skal velges.



Figur 4: Sterke næringer og miljøer i Agder

En viktig del av Agders beredskap er opparbeidede posisjoner i regionens *sterke næringer*. Agder har sterke posisjoner i bl.a. leverandørindustrien til olje- og gass og marine næringer, prosessindustrien, kraftsektoren, bygg- og anlegg, reiseliv og kultur, handel og helse. Innenfor flere av disse næringene er det også igangsatte store og fremtidsrettede satsinger som eksempelvis Electric City (innen fornybar kraft) og Helsebyen Eg (innen helse/eHelse). Agder har et *ledende og unikt klyngesamarbeid* gjennom bl.a. GCE NODE for leverandørindustrien til olje- og gass, NCE Eyde for prosessindustrien, USUS for reiseliv, opplevelses- og kulturnæringen og Digin innenfor IKT-næringen. Gjennom betydelig erfaring fra OPS prosjekter og lokaliseringen av hovedkontoret for Nye Veier AS til Kristiansand, er Agder et tyngdepunkt for store utbyggingsprosjekter innen bygg og anlegg. Kvadraturen og Sørlandssenteret er sterke og ledende miljøer innen handel. Agder har også et *rikt innovasjonsmiljø* med god bredde og stort nedslagsfelt. Agder har ledende testlaber som Mechatronics Innovation Lab (MIL), Future Materials Catapult Centre og Makerspace Norway. Andre innovasjonsmiljøer som Innoventus Sør, Etablerersenteret Vest-Agder, CoWorx, UiA Nyskaping, Lister Nyskaping, Tenk senteret og Batteriet Sør tilbyr innovasjonsstøtte til alle typer næringsutviklere. Gjennom UiA har Agder også ledende kompetansmiljøer knyttet bl.a. til mekatronikk (SFI Offshore Mechatronics), kunstig intelligens og helseteknologi (CAIR – Centre for Artificial Intelligence Research).

I sum betyr dette at Agder generelt har en god beredskap og mange styrker å bygge på i møte med fremtidige krav til næringsutvikling.

Innspill til trendanalysen fra intervjuer og innspillskonferanser

For å sikre et sett med gode hypoteser om hvor prosjektet burde lete etter viktige trender, gjennomførte vi som skissert i kapittel 4 intervjuer og innspillskonferanser. Gjennom denne kunnskapsinnhentingene ønsket vi å få opp et bredt bilde av muligheter og trusler for næringsutvikling i regionen. Nedenfor gis en kortfattet oppsummering av de viktigste temaene som gikk igjen på tvers av alle informasjonskilder, og deretter en oversikt over hvordan temaene inngikk i de trender som etter hvert ble kartlagt. En mer utdypende oppsummering finnes i vedlegg.

Muligheter og trusler for Agder frem mot 2030

Det var stor grad av enighet om at det for Agder også frem mot 2030 vil bli avgjørende å bygge videre på de sterke næringer man allerede har utviklet. Dermed var det også viktig å se etter utviklingstrekk som i særlig grad var relevante for disse. *Urbanisering i Agder, og digitalisering* på tvers av bransjer ble trukket frem av mange som viktige utviklingstrekk, som vil kunne utnyttes til å skape ny vekst. Det ble lagt vekt på nye vekstmuligheter gjennom «*blå vekst*» i marin sektor, shipping, havbruk og transport. Videre trakk de fleste frem at øket vekt på *bærekraft* og prioritering av det grønne skiftet burde gi næringslivet i Agder mange nye muligheter, ikke minst gjennom tilgangen til fornybar kraft.

Teknologidrevet innovasjon ble vurdert å gi store muligheter, ikke minst i leverandørindustrien til olje- og gassnæringen og marin sektor. Det ble pekt på den underliggende veksten i *opplevelsesdrevet turisme* som en stor mulighet for reiselivsnæringen. Innen handel ble *digitalisering, øket netthandel og etterspørsel etter opplevelser* trukket frem som utviklingstrekk som kan utnyttes til å skape ny vekst. Flere påpekte også at den digitale transformasjon som de fleste sterke næringer i Agder skal gjennom, vil avlede muligheter for å gjøre *IKT til en ny vekstnæring* for å støtte regionens næringsliv i denne utviklingen. For å lykkes med å skape ny vekst, ble følgende 3 temaer vurdert som avgjørende: Utvikling av et *mer næringsrettet kompetanseløp*, utvikling av ny, fysisk og digital *infrastruktur*, samt videreutvikling av regionens sterke innovasjonsmiljøer og ledende testfasiliteter.

De fleste innspill var innrettet mot muligheter, men det var også stor enighet om noen viktige trusler. Flertallet mente at den største trusselen var knyttet til økt *utenforskap* i arbeidslivet i regionen, drevet av økende arbeidsledighet blant unge og i distriktene, i kombinasjon med økning i antall trygdede. Dette forsterkes ytterligere, hvis man ikke får økt den lave arbeidsdeltagelsen blant kvinner i regionen. Nært knyttet til dette var trusselen om *raflytting og derav følgende kompetanseflukt* fra distriktene. Mange vurderer det som utfordrende å holde på kompetanse og tiltrekke høykompetente arbeidstakere fra andre regioner. Dette gjelder også for byene i Agder. En annen utfordring som flere trakk frem, var at det til tross for relativt god tilgang på oppstartskapital gjennom virkemiddelapparatet, fremdeles ble vurdert som krevende å få *tilgang til privat kapital* for å sikre kommersialisering og skalering av nye forretningskonsepter.

Oppsummert ga informasjonsinnsamlingen dermed følgende muligheter og trusler:

Muligheter

- Urbanisering i Agder
- Digitalisering på tvers av alle bransjer
- Blå vekst (marin sektor, shipping, havbruk, transport)
- Bærekraft og det grønne skiftet (eks. fornybar kraft)
- Teknologinnovasjon i leverandør- og prosessindustri
- Vekst i turisme og opplevelser i reiselivet
- Digitalisering og opplevelser i handel
- IKT som ny vekstindustri
- Mer næringsrettet løp for (videre)utdannelse
- Muligheter drevet av ny fysisk og digital infrastruktur
- Videreutvikling av innovasjonsmiljøer og testfasiliteter

Trusler

- Kompetanseflukt og fraflytning fra distriktene
- Voksende utenforskap
- Tilgang til privat kapital

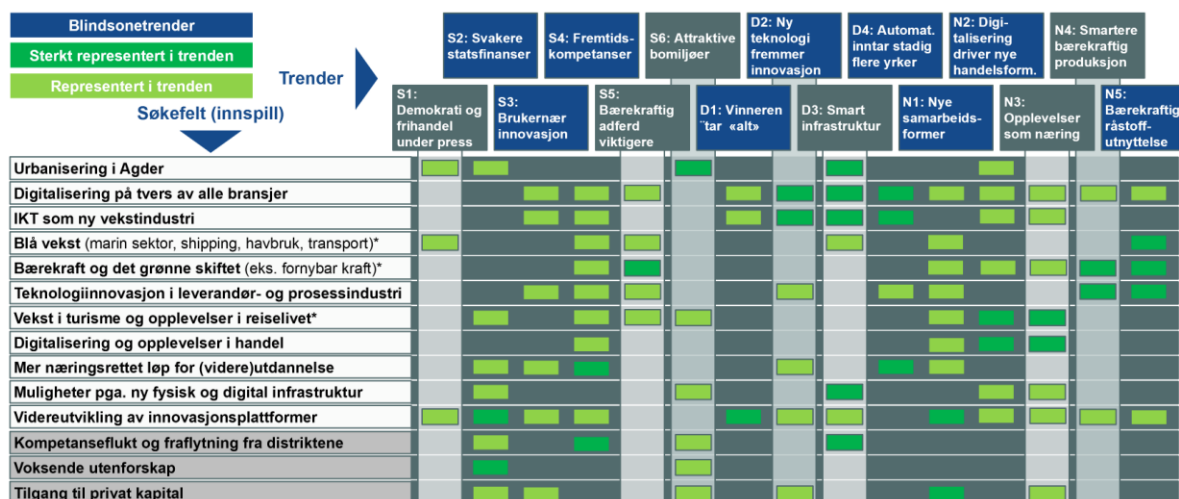
Disse hovedområdene har dannet søkefelt for videre analyse.

Oppsummering av trendområdene

Med utgangspunkt i prosjektets søkefelt er trendanalysen strukturert langs tre dimensjoner som samlet sett skal belyse sentrale muligheter og utfordringer i utvikling av et omstillingsdyktig og robust næringsliv i Agder frem mot 2030. I dette avsnittet vil vi først beskrive kort hver av disse tre dimensjonene, før trendene beskrives i mer detalj. For hver av trendene følger det en trendbeskrivelse tilsvarende den som ble presentert på trendsamlingene i Kristiansand 14. mai og Arendal 16. mai, sammen med evalueringresultatene fra samlingene. I evalueringen av trendene ser vi på gapet mellom viktighet og beredskap. Jo større gap, jo høyere prioritert er trenden. I tillegg er forutsetningen at alle deltakernes samlede vurdering er tilstrekkelig høy for viktighet og lav for beredskap, for at trenden skal plasseres i blindsonen⁶.

Trendene er utviklet for å svare ut prosjektets søkefelt. Figuren under viser en skisse av hvordan hver enkelt trend dekker momentene i søkefeltet i en viss- eller stor grad.

⁶ Vi benyttet en skala fra 1-6. For viktighet representerte 1 Svært lite viktig og 6 Svært viktig. For beredskap representerte 1 Svært lite beredt og 6 Svært godt beredt. Trender med positivt gap mellom viktighet og beredskap, og hvor samlet score på viktighet er 4,5 eller mer, og samlet score på beredskap er 3,5 eller mindre, er i den strategiske blindsonen



Figur 5: Innspill til temaer og trender

Trendene som er utarbeidet er gruppert inn i 3 hovedområder; Samfunn, Digitalisering og Næringsliv. Her følger en kort oppsummering av hver av disse hovedområdene.

Samfunn: Næringslivet i Agder vil få mindre stabile rammebetingelser når demokrati og frihandel kommer under press. Samtidig som eksterne faktorer vil spille en større rolle for næringsutviklingen opplever Agder et voksende utenforskap med økende uføreandel og utfordringer med å utnytte den samlede styrken i arbeidsstokken. Dette kombinert med ny teknologi og digitalisering i samfunnet vil gi nye kompetansekrav og gjøre livslang læring viktigere i arbeidslivet i Agder. Endringer i bomønstre og adferd vil stille nye krav til Agder for å tiltrekke kompetent arbeidskraft og kapital, samtidig som også nye bærekraftsbehov vil spille en viktigere rolle i næringsutviklingen. Til sist vil dette også henge sammen med behov for en mer brukernær innovasjon for å oppnå produktivetsgevinster og ny jobbskaping fra digitaliseringen av samfunnet.

Digitalisering: Digitaliseringen vil føre med seg store ringvirkninger frem mot 2030. Mest tankevekkende for næringslivets konkurransekraft i Norge og i Agder er den posisjonen store globale, digitale selskaper oppnår når deres globale plattformer blir uimotståelige grunnet deres størrelse og markedspenetrasjon. Eierskap til og håndtering av store mengder verdifulle brukerdata gjør de globale kjempene i stand til å true nasjonale verdikjeder. På den andre siden gir også globale plattformer tilgang til nye kundegrupper for mindre bedrifter, og ny teknologi og digitalisering kan på sin side også fremme ny innovasjon. Ny innovasjon kan også fremmes med utgangspunkt i Agders kraftoverskudd, som i 2020 vil utgjøre halvparten av hele Norges kraftoverskudd. Utvikling av en smart infrastruktur vil danne grunnlaget for økt effektivisering og mer bærekraftig vekst under forutsetning av dette settes inn i en sammenheng der et bredt spekter av aktører får gode rammebetingelser for å drive tjenesteinnovasjon.

Næringsliv: Næringslivet i Agder vil påvirkes av de drivkreftene som ligger i samfunnsutviklingen og digitaliseringen. Utviklingstrekkene knyttet til globale digitale plattformsselskaper forventes i økende grad å åpne for nye samarbeids- og forretningsmodeller i regionalt forankrede økosystemer. Netthandelen vil sette tradisjonell handel under press, men digital fornyelse av fysisk handel, i kombinasjon med nye handelskonsepter som i større grad tilbyr opplevelser vil gi handelsnæringen nye muligheter. Å kunne tilby aktivitets- og kulturbaserte opplevelser blir også avgjørende for å møte en økende tilstrømning av turister. Reiseliv og kultur blir dermed viktigere for å tiltrekke seg arbeidskraft og skape økonomiske verdier i Agder. Nye produksjonsmetoder og utvikling av ny materialteknologi gjør at produksjon i Agder kan bli både mer lønnsom og bærekraftig. En voksende global etterspørsel etter mat og mineraler i kombinasjon med et helt annet krav til bærekraftig livsførsel og produksjon, gir store muligheter for Agders sterke næringer innen leverandørindustri, prosessindustri og marin sektor.

I det følgende beskrives hver enkelt analysene og evalueringene av hver enkelt trend i detalj.

Trendområde – Samfunn

Trender innen temaet Samfunn

S1 - Demokrati og frihandel under press
Mer usikkerhet i verden gir mindre stabile rammebetingelser for næringslivet i Agder

S2 – Svaker statsfinanser gjør det viktigere å få flere i arbeid
Høy uføreandel og behov for økt arbeidsdeltakelse i Agder

S3 – Attraktive bomiljøer viktigere for næringsutvikling
Endringer i bemonstre og adferd stiller nye krav til Agder for å tiltrekke kompetent arbeidskraft og kapital

S4 - Bærekraftig adferd blir viktigere
Ønske om bærekraftig livsstil gir grunnlag for ny næringsutvikling i Agder

S5 - Nye kompetansekrav i fremtidens arbeidsliv
Nye kompetansekrav gjør det viktigere å sikre fleksibel og livslang læring i arbeidslivet i Agder

S6 - Brukernær innovasjon blir viktigere i møte med produktivitetskrav
Agder kan få større produktivetsgevinster fra digitaliseringen gjennom brukernær konseptutvikling

Trend S1: Demokrati og frihandel under press

Mer usikkerhet i verden gir mindre stabile rammebetingelser for næringslivet i Agder

Demokrati og fellesskap utfordres. Forsterkede bekreftelsestendenser truer evnen til å takle uenighet og bygge fellesskap, samtidig som proteksjonisme truer eksportrettede næringer.

Fra 2008 til 2016 har andelen av verdens befolkning som lever i et velfungerende demokrati gått ned fra 14,4 % til 4,5 % (EIU, 2017). Demokratiet står sterkt i Norge, men det er en økt sårbarhet også hos oss. Andelen nordmenn som er tilfredse med demokratiet har gått ned, og det politiske engasjementet har også gått ned.

I større eller mindre grad har vi alle en tendens til å oppsøke og tro på informasjon vi allerede er enig i. Disse bekreftelsestendensene blir forsterket av digitalisering, og det truer vårt uenighetsfellesskap. Færre deltar også i den offentlige debatten i Norge. Vi har et høyt tillitsnivå i Norge, men vi ser tendenser til at tilliten er nedadgående i alle aldersgrupper bortsett fra dem over 67 år.

Internasjonalt, politisk lederskap er også under press, med retorikk styrt av nasjonale interesser og økte importtoller med risiko for utløsning av en handelskrig mellom vest og øst og innad blant alliansepartnere i vest. Dette står i fare for å ramme Agder som er særlig eksportrettet og avhengig av stabile handelsbetingelser.



Spørsmål til ettertanke

Hvordan kan Agder bidra til å fremme befolkningens engasjement uten å forsterke kontrastene mellom ulike grupper? Hvordan kan tillit opprettholdes når nasjonale interesser kommer først, og næringslivet håndteres ulikt avhengig av hvor hovedkontoret har adresse? Hvordan kan eksportrettede næringer tilpasse seg økt politisk risiko?



Evaluering trend 1

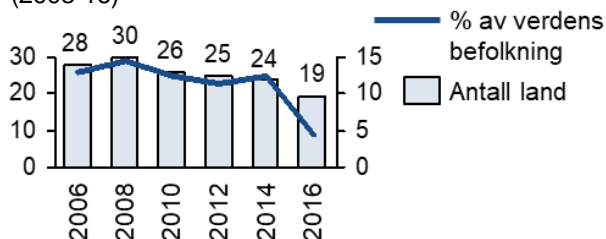
Trenden er *ikke* innenfor den strategiske blindsonen⁷ som følger av en lav vurdert viktighet på 4,09, og et gap⁸ på 1,39 mellom viktighet og beredskap. Trenden er rangert *lavest* blant samtlige trender på viktighet, men samtidig er beredskap for Agder gjennomgående blitt vurdert som svært lav (2,70). På samlingen i Kristiansand ble det vurdert at man i dag er lite beredt til å håndtere denne trenden, og minst beredt sammenlignet med samtlige trender (beredskap 2,43). Vurdert som den man i dag har minst beredskap til å håndtere. Gapet er størst blant respondenter fra Lister-regionen og Lindesnes og noe lavere i Østre Agder. Oppsummert er det et tydelig signal at samtlige grupper vurderer dagens beredskap som utilstrekkelig, og det blir derfor viktig å følge hvorvidt den neste perioden også vil vise at trenden vil bli viktig for Agder.

Beskrivelse av trenden med utfyllende analyser

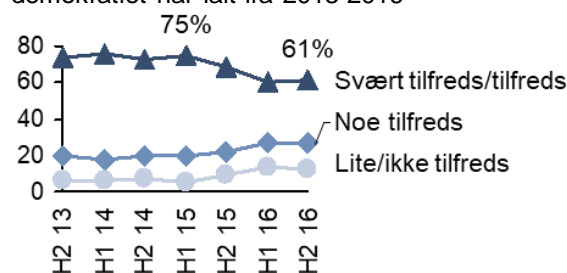
Eksempler og drivere

Vi står ovenfor en demokratisk resesjon internasjonalt (figur 1), med økt sårbarhet også i Norge (figur 2), og en nedgang i politisk engasjement (figur 3)

Figur 1: Andelen av befolkningen som lever i et velfungerende demokrati falt fra 14.4% til 4.5% (2008-16)

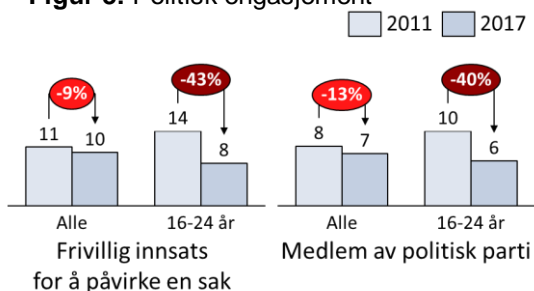


Figur 2: Nordmenns tilfredshet med demokratiet har falt fra 2013-2016

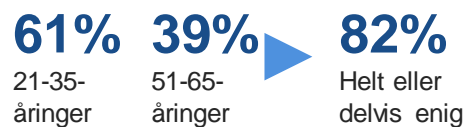


⁷ Evalueringer kun for demografiske grupper med 95 % konfidens for at viktighet og beredskap er innenfor korrekt heltall. Dette gjelder også for alle øvrige evalueringene i rapporten.

⁸ Gap er differansen mellom viktighet og beredskap. Gapet er dermed et uttrykk for hvor høyt prioritert trenden er. Jo større gap jo større forskjell mellom hvor viktig trenden anses å være og hvor godt beredt vi er på den. Et gap over 1,5 anses som betydelig.

Figur 3: Politisk engasjement¹

Figur 4: Får nyheter om politikk på Facebook



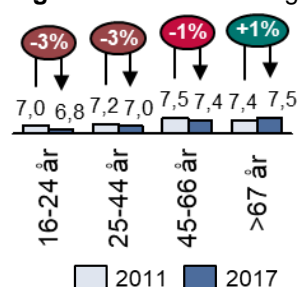
Bekreftelsestendensene blir sterkere og truer uenighetsfellesskapet

- Bekreftelsestendens: Oppsøke og tro på informasjon man allerede er enig i
- Ekkokamre: Nyheter og politikk på Facebook (figur 4)
- «Mobbokrati» på nettet, eks «Gamergate», nettstorm med 2 mill innlegg ila 2 mnd. i 2014. Forvarsel til netthets fra «trolls» og «bots»

Norge og Norden i verdenstoppen i tillit, men tilliten reduseres også hos oss (figur 5). Videre ser man at tillitsbasert næringsutvikling kan bli utfordret: Nedgang fra 91 % til 87 % av bedriftsledere med tillit til sine partnere fra 2014-2015. Nedgangen har vært større blant eksportbedrifter.

Internasjonalt, politisk lederskap svekkes med retorikk mer styrt av nasjonale interesser, eks. «America First»-politikken med bl.a. økte importtoller (figur 6)

- Politisk risiko vil også kunne treffe bedrifter i Norge og Agder
 - Markedet reagerer gjerne tregt på politisk risiko (figur 7)
 - 61 % av ledere i globale selskaper forventer økt proteksjonisme i tiden fremover
 - Brexit kan gjøre det «trangt på gangen i Brussel»

Figur 5: Tillit i befolkningen²

Figur 6: USA innfører toll på 25 % på stål og 10 % på aluminium



Figur 7: Inv.dirktør Openheimer Funds

« Markedet bryr

seg ikke om politisk risiko før det absolutt må [...], men det forsterker problemet mer enn noe annet

1) Har ytt frivillig innsats i parti, organisasjon eller gruppe for å påvirke en sak siste 12 mnd. (ned for alle under 45 år) | 2) Folk flest er til å stole på (10) En kan aldri være for forsiktig (0)

Trend S2: Svakere statsfinanser gjør det viktigere å få flere i arbeid

Høy uføreandel og økt behov for jobbskaping og arbeidsdeltakelse i Agder

Norges statsfinanser forventes å bli svekket i årene som kommer. Lavere oljeinntekter for Norge, og høyere kostnader til eldre og uføre i Agder, gjør det viktigere å skape arbeidsplasser for alle grupper av arbeidstagere.

I de kommende tiårene vil reduserte oljeinntekter i kombinasjon med en eldrebølge som gir færre yrkesaktive per innbygger føre til økt press på statsfinansene. Ved en fremskriving av dagens velferds- og skattenivå vil nettooverføringer til staten fra befolkningen gå fra + 2 mrd. kroner i 2010 til -61 mrd. kroner årlig i 2030 og -197 mrd. kroner årlig i 2060.

På samme tid forventes kostnadene til uføretrygdede og de som står utenfor arbeidslivet å øke. I de siste ti årene har andelen uføretrygdede vokst med 10 % i Norge, og med hele 20 % i Agder. Uføreandelen er for Agder spesielt høy blant de mellom 18 – 39 år, hvor den eksempelvis for Aust-Agder samlet er over 60 % høyere enn landsgjennomsnittet. Også for innvandrergupper er yrkesdeltakelsen lavere i Agder enn i Norge som helhet.

Denne utviklingen med lavere andel yrkesaktive og understreker at det vil bli viktigere å utnytte befolkningens humankapital¹⁰ bedre i tiden fremover. Det er en høy andel ansatte i Norge som har høyere kompetansenivå enn hva stillingen de har utnytter, hele 19,3 % mot eks. 17 % i Danmark og 13 % i Sverige og Finland. Spesifikt for Agder kan også humankapitalen utnyttes bedre ved å få flere kvinner som har heltidsstillinger, siden deltidsandelen blant kvinner i Agder er 32 % høyere enn landsgjennomsnittet.

Spørsmål til ettertanke



Hvordan kan Agder fremme jobbskaping for en bredde av befolkningen, og fremme en bedre kobling mellom kvalifikasjoner og arbeid? Hvordan kan Agder redusere andelen uføretrygdede, ikke minst blant unge? Hvordan kan Agder øke andelen heltidsarbeidende, og øke arbeidsdeltakelsen?

Evaluerings trend 2



Denne trenden er en del av den strategiske blindsonen for Agder og ble rangert på topp både på samlingen i Kristiansand og i Arendal med et gap mellom viktighet og beredskap på 2,63. Trenden er vurdert høyt gjennomgående blant alle grupper, men spesielt blant de yngre og studenter samt de som jobber innen FoU.

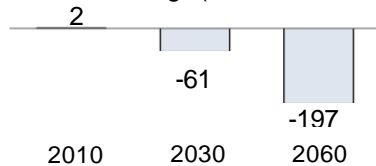
¹⁰ Befolkningens samlede kunnskap og ferdigheter

Beskrivelse av trenden med utfyllende analyser

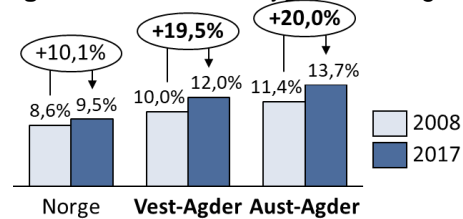
Eksempler og drivere

- Reduserte oljeinntekter og eldrebølge setter press på statsfinansene (figur 1)
- Høyere kostnader til uføretrygdde og de som står utenfor arbeidslivet.
 - Vekst i uføretrygdde og høy uføreandel blant de under 40 i Agder (figur 2, figur 3)
 - Lav yrkesdeltakelse blant mange innvandrere¹¹ (figur 4)

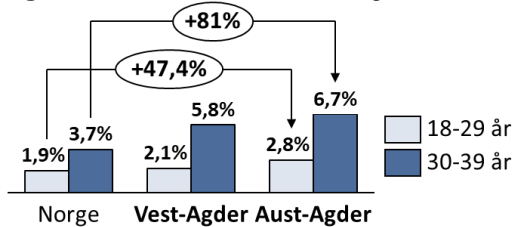
Figur 1: Netto overføringer til staten fra befolkningen gitt aldersfremskrivning (mrd. kr, 2010-kroner)



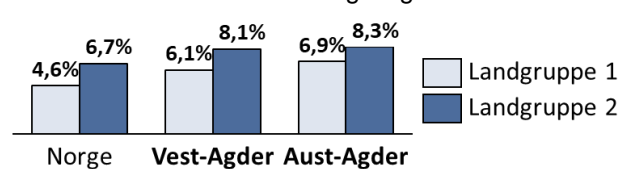
Figur 2: Vekst i uføretrygdde i Norge/Agder



Figur 3: Uføreandel, 18-29 år og 30-39 år

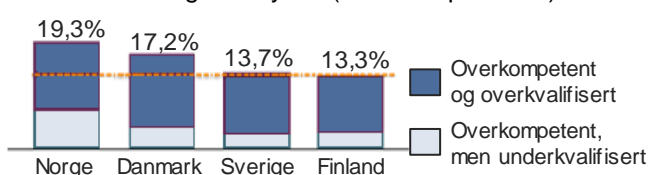


Figur 4: Andel innvandrere utenfor arbeidsmarkedet i Norge/Agder¹

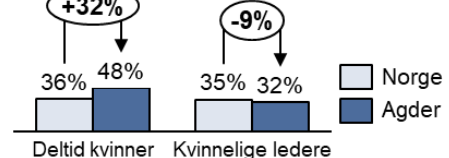


- Humankapitalen kan utnyttes bedre i arbeidslivet i Norge og Agder
 - Stor andel har høyere kompetanse enn stillingen utnytter (figur 5)
 - Agder er på toppen i deltidsarbeid blant kvinner og få kvinnelige ledere (figur 6)
- Det blir viktigere å skape nye arbeidsplasser og iverksette nye tiltak for å hindre utenforskap, eks.
 - Hennig-Olsen IS reduserte sykefraværet fra 7,4 % til 5,4 % og økte trivselen vha. digitale verktøy i kampanjen «Polferden» (figur 7)

Figur 5: Andel ansatte med høyere kompetansenivå enn stillingen utnytter («overkompetente»)



Figur 6: Agder: Deltid og andel kvinnelige ledere



Figur 7: Over 200 ansatte hos Hennig-Olsen Is fikk hver sin skritteller som snakket med en egenutviklet app



¹¹ Landgruppe 1 – EØS, Nord-Amerika, Australia og New Zealand. Landgruppe 2 – Øst-Europa utenom EU, Asia (inkl. Tyrkia), Afrika, Sør- og Mellom-Amerika og Oseania utenom Australia og New Zealand

Trend S3: Attraktive bomiljøer viktigere for næringsutvikling

Endringer i bomønstre og adferd stiller nye krav til Agder for å tiltrekke kompetent arbeidskraft og kapital

Urbanisering, redusert sosialt samvær og ønske om bærekraft påvirker hvordan vi kan skape attraktive bomiljøer for både by og land.

Viktige årsaker til å oppsøke fysiske møteplasser er i endring. For eksempel bidrar nett-handel og bilfrie bysentre til at den fysiske varehandelen reduseres, og filmkonsumet foregår i større grad i hjemmet enn på kino. Dette skjer samtidig som det sosiale samværet går ned. Fra 1970 til 2010 har andelen fritid som brukes på sosialt samvær gått ned med 32 % hos befolkningen generelt og 51 % hos de unge (SSB, 2010). Andelen unge som er ute med venner 2 ganger i uken eller oftere har gått ned fra 40 % til 31 % fra 2011 til 2015 (Bakken, 2016).

Studier viser også at sterk kulturell kapital¹² i lokalsamfunn og byer forutsier bedre helse, skole og personlig sikkerhet for borgerne, kontrollert for økonomi og demografi (Stern & Seifert, 2017). Kulturell kapital er også viktig for identitet og profil for geografiske steder, og derigjennom for bomiljøet i regionen. Videre handler fysiske, kulturelle treff om mer enn bare det rent kulturelle innholdet, for eksempel møtet mellom mennesker på musikkfestivaler og i litteraturhus.

Videre ser man at attraktive bomiljøer avhenger av arbeidsplasser. Samarbeid på tvers av større regionsentre kan gi stort nok tyngdepunkt til å tiltrekke et attraktivt næringsliv. Øresundsregionen som har blitt knyttet sammen til en felles bo- og arbeidsregion ved hjelp av Øresundsbroen kan trekkes frem som eksempel på hvordan utbyggingen av E18 og E39 har et potensial for å styrke kompetanse og samhandling i Agder.

Spørsmål til ettertanke



Hvordan kan Agder styrke bo- og besøksattraktivitet, bl.a. ved å styrke sin kulturelle kapital?
Hvordan kan distriktene skape attraktive bomiljø gjennom hele livsløpet?
Hvordan kan nytt næringsliv tiltrekkes, bl.a. vha samarbeid med andre?

Evaluerings trend 3



Trenden har blitt vurdert med et gap på 0,92 mellom viktighet og beredskap, og er da rangert lavest blant samtlige trender. Trenden har blitt vurdert som viktig (4,64 i snitt), men samtidig har

¹² Sterk kulturell kapital med nærvær av non-profit kulturinstitusjoner, kommersielle kulturaktører, kunstnere og kulturkonsumenter (Cultural Asset Index)

beredskap i dag blitt vurdert som relativt god (3,72), og dette gjør at trenden ikke er en del av Agders blindsoner.

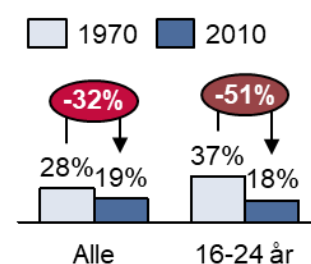
Gapet er under snittet for samtlige grupper, men det er viktig å trekke frem at trenden ble vurdert som viktig og med et større gap mellom viktighet og beredskap i Østre Agder (gap på 1,8) og på samlingen i Arendal sett under ett (gap på 1,6) enn i Kristiansandsregionen (gap på 0,5). Dette tilsier at viktigheten av attraktive bomiljøer synes høyere prioritert i områder som er lengre vekk fra de største befolkningscentrene i Agder.

Beskrivelse av trenden med utfyllende analyser

Eksempler og drivere

- Andelen av fritiden som brukes på sosialt samvær har gått betydelig ned. Unge har nå like lite sosialt samvær som eldre (figur 1)
- Eksperimenter med bærekraftige bomiljøer som tilpasser seg folks livsfaser, eks.
 - Hurdal økolandsby med helhetlig visjon for et bærekraftig bomiljø (figur 2)
- Sterk kulturell kapital gir både økonomiske og sosiale gevinster
 - Studie: Sterk kulturell kapital¹³ i lokalsamfunn forutsier bedre helse, skole og personlig sikkerhet, kontrollert for økonomi og demografi
 - Kulturell kapital førende for identitet og profil (unikhet) for destinasjoner
 - Nordiske land scorer høyt på konkurransekraft i å tiltrekke talenter (figur 3)
- Attraktive bomiljøer avhenger av arbeidsplasser. Samarbeid kan gi stort nok tyngdepunkt til å tiltrekke attraktivt næringsliv, eks
 - Malmø+København som én bo- og arbeidsregion med Øresundsbroen (figur 4)

Figur 1: Andel av fritid brukt på sosialt samvær



Figur 2: Hurdal økolandsby: Lokalt dyrket mat, kulturelle aktiviteter, hobbyer, næringsliv og fellesskap



Figur 3: Høy score på spesielt utdanning og livsstil gjør nordiske land konkurransedyktige i å tiltrekke talenter. Sveits på topp og de **nordiske landene** på plass **4 – 7** globalt

The Global Talent Competitiveness Index
2018
 Diversity for Competitiveness

¹³ Cultural Asset Index, ikke-kommersielle kulturinstitusjoner, kommersielle kulturaktører, kunstnere og kulturbrukere

- Utbygging av E18 og E39 reduserer reisetiden innad i Agder og knytter Agder og Rogaland tettere sammen. Det kan gi bedre tilgang til kompetanse og styrke samhandling for industribedrifter og næringsliv med teknologiklyngen i Stavanger-regionen (figur 5)

Figur 4: Hver dag reiser 30 000 med kollektivtransport og 19 000 kjøretøy over broen. Samfunnsgevinsten er estimert til 78 mrd. kr årlig



Figur 5: Ny E39 er etterlengtet. Indre vs. ytre trasevalg utredes. Valg av trasé vil avgjøre ringvirkninger for bl.a. kultur og opplevelser



Trend S4: Bærekraftig adferd blir viktigere

Ønske om bærekraftig livsstil kan gi grunnlag for ny næringsutvikling i Agder

Klimautfordringen oppleves av flere som viktigere å adressere. Digitalisering gjør bærekraftig adferd enklere å realisere.

Stadig flere nordmenn anser i dag klimaendringer som en av de viktigste samfunnsutfordringene, og særlig blant unge. Dette gjør at publikum har et ønske om mer bærekraftig adferd, og digitale verktøy kan være en viktig faktor for å skape økt bevissthet og for å bidra til vaneendringer. Dette illustreres ikke minst ved at aktive nettbrukere har 7x større påvirkning på venner og families handlinger enn folk ellers. Publikums interesse for klima og ønske om en bærekraftig adferd, kan dessuten bidra til at tjenestekonsumet vokser mer enn varekonsumet.

Trenden understrekes videre av en delingsøkonomi i vekst som gjør det mulig å leve billigere, økonomisk og klimamessig og av at forbrukere endrer livstil og matvaner, drevet av bærekraft. Eksempelvis har Storbritannia sett en vekst i antall veganere på 350 % mellom 2010 – 2016, noe som igjen har avstedkommet en sterk vekst i nye innovasjoner og produktlanseringer.

Spørsmål til ettertanke

Hvordan fremme en mer bærekraftig fremtid for regionen, bl.a. ved delingsøkonomi?

Hvordan utnytte nye matvaner til næringsutvikling på tvers av havbruk, lokalt landbruk og reiseliv?





Evaluering trend S4

Trenden har blitt vurdert med et gap på 1,21 mellom viktighet og beredskap. Trenden har blitt vurdert som noe mindre viktig (4,47 i snitt), mens beredskap i dag har blitt vurdert som mindre god (3,26). For lav viktighet gjør at trenden ikke er en del av Agders blindsoner.

Gapet er høyt blant unge under 29 år (2,2) og spesielt for studenter (gap på 3,0), men prioriteres gjennomgående noe lavere blant andre grupper.

Beskrivelse av trenden med utfyllende analyser

Eksempler og drivere

- 1 av 4 nordmenn anser klimaendringer som topp 3 samfunnsutfordringer (2016), de unge er særlig bekymret (figur 1)
- Digitale verktøy skaper økt bevissthet om bærekraftig adferd, eks
 - Tibber kobler seg på smarte strømmålere og sensorer i hjemmet, gjennomsnittlig reduksjon i forbruket på 10 % blant brukere vinteren 2018 (figur 2)
 - Digitale plattformer fremmer sirkulærøkonomi, eks. vekst på Finn.no på 18 % fra 2015 til 2016 (figur 3)
 - Aktive nettbrukere har 7x større påvirkning på venner og families handlinger enn folk ellers, og dette har potensiale for å fremme bærekraftig adferd
- Delingsøkonomi gjør det mulig å leve billigere, økonomisk og klimamessig (figur 4)
- Forbrukere endrer livsstil og matvaner, drevet av bærekraft, eks (figur 5, figur 6, figur 7)

Figur 5: 1 av 5 kvinner i Norge er meget eller ganske interessert i vegetarmat



Figur 1: Rangering av klimaendringer blant unge



Figur 2: Tibber hjelper deg å redusere forbruket via smartelefon. Bruker «gamification» for å stimulere til handling.



Figur 3: Finn.no sparte miljøet for 600 tonn plast i 2017

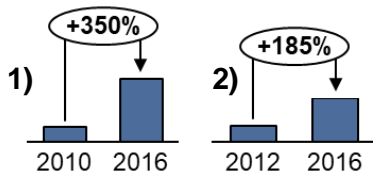


Figur 4: Nabobil kan bidra til mer bærekraftig ressursutnyttelse:



> 100 000 brukere > 5 500 biler
 → 1 delebil erstatter inntil 9-13 privatbiler

Figur 6: Vekst i 1) antall veganere
2) veganlanseringer i Storbritannia



Figur 7: SpisSørlandet vektlegger lokal mat og bærekraft for å gjøre Sørlandet til en ledende matdestinasjon nasjonalt og trekke matturister til Sørlandet



Trend S5: Nye kompetansekrav i fremtidens arbeidsliv

Nye kompetansekrav gjør det viktigere å sikre fleksibel og livslang læring i arbeidslivet i Agder

Digitalisering gir nye kompetansekrav og tverrfaglighet blir mer vesentlig. Det blir viktigere å sikre kompetansebygging i både spiss og bredde i Agder.

Norge er i omstilling, og en av tre jobber i Norge vurderes å ha høy sannsynlighet for å bli overtatt av teknologi i løpet av de neste 20 årene¹⁴ (Pajarinen, Rouvinen, & Ekeland, 2015). Da blir kompetansebygging og jobbskaping viktigere, og et nytt samspill mellom mennesker og maskiner vil tre frem når maskiner kan lære.

Fremtidens kompetansebehov kan oppsummeres med fire fremtidskompetanser som vil bli viktigere; *Skaperkraft, informasjonskyndighet, fordypningsevne og sosial kompetanse*

Mennesker har større *skaperkraft* enn maskiner, men vi trenger trening i kreativitet for å klare å utnytte samspillspotensialet med maskiner bedre. NASAs forskning på kreativitet understreker dette, med henvisning til at kun 2 % av 25-åringene i tester var å anse som svært kreative. *Informasjonskyndighet* blir viktigere når det stadig blir økt omfang av informasjon og desinformasjon, og forskning viser at falske nyheter kan spres 6x. *Fordypningsevne* blir mer kritisk når vi kollektivt blir mer kunnskapsrike, men individuelt blir utsatt for stadig flere digitale distraksjonsmomenter. Til sist blir *sosial kompetanse* og ferdigheter, kunnskaper og holdninger til å mestre ulike sosiale miljøer viktigere.

Digitalisering har et stort økonomisk potensial, men det forutsetter en ny form for tverrfaglighet som kombinerer evne til å jobbe *bredt* på tvers av næringslivs- og

¹⁴ Analysene om hvilke jobber som blir berørt av teknologi på denne måten handler om hvorvidt det vil være teknologisk mulig å automatisere jobbene. Det er ikke tatt hensyn til andre momenter som må være på plass for at automatisering faktisk vil finne sted. Snarere enn at en av tre jobber forsvinner vil vi se et fremtidig arbeidsliv med et nytt samspill mellom mennesker og maskiner.

samfunnsfunksjoner, ha *spisskompetanse* innen eget fagfelt og samtidig ha tilstrekkelig kompetansebredde til å samarbeide å kommunisere på tvers av disipliner. En raskere endring i kompetansekrav vil gi økt behov for en mer tilpasset og integrert form for etter- og videreutdanning.

Spørsmål til ettertanke



Hvordan kan kompetansestrategien for Agder fremme fremtidskompetansene?

Hvordan kan Agder knytte næringslivet og det livslange lærings- og utdanningsløpet tettere sammen?

Evaluerer trend S5



Trenden har blitt vurdert med et gap på 2,09 mellom viktighet og beredskap og er en del av Agders strategiske blindsoner. Trenden har blitt vurdert som viktigst av samtlige trender med en viktighet på 5,36, samtidig som beredskap har blitt vurdert som mindre god (3,28).

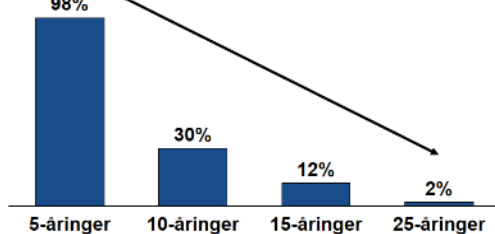
Gapet er spesielt høyt blant unge under 29 år (3,4) og studenter, men felles for samtlige grupper er det at trenden prioriteres høyt. Også blant ansatte innen FoU har trenden et høyt gap på 3,0 og blant privat tjenesteytende sektor. Trenden har noe lavere gap på 1,6 blant deltakerne fra offentlig tjenesteytende sektor.

Beskrivelse av trenden med utfyllende analyser

Eksempler og drivere

- Nytt samspill mellom mennesker og maskiner når maskiner kan lære
=> fire fremtidskompetanser blir viktigere
 - *Skaperkraft*: Mennesker bedre enn maskiner, men unaturlig også for oss (figur 1)
 - *Informasjonskyndighet*: Evne og vilje til å finne og forstå relevant info (figur 2)
 - *Fordypningsevne*: Kollektivt er vi mer kunnskapsrike enn noensinne. Individuelt risikerer vi å bli mer kunnskapsløse, med digitalisering som «masse-distraksjonsvåpen» mot arbeid forbi kjedelighetspunktet (figur 3)
 - *Sosial kompetanse*: Ferdigheter, kunnskaper og holdninger til å mestre ulike sosiale miljøer, å etablere og vedlikeholde relasjoner blir viktigere (figur 4)

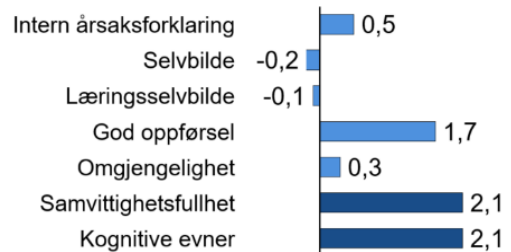
Figur 1: Andelen deltakere på NASAs kreativitets-test som oppnådde scoren «svært kreative»



Figur 2: MIT-forskere fant gjennom analyse av millioner av Twitter-meldinger (2006-17) at **falske nyheter sprer seg 6x raskere** enn sannheten



Figur 3: Egenskaper (10 år) og deres påvirkning på sannsynlighet for å være i jobb (42 år)



Figur 4: Lærersens evne til å inngå i sosial relasjon til hver enkelt elev er den dimensjonen som betyr mest for elevenes læring



- Digitalisering har et svært stort økonomisk potensial, men det forutsetter tverrfaglighet for å utløse dette potensialet (figur 5)
- Endrede kompetansekrav, kombinert med skolefrafall, gir større behov for etter- og videreutdanning, og mer tilpassede former vokser frem (figur 6)

Figur 5: Timeglassindividet. Den nye tverrfagligheten



Evne til å praktisere innen et **bredt** sett av næringslivs- og samfunnsfunksjoner

Ha **spiss**kompetanse innen eget fagfelt

Inneha et **bredt** spekter av kompetanser og evne til å kommunisere på tvers av disipliner

Figur 6: University of Wisconsin Studentene kan oppnå bachelor-grad med arbeidserfaring og målrettede kurs (competency-based learning)



Trend S6: Brukernær innovasjon blir viktigere i møte med produktivetskrav

Agder kan få større produktivetsgevinster fra digitaliseringen gjennom brukernær innovasjon

Teknologien alene er ikke nok for å løse produktivetsutfordringen. Problemstillinger må løses gjennom brukernær innovasjon styrket av ny teknologi.

Produktivitetsutviklingen i Norge har vært svakest i Norden siden 2005, og tydeliggjør et behov for økt produktivitet for å opprettholde Norges konkurransekraft og skape nye arbeidsplasser. Produktivitetskommissjonen i Norge har pekt på nødvendigheten i å ta i bruk ny teknologi for å skape nye produkter og tjenester vha. digitalisering. Samtidig er manglende kompetanse på dette feltet i dag en vesentlig barriere for å kunne realisere mulighetene ved digital teknologi. I Norge og i flere andre land har man i en årrekke pekt på produktivitsparadokset (Først lansert av Robert Solow i 1987), altså en tilsynelatende uteblivende økt produktivitet som følge av ny teknologi. Nyere caseeksempler viser hvordan avansert anvendelse er nødvendig for å oppnå produktivitet fra teknologi, eksempelvis illustrert ved hvordan bilindustrien i Tyskland har klart å oppnå en årlig produktivitsvekst på 10% i perioden 2010-15 igjennom avansert anvendelse av teknologi.

Brukernær innovasjon er derfor nødvendig for å realisere potensialet som ligger i ny teknologi og digitalisering.

Spørsmål til ettertanke



Hvordan kan Agder stimulere til at entreprenører, bedrifter og offentlige institusjoner i økt grad utvikler brukernære konsepter, muliggjort av teknologi?
Hvordan kan Agder bli testarena for nye brukernære konsepter?

Evaluerer trend S6



Trenden har blitt vurdert med et gap på 1,70 mellom viktighet og beredskap og er en del av Agders strategiske blindsoner. Trenden ble vurdert med en viktighet på 5,18, samtidig som beredskap har blitt vurdert som mindre god (gap på 3,47).

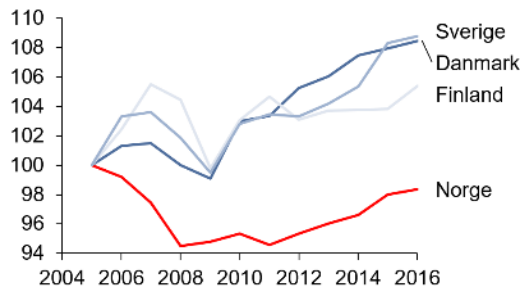
Gapet er spesielt høyt blant unge under 29 år (2,8), de mellom 30-39 og blant de som jobber innen FoU (2,1). Trenden ble vurdert høyt med et gap på 2,0 på samlingen i Kristiansand (nr. 4 samlet sett), men ble prioritert blant de laveste på samlingen i Arendal, hovedsakelig på grunn av at deltakerne på denne samlingen vurderte dagens beredskap som god (3,95 mot 3,19 i Kristiansand).

Beskrivelse av trenden med utfyllende analyser

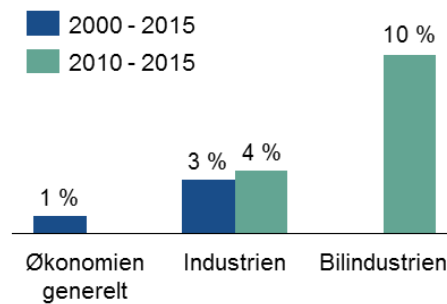
Eksempler og drivere

- Produktivitetsutviklingen i Norge har vært svakest i Norden, siden 2005 (figur 1)
- Produktivitsparadokset viser til en tilsynelatende mangel i produktivitsgevinst fra teknologi. Avansert anvendelse er nødvendig, eks Tyskland (figur 2)

Figur 1: Produktivitetsvekst (indeks 2005 = 100) for nordiske land. Norge henger etter våre naboland

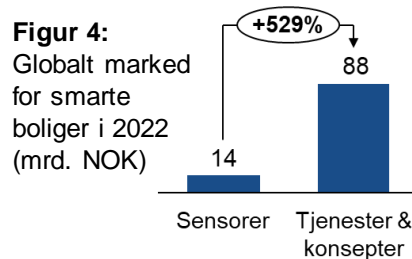


Figur 2: Produktivitetsvekst Tyskland innen økonomien generelt, industrien, bilindustrien

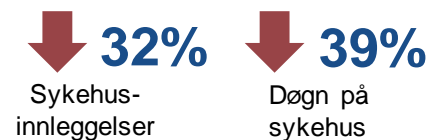


- Konseptutvikling viktigere for å realisere potensialet (figur 3)
 - Eks. Smarte boliger: Sensormarkedet alene kun 14 % av totale verdier (figur 4)
 - Eks. Helse: Brukernær konseptutvikling for mer effektiv avstandsoppfølging i helsetjenesten med sensorer som underliggende teknologi (figur 5)
 - Eks. eHelse laben på Campus Grimstad er tilrettelagt med velferds- og smarthusteknologi for utprøving av nye konsepter for samhandling

Figur 3: Estimert produktivetsgevinst av Tingenes Internett
1900 mrd
dollar per 2020



Figur 5: Avstandsoppfølging i helsetjenesten i Oslo



- Teknologiske puslespill: Brukernær konseptutvikling med eksisterende teknologier
 - Eks. «Drilly»: Verdens første byggerobot fra norske nLink satt sammen av elementer kjøpt på nettet og egenutviklet programvare (figur 6)
 - Eks. Oculus Rift: Markerte gjennombruddet for VR. Skrudd sammen av komponenter kjøpt på nettet av 17-åringen Palmer Luckey i 2010 (figur 7)
- Norge med gode forutsetninger for utvikling av digitale konsepter (figur 8)

Figur 6: Drilly fra nLink



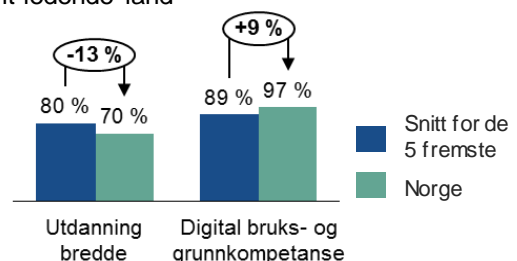
Automatisert boring av hull i betongtak

Figur 7: Oculus Rift



Solgt til Facebook for **3 mrd. USD**

Figur 8: Norges kompetansescore ift ledende land



Trendområde – Digitalisering

Trender innen temaet Digitalisering

	<p>D1 - Vinneren tar «alt» i en global digital verden</p> <p>Globale, digitale plattformer truer nasjonale verdikjeder, men kan også gi tilgang til store kundegrupper for mindre bedrifter</p>		<p>D2 - Ny teknologi og digitalisering fremmer innovasjon</p> <p>Ny teknologi gjør stordriftsfordeler tilgjengelige for små og mellomstore selskap i Agder</p>
	<p>D3 - Smart infrastruktur for økt effektivisering og bærekraft</p> <p>Agder kan ta en ledende rolle i å utvikle fremtidsrettet smart infrastruktur innen bygg, transport, kraft og det digitale</p>		<p>D4 - Automatiseringen inntar stadig flere yrker</p> <p>Nytt samspill mellom menneske og maskin nødvendig for ny verdiskaping i Agders nøkkelnæringer</p>

Trend D1: Vinneren tar «alt» i en global digital verden

Globale, digitale plattformer truer nasjonale verdikjeder, men kan også gi tilgang til store kundegrupper for mindre bedrifter

Plattformselskapene¹ oppnår nettverkseffekter og deres attraktive, digitale grensesnitt gir dem stor makt. De truer aktører i Agder og Norge på tvers av bransjer.

Plattformselskapene blir mer dominerende, og de inntar stadig flere sektorer. For eksempel kontrollerer Facebook og Google halvparten av verdens digitale reklamemarked og 40 % av samlet digitalt innholdskonsumpsjon i USA (Economist, 2017).

Når plattformselskapene når en viss størrelse, så oppnår de også en form for naturlig monopol. Nettverkseffekter¹⁵ er en viktig årsak til dette. Det estimeres at det finnes 175 plattformelskaper i verden med en markedsverdi på en milliard dollar eller mer. 70 % av disse kommer fra USA og 22 % fra Asia. Kun 4 % kommer fra Europa (Raja, 2016). De store vokser seg også gjerne større.

Det er i kraft av å være store at globale digitale aktører blir svært attraktive for brukerne som søker plattformer for bl.a. sosial interaksjon. Dette kombinert med at det å være stor

¹⁵ Nettverkseffekter oppstår når nye kunder skal vurdere verdien av en tjeneste, og denne verdien er avhengig av hvor mange andre kunder som bruker tjenesten allerede.

muliggjør en langt mer omfattende innsamling av data danner grunnlaget for at globale giganter kan angripe stadig flere nasjonale verdikjeder.

Videre blir mindre bedrifter også i økende grad avhengige av økosystemene til de store, og velger da også de stores plattformer på bekostning av nasjonale plattformer for å få tilgang til datakraft og nettverk.



Spørsmål til ettertanke

Hvordan utnytte mulighetene i samarbeid med gigantene, men unngå fallgruvene som kan forringe norsk næringslivs konkurransevne?

Hvordan kan samarbeid, eks utvikling av standarder, senke terskelen slik at flere aktører kan tre inn i verdikjeden?



Evaluering trend 4

Trenden er en del av den strategiske blindsonen med et gap på 2,14, og er med det rangert som den nest høyest prioriterte trenden. Trenden kommer høyt opp hovedsakelig fordi det vurderes at Agder i dag er lite beredt til å håndtere konsekvensene av trenden, med en beredskap på 2,59.

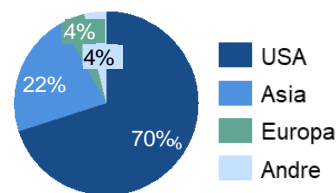
Det er de unge som plasserer trenden særlig høyt med et gap på 3,1 for de mellom 18-29 år, men også selvstendig næringsdrivende plasserer trenden høyt med et gap på 2,5. Trenden er gjennomgående blitt vurdert høyt på tvers av region, sektor folk arbeider i og yrke.

Beskrivelse av trenden med utfyllende analyser

Eksempler og drivere

- Plattformselskaper blir mer dominerende (figur 1)
 - Inntar flere sektorer, eks sosiale nettverk (Facebook, LinkedIn), varehandel (Amazon, eBay), transport (Uber), strømmeselskaper (Netflix, Spotify)
- Globale digitale aktører angriper nasjonale verdikjeder, eks.
 - Betalingstjenester: PSD2² (Betalingstjenestedirektivet) tvinger

Figur 1: Opphavssted til 175 med markedsverdi > \$1 mrd plattformselskaper¹



Figur 2: Globale plattformselskaper¹ utfordrer bankene



bankene til å dele sine kunde-/bankdata. Globale selskaper vil utgjøre en trussel (figur 2)

- Helse: Googles kunstig intelligens-plattform DeepMind benyttes av det britiske helsevesenet til bl.a. å utvikle en varslings- og diagnoseplattform (figur 3)

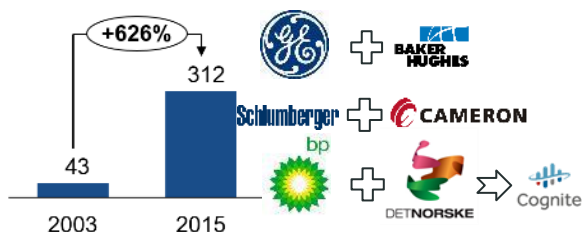
Figur 3: Googles DeepMind har fått tilgang til



1.6 mill pasientjournaler i UK, til sin app Streams

- Større selskaper muliggjør økt innsamling av stordata som grunnlag for kunstig intelligens, eks
 - Big data og analysekapasitet har blitt antydnet som rasjonale i flere oppkjøp i olje- og gasssektoren, eks. GE og Baker Hughes som bl.a. kombinerer instrumentering og dataprosessering og sammenslåtte Aker BP (figur 4)
- Små og mellomstore bedrifter velger de stores plattformer på bekostning av nasjonale plattformer for å få tilgang til datakraft og nettverk, eks
 - Hennig-Olsen Is tar i bruk IBMs vær-løsning m/ kunstig intelligens for å planlegge kampanjer opp mot været i avgrensede geografiske områder. Opplever å stå friere i innovasjon og forretningsutvikling med denne løsningen (figur 5)

Figur 4: M&A-aktivitet opp (mrd USD):



Figur 5: Hennig-Olsen Is bruker IBMs vær-løsning som har 8000 sensorer i Norge mot YR sine 250



Trend D2: Ny teknologi og digitalisering fremmer innovasjon

Ny teknologi gjør stordriftsfordeler tilgjengelige for små og mellomstore selskap i Agder

Ny teknologi kan gjøre oppgaver vi før ikke trodde var mulig, samt bryter ned stordriftsfordelene til etablerte selskap og fremmer innovasjon fra mindre aktører

Innovasjon blir demokratisert når digitalisering åpner muligheter for små og mellomstore selskaper som tidligere kun var tilgjengelig for store konsern. Man ser dette igjennom

- *markedstilgang og distribusjon*, ved at de små kan bruke de stores plattformer for å nå ut til en enorm brukerflate.

- *kompetanse*, ved at mindre bedrifter kan få tilgang til ekspertkompetanse via delingsplattformer
- *finansiering*, hvor folkefinansiering er i vekst og nå står for hele 12 % av nye lån til små og mellomstore bedrifter i Storbritannia
- *Infrastruktur*, da eks. 3D-printing, skyplattformer og tilgang til åpne datakilder

Kunstig intelligens vil også gjøres tilgjengelig for stadig flere aktører og muliggjøre oppgaveløsning som man tidligere ikke trodde var mulig, noe som understrekes av den raske utviklingen i gjøremål som kan utføres av datamaskiner i de senere årene.

Spørsmål til ettertanke



Kan innovasjon fra mindre selskaper i Agder styrkes ved økt satsning innen testsentre, teknologioverføring, kompetent kapital og sandkassereguleringer¹⁶?

Hvordan kan Agder som region konkurrere på innovasjon opp mot internasjonale aktører, eks. dele og videreutvikle kompetanse innen AI og IoT (eks. CAIR, Insite)?

Evaluering trend 5



Trenden er innenfor den strategiske blindsonen, med et gap på 1,64 mellom viktighet (5,11) og beredskap (3,47).

Trenden blir vurdert spesielt høyt innen privat tjenesteytende sektor (gap 2,0) og blant selvstendig næringsdrivende (gap 2,2). Studenter (gap 1,0) og unge (gap 1,4) samt de fra 50-59 (1,6) og over 60 (1,2) vurderer denne trenden lavere. Det er ingen større regionale forskjeller.

Beskrivelse av trenden med utfyllende analyser

Eksempler og drivere

- Demokratisert innovasjon: Digitalisering åpner muligheter for små og mellomstore selskaper som tidligere kun var tilgjengelig for store konsern (figur 1)

Figur 1: Demokratisert innovasjon



Markedstilgang og distribusjon: Eks. App-store med 140 mrd. nedlastninger



Kompetanse: Tilgang til eksperter via delingsplattformer, eks. Axiom

Finansiering: Eks. folkefinansiering 12% av nye lån til SMB i Storbritannia

Infrastruktur: Eks. 3D-printing, skyplattformer, store mengder åpne datakilder

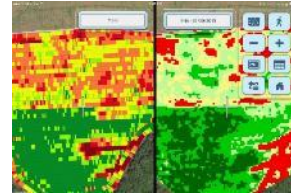


¹⁶ Testsentre (eks. Katapult-sentret), teknologioverføring (eks. Bergen Teknologioverføring for kommersialisering av FoU), kompetent kapital (eks. mangel på risikobærende kompetent kapital, ref. Kapitaltilgangsutvalget), sandkassereguleringer (eks. endringer i anskaffelsesregelverk)

- Innovasjon fra mindre aktører fremmes ved økt tilgjengeliggjøring av ny teknologi
 - Eks. FieldScripts: Stordataanalyse for bruk i landbruket (figur 2)
 - Eks. Starling Bank: Utfordrerbank etablert i 2014 av Anne Boden (figur 3)
 - Eks. Mindre nasjoner kan forske på lik linje med de store nasjonene (figur 4)

Figur 2: App for bondens åker

- Sensordata med åpne kildedata
- 10.000 mrd. værsimuleringer
- Kan øke kornprod. med 20 mrd. USD per år uten nytt landareal¹



Figur 3: Bank kun på mobil – utviklet på skyinfrastruktur via AWS



~1 mrd. NOK

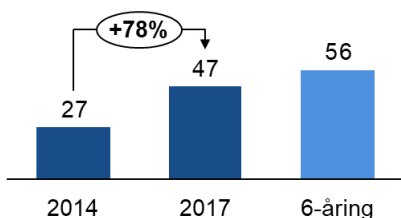
i samlet funding tom. 2018

Figur 4: AzureBlast nettskyplattform

for livsvitenskap: Storskala data-behandling på nivå med tungt finansierte forskningsgrupper

- Kunstig intelligens kan gjøre oppgaver man tidligere ikke trodde var mulig
 - Google sin IQ er nå rett bak en 6-åring (figur 5)
 - Eks. Senter for kunstig intelligens (CAIR) med bl.a. SINTEF, UiA og Sørlandet Sykehus utfordrer int. giganter gjennom sin AI-satsing (figur 6)

Figur 5: Google sin «IQ»



Figur 6: Forskning på nettpratroboter for alt fra automatisering av kundesupport til rådgivning og psykisk helse



Trend D3: Smart infrastruktur for økt effektivisering og bærekraft

Agder kan ta en ledende rolle i å utvikle fremtidsrettet smart infrastruktur innen bygg, transport, kraft og det digitale

Gjennom «Tingenes internett» kobles den fysiske verden sammen, drevet av rimeligere sensorer og økt utbredelse av nettilgang

En sterk vekst i digitalisering av det fysiske, kjennetegnet av en sterk forventet økning i fysiske enheter som er tilkoblet nettet fra 23 mrd. i 2018 til 75 mrd. i 2025 driver også utviklingen av smart infrastruktur. Dette gjør bl.a. at smarte bygg kan bli mer bærekraftige og bidra til økt ressursutnyttelse, og at smart transportinfrastruktur kan bidra til økt effektivisering og forbedret mobilitet.

Dette bildet styrkes ytterligere når man ser på hvordan sensorering kan gi smartere kraftinfrastruktur, hvor intelligente strømmålere og skybaserte løsninger vil kunne brukes for bedre å forutsi etterspørsel etter strøm, øke fleksibilitet og løse problemer med overbelastning på strømmettet. Og hvis flere smarte infrastrukturer kobles sammen, eks. ved at elektriske biler kobles opp mot et smart strømmett og ny teknologi som blokkjede kan bidra til at transaksjoner/betalinger foregår sømløst, vil potensialet i smart infrastruktur bli langt større.



Spørsmål til ettertanke

Agder 50 % av Norges kraftoverskudd i 2020: Potensiale for «Electric City» som kombinerer ulike løsninger for smart bærekraftig infrastruktur, inkludert datalagringscentre.

Skal Agder utnytte sterk posisjon og partnerskap med int. aktører for å bli ledende i utviklingen av smart infrastruktur innen bygg, transport og kraftproduksjon?



Evaluerer trend 6

Trenden er innenfor den strategiske blindsonen, med et gap på 1,38 mellom viktighet (4,69) og beredskap (3,31). Dette er noe under snittet for trendene samlet sett grunnet både viktighets- og beredskaps-vurderinger.

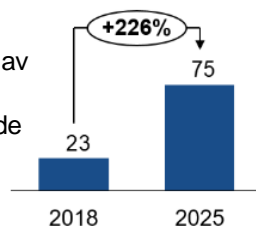
Gapet er betydelig høyere for gruppen mellom 30-39 år (2,0) enn for samtlige andre grupper. Det er også slik at ledere (1,6) og selvstendig næringsdrivende (1,6) prioriterer trenden høyere enn fast ansatte uten lederansvar (1,0). Videre er det visse regionale forskjeller, hvor deltakere på samlingen i Arendal prioriterer trenden høyere (1,7 i gap) enn i Kristiansand (1,2).

Beskrivelse av trenden med utfyllende analyser

Eksempler og drivere

- Sterk vekst i digitalisering av fysiske bygg og møteplasser (figur 1)
 - Smarte bygg kan effektivisere energibruk og ressursutnyttelse
 - Eks. «The Edge»: Verdens smarteste og mest miljøvennlige kontorbygg, der de ansatte kommuniserer med byggets 28.000 sensorer via en app (figur 2)

Figur 1:
Digitalisering av det fysiske (mrd. tilkoblede enheter)



Figur 2: «The Edge» i Amsterdam



2500 → **1000**
ansatte pulter

70% mindre elektrisitet enn vanlige kontorbygg

- Smart transportinfrastruktur kan gi økt effektivisering og forbedret mobilitet

- Eks. Telematikk for offentlig transport med økt effektivisering (figur 3)
- Eks. Selvkjørende bilflåter for bedre mobilitet og utnyttelse av ressurser (figur 4)

Figur 3: Telematikk for offentlig transport

10-15% reduksjon i flåtens størrelse
50-70% redusert risiko for ulykker

Figur 4: Selvkjørende bilflåter

Økt mobilitet Økt produktivitet



Effektive byrom

31% av byrommet dedikert til parkering¹

- Sensorering for smartere kraft-infrastruktur med stort potensiale, fig. 5
- Blokkjede for smartere digital infrastruktur og smarte kontrakter, fig. 6
 - Eks. Autobetaling med bilen med Car eWallet fra UBS

Figur 5: Intelligente strømmålere og skybaserte løsninger for bedre å forutsi etterspørsel, øke fleksibilitet og løse problemer med overbelastning på strømnettet (nov. 2016)

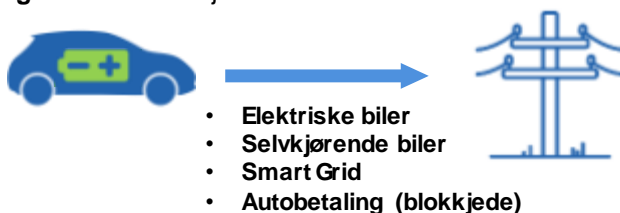


Figur 6: IOTA markeds plass for stordata som åpner for transaksjoner i sanntid og også strømhandel mellom privatpersoner



- Kombinasjonen av smarte infrastrukturer kan gi ytterligere effekt, figur 7
 - Eks. «Vehicle-to-grid» fra Nissan og Ovo, figur 8

Figur 7: Kombinasjon av smarte infrastrukturer



Figur 8: «Vehicle-to-grid»



Trend D4: Automatiseringen inntar stadig flere yrker

Nytt samspill mellom menneske og maskin nødvendig for ny verdiskaping i Agders nøkkelnæringer

Vi får et nytt samspill mellom mennesker og maskiner når stadig flere oppgaver kan overtas av teknologi. Automatisering berører hele kompetansespektret.

Det estimeres at hele 1/3 av jobber teknologisk vil kunne automatiseres i Norge de neste 20 årene, og det er jobber på tvers av hele kompetansespektret som er utsatt. Eksempelvis er det beregnet 61 % sannsynlighet for at bussjåføryrket slik vi kjenner det i dag er

automatisert i 2030, 83 % sjanse for elkraftingeniøryrket og 95 % for butikkmedarbeidere. På samme tid er det eks. < 1 % sjanse for at spesialsykepleier-yrket blir automatisert. Det er verdien av automatisering som er hoveddriveren, og gevinster og internasjonal konkurranse vil avgjøre i hvilken grad ulike yrker faktisk vil bli automatisert.



Spørsmål til ettertanke

Hvordan kan Agder utnytte automatisering til å skape lønnsomme arbeidsplasser som er konkurransedyktige internasjonalt?

Hvordan kan prosessindustrien videreutvikle sitt arbeid med automatisering i verdensklasse, for å optimalisere prosesser, redusere råvarebruk og bemanning?

Hvordan kan befolkningen dyktiggjøres slik at utviklingen ikke medfører økt utenforskap?



Evaluerer trend D4

Trenden er innenfor den strategiske blindsonen, med et gap på 1,71 mellom viktighet (5,02) og beredskap (3,31). Gapet er over snittet for trendene samlet sett, med lavere beredskap enn snittet og viktighet som ligger over snittet. Alle demografiske grupper stemmer trenden til å være i den strategiske blindsonen.

Gapet er avtakende etter alder, hvor unge vurderer trenden høyt (gap på 2,6) og eks. de mellom 40-49 år vurderer trenden noe lavere (gap på 1,5). De som jobber innen FoU vurderer trenden høyt (gap på 2,3), mens de innen privat tjenesteytende sektor vurderer trenden noe lavere med et gap på 1,3. Trenden er vurdert noenlunde likt på tvers av Agder, med et gap på 1,8 på samlingen i Kristiansand og 1,6 på samlingen i Arendal.

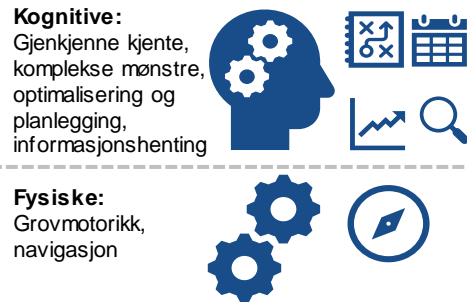
Beskrivelse av trenden med utfyllende analyser

Eksempler og drivere

- Maskiner kan gjøre stadig mer, eks
 - Maskiner kan allerede i dag prestere like godt som trente mennesker (toppkvartil) på en rekke oppgaver (figur 1)
 - Autonome droner kan erstatte kranløft mellom offshorefartøy og installasjon: Stable med base i Arendal er med i utviklingen. Gevinsten er at større løft kan gjøres tryggere, mer effektivt og med langt mindre arbeidskraft (figur 2)
 - Mechatronics Innovation Lab jobber med robotisering av bl.a. sveising (figur 3)
 - Det estimeres at 1/3 jobber kan automatiseres i Norge de neste 20 årene

- Jobber på tvers av kompetansespektret blir berørt i ulik grad (figur 4)
- Betydelig estimert økonomisk potensial for automatisering (figur 5)

Figur 1: Områder hvor maskiner presterer like bra som trente mennesker



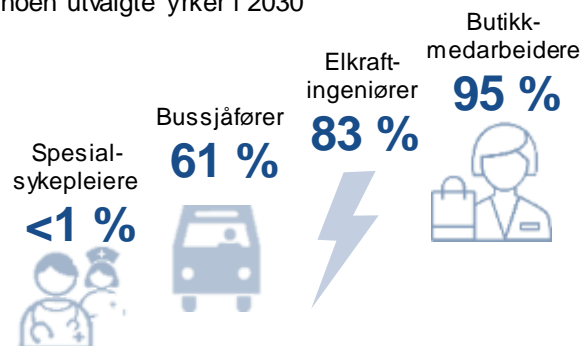
Figur 3: Mechatronics Innovation Lab fokuserer på pilottesting innen automatisering og robotisering. Innovasjons-arena for store og små bedrifter



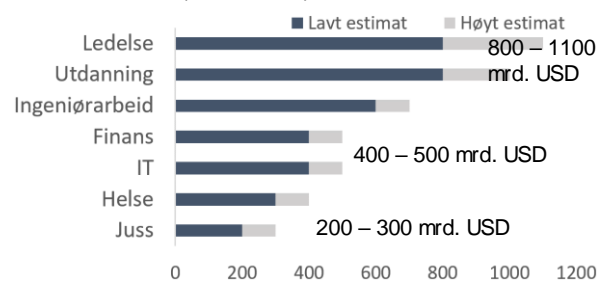
Figur 2: Norut i lead på utvikling av kraftige og store droner kan gjøre løfteoperasjoner uavhengig av vind- og vær offshore. Stort potensiale for bredere bruksområder



Figur 4: Sannsynlighet for automatisering av noen utvalgte yrker i 2030



Figur 5: Estimert verdi av automatisering innen ulike områder (mrd. USD)



Trendområde – Næringsliv

Trender innen temadet Næringsliv

N1 - Nye samarbeidsformer og forretningsmodeller vokser frem
Næringsutvikling i Agder kan styrkes gjennom nye samarbeidsformer og forretningsmodeller

N2 - Digitalisering driver nye handelsformer
Tradisjonell handel i Agder er under press, digital fornyelse og opplevelser kan skape ny vekst

N3 - Opplevelser som næring
Reiseliv og kultur viktigere for å tiltrekke seg arbeidskraft og skape økonomiske verdier i Agder

N4 - Smartere og mer bærekraftig produksjon
Nye produksjonsmetoder og materialteknologier gjør at produksjon i Agder kan bli mer lønnsom og bærekraftig

N5 - Neste generasjon bærekraftig ressursutnyttelse
Agder med unike muligheter for bærekraftig ressursutnyttelse gjennom store naturressurser og teknologikompetanse

Trend N1: Nye samarbeidsformer og forretningsmodeller vokser frem
Innovasjon i Agder kan styrkes gjennom nye samarbeidsformer og forretningsmodeller

Digitalisering gir økt konkurranse fra globale plattformaktører, men åpner også for nye samarbeids- og forretningsmodeller i regionalt forankrede økosystemer.

Nye samarbeidsformer kan øke mulighetene for enkeltstående entreprenører for å utvikle forretningsidéene sine, da de kan få støtte til større del av verdikjeden i et åpent marked understøttet av digitale formidlingstjenester. Nye samarbeid på tvers av bransjer og teknologi kan også utløse helt nye forretningsmodeller som kan bidra til ny og bærekraftig næringsutvikling.

Samarbeid i klynger og på tvers av klynger er lønnsomt, men det største potensialet for nyvinninger kan oppnås ved samarbeid med konkurrenter, ved klynge-til-klynge partnerskap og på tvers av næringer og sektorer.

Spørsmål til ettertanke

Digitalisering gir økt konkurranse fra globale plattformaktører, men åpner også for nye samarbeids- og forretningsmodeller i regionalt forankrede økosystemer





Evaluering trend N1

Trenden er innenfor den strategiske blindsonen, med et gap på 1,74 mellom viktighet (5,02) og beredskap (3,28). Gapet er over snittet for trendene samlet sett, med lavere beredskap, og høyere viktighet, enn snittet.

Gapet er størst for de yngste deltakerne (gap på 3,0 for de mellom 18-29 år) og for de som jobber innen FoU. Deltakere med bakgrunn fra offentlig tjenesteytende sektor vurderer trenden noe lavere enn snittet (1,5), noe også ledere med personalansvar gjør (1,4). Trenden er vurdert som en del av den strategiske blindsonen i hele Agder, selv om den ble prioritert noe høyere i Arendal (2,0) enn i Kristiansand (1,6).

Beskrivelse av trenden med utfyllende analyser

Eksempler og drivere

- Digitalisering bryter ned tradisjonelle verdikjeder og bygger opp digitale økosystem
 - Aktører fokuserer i større grad på kjernevirksomhet, og samhandler med andre i verdikjeden gjennom digitale økosystem, altså igjennom vertikal desintegrasjon (figur 1)
 - Digitalisering av det fysiske – fremvekst av fysisk-digitale økosystem (figur 2)

Figur 1: Eks. møbeldesigner: Oppdrag fra UpWork, 3D-print produksjon i hele verden via Gelato, transport via Uber, regnskap via CPA Regnskap, bistand til design fra Innocentive



Figur 2: John Deere's «Farm Sight» med intelligent overvåkning, styring og planlegging av drift for hele gården. Utspring fra sensorering av egne maskiner – utvidet til sensorering av andres produkter med økt markedsrett til John Deere.



JOHN DEERE

- Samarbeid og partnerskap en nødvendig følge av digitaliseringen
 - Eks. Vipps hvor over 100 banker samarbeider i såkalt «coopetition» (figur 3)
 - Eks. Digitale markedsplasser: Agder Energi og Nordpool (figur 4)
 - Eks. CSI: Skal fremme innovasjon i et økosystem (figur 5)

Figur 3: Vipps-samarbeid



Figur 4: Utnytter sky-plattform til å skape den nøytrale og uavhengige markedsplassen NODES for strømhandel³



Figur 5: Utvikler en ny forskningsagenda - fokus på samarbeid mellom konkurrerende selskap og andre aktører i verdikjeden



- Klyngesamarbeid lønnsomt (figur 6), men potensiale for nye samarbeidsformer
 - Eks. GIVE⁵: Bygger strategiske klynge-til-klyngepartnerskap (figur 7)
 - Studier: Samarbeid med konkurrenter/andre sektorer gir økt nyvinning (figur 8)
- Nye forretningsmodeller gjennom samarbeid og datadeling på åpne plattformer
 - Eks. Tine: Etablerer åpen plattform for utvikling av intelligente assistenter for bonden, betalt datadeling gjennom blokkjedeteknologi utforskes (figur 9)

Figur 6: Klynger⁴

13%-poeng høyere omsetningsvekst
8%-poeng høyere ansattevekst

Figur 7: Klyngepartnerskap for grønn teknologi tverr-sektorielt mellom bil, fornybar energi og IKT**Figur 8:** Effekt av ulike samarbeidspartnere**Innovasjonshøyde**

Samarbeid med konkurrenter, firmaer i andre industrier og akademia/konsulenter (nye produkter, prosesser, marked)

Innovasjonseffektivitet

Samarbeid med partnere i verdikjeden og akademia/konsulenter (lavere kostnader/risiko)

Figur 9: Datadeling og innovasjon gjennom åpen plattform**Trend N2: Digitalisering driver nye handelsformer**

Tradisjonell handel i Agder er under press, digital fornyelse og opplevelser kan skape ny vekst

Økt netthandel truer sentrumshandel og kjøpesentre. Smarte byrom og digitaliserte kjøpesentre åpner for digital assistert handel, som i kombinasjon med større innslag av opplevelser på handlesteder, kan snu trafikkmønstre

Spørsmål til ettertanke

Hvordan etablere digital infrastruktur i byrom og på handlesteder?

Hvordan samarbeide for å ta lederposisjon på digitalt assistert handel og opplevelsesbasert handel?

**Evaluering trend N2**

Trenden er innenfor den strategiske blindsonen, med et gap på 1,74 mellom viktighet (4,65) og beredskap (2,92). Gapet er over snittet for trendene samlet sett, hovedsakelig grunnet en vurdering av at beredskapen i dag er mindre god.



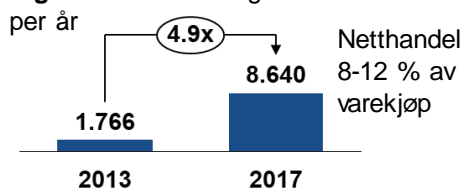
Gapet er størst blant unge (3,0) og ledere med personalansvar (2,1). De i aldersgruppen mellom 40 – 59 har vurdert trenden lavere (1,4). Trenden ble vurdert noenlunde likt på tvers av regionen, hvor trenden ble vurdert med et gap på 1,6 i Kristiansand og 2,0 i Arendal.

Beskrivelse av trenden med utfyllende analyser

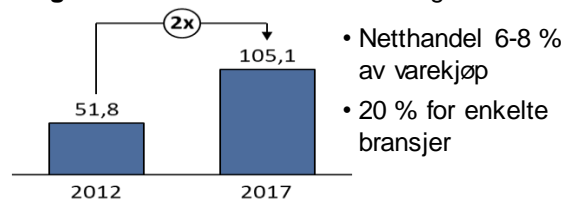
Eksempler og drivere

- Fysisk «butikkdød» i USA og tilsvarende strømninger i Norge
 - I USA med høy kjøpesentertetthet og voksende netthandel (figur 1)
 - Norge ligner USA med høy kjøpesentertetthet og netthandel (figur 2)

Figur 1: Antall nedlagte butikker i USA

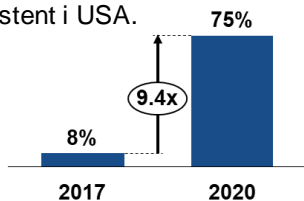


Figur 2: Vekst i netthandelen i Norge



- Digitalisering av byrom og handlesteder åpner for at en tredje form for handel vokser frem ved siden av fysisk handel og netthandel: Digitalt assistert handel
 - Mobil allerede i stor grad i bruk, eks. 7/10 sjekker før handel og 4/10 i butikk
 - Digitale assistenter inntar husholdningene (figur 3)
 - Selvbetjent utsjekk, eks: Amazon GO og Bingobox (figur 4)
 - Digital kjøpsstøtte; eks Movon og BliVakker (figur 5)
 - Handel overalt, eks. Tesco Homeplus Virtual Store, Dyreparken/Vipps (figur 6, figur 7)

Figur 3: Husholdninger med digital assistent i USA.



Figur 5: Butikken har digitale prisskilt, og varer som ikke finnes i den fysiske butikken kan bestilles fra nettbrett i lokalet



Figur 4: Bingobox baserer seg på teknologi for å tilby en automatisert kjøpsopplevelse med mobilbetaling



Figur 6: Tesco Homeplus 22 virtuelle dagligvarebutikker i Sør-Korea



Figur 7: Dyreparken kontantløs Båtbasar



- Opplevelser blir en integrert del av en handleopplevelse, eks.
 - Eks Eatly Chicago: Matlagings-, baristakurs og guidede «smaksturer (figur 8)
 - Eks Globetrotter: innendørs padling, klatring og trykkammeresting (figur 9)

Figur 8: Eatly Chicago: Tilbyr guidet smakstur i butikken (italiensk vin, ost og øl)



Figur 9: Globetrotter-butikk i Köln der kunder kan teste kano og kajakk før kjøp



Trend N3: Opplevelser som næring

Reiseliv og kultur viktigere for å tiltrekke seg arbeidskraft og skape økonomiske verdier i Agder

Opplevelser blir mer etterspurt, og lar seg i mindre grad automatisere. Både reiseliv, kulturarbeid og kreative næringer blir viktigere for økonomien.

Ved innføring av ny teknologi kan opplevelsesnæringer oppnå ny innsikt om publikums bevegelser og preferanser, og på denne måten skape ny vekst og verdiskaping.

Det er et stort potensial for Agder å ta en større del av en tydelig vekst i internasjonal turisme og overnattinger i Norge.

Spørsmål til ettertanke



Hvordan kan Agder oppnå synergier på tvers av kultur og reiseliv, slik at summen av tilbudene blir store nok til å attrahere nasjonale og internasjonale gjester?

Hvordan kan Agder utnytte digitalisering og nye samarbeidsformer for å fremme besøk og skape nye reiselivs- og kulturkonsepter?

Evaluering trend N3



Trenden har vurdert med et gap på 1,09 mellom viktighet (4,98) og beredskap (3,89). Med dette er trenden rangert nest lavest av samtlige trender, og da hovedsakelig fordi beredskap i dag vurderes som relativt god. Trenden var ikke en del av blindsonen hverken på samlingen i Kristiansand eller i Arendal, men spesielt viktighet ble vurdert høyere på samlingen i Arendal (viktighet på 5,27 og et gap på 1,7) enn i Kristiansand (viktighet på 4,78 og et gap på 0,7).

Trenden er gjennomgående vurdert lavt, hovedsakelig som følge av en høy vurdering av beredskap. Det er dog særlig representanter fra Østre Agder som har vurdert trenden noe høyere (gap på 1,8). På den andre siden vurderes trenden særlig lavt av selvstendig næringsdrivende (gap på -0,3).

Beskrivelse av trenden med utfyllende analyser

Eksempler og drivere

- Tjenester og opplevelser blir mer etterspurt (figur 1 og 2)
- Kultur og opplevelser skaper økonomiske verdier (figur 3 og 4)

Figur 1: Omsetningsvekst 2007-2016

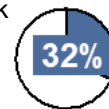


Figur 2:

Museumsbesøk er den nye formen for "shopping"

Museumsdirektør Nederland

Figur 3: Andel av besøk til Storbritannia som er grunnet kunst og kultur



Figur 4: Ikke-kommersielle kunst- og kulturvirksomheter i USA skaper **166 mrd. USD** i økonomisk aktivitet.

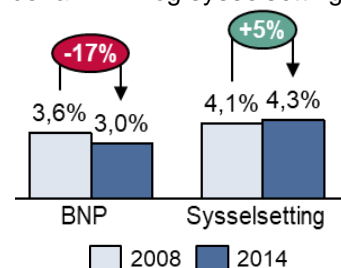
Offentlig støtte utløser **5x** i skatteinntekter

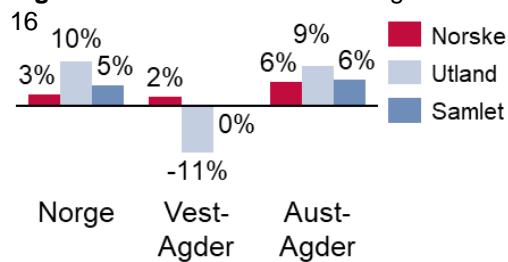
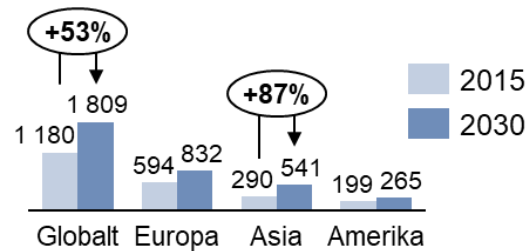
- Det legges større vekt på å fremme opplevelsesnæringer, eks
 - Norden: Danmarks myndigheter satser på opplevelsesøkonomien, og Sverige har opplevd taktskifte med mer positivt syn på kultur og næring
 - Agder: Kristiansand Dyrepark har 1 mill. årlige gjester. Samarbeider i INSITE med bl.a. NSB, Colorline, Lindesnes Fyr og Hovden Alpinsenter om å bruke innsikt fra bevegelsesdata for å skape ny vekst og verdiskaping (figur 5)
 - Internasjonalt: Harry Potter-brandet er verdt 25 mrd. dollar. Trekker turister til London og er rangert som fremste turist-attraksjon for unge mellom 16-24
- Moderat utvikling i senere år, men økt potensiale i form av turisme (figur 6, figur 7, figur 8)
- Opplevelser vil bli viktigere som følge av automatisering: Produksjon og tjenesteyting automatiseres, men opplevelser kan ikke automatiseres eller flyttes ut

Figur 5: Kommunal- og administrasjonsministeren på studiebesøk i Dyreparken



Figur 6: Kreative næringer som andel av BNP og sysselsetting



Figur 7: Vektet vekst i overnattinger 2015-**Figur 8:** Forventet vekst internasjonal turisme frem mot 2030 (millioner turister som reiser fra)

Trend N4: Smartere og mer bærekraftig produksjon

Nye produksjonsmetoder og materialteknologier gjør at produksjon i Agder kan bli mer lønnsom og bærekraftig

Nye produksjonsmetoder, produksjonsmaterialer og automatisering gir konkurransefortrinn og kan gjøre det mulig å ta hjem produksjon («homesourcing»)

Når produksjonssystemer blir styrket av stordata og maskinlæring, gir det nye forretningsmuligheter. Et bilde på dette er verdien av digitaliseringen i industri i USA som er estimert til å vokse med 127 % mellom 2016 og 2020, til 152 mrd. dollar.

Innovasjon i produksjonsmetoder og bruk av materialer vil i mange tilfeller være fundamentet for fortsatt (og økt) konkurransekraft. Dette gjør også at det vil kunne bli relevant for stadig flere bedrifter å ta hjem produksjon.

Spørsmål til ettertanke

Hvordan kan Agder bygge videre på sin posisjon og skape grunnlag for næringsutvikling basert på bærekraftige produksjonsmetoder?

Evaluering trend N4

Trenden er vurdert med et gap på 1,45 mellom viktighet (5,33) og beredskap (3,87). Trenden er da til tross for en høy vurdering av viktighet ikke en del av Agders strategiske blindsoner. Deltakerne på samlingen i Kristiansand vurderte beredskapen til å være enda høyere enn på samlingen i Arendal, men felles for begge samlingene og hoveddelen av deltakerne var at dagens beredskap ble vurdert å være relativt god.

Alle aldersgrupper gir høy viktighet til trenden, men med tilsvarende høy beredskap i dag, slik at gapet er lave 1,0 for unge mellom 18-29 år, men også 1,3-1,4 for de mellom 40-60 år. Ledere

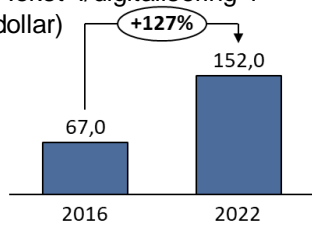
vurderer også trenden lavt, med et gap på 1,2. Regionen Østre Agder og studenter er de som vurderer trenden høyest med et gap på 2,0.

Beskrivelse av trenden med utfyllende analyser

Eksempler og drivere

- Intelligente produksjonssystemer styrket av stordata og maskinlæring blir viktigere (figur 1)
- Nye produksjonsmetoder kan være besparende, men også nødvendig for å sikre konkurransekraft, eksempelvis 3D-printing og robotisering:
 - Selskaper innen høreapparater i USA konverterte produksjonen til 100 % 3D-printing (figur 2)
 - 3D-printing kan redusere produksjonskost, heve kvalitetskontroll og bidra til produksjon av stadig flere komponenter tett på sluttmarkedet (figur 3, figur 4, figur 5)

Figur 1: Sterk vekst v/digitalisering i industri (mrd. dollar)



Figur 3: GE Aviation benytter **3D-printing** for produksjon av **drivstoffdyser** og har **reduisert** produksjonskostnadene med **60%**.



Figur 2: Bransjen **byttet til 3D-printing** i løpet av **500 dager**. **Ingen** som beholdt tradisjonelle produksjonsmetoder **overlevde**

Figur 4: **Makerspace** i Kristiansand har bl.a. 3D-printer, laserkutter og fresemaskin for å inspirere til tverrfaglig innovasjonsarbeid



Figur 5: **MIL** har Europas eneste 3D-printer for stål



- WEF fremhever avansert materialteknologi, der fremtidens materialer kan tilpasse seg, endre ytelse og reparere seg selv, eks.
 - Agder posisjonert gjennom katapultsenteret Future Materials, som er et samarbeid mellom Elkem, ReSiTec, Arendals Fossekompani og UiA (figur 6)
 - Mer effektive produksjonsmetoder og økt behov for nærhet til produksjon og sluttkunde gjør det mer attraktivt å ta hjem produksjonen, eks.
 - Strai har produsert kjøkken i Norge siden 1920. Ser nå større fordeler med produksjon i Norge (figur 7)

Figur 6: Future Materials gir tilgang til testfasiliteter og kompetanse innen materialteknologi som skal hjelpe SMBer² fra hele landet med å få ideer raskere til markedet



Figur 7: Strai kjøkkens satsning på automasjon i produksjonsprosesser gjør at de kan få en mer lønnsom produksjon samtidig som skreddersøm og markeds-tilpasninger går raskere



Trend N5: Neste generasjon bærekraftig ressursutnyttelse

Agder med unike muligheter for bærekraftig næringsutvikling gjennom store naturressurser og teknologikompetanse

Dagens ressursutnyttelse er ikke bærekraftig. Agder har potensiale for innovativ næringsutvikling fra store naturressurser, teknologioverføring -og kompetanse.

Det er et stort potensial i mer effektiv utnyttelse av natur- og energiresurser. For Agder betyr dette en mulighet til å videreutvikle potensialet i lagring/balansering som ligger i vannkraft for å videreutvikle alternative energiformer som vind, sol og offshore vind. I en mer effektiv ressursutnyttelse vil også teknologi- og kompetanse fra eksisterende næringer være viktige, eksempelvis fra havrommet som vil kunne utnyttes bedre ved hjelp av teknologi fra bl.a. offshore-næringen.

Spørsmål til ettertanke

Hvordan best utnytte teknologioverføring fra offshore til ny næringsutvikling?
Hvordan kan Agder utnytte «havet som matfat» til å skape ny vekst?



Evaluering trend N5

Trenden er innenfor den strategiske blindsonen, med et gap på 1,80 mellom viktighet (5,22) og beredskap (3,43). Trenden er rangert som nummer fire samlet sett, noe som i hovedsak skyldes høy viktighet. Trenden ble vurdert høyt på begge samlingene, og da spesielt høyt på viktighet på samlingen i Arendal (5,55), samtidig som beredskap her også ble vurdert som relativt god. I Kristiansand ble trenden vurdert noe lavere på viktighet, men her dagens beredskap vurdert mindre god, slik at gapet mellom viktighet og beredskap ble tilsvarende for begge samlingene (hhv. 1,8 i Kristiansand og 1,9 i Arendal)



Gapet er størst blant unge (2,1) og blant de over 60 (2,7). Videre er gapet størst for deltakere fra Østre Agder, på samme tid som trenden er prioritert høyt også i andre deler av Agder. Ledere og selvstendig næringsdrivende vurderer trenden noe lavere, med et gap på 1,5.

Beskrivelse av trenden med utfyllende analyser

Eksempler og drivere

- Dagens ressursutnyttelse er ikke bærekraftig
 - Ressurser: Med dagens forbruksutvikling trenger vi 2 jordkloder i 2030 (figur 1)
 - Matproduksjon: Behov for 70% økning mot 2050, spesielt mangel på proteiner
 - Energi: Bruk av fossile energikilder er ikke bærekraftig for miljøet (figur 2)

- Behov for mer effektiv utnyttelse av naturressurser
 - Mineralforekomster: 1.000 mrd. NOK i mineralforekomster på norsk hav-bunn. Stort potensiale for teknologioverføring fra seismikk/bore/subsea (figur 3)
 - Treforedling/produksjon: Ny teknologi muliggjør større trekonstruksjoner (figur 4)

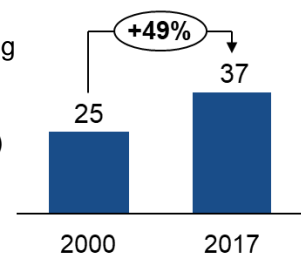
- Utnytte havrommet: Marin verdiskapning med betydelig potensiale (figur 5)
 - Fisk trenger kun 1/5 av næringen vs. storfe for å gi samme mengde proteiner
 - Offshore fiskeoppdrett: Eks. Akers subseakompetanse mot Royal Salmon
 - Nye proteinkilder: Alger som fremtidig bærekraftig proteinkilde (figur 6)

- Klimavennlig energiproduksjon fra vann, vind og sol, eks. offshore vind (figur 7)
 - Fornybar energi med behov for lagring/balansering – norsk vannkraft med potensiale for å understøtte dette gjennom effektkjøring² i vannkraftverk (figur 8)

Figur 1: Innen 2030 vil det økologiske fotavtrykket målt etter hvor lang tid jorden bruker på å gjenskape forbrukte ressurser være 2 jordkloder



Figur 2: 49% økning i CO2-utslipp fra fossile energikilder 2000-2017 (GtCO2)



Figur 3: Teknologioverføring fra O&G for subsea mining, eks. MarMine



Figur 4: Limtrebjelker i større dimensjoner muliggjør Mjøstårnet i Brumunddal på 81 meter. Store CO2-reduksjoner pga. mer miljøvennlige og kortreiste materialer



Figur 5:
Verdiskapings-
potensiale på

~550

mrd. NOK i 2050¹

Figur 7: Hywind fra Statoil med kompetanseoverføring fra Condeep-plattformene som gjør at vindmøllene kan forankres til havdyp **14x** dypere enn tradisjonelle turbinfundament i stål



Figur 6: Alger har verken behov for ferskvann eller landareal, og har oksygen som avfallsprodukt

2x

mer protein
enn kjøtt

2x

volum på 6
timer

Figur 8: Agders potensiale for energilagring:

Norge med

50%

av Europas
vannkraftmagasiner

Agder med

50%

av Norges
kraftoverskudd

Agder Energi jobber for tiden med å utvikle pumpekraftverk

agder energi

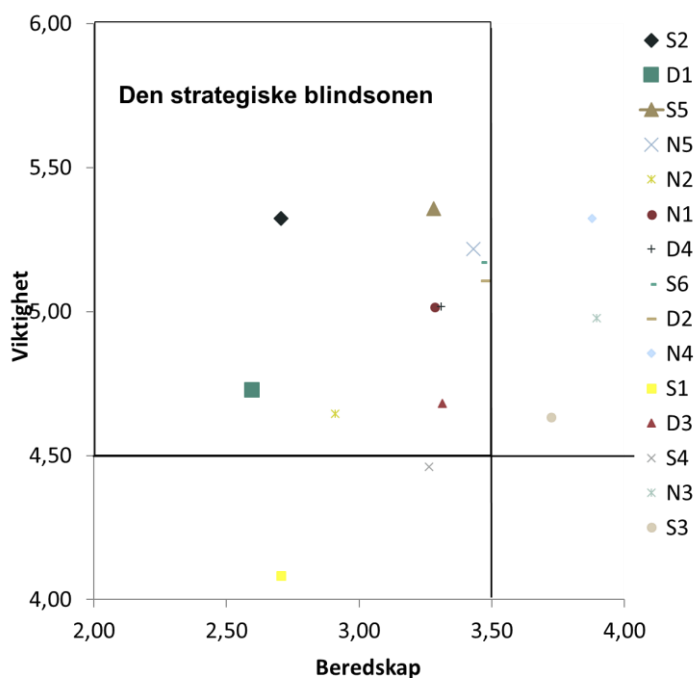
Det ligger en god fremtid i
pumpekraftverk

Tom Nysted, konsernsjef Agder
Energi (2017)

Agders strategiske blindsoner

Samlede resultater fra trendsamlinger

Et hovedmål med trendanalysen var å avdekke Agders *strategiske blindsoner*. Den strategiske blindsonen består av de trender som regionens aktører vurderer som viktige frem mot 2030, men der dagens beredskap er for svak. Basert på vurderingene til deltakerne på samlingene i Kristiansand og Arendal følger her en grafisk fremstilling av avstemmingsresultatene¹⁷ (totalt 59 respondenter).



Resultater fra samlingene som er sortert etter gap og viser Agders *strategiske blindsoner*¹⁸ følger under. Trender med viktighet høyere enn 4,5 (på 6 punkt skala) og beredskap lavere enn 3,5 inngår i blindsonen. Trender markert i grått er ikke en del av blindsonen grunnet for lav viktighet og/eller for høy beredskap i dag. En detaljert gjengivelse og analyse av resultatene er lagt i vedlegg.

Trend	Tittel	GAP	V	B
S2	Svakere statsfinanser gjør det viktigere å få flere i arbeid	2,63	5,33	2,70
D1	Vinneren tar «alt» i en global digital verden	2,14	4,73	2,59
S5	Nye kompetansekrav i fremtidens arbeidsliv	2,09	5,36	3,28
N5	Neste generasjon bærekraftig ressursutnyttelse	1,80	5,22	3,43
N2	Digitalisering driver nye handelsformer	1,74	4,65	2,91
N1	Nye samarbeidsformer og forretningsmodeller vokser frem	1,74	5,02	3,28
D4	Automatiseringen inntar stadig flere yrker	1,71	5,02	3,31

¹⁷ Ytterligere detaljer kan ses i vedlegg til rapporten.

¹⁸ «V»: Forkortelse for viktighet; «B»: Forkortelse for beredskap; Gap: Differansen mellom viktighet og beredskap.

S6	Brukernær innovasjon blir viktigere i møte med produktivitetskrav	1,70	5,18	3,47
D2	Ny teknologi og digitalisering fremmer innovasjon	1,64	5,11	3,47
N4	Smartere og mer bærekraftig produksjon	1,45	5,33	3,87
S1	Demokrati og frihandel under press	1,39	4,09	2,70
D3	Smart infrastruktur for økt effektivisering og bærekraft	1,38	4,69	3,31
S4	Bærekraftig adferd blir viktigere	1,21	4,47	3,26
N3	Opplevelser som næring	1,09	4,98	3,89
S3	Attraktive bomiljøer viktigere for næringsutvikling	0,92	4,64	3,72

I den strategiske blindsonen inngår et sett trender som kan innebære alvorlige *trusler* mot arbeidsplassene i regionen. Trend *S2 Svakere statsfinanser* viser at reduserte oljeinntekter i kombinasjon med eldrebølge vil gi færre yrkesaktive per innbygger. I kombinasjon med økte kostnader til uføretrygdene og de som står utenfor arbeidslivet, vil presset på statsfinansene øke. Dette gjør det kritisk å få flere av de som står utenfor arbeidslivet i arbeid. Samtidig viser analysene i trend *D4 Automatiseringen inntar stadig flere yrker* at så mye som 1/3 av jobbene over de neste 20 årene teknologisk vil kunne automatiseres. Det er jobber på tvers av hele kompetansespekteret som er utsatt. Trend *D1 Vinneren tar alt* viser at nøkkelbedrifter i Norge og Agder innen flere næringer står i fare for å bli konkurranseutsatt fra de globale plattformsselskapene som i økende grad går inn i nasjonale og regionale verdikjeder. For alle disse utviklingstrekkene er det enighet i regionen om at den strategiske beredskapen til å forsvare seg mot trendene i dag er for lav.

På den annen side avdekker trendanalysene også store *muligheter* innenfor Agders næringer. Fellesnevneren i disse er bærekraft, digitalisering og innovasjon. I trend *5 Bærekraftig ressursutnyttelse* er dokumentert et betydelig verdiskapingspotensial innenfor bl.a. fornybar energi, mineralutvinning, treforedling, havbruk og landbruk. Trendanalysen viser også et stort potensial for verdiskaping gjennom automatisering og digitalisering på tvers av næringer (ref. trend *N2 Digitalisering driver nye handelsformer*, trend *D4 Automatisering inntar stadig flere yrker*, Trend *D2 Ny teknologi fremmer innovasjon*). Videre fremgår det av analysene at kompetansfornyelse (trend *S5 Nye kompetansekrav*), digital og bærekraftig innovasjon (trend *S6 Brukernær innovasjon*), utvikling av nye samarbeidsformer og forretningsmodeller (trend *N1 Nye samarbeidsformer og forretningsmodeller*), samt investering i smart infrastruktur (trend *D3 Smart infrastruktur*) vil bli viktigere for å lykkes mot 2030. Regionens representanter mener også her at beredskapen er for lav, men her først og fremst med tanke på å utnytte potensialet som ligger i disse trendene.

6. STRATEGI FOR NÆRINGSUTVIKLING MOT 2030

Introduksjon

Den strategiske blindsonen har vært utgangspunktet for å utvikle innspill til strategi for næringsutvikling i Agder mot 2030. Deltagerne i trendsamlingene ble bedt om å gi innspill til slike viktige nye satsinger, som prosjektgruppen bearbeidet videre og oppsummerte i form av et sett forslag til styringsgruppen. Formålet med disse innspillene har ikke vært å erstatte de strategier som foreligger, men å avdekke mulige nye posisjoner og satsinger som kan styrke eksisterende planer. I samråd med styringsgruppen utviklet prosjektet et sett med kriterier for å prioritere og målrette forslagene.

De kriteriene som er langt til grunn er som følger:

- **Styrke beredskap blindsonen:** foreslåtte satsinger skal styrke beredskap overfor den strategiske blindsonen, gjennom å gjøre Agder bedre i stand til å forsvare seg mot truslene og utnytte mulighetene som trendene representerer. Strategien skal bidra til å avdekke de nye kravene til næringsutvikling, som ikke i tilstrekkelig grad er dekket av eksisterende planer.
- **Bygge på dagens styrker:** foreslåtte satsinger skal så langt mulig bygge på styrker som regionen allerede har opparbeidet gjennom eksisterende sterke næringer. Strategien skal bygge videre på eksisterende næringsplaner, klyngestrategier og andre viktige plandokumenter
- **Unike:** foreslåtte satsinger skal bidra til å skape «komparative fortrinn», ved å utnytte og videreutvikle regionens naturgitte forutsetninger.
- **Felles for regionen:** strategien og satsingene skal gjelde på tvers av Agderregionen. Det gjelder både på tvers av det som i dag håndteres i den enkelte region eller klynge og på tvers av ulike aktører som er viktige for å sikre fremtidig næringsutvikling (næringsliv, næringsforeninger, kommune-/fylkeskommune og næringsforeninger). Selv om satsingene er felles for regionen, bør de realiseres slik at de i størst mulig grad tar hensyn til lokale forhold og variasjoner i næringsstruktur

De forslag og anbefalinger som følger av prosessen gjelder både nye posisjoner og nye satsinger. Vi har derfor organisert forslagene til strategi mot 2030 innen to hovedkategorier:

- **Strategisk agenda:** forslag til hvilke *posisjoner* Agder bør ta innen næringsutvikling frem mot 2030 med stort vekstpotensial og der regionen har viktige forutsetninger for å lykkes. Strategisk agenda indikerer altså nye krav til *hva* regionen bør være ledende på i 2030.

Satsingsområder: forslag til hvilke *felles og nye løft* bør gjøres i regionen i perioden frem mot 2030 for å gjøre regionen bedre beredt til å nå de ønskede posisjoner.

Satsingsområdene skal altså gi viktige innspill på *hvordan* regionens aktører bør samarbeide for å bli ledende innen valgte posisjoner.

Prosjektets anbefalinger er illustrert i nedenstående figur, og utdypes i det følgende.

Visjon: Agder som ledende europeisk region for bærekraftig innovasjon



Figur 6: Strategisk agenda og satsingsområder

Strategisk agenda

Prosjektets analyser og innspill gitt gjennom prosessen tilsier at Agder bør styrke sin strategiske beredskap ved aktivt å ta posisjoner innenfor utvalgte områder som har vekstpotensial og der Agder har viktige forutsetninger for å lykkes. Samtidig er det viktig å formulere en ambisjon som kan sammenfatte ambisjonen og fungere som en felles visjon for næringsutviklingen. Prosjektet har derfor foreslått følgende visjon for næringsutvikling Agder frem mot 2030:

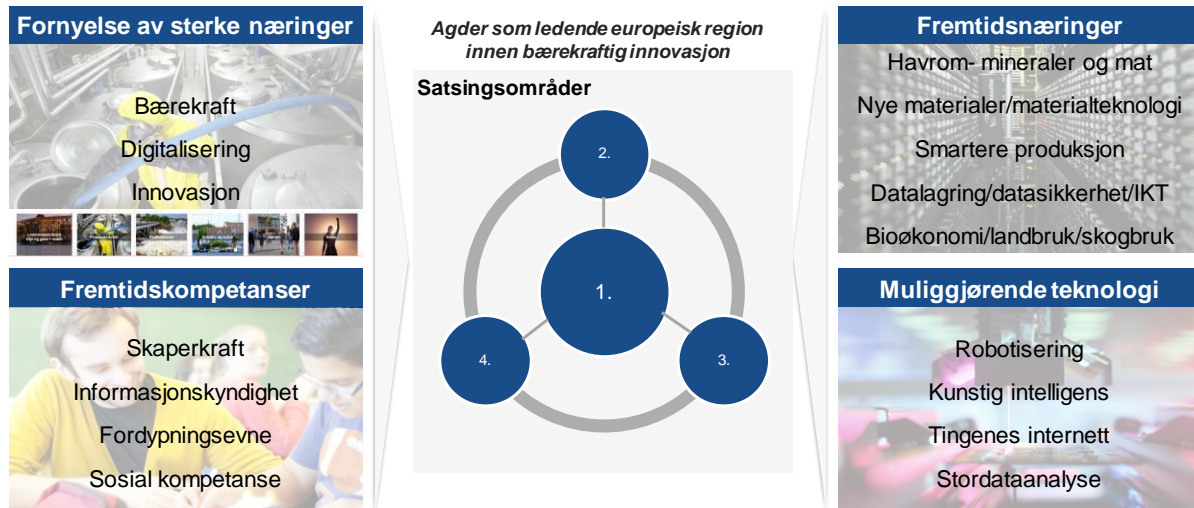
Agder som ledende europeisk region innen bærekraftig innovasjon

For å lykkes med dette foreslår prosjektet at regionen fornyer seg eller søker nye posisjoner innenfor fire områder, knyttet til hhv. markeder, kompetanse og teknologi. De fire områdene er:

- **Fornyelse sterke næringer:** ta ledende markedsposisjoner nasjonalt og internasjonalt gjennom fornyelse av allerede sterke næringer
- **Fremtidsnæringer:** ta nye markedsposisjoner i gryende næringer der analysene har vist at det er langsiktig underliggende vekst og Agder har naturgitte forutsetninger
- **Fremtidskompetanser:** ta ledende posisjoner innenfor kompetanseområder som analysene tilsier blir avgjørende for fremtidig næringsutvikling

- **Fremtidsteknologier:** ta ledende posisjoner i utvalgte teknologier som får stor betydning for Agders næringer

Den strategiske agendaen er oppsummert i nedenstående figur, og de enkelte områdene beskrives i det følgende.



Figur 7: Strategisk agenda

Sterke næringer – sikre fornyelse og styrking av dagens posisjoner

Agder har i dag sterke posisjoner nasjonalt og internasjonalt innenfor leverandørindustrien til olje- og gass og marin sektor, prosessindustrien, kraftsektoren, bygg og anlegg, reiseliv og kultur, handel og helse. Fire av disse næringene (industri, bygg og anlegg, handel og helse/sosial) står alene for nesten 60% av sysselsettingen i Agder i 2017¹⁹. Trendanalysene har dokumentert at arbeidsplassene frem mot 2030 vil være truet av svakere statsfinanser, automatisering og ny konkurranse. Samtidig ser vi at endring i kundeadferd og nye krav til bærekraft, digitalisering og innovasjon også vil gi store vekstmuligheter innen viktige deler av disse næringene²⁰. Det ligger et betydelig potensial i å ta lederskap i å tilpasse seg disse kravene. I disse bransjene har Agder allerede opparbeidet markedsposisjoner og tung kompetanse. Det vurderes derfor å ha størst potensial og gi raskest gevinst å sikre at Agder styrker posisjonene innenfor disse næringene.

Til tross for fellesnevnerne beskrevet ovenfor, vil behovet og potensialet for fornyelse vil gi seg ulike utslag i de enkelte bransjene.

- **Leverandørindustri olje- og gass og marin sektor:** vil bli stilt overfor nye krav til bærekraftige løsninger og teknologiinnovasjon. Trendanalysene har

¹⁹ SSB/Kommuneprofilen 2017. Antall sysselsatt i industri og handel er fallende i perioden 2008-2017, mens bygg og anlegg og helse/sosial vokser.

²⁰ Telemarksforskning viser i sin scenariomodell frem mot 2040 fortsatt vekst i offentlig og privat tjenesteyting, samt bygg og anlegg. Analysene viser netto tilbakegang i industri (særlig verkstedindustri) og tilnærmet nullvekst i handel

dokumentert behov for mer effektiv utnyttelse av naturressursene for å sikre en mer bærekraftig utvikling. Analysene har vist eksempler på stort potensiale bl.a. gjennom teknologioverføring fra seismikk, bore og subsea. Agder er godt posisjonert til å styrke internasjonale posisjoner gjennom ledende bedrifter og GCE NODE-klyngen.

- **Prosessindustrien:** vil bli stilt overfor nye krav til bærekraftig digitalisering av produksjon. Trendanalysene har dokumentert behov for et nytt samspill mellom mennesker og maskin når stadig flere oppgaver kan overtas av roboter. Nye krav stilles i jobber på tvers av hele kompetansespekteret. Analysene viser et betydelig økonomisk potensial ved automatisering på tvers av næringer og fagretninger. Agder er godt posisjonert til å utnytte potensialet til internasjonal vekst gjennom ledende bedrifter, NCE Eyde og MIL-satsingen.
- **Kraft- og energisektoren:** vil være en viktig del av løsningen for å sikre overgang til fornybar energi og klimavennlig kraftproduksjon. Trendanalysene har dokumentert behovet for økt satsing på fornybare energikilder og klimavennlig energiproduksjon fra vann, vind og sol. Agder er godt posisjonert med 50% av Norges kraftoverskudd, og Agder Energi som ledende aktør. Agder Energi jobber for tiden med å utvikle nye løsninger for lagring og balansering av vannkraft gjennom effektkjøring i pumpekraftverk.
- **Reiseliv og kultur:** vil bli stilt overfor nye krav til å sikre bærekraftig vekst i turisme, skape nye opplevelser og digitalisere næringene. Trendanalysen har dokumentert betydelig vekst i tjeneste- og kulturforbruk. Fra 2007 til 2016 var veksten i personlig tjenesteyting 73% høyere enn veksten i detaljhandel. Enda sterkere er veksten i opplevelsesdrevet turisme. Frem mot 2030 er det ventet 53% vekst i internasjonal turisme globalt. Agder er godt posisjonert gjennom ledende aktører og USUS-klyngen. Dyreparken er en ledende nasjonal aktør, både når det gjelder å tilrettelegge for opplevelser og gjennom Insite-programmet en av flere pådrivere for digitalisering i disse næringene.
- **Bygg og anlegg:** vil bli stilt overfor nye krav til energieffektive nullutslippsbygg, og miljøvennlig og lønnsom utbygging av nye, store veiprojekter. Trendanalysen har vist eksempler på hvordan nye materialer og innovative byggemetoder kan gi store utslippsreduksjoner. Analysene har også vist til store samfunnsøkonomiske gevinster som er realisert ved utbygging av infrastruktur. Agder er godt posisjonert bl.a. gjennom ledende entreprenørmiljøer og lang erfaring fra OPS (offentlig-privat samarbeid) veiprojekter. Kruse Smith er en ledende entreprenørbedrift som tester ut nye planleggings- og produksjonsmetoder i forskningsprosjekter med UiA og andre partnere. Gjennom Nye Veier AS, vil Agder få en nøkkelrolle i den videre storsatsingen på utbygging av bl.a. E18, E39 og E6.

- **Handel:** vil bli stilt overfor nye krav i form av betydelig økning i nasjonal og internasjonal netthandel, som vil true sentrumshandel og kjøpesentra. Analysene viser at netthandelen er doblet fra 2012 til 2015, og vokser fremdeles med 15% årlig. Dette vil stille store krav til nytenkning når det gjelder arealbruk, logistikk-løsninger, fornyelse av handleopplevelser og tilrettelegging for digital assistert handel også i fysiske butikker. Det blir viktig å tenke hvordan Agder best kan tilrettelegge for en ny rollefordeling mellom netthandel, lokalhandel, sentrumshandel og kjøpesentra (se temaboks for mer detaljer om dette). Agder er godt posisjonert gjennom et sterkt kompetansemiljø og ledende handelsaktører som Kvadraturen (sentrumshandel) og Sørlandssenteret.
- **Helse:** vil bli stilt overfor nye krav som følge av aldrende befolkning, vekst i uføretrygdede og økende behov for behandlings- og omsorgstjenester. Trendanalysen viser at dette vil sette press på statsfinansene, og at det vil være avgjørende å ta i bruk ny teknologi for å tilby sømløse og økonomisk bærekraftige helsetjenester av høy kvalitet. Dette vil stille store krav, men også åpne nye muligheter, for å utvikle eHelsetjenester og velferdsteknologi. Agder har en sterk posisjon gjennom Sørlandet Sykehus, UiA og satsingen på Helsebyen Eg.

Fornyelse av de sterke næringene vil være kjernen i næringsutviklingen mot 2030. Men prosjektets analyser peker også i retning av fremveksten av helt nye næringer, der Agder har naturlige forutsetninger for å ta posisjoner.

Spesialtema – Fremtidens detaljhandel og samspill mellom by, omland og distriktene



Bakgrunn: detaljhandel er en viktig del av verdiskapingen i Agder, og utgjorde i 2017²¹ i underkant av 14% av den samlede sysselsettingen. Regionen har en handelsstruktur som omfatter handel i sentrum, omland og i distriktene. Den nasjonale og regionale handelen utfordres av kraftig vekst i internasjonal og nasjonal netthandel. Både internasjonalt og etter hvert i Norge rapporteres det om butikk- og kjøpesenterdød. Det er en risiko for et omsetningsfall i fysisk varehandel, som kan føre til ytterligere tilspissing i konkurransen og en mulig handelskrig mellom handel i sentrum, omland og i distriktene.

Problemstilling: et delmål for prosjektet har dermed vært å se nærmere på hvilke utviklingstrekk som blir viktigere for handelen, og hvordan disse vil kunne utnyttes til å sikre en effektiv og god arbeidsdeling og samspill mellom by, omland og distriktene i fremtiden

Analyser og drivere: Prosjektets analyser (se kapittel 5, særlig trend *N2 Digitalisering drivere nye handelsformer*) peker i retning av at handelen vil stå overfor store endringer frem mot 2030.

²¹ SSB/KommuneProfilen

Endringene er drevet av digitalisering og endret kundeadferd, som igjen får konsekvenser for handel i by, omland og distriktene. Nedenfor gjengis noen av de viktigste utviklingstrekkene.

Den viktigste driver for endring på kort- til mellomlang sikt er *økningen i netthandel*. Netthandelen i Norge er som vi har sett i kapittel 5 doblet fra 2012-2017, og økte iht. Virke med 16% fra 2016-2017. I enkelte norske bransjer ligger andelen netthandel opp mot 20% allerede i dag. USA ligger i front av utviklingen, med en netthandelsandel på nærmere 12%. Netthandelen tilfredsstiller kundens behov for enkelt og effektivt å få tilgang til et bredt sett av produkter eller tjeneste, og vi forventer at veksten i netthandel vil fortsette. AT Kearney har gjort beregninger som viser at andelen vil øke til mer enn 30% i 2030 i USA. Virke anslår konservativt en netthandelsandel i Norge på 21% i 2030. Dette vil nødvendigvis føre til redusert omsetning av varer solgt gjennom fysiske butikker, som igjen vil sette lønnsomheten i denne delen av handelen under press. USA, som har høyest kjøpesenterandel i verden, har opplevd en femdobling i årlig antall nedlagte butikker i perioden 2013-2017. Norge har nest høyest kjøpesentertetthet og kan også være i fare for en tilsvarende utvikling.

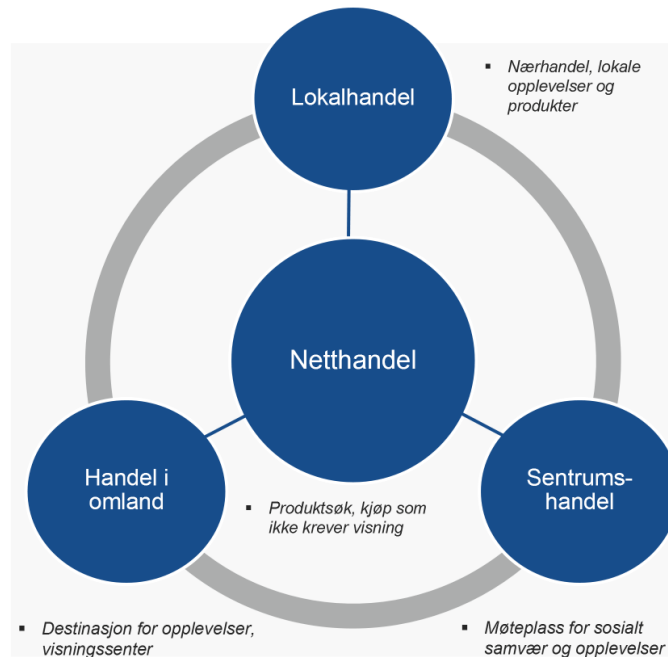
Et annet viktig utviklingstrekk vi har sett er at *kundene og deres adferd er i endring*. Befolkningen blir i gjennomsnitt rikere, eldre og vil i økende grad bo sentralt. Samtidig vil de digitalt innfødte, de som er født etter 1980, utgjøre 40% av befolkningen innen 2030. Dette medvirker til at kundene i stadig større grad vil søke digital assistanse også i fysiske butikker. Analysene har vist at allerede nå sjekket 7 av 10 norske dagligvarekunder mobilen før handel, og 4 av 10 bruker mobilen i butikk. Forbrukerne prioriterer også annerledes. De legger mer vekt på opplevelser enn produkter, er mer opptatt av et bærekraftig forbruk, og ser mindre verdi i å eie. Vi har sett at veksten i personlig tjenesteyting har vært 70% høyere enn i detaljhandel i perioden 2016-2017, og fremskrivninger gjort av Bureau of Economic Analysis i USA viser at opplevelser vil vokse fra 36% av totaløkonomien i 1985 til 48% i 2030. Delingsøkonomien er forventet å øke med 30% årlig i perioden 2014-2020²².

Mulig fremtidstidsbilde for detaljhandel i Agder: Dersom vi fremskriver disse utviklingstrekkene mot 2030 for Agder, ser vi en regional handelsnæring under press både fra økende netthandel og kunder som i større grad etterspør opplevelser og tjenester på bekostning av varer. Særlig handel i omland og distriktene vil trues av disse utviklingstrekkene, mens sentrumshandelen vil ha et visst forsvar gjennom urbaniseringen og den økende interessen for opplevelser som byen har å by på.

Men det er også mulig å skissere et fremtidstidsbilde, som kan åpne for en annerledes og mer effektiv arbeidsdeling mellom handel i sentrum, omland og distriktene. Dette vil stille store krav til fornyelse fra handelsnæringen, og god tilrettelegging fra kommunene. Arbeidsdelingen i et slikt fremtidstidsbilde vil være styrt av kundens ønsker om sosialt samvær, opplevelser og å få ting gjort enkelt og effektivt, samt hvilke møteplasser, lokasjoner og handleformer som best løser dette behov. Selv om kunden vil bruke mindre andel av sin disponible inntekt på produkter, kan handelsaktørene i Agder i større grad oppnå vekst gjennom å tilby opplevelser og tjenester som kundene er villige til å betale for. Det er altså ikke lenger nødvendigvis et nullsumspill der økning av handel i sentrum, vil gå på bekostning av omland og distrikter (eller omvendt).

²² Kilde: US Department of Commerce, Bloomberg, Venturebeat

I figuren nedenfor gjengis hovedtrekkene i et slikt fremtidsbilde, og nedenfor beskrives dette nærmere:



Kundene vil bruke *netthandel* for å handle de produkter og tjenester som ikke krever fysisk visning, eller som ren bestillings- og betalingskanal etter å ha testet produktet på en fysisk lokasjon. Nett- og mobilhandel vil også være kilde for å søke, analysere og la seg inspirere til å oppsøke fysiske handleopplevelser.

Kundene vil oppsøke *handelssteder i distriktene* for å få gjort daglige nærkjøp enkelt og tidseffektivt, særlig de som ikke egner seg for netthandel. Lokale handelssteder vil også kunne fungere som pick-up punkter for produkter kjøpt på nett eller andre lokasjoner. Men kundene vil også i større grad søke lokale opplevelser, som lokalmat, lokalt produserte produkter, lokale kultur- og opplevelsestilbud. Lokale produsenter og handelsaktører kan i større grad samarbeide med kjøpesentre og sentrumshandelen for å tilby visning, prøvesmaking og testing av sine produkter til en større kjøpegruppe.

Kundene vil oppsøke *sentrumshandel* som møteplass for sosialt samvær og opplevelser. Kundene vil søke mat-, kultur- og underholdningsopplevelser, som i større grad vil være integrert med handelen. Kundene vil også søke sentrum for å la seg inspirere, teste og lære om sine interesser, noe som igjen utløser behov for å kjøpe produkter som handelen tilbyr. I kapittel 5 så vi hvordan Eatly gjennom sine butikker utformet som matmarkeder, tilbyr guidede og tematiserte turer for mat- og vinsmaking og kokkekurs. Restauranter er integrert i deres butikkonsept, og man kan naturligvis kjøpe de produktene man lærer om og har smakt. Kundene vil ønske å få denne type rådgivning, veiledning og visning også av andre typer produkter og løsninger, og som vi så i Eatly eksemplet, være villig til å betale for dette. Sentrum vil også egne seg for å tilby servicetjenester knyttet til produkter som er kjøpt gjennom netthandel eller på andre lokasjoner. Gjennom å digitalisere fysiske byrom, handlegater, og butikker kan handlende i sentrum få digital assistanse i form av tilpassede tilbud fra butikkene basert på egne preferanser og lokasjon, få kunde- og produktveiledning når betjening i butikkene er opptatt, samt gjøre bestilling og betaling uavhengig av kassepunkt. Butikkene kan vise

utvalgte deler av sitt sortiment, og supplere med digital visning av bredt sortiment. Butikkene vil i langt større grad tilby hjemleveranse, som kan skje fra logistikksentra utenfor bykjernen. Digital visning og hjemtransport gjør det mulig for handelen å operere med mindre og mer kostnadseffektive butikkformater.

Kundene vil oppsøke større *handlesentre utenom bysentra* i større grad som destinasjoner for opplevelser, aktiviteter eller som visningssenter. I kapittel 5 så vi hvordan den tyske sport og friluftskjeden Globetrotter i sine store forretninger tilbyr innendørs klatrepark, basseng for kanotesting eller trykkamre for testing av dykkerutstyr. Kjernen i handleopplevelsen er utforskningen av en aktivitet, og selve produktkjøpet blir en følge av dette. Større lokaler utenfor byene, muliggjør storskala butikkformater og opplevelser som er vanskelig å innpasse i verneverdig bybebyggelse. De større formatene åpner også for visning av plasskrevende produkter og løsninger. Dette gir nye muligheter bl.a. for butikker og leverandører innen byggevare, hvite- og brunevare, møbel- og interiør, hus- og hytte. Disse aktørene kan vise demonstrasjoner av monterte produkter og ferdige innredninger, som krever et format som vanskelig å innpasse i sentrumslokaler. De kan også tilby events der man sammen med eksperter eller kjendiser kan få veiledning i riktig bruk av utstyr for eksempel villmarksutstyr, oppussing eller hyttebygging. For Sørlandssenteret vil ytterligere samarbeid om fellestilbud med Dyreparken også kunne styrke senteret som destinasjon. Kjøpesentre i omland kan etterhvert også ta større roller som lager-, logistikk- og kundeservicesentre for nett- og sentrumshandel.

Hva betyr fremtidsbildet for Agder: i fremtidsbildet ser vi konturene av en tydeligere arbeidsdeling mellom netthandel, sentrumshandel og handel i omlandet og distriktene. Det åpner også for et bedre samspill der de ulike handelsmiljøene utnytter hverandres styrker. Lokale produsenter og handelsaktører kan berike sentrumshandelen med visning av sine produkter. Sentrumshandelen kan utnytte mindre butikkformater, tilby rådgivning og henvise til sentre i omlandet for produktvisninger og demonstrasjoner som krever større formater. Kjøpesentre i omlandet kan tilby lager-, logistikk- og kundesenterfunksjoner til nett- og sentrumshandel.

Dersom et slikt fremtidsbilde skal la seg realisere, vil det stille store krav til fornyelse fra handelsaktørene i regionen, og aktiv tilrettelegging fra kommunene.

For handelsaktørene vil det bl.a. innebære: 1) Utvikle og teste nye opplevelser, tjenester og butikkformater for sentrum, kjøpesentre og lokalhandel 2) Tilpasse butikkformater og lokasjon til en ny mix av produkter, tjenester, opplevelser 3) Utvikle nye lager- og logistikkonsepter i samarbeid med transportbransjen 4) Digitalisere fysiske butikker, kjøpesentra og utvikle digitale assistenter

For kommunene stiller dette krav til tilrettelegging bl.a. gjennom å: 1) Tilpasse regulerings- og arealplaner til ny arbeidsdeling, med muligheter for nye butikkformater, lager og logistikkfunksjoner, og over tid tillate styring av mer trafikk til handel i omlandet, 2) Tilrettelegge for og stille krav til nye, miljøvennlige (etterhvert selvkjørende) transportløsninger mellom sentrum og omland, og hjemtransport, 3) Tilrettelegge for digitalisering av møteplasser og handlegater i sentrum, offentlige plasser

Fremtidsnæringer – sikre nye markedsposisjoner i fremvoksende næringer

Agder har mulighet til å ta nye markedsposisjoner i gryende næringer der analysene i næringsforesikten har vist at det er langsiktig underliggende vekst. Disse nye mulighetene springer som regel ut av videreutvikling av den kompetanse og teknologiforståelse som er opparbeidet innenfor Agders sterke næringer. De viktigste mulige posisjonene som analysene peker i retning av er innenfor havrom og mineraler, bioøkonomi, utnyttelse av ny materialteknologi, smart produksjon, datalagring og datasikkerhet, og utvikling av en ny IKT-næring. Disse posisjonene vil ta lengre tid å utvikle, men kan ha høyt potensiale på sikt.

En kort oppsummering av disse posisjonene er gitt nedenfor:

- **Havrom og mineralutvinning:** prosjektets analyser har vist et verdiskapingspotensial på 550 mrd. kr frem mot 2050 for marin sektor. «Den blå veksten» innenfor dette området drives bl.a. av behovet for dramatisk øket matproduksjon til en voksende global befolkning. Veksten vil treffe tradisjonell fiskeri- og oppdrettsnæring, men også nye næringer som offshore fiskeoppdrett, havbruk på nye arter og marine alger. Både fisk og alger har det til felles at de kan tilføre proteiner langt mer effektivt enn eksisterende kjøttproduksjon. Sett i sammenheng med endrede matvaner, der bærekraftige alternativer etterspørres i større grad, forventes dette å gi betydelig potensial innenfor marine næringer. Blå vekst gir også nye muligheter innenfor fornybar energi, f.eks. gjennom utbygging av vindmøllerparker til havs. Mineralutvinning på store havdyp er et annet område med betydelig potensial, som følge av store mineralforekomster på norsk grunn og fremragende boreteknologi. Agder bør kunne ta nye posisjoner innenfor disse vekstområdene som følge av naturgitte forutsetninger (lang kyststrekning) og ekspertise fra teknologileveranser til olje og gass og marin sektor.
- **Bioøkonomi, skogbruk og landbruk:** behovet for en mer bærekraftig ressursutnyttelse er et gjennomgangstema i trendene som inngår i Agders strategiske blindsoner. Dette gjelder ikke bare havrommet, men også mer klimavennlig produksjon i skogbruk og landbruk. Ny teknologi muliggjør f.eks. større trekonstruksjoner, som igjen kan føre til store CO₂-reduksjoner pga. mer miljøvennlige og kortreiste materialer. Ønske om en mer bærekraftig livsstil gjør at etterspørselen etter lokal, bærekraftig produsert mat vil øke frem mot 2030. Det er et stort behov for å stimulere til utnyttelse av råvare nærmest mulig produksjonssted, noe som mer generelt åpner for å utvikle kunnskapsbaserte arbeidsplasser innen bioøkonomi i distriktene. Dette gir muligheter innenfor produksjon av biodrivstoff og biokull. Agder er godt posisjonert til både å utvikle lokal trevare til mer miljøvennlige bygg og industriproduksjon. Agder har sterke industri- og kompetansemiljøer for biodrivstoffproduksjon, og muligheter for bruk av biokarbon i prosessindustrien. Gjennom bl.a. Lokalmat Agder og SpisSørlandet er

regionen også i ferd med å utvikle et bredere tilbud av lokal og bærekraftig mat, som kan bidra til å gjøre Agder til en matdestinasjon for turister.

- **Smartere produksjon og ny materialteknologi:** prosjektets analyser viser at nye produksjonsmetoder, automatisering og ny materialteknologi kan gi grunnlag for ny næringsutvikling og vekst. Markedet for digitalisering av industriproduksjon forventes å bli mer enn fordoblet i perioden 2016-22. World Economic Forum fremhever avansert materialteknologi, som muliggjør at fremtidens materialer kan tilpasse seg, endre ytelse og reparere seg, som ny vekstdriver. Agder er godt posisjonert gjennom tunge industrimiljøer og felles initiativer som bl.a. MIL og Future Materials for å ta en ledende posisjon innenfor disse områdene.
- **Datalagring og sikkerhet:** prosjektets analyser viser en betydelig forventet vekst i digitalisering av fysiske objekter og omgivelser. Antall nettilkoblede fysiske enheter vil tredobles i perioden 2018-2025. Dataveksten fra denne nye bølgen av digitalisering, vil gi grunnlag for ny næringsutvikling i form av fasiliteter for datalagring, og tjenester for å ivareta datasikkerhet. Sett i sammenheng med at Agder vil råde over 50% av Norges kraftoverskudd i 2020 gir dette muligheter for å ta internasjonale posisjoner i dette fremvoksende markedet. Agder er allerede i ferd med å posisjonere seg gjennom Electric City satsingen.
- **Nye IKT tjenester:** som vi har vist i forrige avsnitt tilsier analysene at Agders sterke næringer frem mot 2030 skal gjennom en betydelig digital fornyelse. Dette gjelder både i marin sektor, prosessindustrien, reiseliv og kultur og handel. I kombinasjon med satsinger innenfor datalagring og sikkerhet, åpner dette for å ta nye posisjoner i å kunne tilby avledede IKT tjenester, i første omgang til Agders egne bedrifter for å bistå i deres digitale transformasjon. Unik kompetanse som utvikles lokalt kan deretter tilbys nasjonalt og potensielt også mot internasjonale nisjer.

Fremtidskompetanser – i forkant av nye kompetansekrav til Agders næringer

Digitalisering og automatisering gir nye kompetansekrav og tverrfaglighet blir viktigere. Det umiddelbare behovet er å imøtekomme næringslivets behov for digital bredde- og spisskompetanse. Frem mot 2030 vil det nye samspill mellom menneske og maskin gjøre at unikt menneskelige ferdigheter blir viktigere å utvikle. Som analysene har vist vil viktige fremtidskompetanser være skaperkraft, informasjonskyndighet, fordypningsevne og sosial kompetanse. Prosjektet anbefaler at aktørene i Agder utreder i mer detalj hvilke krav dette vil stille til egne og nye næringer i Agder, og deretter satser systematisk for å ta en ledende posisjon innen de kompetanseområdene som blir avgjørende for fremtidig næringsutvikling.

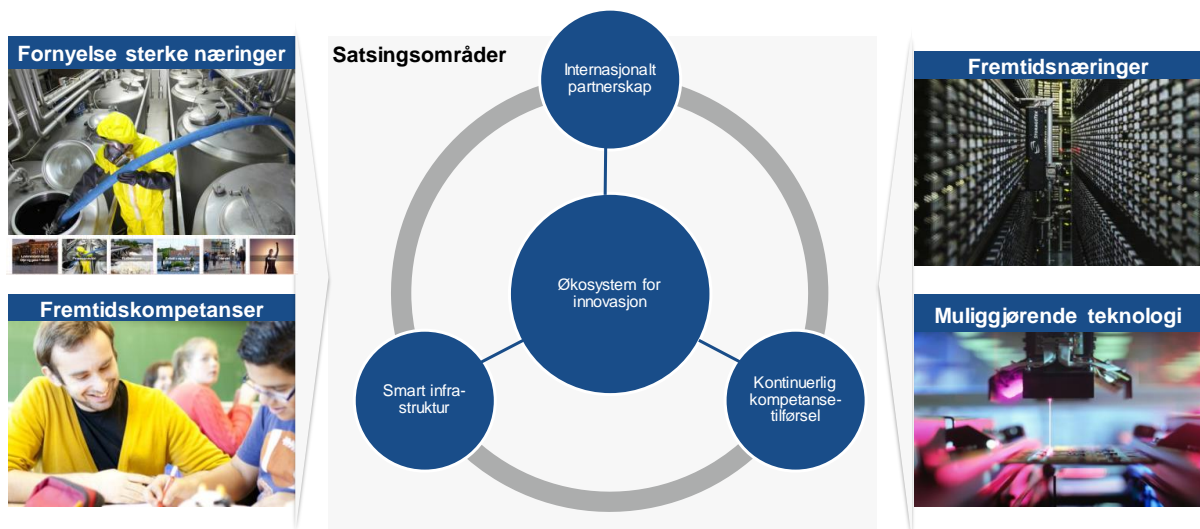
Fremtidsteknologier – ledende på nye teknologier for Agders vekstnæringer

Analysene har dokumentert at fremvoksende teknologier vil bli avgjørende for å skape vekst på tvers av næringer. Særlig er det fire teknologier som fremstår som avgjørende for å sikre bærekraftig vekst i Agders sterke næringer og mulige fremtidsnæringer. Disse er robotisering, kunstig intelligens, tingenes internett og stordataanalyse. Agder har allerede tatt posisjoner innenfor disse områdene. Agder har betydelig erfaring gjennom sterke industri- og teknologimiljøer innen robotisering og mekatronikk. UiA har tatt posisjon på kunstig intelligens, og reise- og opplevelsesindustrien jobber systematisk med tingenes internett for å legge til rette for nye gjesteopplevelser og effektiv datadrevet drift. Prosjektet anbefaler at aktørene i Agder styrker og videreutvikler eksisterende satsinger, med mål om å ta en ledende posisjon på anvendelse av disse teknologiene innenfor egne sterke næringer.

Satsingsområder

Dersom Agder skal lykkes med å bli en ledende europeisk region innenfor bærekraftig innovasjon, og ta ledende posisjoner innenfor næringsutvikling, kompetansebygging og teknologiutvikling, vil det kreves en målrettet, felles satsing ut over det som ligger i eksisterende planer. Prosjektets analyser og innspill fra deltagerne i prosessen peker særlig mot følgende fire viktige områder der nye, felles løft blir viktige: tverrgående samarbeid, internasjonalisering, kompetansebygging og infrastruktur.

Prosjektet anbefaler derfor en felles satsing på følgende fire områder, som gjengitt i nedenstående figur:



- **Økosystem for innovasjon:** satsing for å etablere et felles regionalt økosystem styrket av en digital næringsutviklingsplattform for å skape en samhandlingskultur og støtte fremtidens næringsutviklere i etablering av ny virksomhet

- **Internasjonalt partnerskap:** satsing for å styrke en merkevare for regionen og synliggjøre Agders satsingsnæringer og tiltrekke internasjonale gründere, entreprenører, kunnskaps- og teknologipartnere. Støtte til næringsutviklere i Agder som ønsker å nå internasjonale markeder med sine produkter og tjenester
- **Kontinuerlig kompetansetilførsel:** satsing på tvers av næringsliv, academia og partnere utenfor regionen for å bygge fremragende kompetanse innen bærekraftig innovasjon og digitalisering for Agders satsingsnæringer. Tilrettelegge for livslang læring, gjennom tilbud om bedriftsrettede kompetanseprogrammer innen disse temaene, som ansatte i vekstbedrifter og SMB kan gjennomføre uten å måtte gå ut av driften
- **Smart infrastruktur for tjenesteutvikling:** Satsing for digitalisering av fysiske møteplasser i hele regionen (handelssteder, attraksjoner, destinasjoner, parker, transportmidler etc.), samt legge til rette for sikker identifisering, datainnhenting og betaling. Satsingen skal legge til rette for stedstilpasset kunde-/brukerdialog og derigjennom privat og offentlig tjenesteinnovasjon

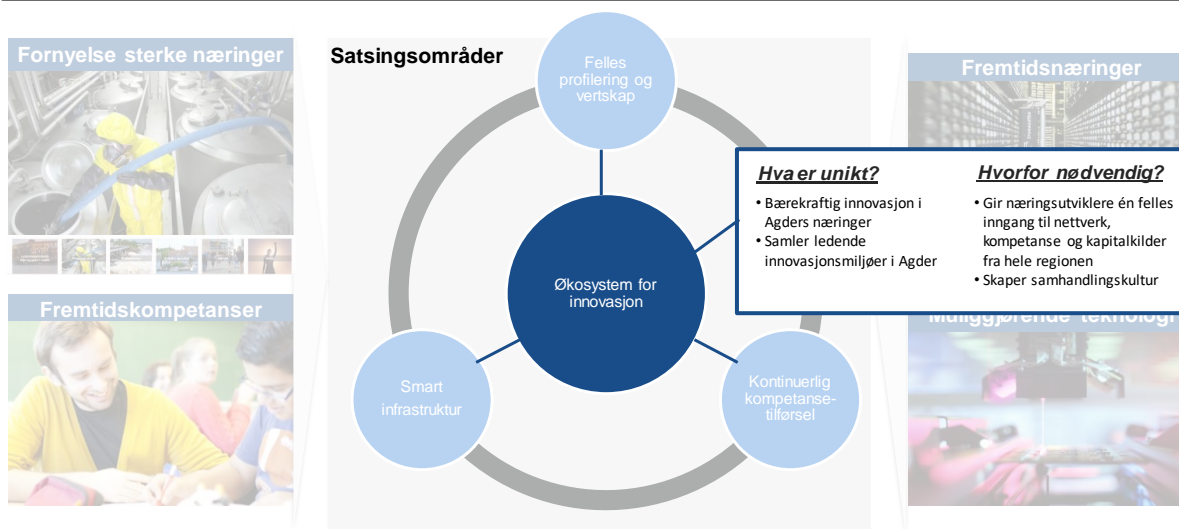
Nedenfor beskrives og begrunnes det enkelte satsingsområdet i mer detalj.

Satsingsområdene forutsetter samarbeid på tvers av aktørene i Agder. Vi har gitt forslag til hvilke aktører som må samarbeide for å realisere det enkelte satsingsområdet. Til slutt har vi i egen temaboks, utdypet noen vurderinger om kommunenes rolle i å tilrettelegge for at satsingsområdene skal lykkes.

Satsingsområde 1: Økosystem for innovasjon

Kort oppsummert

En satsing for å etablere et **felles økosystem** som kan tilby ledende innovasjonstjenester til næringsutviklere gjennom deling av innovasjonsressurser fra hele regionen, styrket av en digital næringsutviklingsplattform og basert på forpliktende samarbeid mellom aktørene i Agder. **Unikt** fordi det er spesialisert mot bærekraftig innovasjon i Agders satsingsnæringer, og samler de sterke innovasjonsmiljøer som finnes i regionen i felles tilbud til næringsutviklere. **Nødvendig** fordi det gir næringsutviklere én inngang til nettverk, kompetanse, fasiliteter og kapitalkilder som er avgjørende for å kommersialisere nye forretningsideer. Bidrar til å utvikle samhandlingskultur.



Figur 8: Satsingsområde Økosystem for innovasjon

Hva

Prosjektet anbefaler en satsing på etablering av *et felles økosystem* for deling av innovasjonsressurser som gjøres tilgjengelig for næringsutviklere i hele regionen. Økosystemet vil dekke alle næringsutviklere, men ha spesielt fokus på *bærekraftig og brukernær innovasjon for små- og mellomstore bedrifter* innen Agders sterke næringer. Økosystemet vil knytte sammen næringsutviklere (brukere) med de ulike aktørene som skal fremme næringsutvikling (tilbyderne) gjennom en *digital næringsutviklingsplattform*. Gjennom næringsutviklingsplattformen vil ulike grupper av næringsutviklere kunne bestille digitalt «fast track» innovasjonstjenester som er spesielt tilpasset selskapenes vekstfase. Med *innovasjonstjenester* menes helhetlige støttetjenester for å hjelpe selskapene gjennom de ulike fasene fra ideutvikling til kommersialisering. Støttetjenestene vil bestå av kompetanseutvikling, metode- og proseshjelp, søknadshjelp, tilgang til prosjekt- og forskerressurser, dataanalysetjenester og tilgang til testlaborer fra kompetansemiljøer i hele regionen. Alle tjenester vil være basert på prinsippene og smidig utvikling gjennom kontinuerlig testing og eksperimentering. Med «fast track» menes at aktørene som står bak plattformen gir næringsutviklerne forpliktende tidsfrister for når støttetjenestene skal være

levert. Økosystem for innovasjon fordrer et tett samarbeid og forpliktende avtaler mellom bl.a. bedrifter, næringsforeninger, kommuner, universitet, klynger og testlaber.

Følgende ressurser i økosystemet må tilrettelegges for å realisere satsingsområdet:

- **Delte tjenester:** «Fast track tjenester» designet for ulike målgrupper av næringsutviklere, som leveres fra de ulike innovasjonsmiljøene. Plattformen vil tilby innovasjonstjenester både til etablerte bedrifter og nye aktører.
- **Delt nettverk:** tilgang til nøkkelpersoner i viktigste næringsutviklings- og kapitalmiljøer. Bistand til å kartlegge og få tilgang til kilder for ny kapital blir sentral del av tilbudet fra økosystemet
- **Delt ekspertise:** prosjektledere, dataanalytikere og forskere som kan tilgjengeliggjøre sin tid og prise sine tjenester
- **Delte testbrukere:** tilgang til stor base av villige brukere (private og bedrifter) som er villige til å teste nye tjenester og produkter som næringsutviklere ønsker å utvikle med støtte fra plattformen som økosystemet tilbyr
- **Delte data:** tilgang til og regelverk for å kunne utnytte brukerdata, offentlige data og data fra smart infrastruktur
- **Delte testfasiliteter:** tilknyttede og prisede testlaber, lokaler, ekspertise, verktøy og utstyr for tjenestedesign, brukertesting og sikker datainnhenting som kan bestilles via plattformen
- **Virtuelt visningscenter:** demoer og digital visning av pågående prosjekter og innovative konsepter i regionene

Drivere for satsingsområdet

Prosjektets analyser har vist at nye samarbeidsformer og forretningsmodeller vokser frem som følge av nye data- og delingsplattformer, muliggjort av ny teknologi. Dette stiller nye krav til samarbeid mellom aktører på tvers av næringer. Brukernær innovasjon, basert på testing og eksperimentering, og utnyttelse av muliggjørende teknologi, blir avgjørende for å lykkes.

Trender som underbygger satsingsområdet er følgende:

Blindsonetrender:

- S6: Brukernær innovasjon blir viktigere i møte med produktivitetskrav
- D2: Ny teknologi og digitalisering fremmer innovasjon
- N1: Nye samarbeidsformer og forretningsmodeller vokser frem

Megatrender:

- Digitalisering
- Delingsøkonomi
- Globalisering

Teknologitrender:

- Kunstig intelligens
- Automatisering
- Tingenes internett
- Stordataanalyse

Hvorfor

Prosjektet anbefaler etableringen av et økosystem for innovasjon fordi det både vil forsvare mot truslene og utnytte flere av de mulighetene som er avdekket i trendanalysen, der Agder i dag vurderes å ha for lav beredskap. De viktigste årsakene til hvorfor økosystemet for innovasjon bør etableres er:

- **Skaper nye arbeidsplasser:** et felles strategisk verktøy for ny næringsutvikling for alle typer næringsutviklere, både i nye og eksisterende bedrifter
- **Utnytter delingsøkonomi:** gjennom en digital næringsutviklingsplattform deles og gjenbrukes tjenester og ressurser på tvers av regionen, noe som gir bedre og billigere utnyttelse av den kapasiteten som allerede er utviklet i dagens innovasjonsmiljøer
- **Samler krefter felles, men opprettholder lokal tilstedeværelse:** samlet tilgang til ekspertise og ressurser for hele regionen, samtidig som vi opprettholder muligheten for at de enkelte innovasjonsmiljøene kan opprettholde tilstedeværelse nær egne nøkkelbedrifter
- **Unikt for regionen:** bygger videre på ferdigheter og samarbeidsformer som allerede er utviklet i eksisterende klynger og testlaber
- **Bygger samhandlingskultur:** legger grunnlag skape regional samhandlingskultur gjennom praktisk arbeid, felles testing og eksperimentering, samt felles læring av ideer som lykkes (og feiler)

Eksempel - Hva gjør andre



Nordic Innovation er en paraplyorganisasjon for å øke nordisk innovasjonskraft. De fremmer prosjekter, støtter og fasiliterer deling av innovasjonskraft i Norden. Ved å bygge relasjoner og bryte ned hindre for samarbeid er målet å generere økt verdiskapning gjennom samarbeid på tvers av landegrensene.

Puratos er en internasjonal aktør som formidler teknologi, produkter og innovasjonsstøtte til utvikling av nye virksomheter gjennom en digital plattform. De har opprettet 81 innovasjonssentre og har ca. 500 rådgivere som kan bistå et stort nettverk av aktører i ny næringsutvikling. Deres initiativ viser hvordan ny innovasjonskraft kan oppnås igjennom virtuelt samarbeid.

Hvordan

Et økosystem for innovasjon vil først og fremst kreve felles enighet og vilje blant de mange og sterke innovasjonsmiljøene som i dag støtter ulike grupper av næringsutviklere. Når enighet er oppnådd, må finansieringsmodell avklares, digital plattform utvikles, og eksisterende tjenester og ressurser kobles til.

Oppsummering av aktiviteter for utvikling av felles økosystem:

- Etablering av enighet og felles ambisjonsnivå
- Avklaring av styrings-, finansierings- og organisasjonsmodell for oppstart
- Brukerundersøkelser og konsepttesting for å avdekke viktigste tjenester for næringsutviklere og deres betalingsvilje
- Inngåelse av avtaler med tilbydere i økosystemet
- Utvikling av digital plattform (første versjon, utvikles i iterasjoner), herunder bl.a.
 - «Fast track» tjenester for de viktigste målgruppene (eks. gründer, entreprenør, innovatør i eksisterende virksomhet, investor)
 - Utredning av personvern og datasikkerhet
 - Prisingsmodell for ulike tjenester
 - Tilkobling av eksisterende tjenester, ressurser og fasiliteter fra innovasjonsmiljøene

Hvem

Økosystemet vil bestå av eiere (tilretteleggere/sponsorer), brukere (næringsutviklere) og tjenestetilbydere (aktører som tilbyr støtte til næringsutviklerne). Til økosystemet vil også kobles villige privatpersoner og bedrifter som vil bistå i testing av nye tjenester og produkter (testere).

Nedenfor har vi listet de viktigste roller som må dekkes og noen aktuelle aktører for etablering et felles økosystem.

De viktigste rollene som må dekkes er følgende:

- Ansvar for finansierings- og styringsmodell (eierrollen)
- Ansvar for tilbud av «fast track» innovasjonstjenester (tilbyderrollen)
- Ansvar for koordinering av utvikling av økosystemet (aggregatorrolle utvikling)
- Ansvar for drifting av digital plattform med tilrettelegging av datatjenester (driftsrolle)

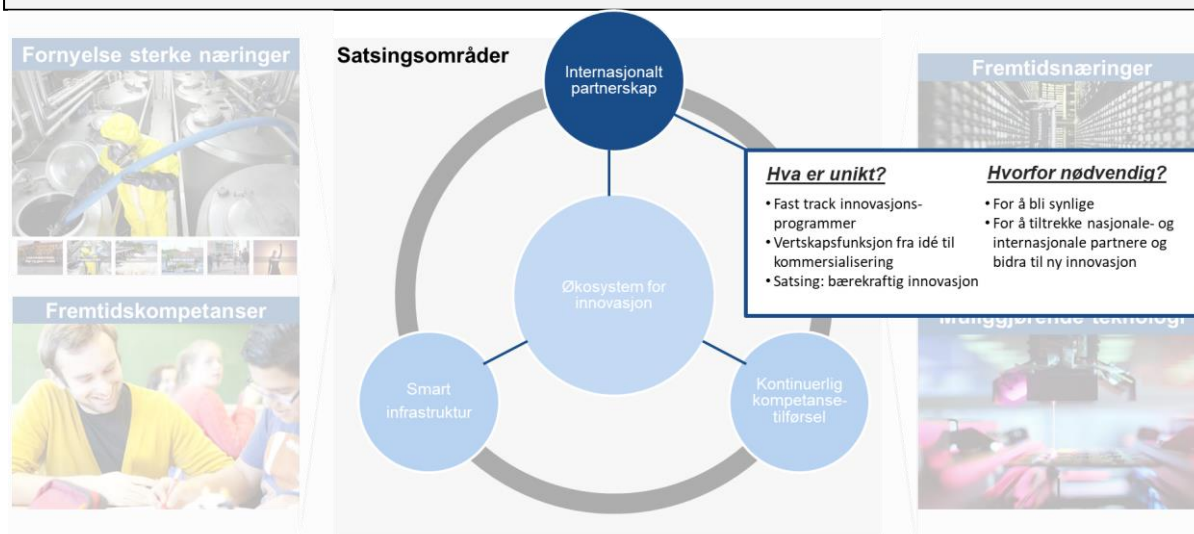
Et utvalg aktuelle aktører for etablering av et felles økosystem:

- Eierrollen: fylkeskommune, kommune, næringsforeninger, klyngene, sentrale bedrifter
- Tilbyderrollen: Business Region Kristiansand, Innoventus Sør, Innovasjon Norge, UiA Nyskaping, Lister Nyskaping, CAIR, MIL, Future Materials, EVA-sentret, Connect Sørlandet, Ungt Entreprenørskap, CoWorx, klyngene, sertifiserte konsulentpartnere
- Aggregatorrollen: defineres av eiere ut fra hvem som best kan ivareta rollen på tvers
- Driftsrolle: utredes av aggregator, og velges av eiere

Satsingsområde 2: Internasjonalt partnerskap

Kort oppsummert

En satsing for å **styrke internasjonal orientering** gjennom å styrke en merkevare for regionen og synliggjøre Agders satsingsnæringer med mål om å tiltrekke internasjonale gründere, investorer, kunnskaps- og teknologipartnere. Støtte til næringsutviklere i Agder som ønsker å nå internasjonale markeder med sine produkter og tjenester. **Unikt** fordi satsingen er rettet mot bredt sett av partnere som kan bidra til bærekraftig innovasjon i Agders satsingsnæringer. **Nødvendig** fordi det gir tilgang til kapital, kompetanse og teknologi som Agder selv ikke besitter



Hva

Prosjektet anbefaler å styrke *internasjonal orientering* av næringsutvikling i Agder gjennom å tiltrekke flere internasjonale gründere og investorer, og inngå bredere samarbeid med internasjonale kunnskaps- og teknologipartnere. Satsingen fordrer en *felles synliggjøring og profilering* av Agder som ledende region for bærekraftig innovasjon innen sterke næringer og fremtidsnæringer. Satsingen innebærer videre en aktiv *screening* av ledende internasjonale næringsutviklere, kunnskaps- og teknologipartnere som har interesse av å utvikle seg innenfor de områder som dekkes av Agders strategiske agenda. Satsingen forutsetter utvikling av *et tilbud av «fast track»* innovasjonsprogrammer tilpasset behovet til de ulike internasjonale partnerne på samme måte som for næringsutviklere i regionen (ref. satsingsområde 1). Fast track tjenestene skal sikre tilpasset rådgivning og støtte gjennom hele prosessen fra idé til kommersialisering for internasjonale næringsutviklere. For kunnskapspartnere vil fast track tjenestene bestå av kobling til og oppfølging mot aktører i regionen som ønsker å utvikle tilpassede og bedriftsnære kompetanseprogrammer innenfor Agders strategiske agenda. For *teknologipartnere* vil tjenestene kunne bistå av kobling til og oppfølging mot næringsaktører i regionen for felles uttesting av ny teknologi gjennom forsknings- og pilotprosjekter. For både kunnskaps- og teknologipartnere blir det viktig å gjøre systematiske screening av aktuelle *forskningsprogrammer* i EU og nasjonalt som kan gi

plattform og funding for et forpliktende utviklingssamarbeid med aktører i regionen. Satsingen bør derfor bygge videre på de **felles vertskapsfunksjoner** man i dag har etablert²³, men styrke og utvide disse slik at de kan fungere som døråpner og tilrettelegger av de ulike tjenestene som tilbys internasjonale aktører og partnere. Vertskapsfunksjonen bør tilby de internasjonale aktørene et *felles kontaktpunkt og digital støtte* for informasjonsgivning, -deling og tilgang til de ulike tjenestene. Digital støtte bør utvikles som del av den digitale næringsutviklingsplattformen (se satsingsområde 1). Satsingen vil også styrke tilbudet til næringsutviklere i Agder som ønsker å nå internasjonale markeder med regionens produkter og tjenester, og sikre at regionen har lyttestasjon i det internasjonale marked .

Følgende må legges til grunn for å realisere satsingsområdet:

- **Felles profilering:** profilering av Agder som ledende innovasjonsregion innenfor den definerte strategiske agenda
- **Målgruppetilpasning:** utforme unike verdiforslag til gründere, investorer, teknologi- og kunnskapspartnere
- **Fast track programmer:** markedsføre og tilby fast track støttetjenester til internasjonale partnere innenfor: nærings-, kunnskaps- og teknologiutvikling
- **Vertskapsfunksjon:** systematisk oppfølging av prioriterte målgrupper gjennom dedikert vertskapsfunksjon – ett kontaktpunkt
- **Digital satsing:** støtte profilering og støttetjenester tilrettelagt gjennom en digital plattform

Drivere for satsingsområdet

Prosjektets analyser har vist viktigheten av fornyet internasjonal orientering og samarbeid. Analysene har vist at internasjonale digitale plattformer både er en trussel og mulighet for nasjonale og regionale aktører. De spiser seg i større grad inn i lokale verdikjeder, men kan også gi enklere tilgang til internasjonale markeder. Analysene har videre vist viktigheten av å søke innovasjon gjennom nye samarbeids- og forretningsmodeller.

Trender som særlig underbygger dette satsingsområdet er følgende:

Drivere

Blindsonetrender:

- D1: Vinneren tar alt i en global, digital verden
- S6: Brukernær innovasjon blir viktigere i møte med produktivitetskrav
- D2: Ny teknologi og digitalisering fremmer innovasjon
- N1: Nye samarbeidsformer og forretningsmodeller vokser frem

²³ Både Business Region Kristiansand og Invest in Agder dekker i dag viktige deler av slike vertskapsfunksjoner, i samarbeid med bl.a. Innovasjon Norge

Megatrender:

Digitalisering
Delingsøkonomi
Globalisering

Teknologitrender:

Kunstig intelligens
Automatisering
Tingenes internett
Stordataanalyse

Hvorfor

Følgende er de viktigste årsakene til at prosjektet anbefaler en satsing på internasjonalt partnerskap:

- **Skaper nye arbeidsplasser/ gir tilgang til kapital:** synliggjøring og markedsføring for å tiltrekke nasjonale og særlige internasjonale gründere, virksomheter og investorer
- **Bidrar til å etablere nye partnerskap:** samle krefter for å tiltrekke globale kunnskaps- og teknologipartnere som kan bidra til innovasjon og ny næringsutvikling i regionen
- **Utnytter det unike i Agder:** kombinasjonen av sterke næringer, kraftfull satsing på innovasjon og regionens naturgitte fortrinn gir grunnlag for unikt tilbud til entreprenører, investorer, kunnskaps- og teknologipartnere
- **Felles for Agder:** behov for å samle kreftene på tvers i regionen for å nå opp og bli synlige i konkurransen om oppmerksomhet

Eksempel - Hva gjør andre

Copenhagen Capacity har et mottaksapparat for investorer og entreprenører for hele Øresundsregionen. De støtter både investorer, gründere som skal starte virksomhet og de som skal flytte til regionen.

Austin TX har skapt en innovasjonsregion for SMBer v/ å gjøre det enkelt å starte virksomheter, gi omfattende støtte til oppstart og bygge et godt miljø for investorer, skoler og inkubatorer.

Hvordan

Internasjonalt partnerskap vil først og fremst kreve etablering av et utvidet felles mandat for de funksjoner som i dag bistår i internasjonalisering av Agders næringsliv. Deretter vil det kreve kobling til akademia og næringslivsaktører i regionen, for å kunne gjøre en best mulig screening av relevante gründer-, investor-, kunnskaps- og teknologimiljøer. Endelig vil det kreve gode verdiforslag, støttet av førsteklasses og forpliktende støttetjenester som kan tilbys de ulike interessentene.

Oppsummering av aktiviteter for utvikling av internasjonalt partnerskap:

- Samordne og utvide mandat for å dekke internasjonalt partnerskap
- Styrke dagens profilerings- og markedsføringsaktiviteter – mot felles strategisk agenda
- Utvikle felles digital profilering og markedsføring av regionen
- Screene og prioritere relevante gründer-, investor-, kompetanse- og teknologimiljøer
- Utvikle og markedsføre «fast track» innovasjonsprogrammer for målgruppene
- Utvikle og drifte tjenester og events for partnernettverket

Hvem

En satsing for styrking av internasjonalt partnerskap vil bestå av eiere (tilretteleggere/sponsorer), og tjenestetilbydere (aktører som tilbyr støtte til de ulike målgruppene).

Nedenfor har vi listet de viktigste roller som må dekkes og et utvalg av aktuelle aktører for å kunne gjennomføre satsingen.

De viktigste rollene:

- Ansvar for finansiering og styringsmodell (eierrollen)
- Ansvarlig for profilering, markedsføring, partnerrekruttering, vertskapsfunksjon og rådgivning (vertskapsrollen)
- Ansvar for partnertjenester (tilbyderrollen)

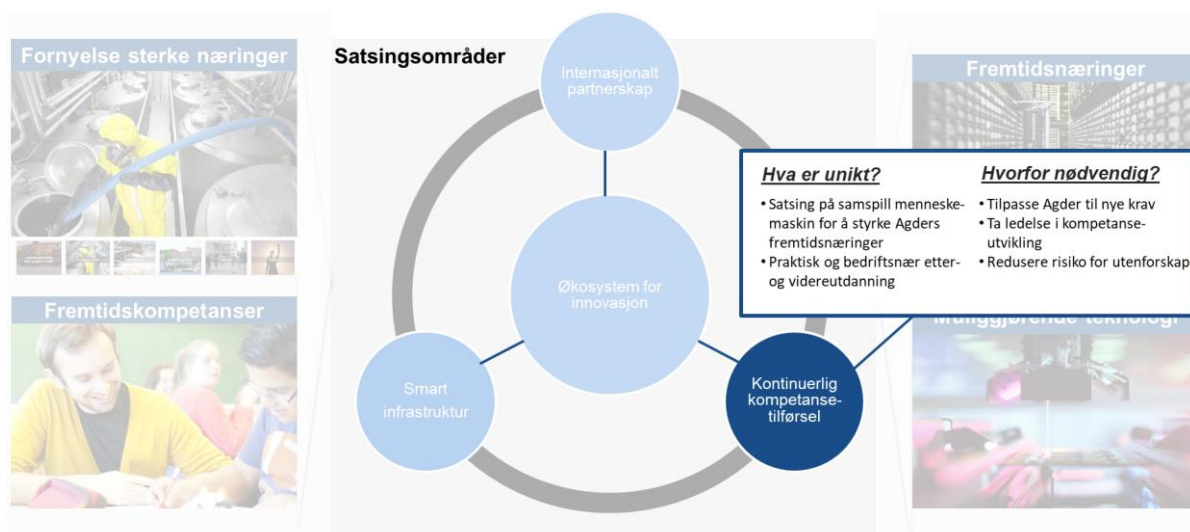
Et utvalg aktuelle aktører:

- Eierrollen: fylkeskommune, kommune, næringsforeninger, UiA, sentrale bedrifter
- Vertskaps- og tilbyderrollen: Invest in Agder, Innovasjon Norge, BRK, Digin, Innoventus Sør, fylket, kommunene, UiA og teknologimiljøer i regionen

Satsingsområde 3: Kontinuerlig kompetansetilførsel

Kort oppsummert

En satsing på tvers av næringsliv og academia og partnere utenfor regionen for å kunne tilbud kontinuerlig tilførsel av kompetanse **innen bærekraftig innovasjon til Agders** oppstartsbedrifter og SMB. **Unikt** fordi satsingen skal bringe ledende kunnskap om digitalisering og samspill mellom menneske og maskin integrert i bedriftenes hverdag og tilpasset til deres utviklingsbehov. **Nødvendig** fordi det setter Agder i posisjon til offensivt å utnytte mulighetene fra ny teknologi, og derigjennom skape nye arbeidsplasser og redusere trusselen om økt utenforskap.



Hva

Prosjektet anbefaler en satsing på tvers av næringsliv og academia for å bygge *ledende kompetanse innen bærekraftig innovasjon og digitalisering* for å styrke Agders satsingsnæringer. Spesielt er det viktig å sette en felles dagsorden for kunnskapstemaene digitalkompetanse, og legge til rette for «*samspill menneske maskin*», som vil sette nye krav til ferdigheter som skaperkraft, informasjonskyndighet, fordypningsevne og sosial kompetanse. Dette innebærer en satsing på spiss- og generalistkompetanse på tvers av næringer. Satsing for utvikling av *praktisk og bedriftsnært undervisningsopplegg* innenfor ovennevnte temaer, som kan kombineres med arbeid og gi formell studiekompetanse. Satsingen bør spesielt tilpasses gründer- og entreprenørbedrifter og små og mellomstore bedrifter, som ikke har samme mulighet til å investere i kompetanseprogrammer og ta ansatte ut av drift, selv for kortere perioder. Prosjektet anbefaler et samarbeid mellom næringsliv, UiA, fagskoler og nasjonale/internasjonale partnere for å lage tilpassede studieopplegg/læringsmoduler som kan integreres i det daglige arbeid. UiA og fagskoler vil ha en naturlig rolle i all stedlig tilpasset undervisning, mens partnere vil kunne bistå med spesialkompetanse og lage digitale, interaktive moduler. Gjennom satsingen vil bedriftene

også tilbys screening og kvalitetssikring av det brede digitale undervisningstilbud innen de prioriterte temaene som allerede finnes tilgjengelige nett. Satsingen vil også innebære ytterligere styrking av *gründer- og entreprenør opplæringen*, og integrere denne tett med næringsliv, klynger og testlabor.

Følgende må legges til grunn for å realisere satsingsområdet:

- **Fellestemaer næringsutvikling:** prioritere felles kunnskapstemaer: digitalisering og bærekraft; «samspill menneske-maskin»
- **Internasjonalt partnerskap:** screene og rekruttere ledende internasjonale kunnskapspartnere innenfor prioriterte temaer
- **Integrerte studieopplegg:** utvikling av læringsmoduler, kombinasjon av stedlig tilpasset kompetansebygging og interaktive læringsmoduler som kan tilpasses til temaer og tilgjengelig tid, gjennomføres mens man er i arbeid
- **Gründer og entreprenørutdannelse:** tett kobling mot kunnskapstemaer. Testing og eksperimentering i Agders testlabor
- **Praktikantopplegg:** koble praktikantopplegg til prosjekter innenfor prioriterte kunnskapstemaer

Drivere for satsingsområdet

Prosjektets analyser har vist at sterkere internasjonal konkurranse og svakere statsfinanser over tid vil øke risikoen for tap av arbeidsplasser og derigjennom øke utenforskapet som allerede er en stor utfordring i Agder. Dette i kombinasjon med fremveksten av ny teknologi og robotisering, stiller store krav til ny næringsutvikling, innovasjon og kontinuerlig kompetansefornyelse tilpasset bedriftenes behov og vekstfaser.

Trender som særlig underbygger dette satsingsområdet er følgende:

Drivere

Blindsonetrender:

- S2: Svakere statsfinanser
- S4: Fremtidskompetanser
- D2: Ny teknologi og digitalisering fremmer innovasjon
- N5: Neste generasjon bærekraftig ressursutnyttelse

Megatrender:

- Digitalisering
- Delingsøkonomi
- Globalisering

Teknologitrender:

- Kunstig intelligens
- Automatisering
- Tingenes internett
- Stordataanalyse

Hvorfor

Prosjektet anbefaler å satse på utvikling av et program for kontinuerlig kompetansetilførsel fordi det både vil forsvare mot truslene og utnytte flere av de mulighetene som er avdekket i trendanalysen, der Agder i dag vurderes å ha for lav beredskap. De viktigste årsakene til hvorfor en satsing på kontinuerlig kompetansetilførsel bør etableres er derfor:

- **Nye arbeidsplasser:** satse aktivt på teknologidrevet og bærekraftig innovasjon for å skape nye arbeidsplasser
- **Utenforskap:** styrke beredskap for automatisering og redusere risiko for økt utenforskap
- **Fremtidskompetanse:** gi Agder et fortrinn gjennom tidlig tilpasning til nye krav som oppstår i samspill mellom menneske og maskin
- **Muliggjørende teknologi:** ta ledelse i kompetanseutvikling innenfor de teknologier som blir særlige viktige innenfor Agders satsingsnæringer

Hvordan

En satsing på kontinuerlig kompetansetilførsel vil først og fremst kreve etablering av felles enighet og vilje blant de ulike aktørene som i dag støtter ulike grupper av næringsutviklere. Når enighet er oppnådd, må finansieringsmodell avklares, digital plattform utvikles, og eksisterende tjenester og ressurser kobles til.

Oppsummering av aktiviteter for utvikling av kontinuerlig kompetansetilførsel:

- Felles prioritering av kunnskapstemaer
- Prioritering av og rekruttering av internasjonale partnere
- Utforming av integrerte studieopplegg innenfor temaer (stedlig tilpasset og interaktive moduler)
- Tilpasning av modell for studentpraksis UiA
- Styrking av gründeropplæring i regionen

Hvem

Roller

- Ansvar for finansiering, styringsmodell og prioritering av kunnskapstemaer (eierskapsrollen)
- Ansvar for koordinering (koordinatorrollen)
- Ansvar for utvikling av studieopplegg, læringsmoduler for etablerte bedrifter og gründere (tilbyderrollen)
- Ansvar for kravs- og behovsspesifikasjon (brukerrollen)
- Ansvar partnerrelasjoner til internasjonale utdanningsinstitusjoner (partnerskapsrollen)

Et utvalg aktuelle aktører:

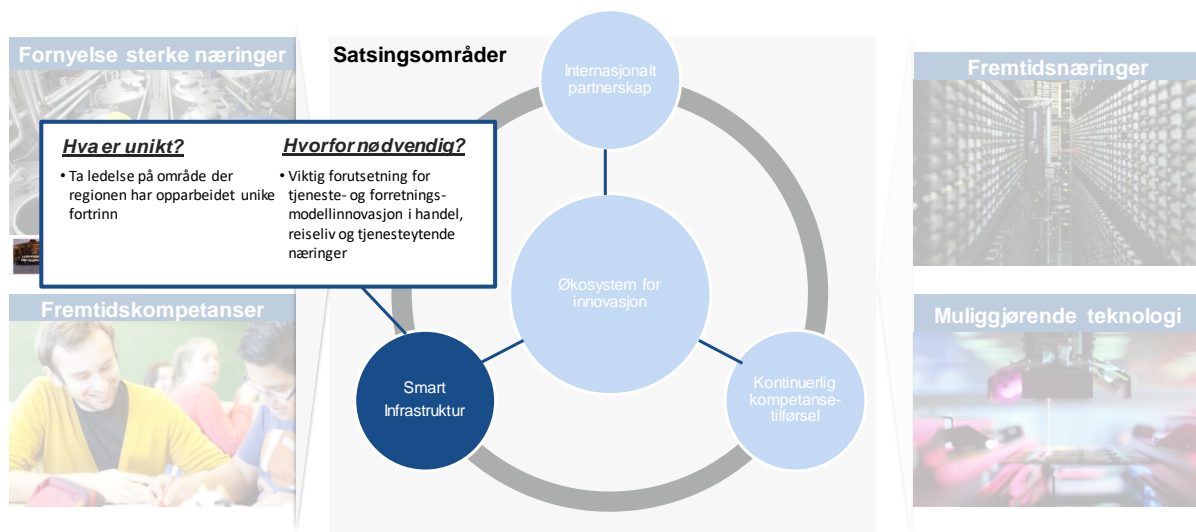
- Eierrollen: fylkeskommune, kommune, næringsforeninger, UiA, sentrale bedrifter

- Tilbyderrollen: UiA, tekniske fagskoler, internasjonale kunnskapspartnere, NAV, klynger, testlaber
- Brukerrollen: gründerstudenter, gründerbedrifter, nøkkelbedrifter innenfor sterke næringer
- Partnerskapsrollen: vertskapsfunksjon (se satsingsområde 2), UiA, tekniske fagskoler, sentrale bedrifter

Satsingsområde 4: Smart infrastruktur for tjenesteutvikling

Kort oppsummert

En satsing for **digitalisering av fysiske møteplasser** i hele regionen (handelssteder, attraksjoner, destinasjoner, parker, transportmidler etc.) som grunnlag for **privat og offentlig tjenesteinnovasjon**. **Unikt** fordi det vil gi Agder en mulighet til å ta ledelse på et fremtidig viktig område der regionen allerede har opparbeidet fortrinn. **Nødvendig** fordi digital infrastruktur er nødvendig for tjeneste- og forretningsmodellinnovasjon i viktige satsingsnæringer i Agder (bl.a. handel, reiseliv og tjenesteytende næringer)



Hva

Prosjektet anbefaler en felles satsing for *digitalisering av fysiske møteplasser* i hele regionen (handelssteder, attraksjoner, destinasjoner, parker, transportmidler etc) som grunnlag for *privat og offentlig tjenesteinnovasjon*. Satsingen skal gjøre det mulig å gjøre *sikker datainnhenting* fra fysisk infrastruktur for analyseformål, og koble dette med *sikkerhets- og betalingsløsninger* for derigjennom å fremme innovativ tjenesteutvikling. Satsingen bør organiseres som et felles *privat/offentlig samarbeid* der offentlige og private aktører har felles interesse av digitalisering av fysiske møteplasser for å fremme næringsutvikling. En viktig del av satsingen er utvikling av felles *standarder og retningslinjer* for denne digitaliseringen, med særlig vekt på å ivareta personvernlovgivning/GDPR.

Følgende må legges til grunn for å realisere satsingsområdet:

- **Utvikling av en felles testinfrastruktur:** felles infrastruktur for å komme i gang med testing og eksperimentering
- **Felles digitalisering og kobling til tjenester:** felles plan for digitalisering og tilrettelegging av åpen infrastruktur
- **Privat/offentlig samarbeid:** tilretteleggelse for privat/offentlig samarbeid ved utvikling av ny digital infrastruktur
- **Felles standarder og retningslinjer:** felles standarder, retningslinjer og krav til digitalisering av fysiske møteplasser og informasjonshåndtering
- **Deling av data:** tilrettelegging for deling av anonymiserte bevegelsesdata
- **Digital rådgivning:** rådgivning og kompetanse gjennom digital næringsutviklingsplattform til private og offentlige aktører som ønsker å utnytte digital infrastruktur i tjenesteutvikling
- **Leverandørplattform:** åpen dataplattform der tredjeparter kan tilgjengeliggjøre sine grensesnitt (APIer) og applikasjoner

Drivere

Blindsonetrender:

- D3: Smart infrastruktur for økt effektivisering og bærekraft
- N1: Nye samarbeidsformer og forretningsmodeller vokser frem
- D2: Ny teknologi og digitalisering fremmer innovasjon

Megatrender:

- Digitalisering
- Delingsøkonomi
- Globalisering

Teknologitrender:

- Kunstig intelligens
- Automatisering
- Tingenes internett
- Stordataanalyse

Hvorfor

- **Nødvendig for regional innovasjon:** digitalisering av fysiske møteplasser er en forutsetning for en rekke nye tjenestekonsepser innenfor bl.a. handel, reiseliv og opplevelser. Vil fokusere på næringsutvikling i hele regionen, gjennom å tilrettelegge for stedsrelevant kunde-/brukerdiallog
- **Unikt:** Agder har mulighet til å ta en lederposisjon på viktig område for fremtidig næringsutvikling, og skape unike datasett for tjenesteinnovasjon gjennom å bygge videre på eksisterende initiativ
- **Forbedre tilgang til kapital:** digitalisering infrastruktur i kombinasjon med tilgang til datasett kan tilbys som en del av «pakken» til næringsutviklere og investorer som vurderer å investere i regionen og partnere som ønsker å teste nye tjenester

- **Felles satsing til lavere kost:** digitalisering av fysisk infrastruktur vil oppfattes av mange bedrifter (særlig SMB) som for kostbart å gjøre på egen hånd. Gjennom en felles satsing kan investeringer blir håndterbare



Eksempel - Hva gjør andre

INSITE: Gjennom forskningsprosjektet INSITE har bl.a. Dyreparken, NSB, Colorline, Lindesnes Fyr og Hovden Alpinsenter i Agder (til sammen 14 partnere) digitalisert sin fysiske infrastruktur på Sørlandet. De kan dermed drive innovasjon basert på bevegelsesdata fra gjester/brukere. Dyreparken kan gi sine gjester løpende informasjon og guiding på mobil basert på kunnskap om hvor gjestene til enhver tid befinner seg, samt tilby enkel bestilling og betaling av produkter og tjenester i parken. NSB Sørlandsbanen kan utnytte bevegelsesdata til å skape sømløse reisetjenester, på tvers av de ulike reiselivspartnerne på Sørlandet.

Hvordan

En smart infrastruktur for tjenesteutvikling vil først og fremst kreve enighet om hvilke møteplasser i regionen som egner seg best for denne typen digitalisering. Derneft må det avklares roller mellom det offentlige og private, med tanke på hvem som bør ta ansvar for hva, og med det også prinsipper for offentlig/privat finansiering. Derneft må datasikkerhetsutfordringer avklares og testprosjekter gjennomføres. Standarder og retningslinjer utformes, og privat/offentlig finansiering må avklares. Basert på erfaringer og retningslinjer kan infrastrukturen rulles ut etter en felles plan.

Oppsummering av aktiviteter for utvikling av smart infrastruktur for tjenesteutvikling:

- Utforme felles plan for digitalisering
- Etablere testinfrastruktur (f.eks. for reiseliv, handel og kultur)
- Kjøpe og evaluere testprosjekter
- Avklare roller og ansvar, og utforme standarder og retningslinjer
- Rulle ut plan for fysisk digitalisering
- Implementere digitaliseringsprosjekter

Hvem

Nedenfor har vi listet de viktigste roller som må dekkes og noen aktuelle aktører for etablering et felles økosystem.

De viktigste rollene som må dekkes er følgende:

- Ansvar for finansierings- og styringsmodell, og overordnet plan (eierrollen)

- Ansvar for koordinering av satsingen (aggregatorrolle)
- Ansvar for standarder og retningslinjer (tilretteleggerrollen)
- Ansvar for utrulling av infrastruktur (leverandørrollen)
- Ansvar for drifting av åpen digital plattform med tilrettelegging av datatjenester (driftsrolle)

Et utvalg aktuelle aktører for etablering av smart infrastruktur for tjenesteutvikling

- Eierrollen: Kommune- og fylkeskommune, offentlige aktører, transportaktører, nøkkelbedrifter i regionen
- Ansvar for koordinering/tilrettelegging: Smart City satsingen (defineres endelig ut fra hvem som best kan ivareta rollen på tvers)
- Tilbyderrollen: kunnskaps- og teknologipartnere (forsker- og konsulentmiljøer)
- Brukerrollen: sentrale bedrifter (i første omgang reiseliv og handel, samt offentlige tjenesteytere)
- Leverandørrolle: teknologipartnere
- Driftsrolle: utredes av koordinator, og velges av eiere

Spesialtema – Kommunene som tilretteleggere for fremtidsrettet næringsutvikling



Bakgrunn: Kommunene har tradisjonelt hatt en sentral rolle i å tilrettelegge for næringsutvikling gjennom robuste nærings- og reguleringsplaner. Gjennom arbeidet med næringsforesikten har vi avdekket en rekke utviklingstrekk som krever at Agder må bedre sin beredskap, slik at regionen kan forsvare seg mot truslene og utnytte mulighetene i den strategiske blindsonen. Satsingsområdene er prosjektets forslag til hva som bør gjøres av aktørene samlet for å sikre et fremtidsrettet, omstillingsdyktig og lønnsomt næringsliv i Agder. Prosjektet anbefaler at kommunene ta en enda mer aktiv og utvidet rolle i å sikre et slikt felles løft for næringsutviklingen. Nedenfor ser vi nærmere på hva som blir viktige roller og oppgaver for kommunene for å legge til rette for dette.

Kommunenes rolle: prosjektet anbefaler satsing på fire viktige områder for å styrke beredskapen: økosystem for innovasjon, internasjonalt partnerskap, kontinuerlig kompetanseforbedring og smart infrastruktur for tjenesteutvikling. Dersom Agder skal lykkes med å realisere satsingsområdene, vil kommunene ha viktige roller som *eiere, pådrivere, tjenestetilbydere, koordinatore, aktive brukere og tilretteleggere*²⁴.

Et viktig første steg er å sikre at det kunnskapsgrunnlag som er utarbeidet som del av foresightprosessen, blir tatt i bruk i det videre næringsutviklingsarbeid i regionen. Det betyr at Business Region Kristiansand og styringsgruppens medlemmer bidrar til å formidle og forankre analysene og forslagene til bedrifter og beslutningstakere i regionen. Dernest vil kommunene ha

²⁴ I rapporten har vi ikke tatt stilling til arbeidsdeling mellom kommunene og fylkeskommunene. Dette må avklares i den videre prosess med å implementere regionreformen og utforme regionplan Agder 2030.

viktige roller i å sikre gjennomføre de anbefalte satsingene. Nedenfor beskriver vi kort hva dette innebærer for de satsingsområdene der kommunene har viktige roller.

Økosystem for innovasjon: etablering av et felles økosystem for innovasjon vil kreve at kommunene er *pådrivere* for å samle og forplikte de mange innovasjonsmiljøene som må samhandle for å levere tjenester til næringsutviklerne. Det er naturlig at Kristiansand kommune vil ha en sentral rolle som *koordinator* for å sikre utvikling av de tjenester og løsninger som inngår i økosystemet. Den digitale næringsutviklingsplattformen vil kreve eiere som kan finansiere og sikre forsvarlig drift av plattformen, og det er naturlig at kommunene inngår på eiersiden. Kommunene vil også inngå som *tjenestetilbyder*, og sikre at egne støttetjenester gjøres tilgjengelig i økosystemet. Spesielt viktig blir det å kunne tilrettelegge for nye typer næringsarealer og lokaler, og bistå næringslivet i å tilpasse seg til nye krav som følger av digitalisering og endret kundeadferd. Det forutsettes også at kommunene selv er aktive *brukere* av tjenestene for innovasjon i egen virksomhet.

Internasjonalt partnerskap: satsingen på internasjonalt partnerskap er forutsatt å bygge videre på og utvide nedslagsfelt for de funksjoner som i dag bl.a. forvaltes av Invest in Agder og Business Region Kristiansand. Kommunene vil i enda større grad enn i dag ha en viktig rolle i å *markedsføre* Agder som merkenavn, og regionens sterke næringer, ikke bare til investorer og gründere, men også kunnskaps- og teknologipartnere. Kommunene vil også ha en viktig rolle i screening og *rekruttering* av internasjonale partnere i nært samarbeid med næringsliv og UiA. Kommunen vil ha ansvar for *vertskapsfunksjon* og være *felles kontaktpunkt* for internasjonale partner, og tilrettelegge støttetjenester for disse.

Smart infrastruktur: satsingen på smart infrastruktur vil kreve at kommunene tar aktive roller som *pådrivere* for satsingen, og *koordinerer* arbeidet på tvers av aktører. Kommunene må videre bistå i å etablere *felles standarder og retningslinjer* som grunnlag for sikker datainnhenting. Kommunene må videre *tilrettelegge* for digitalisering av de møteplasser som kommunen har ansvar for (gater, plasser, handlegater, offentlige transportmidler). På enkelte områder kan vil det være aktuelt å vurdere privat-offentlig samarbeid for å sikre finansiering av satsingen.

7. FREMTIDSBILDE FOR NÆRINGSUTVIKLING

Fremtidsbilde næringsutvikling

Prosjektet har utformet et fremtidsbilde for Agder basert på trendanalysen, den strategiske agendaen og satsingsområdene. Fremtidsbildet er todelt, et overordnet bilde av hva som vil prege næringsutvikling i Agder i 2030, og et detaljert bilde som viser hvordan dette kan fortone seg for en gründer i 2030. Fremtidsbildet er utformet som et målbilde, ved at det beskriver konsekvensene av to forhold:

- Trendene i den strategiske blindsonen er blitt viktige
- Agder har lyktes i å ta posisjonene som angitt i den strategiske agendaen, samt gjennomføre de prioriterte satsingsområdene

Fremtidsbilde – hva preger næringsutviklingen i 2030

Tre viktige trusler har blitt til realitet. Svaker statsfinanser har satt velferdsordninger under press. Så mye som 1/3 av jobbene i regionen er blitt borte som følge av automatisering og robotisering. Mange av Agders nøkkelbedrifter innen både handel, reiseliv og tjenesteytende sektor er blitt konkurranseutsatt fra de globale plattformelskapene.



På den annen side har også utviklingen gitt Agder **store nye muligheter**. Fellesnevneren i disse har vært bærekraft, digitalisering og innovasjon. Betydelig vekst i bærekraftig ressursutnyttelse innenfor fornybar energi, mineralutvinning, treforedling og havbruk har gitt store muligheter for verdiskaping gjennom automatisering og digitalisering på tvers av næringer.

I møte med disse utviklingstrekkene har Agder bevisst bygget på egne **styrker og naturgitte fortrinn**. Agder har fokusert på fornyelse av egne næringer, utnyttet ledende næringsklynger og testlaber, og lett systematisk etter muligheter til å utvikle nye tjenester og produkter gjennom testing og eksperimentering med digitalt modne brukere og bedrifter i regionen.



I tillegg høster Agder i 2030 fruktene av at man tidlig mobiliserte aktørene i regionen, og gjorde et stort felles løft. Agder har satt næringsutviklere i sentrum, og jobbet systematisk med fire **satsingsområder** for å tilby de beste betingelser for bærekraftig innovasjon. Agder har derfor etablert et unikt, felles økosystem for innovasjon, støttet av en

digital næringsplattform, som gjør at Agder kan tilby næringsutviklere, ikke minst små og mellomstore bedrifter, de beste støttetjenester til å teste og kommersialisere forretningsideer innen bærekraft og digitalisering. Agder tiltrekker internasjonale gründere, kompetanse- og teknologi partnere gjennom «fast track» programmer og gir dem tilpasset oppfølging gjennom dedikert vertskap. Agder kan tilby programmer for kontinuerlig kompetanseøkning innen bærekraftig innovasjon tilpasset bedriftenes ulike vekstfaser. Endelig har regionen tilrettelagt en unik smart infrastruktur som gjør det enkelt for næringsutviklere raskt å teste og utvikle nye tjenester til sluttbrukere.

Agder har gjennom dette systematiske arbeidet realisert ambisjonen i sin **strategiske agenda**. Agder rangeres i 2030 av EU som en av Europas ledende innovasjonsregioner på deres European Innovation Scorebard, ikke minst takket være fokus på digitalisering og bærekraftig innovasjon. En viktig årsak til dette er at Agder gjennom næringsutviklingen har lyktes med å få langt flere i arbeid, særlig i sin mange SMB bedrifter. Dette har skjedd gjennom fornyelse av de allerede sterke næringene og utvikling av nye næringer som er sprunget ut av disse. Internasjonalt har Agder styrket sine posisjoner innenfor teknologileveranser til offshore og marin sektor og prosessindustrien. Gryende internasjonale vekstnæringer er også skapt innen mineralutvinning, havbruk, bioøkonomi, fornybar kraft, datalagring (Electric City), og eHelse (Eg Helsebyen). Agder har lyktes i å få internasjonale aktører til å etablere både



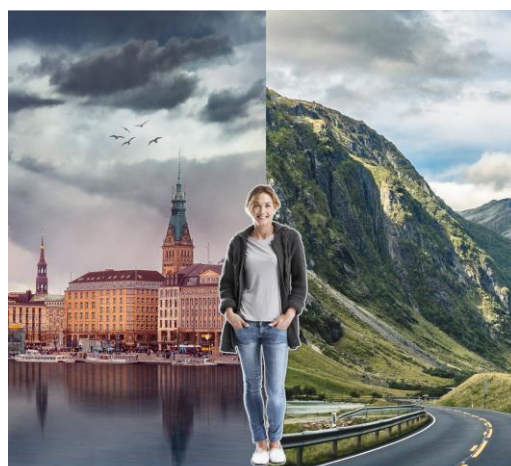
hovedkontor og FoU enheter i regionen. Nasjonalt har Agder tatt ledende posisjoner innenfor opplevelsesdrevet reiseliv, kultur og handel, og blitt et utstillingsvindu for digital innovasjon i disse bransjene. Universitetet har i samarbeid med næringslivet, kommunene og internasjonale partnere fått ledende posisjoner på det fremvoksende fagfeltet «samspill mellom menneske og maskin», og skapt tverrfaglige miljøer som kombinerer kreative fagdisipliner med dyp innsikt i nøkkelteknologier som kunstig intelligens, robotisering, tingenes internett og stordataanalyse.

Fremtidsbilde – hva betyr strategien for fremtidens gründer?

Nedenfor beskriver vi hva Agders satsing på å bli en ledende europeisk region innen bærekraftig innovasjon kan bety, gjennom en fremtidshistorie om en gründer i reiselivsbransjen.

Christine (28) er en gründer som ønsker å lansere et nytt reiselivskonsept i Agder

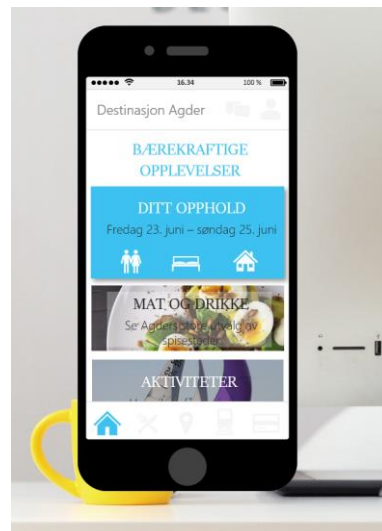
- Christine er bosatt i Hamburg. Moren er fra Setesdal og hun og familien er faste feriegjester i Agder.
- Hun har tatt en Master i **entreprenørskap** fra UiA, som kombinerte **kreativitet og muliggjørende teknologi**, men flyttet tilbake til Tyskland etter studiene
- Hun har gjennom alle sine besøk til Norge sett at det er et stort, uforløst potensial i **bærekraftig og opplevelsesbasert turisme**, spesielt fra et stort marked i Tyskland



Christines idé er en mer bærekraftig turisme understøttet av digitale verktøy

- Christine ønsker nå å lage en digital plattformløsning for miljøbevisste og opplevelsesdrevne turister som kommer til Norge og Agder for naturopplevelser. Målet er å muliggjøre en mest mulig sømløs og bærekraftig ferie med minst mulig utslipp og avfall. Dette innebærer bl.a.

- Støtte til å spise lokal mat fra havet og fra nye proteinkilder som alger.
 - Støtte til å utføre all reising med elektrifiserte nullutslipps transportmidler i Electric City Agder
 - Støtte til å bruke høyest mulig grad av delingstjenester, som eks. ved overnatting hos vertskapsfamilier
 - Siden Agder har krevd elektrifisering og digitalisering av alle bedrifter av en viss størrelse har også Colorline både innført hybrid-elektriske skip og heldigital handel
- Det Christine imidlertid tror vil trekke flest nye turister til Agder er nettopp totalpakken av en opplevelsesferie, som både er digitalt tilrettelagt og bærekraftig. Ved å muliggjøre digital assistert handel ved opplevelsdestinasjoner i Agder kan derfor Christine tilby et sterkt verdiforslag for tjenesten sin

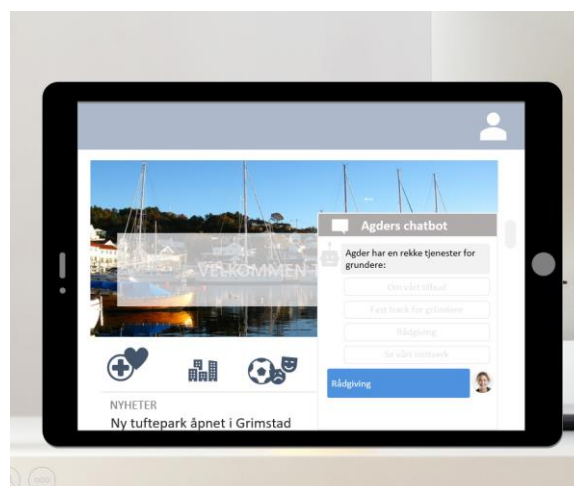


Oppsummert - hvordan hjalp Agders satsinger Christine?

- Bærekraftig turisme understøttet av digitale verktøy koblet mot digital assistert handel kan bidra til ny forretningsutvikling
- Electric City Agder og sirkulærøkonomi er i sentrum for idéen
- Idéen baserer seg på en utbredt digital infrastruktur i Agder og utnyttelse av en digitalt moden brukergruppe

En vertskapsfunksjon skal gjøre det enklere å omsette idéer til handling

Christine søker på Agder, og finner raskt ut at de har satt **opplevelsesdrevet handel, kultur og reiseliv** på sin strategiske agenda. Hun husker også fra studiene at **Invest in Agder** hadde et eget opplegg og vertskapsfunksjon for studenter, entreprenører og investorer. Hun søker seg inn på Agders portal og kommer umiddelbart i kontakt med en rådgiver via en Chatbot.

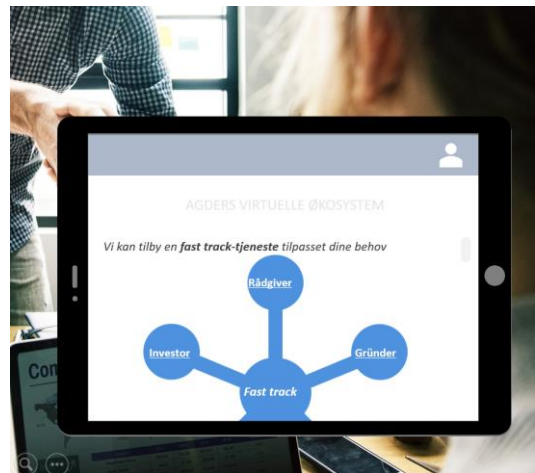


Oppsummert:

- En vertskapsfunksjon for studenter, entreprenører og investorer tilbys igjennom en egen portal
- Portalen markedsfører Agders strategiske agenda, herunder opplevelsesdrevet handel, kultur og reiseliv
- Portalen gjør det lett å velge tilpassede tjenester
- Samlet og forenklet oppfølging gjennom et felles kontaktpunkt, som bistår næringsutviklere med helhetlige og tilpassede innovasjonsprogrammer

En fast track-funksjon for gründere skal gjøre det enklere å få testet ut og realisert idéer

Da Christine jobbet med studentoppgaven sin fikk hun tilgang til et **virtuelt økosystem** med en **fast track-funksjon for gründere**. Rådgiveren kan fortelle om hvordan tjenesten har utviklet seg, og hvilke tilbud som finnes og tilbyr å koble henne mot ressurspersoner. Portalen er nå blitt til en **full delingsplattform for næringsutvikling**. Inne på portalen leser hun at Agder har et fast track-program for gründere som hun velger å gå inn på.



Her får hun tilgang til en idétest over 30 dager.

Delingsplattformen gjør det mulig å bestille og (hvis nødvendig) betale for innovasjonstjenester og rådgivning fra hele innovasjonsnettverket i regionen.

Eksempler på spesialtilpassede tjenester:

- Tilgang til metodikk + virtuell workshop for idetest
- Tilgang til spesialistressurser for å sjekke mest krevende faglige problemstillinger
- Tilgang til analysedata: bevegelsesanalyser på tvers av reiselivsaktører
- Tilgang til villige brukere: som ønsker å være med på brukertesting
- Tilgang til prototypingsverktøy + 2 dagers pakke fra spesialister for prototyping
- Tilgang til testlabfasiliteter

Oppsummert - hvordan hjalp Agders satsinger Christine?

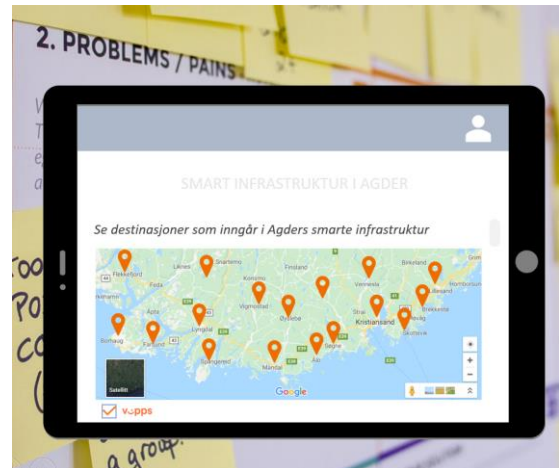
- Et **felles økosystem** for investorer og gründere legger til rette for bedre kobling av interessenter og kortere vei for å realisere idéer
- En **fast track-funksjon** bidra til å senke terskelen for idégenerering og få raskere testet ut kommersialiseringspotensialet i idéer.
- Den **digitale delingsplattformen** for næringsutvikling gir mulighet til å bestille og betale for delingstjenester fra aktører i hele innovasjonsøkosystemet

Smart infrastruktur for tjenesteutvikling

Christines test av idéen med støtte fra lokale spesialistressurser gjorde at hun fikk sjekket ut hvordan hun kan **bruke bevegelsesdata** på en måte som gir best mulig funksjonalitet i appen hun vil tilby, samtidig som den er i **tråd med lovgivning og regler i GDPR**.

Christine får også enkel **tilgang til og bestilling av co-working arealer**.

Neste steg blir en pilottesting hvor hun får tilgang til Agders **smarte infrastruktur**. Agder har lagt til rette for **digitaliserte destinasjoner** med felles pålogging via Vipps på alle steder og transportmidler. Dette muliggjør også Christines idé om en sømløs reise- og opplevelsesplanlegger for turister med kobling mellom ruteplaner, bestilling og betalingsfunksjoner på tvers av regionen.



Hun trenger nå **finansiering** for å gå videre med idéen sin. Gjennom fast track-funksjonen får hun kobling til relevante investorer i og utenfor regionen og støtte til søknad om innovasjonsmidler for å få realisert idéen.

Oppsummert - hvordan hjalp Agders satsinger Christine?

- **Smart infrastruktur** med bevegelsesdata fra digitaliserte destinasjoner og felles pålogging for å kunne pilotere tjenester innen reiseliv og handel i hele regionen
- Enkel tilgang og bestilling av **co-working arealer** hvor entreprenører får tilgang til å sitte i et innovativt miljø
- Hurtig **hjelp til søknad** om finansiering igjennom EUs innovasjonsprogrammer

Partnersøk og samarbeidsinngåelse

Christine får opprettet et **samarbeid med flere partnere for delingstjenster**:

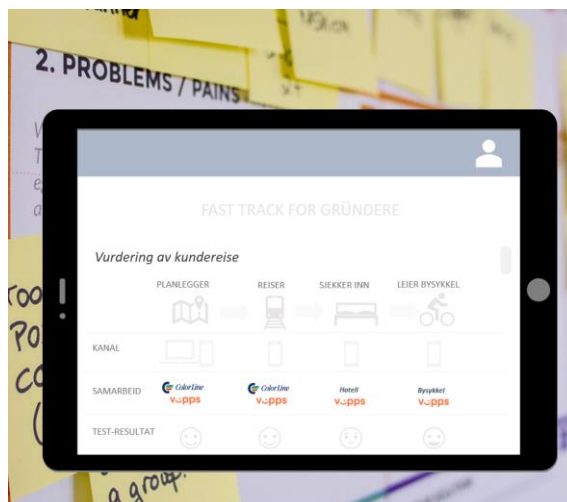
- Med Colorline, som vil pilotteste et tilbud for sine reisende hvor et samtykke ved kjøp av billett gjør at de får tilbud om å bruke Christines reiseplanlegger.
- Med bysykler i de største byene
- Med hotell som tilbyr vertskapsleiligheter

Lojalitetspoeng opparbeides og kan tas ut i å kjøpe tjenester fra partnere i økosystemet, eller man kan også løse dette via automatisert betaling, eks. via Vipps.

Christine får gjennomført en vellykket pilot hvor hun fikk testet betalingsløsningen i appen sammen med flere av de viktigste samarbeidspartnerne hun ønsker å involvere videre

Oppsummert - hvordan hjalp Agders satsinger Christine?

- Støtte til **partnersøk** og samarbeidsinngåelse med andre aktører i regionen som tilbyr delingstjenester
- Partnere er også tilknyttet den **smarte infrastrukturen**, slik at gjester kan posisjoneres og tilbys enkel betaling via Vipps eller lojalitetspoeng som er opparbeidet i økosystemet



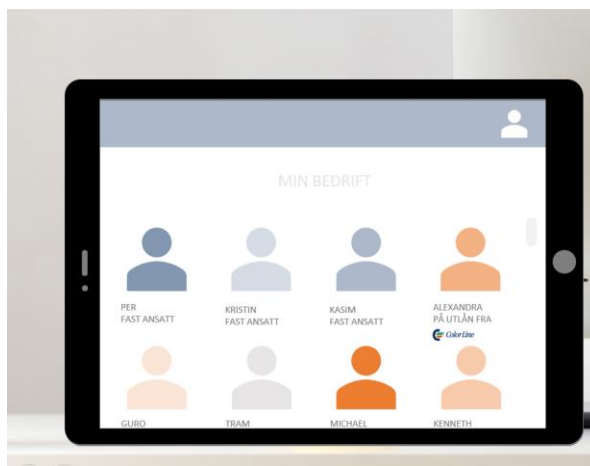
Finansiering og kommersialisering av idéen

Christine får ved hjelp av en **fast track for selskapsetablering** satt opp et selskap hvor bl.a. Colorline, Dyreparken og Visit Kristiansand kommer inn på eiersiden. Hennes selskap har blitt en viktig årsak til den økte turiststrømmen fra særlig Tyskland og Danmark, men også fra øvrige deler av Nord-Europa.

Igjennom programmet får hun støtte til **rekruttering av kjernegruppe fast ansatte**, samt **leie av midlertidige ressurser** i et virtuelt økosystem (for å holde faste kostnader nede, slik vi har sett fra trendanalysen at en innovatør kan få dekket større deler av verdikjeden ved kjøp av eksterne tjenester).

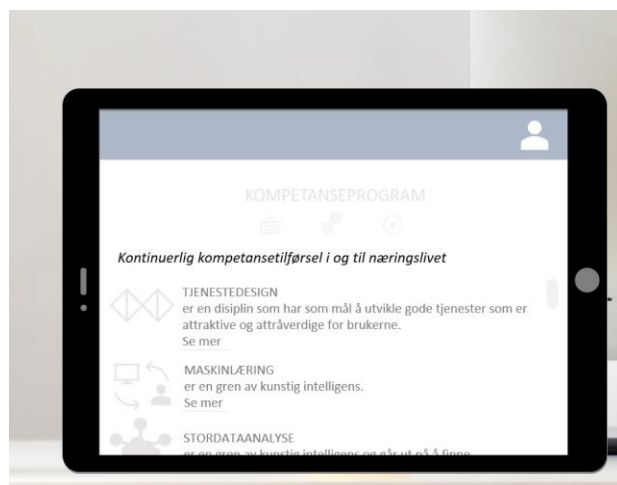
Oppsummert - hvordan hjalp Agders satsinger Christine?

- Spesialtilpasset tjeneste på plattformen: Fast track for selskapsetablering
- Tilgang til ekspertnettverk og delte testfasiliteter
- Delingsplattform muliggjør selskapsutvikling i takt med inntektsvekst



Videreutvikling av bedriften igjennom kontinuerlig kompetansetilførsel

For **kontinuerlig kompetansetilførsel** i næringslivet tilbyr nå universitetet digitale moduler for tjenstedesign og maskinlæring og stordataanalyse for klyngen Handel-Reiseliv-Kultur. Christine kan bestille on-the-job digitalt undervisningsopplegg fra portalen tilpasset den tid hennes ansatte faktisk har i en hektisk oppstartstid. Kursene er utviklet av universitetet i samarbeid med ledende internasjonale universitet innen Agders prioriterte kompetanseområder. Separat kursing ville ha vært umulig for henne i denne perioden.

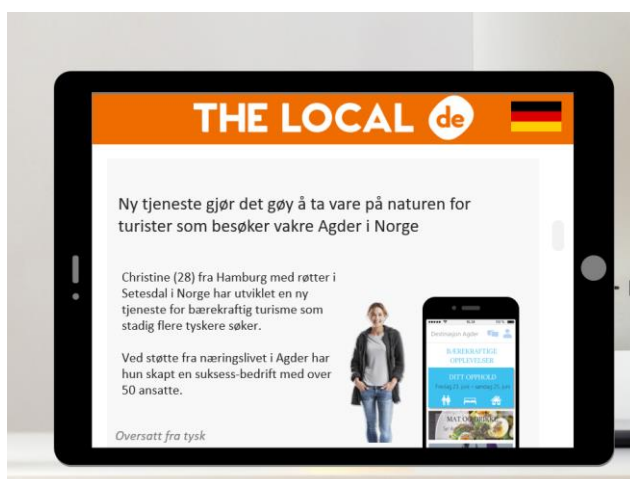


Oppsummert - hvordan hjalp Agders satsinger Christine?

- Tilpasset kompetanseprogram – digitale moduler for å styrke fremtidskompetanse – tjenstedesign, maskinlæring, stordataanalyse – tilbudt gjennom UiA og internasjonale partnere

Vekst understøttet av Agders felles økosystem

Christines bedrift har kunnet vokse i takt med inntektene takket være tilgangen til **det felles økosystemet for innovasjon, og det unike nettverket og tjenestesettet** Agderregionen har kunnet tilby henne i denne krevende vekstfasen. Hennes bedrift har nå 50 ansatte og er en nøkkelbedrift innen reiseliv og digitalisering.



Oppsummert:

- Vekst i takt med inntekter takket være **internasjonalt partnerskap, økosystem for innovasjon, kontinuerlig kompetansetilførsel og smart infrastruktur**

8. VEIKART FOR Å NÅ MÅLBILDET I SATSINGSOMRÅDENE

Med felles strategisk agenda og satsingsområder har prosjektet skissert et overordnet veikart for å realisere fremtidsbildet for 2030. Ettersom Agder allerede har mange av byggeklossene på plass og har påbegynt deler av det som inngår i de anbefalte satsingsområdene i ulike deler av regionen er utfordringen først og fremst å sikre felles gjennomføringskraft gjennom felles forpliktelser, felles koordinering og felles mobilisering av de sterke miljøene.

Prosesen har derfor ledet til en anbefaling om at Agder etablerer et felles endringsprogram «Agder 2030», der én aktør gis en koordineringsrolle. Det anbefales å nedsette prosjekter innenfor hver av de 4 satsingsområdene som blir ledet fra ulike deler av regionen for å sikre bredt eierskap og effektiv utnyttelse av ressurser. Prosjektet har ikke hatt anledning til å gå i detalj inn i de mange innovasjonsatsinger som er i gang i regionen, og nærmere gjennomgang av disse kan tilsa at det ikke er behov for å igangsette egne prosjekter på alle satsingsområdene. Prosjektgruppen har antydnet mulige nye vekstområder for regionen, men det har ikke vært rom for å gå inn i konkretisering og prioriteringer av de ulike vekstmulighetene. Det anbefales derfor at en nærmere utredning og prioritering av vekstmuligheter gjennomføres i et eget løp, som del av forberedelsesfasen.

I veikartet inngår de viktigste tiltak og leveranser innenfor hver av de 4 satsingsområdene:

1. Økosystem for innovasjon
2. Internasjonalt partnerskap
3. Kontinuerlig kompetansetilførsel
4. Smart infrastruktur for tjenesteinnovasjon

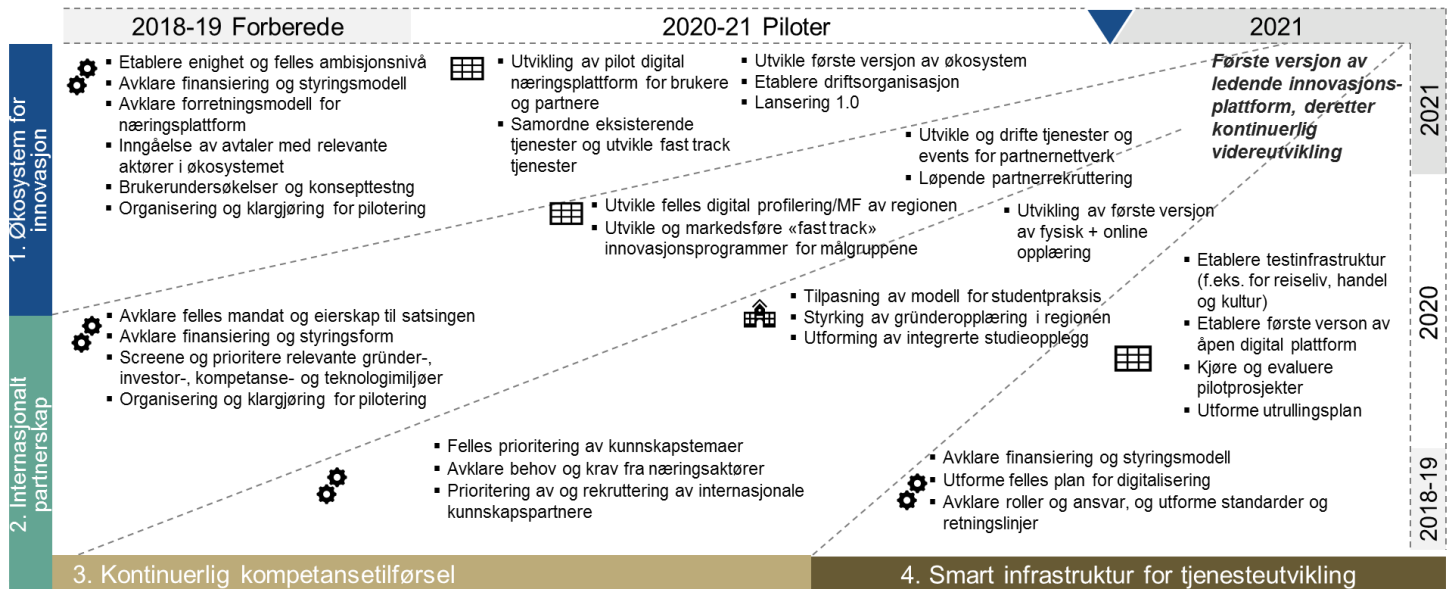
Prosjektet har lagt forslag til aktiviteter ut i tid ut fra følgende prinsipper:

- Fase 0: 2018 – Forankring og beslutningsfase
 - Forankring av prosjektets anbefalinger i relevante styringsorganer
 - Avklaring og prioritering av prosjektets forslag i relevante styringsorganer i bl.a. kommuner og fylkeskommuner
 - Sikre beslutning og tilslutning til gjennomføring av fase 1 Forberedelsesfase
- Fase 1: 2018-19 – Forberedelsesfase
 - Utredning og prioritering av nye næringer
 - Avklaring av finansiering og styringsmodeller
 - Screening og prioritering av partnere
 - Avtaleinngåelser med berørte aktører
 - Organisering og klargjøring for pilotering
- Fase 2: 2020-2021 – Pilotfase
 - Utvikling og testing av piloter
 - Utvikle første versjon av løsninger innenfor hver av satsingsområdene

- Lansering av versjon 1.0 av innovasjonsplattformen
- Fase 3: 2021 og fremover mot 2030
 - Kontinuerlig videreutvikling av satsingsområdene

I figuren nedenfor er aktivitetene i veikartet gjengitt i noe større detalj.

2030: Agder som ledende europeisk region innen bærekraftig innovasjon



9. LITTERATURLISTE OG KILDER

Litteraturliste – Søkefelt og trendanalyse

Cornfield Partners (2017), «Digital Innovation In Sweden»

Craik (2007), «Re-Visioning Arts and Cultural Policy», The Australian National University

Crossick & Kaszynska (2016), «Understanding the value of arts & culture: the AHRC cultural value project», Arts & Humanities Research Council

Digi-Capital. (2017-07). Virtual, augmented and mixed reality are the 4th wave. Digi-capital: <https://www.digi-capital.com/news/2016/07/virtual-augmented-and-mixed-reality-are-the-4th-wave/#.WgRJ4GjWwuU>

EIU (2017), «The Economist Intelligence Unit's Democracy Index», The Economist Intelligence Unit

European Commission [5] (2017), «European Innovation Scoreboard»

European Parliament (2011), «Encouraging Private Investment in the Cultural Sector»

Finansdepartementet (2016). Revidert statsbudsjett.

Finansdepartementet [5] (2017), «Perspektivmeldingen 2017»

Forskningsrådet (2016). https://www.forskningsradet.no/prognett-marinforsk/Nyheter/Vekst_i_havokonomien_forutsetter_berekraftig_forvaltning/1254018205625&lang=no

Gran, Torp & Theie (2015), «Kreativ næring i Norge 2008-2014», Menon og Centre for Creative Industries BI

Grande & Breivik (2017-2018), «Representantforslag 37 S»

Hearth A. (2017-01-17). Mark Zuckerberg reveals that Facebook paid more than we thought for Oculus VR. Business Insider: <http://nordic.businessinsider.com/facebook-actually-paid-3-billion-for-oculus-vr-2017-1?r=US&IR=T>

IKT-senteret (2016), «Programmering i skolen»

Innovasjon Norge: Innspill til en ny retning for Norge: Drømmeløftet 2016

Havrommet - Ren energi - Bioøkonomi - Helse og velferd - Smarte samfunn - Kreativ næring og reiseliv

<http://www.drømmeløftet.no/wp-content/uploads/2016/06/drommeloftsrapporten2016.pdf>

Interactive Documentary (2011), «When reality gets «augmented» as opposed to complex»

Investorpedia [2] (2018), «Crowdfunding»

Kantar TNS (2017-Q3) Podcast, Weekly reach %, Interbus, CAWI. Kantar TNS, Kantar Media. Oslo.

NOU 2016:3. Ved et vendepunkt: Fra ressursøkonomi til kunnskapsøkonomi. Produktivitetskomisjonens andre rapport.

Medietilsynet (2018), «Teknologikonferansen 2018»

Menon: Eksport fra norske regioner – et regionalt perspektiv på norsk eksportvirksomhet (2015)

<https://www.regjeringen.no/contentassets/518427735d7b4a18847355af689430fa/rapport-norsk-eksport-fra-regioner-23-mars---endelig.pdf>

NOU 2017:4 Delingsøkonomien – muligheter og utfordringer

<https://www.regjeringen.no/contentassets/1b21cafea73c4b45b63850bd83ba4fb4/no/pdfs/nou201720170004000dddpdfs.pdf>

NRK [1] (2018), «Nicolai Tangen om kunstsilo: – Mer spennende enn OL»

OECD. (2014-05). Top Incomes and Taxation in OECD Countries: Was the crisis a game changer?. OECD: <http://www.oecd.org/social/OECD2014-FocusOnTopIncomes.pdf>

OECD: Digital Economy Outlook 2015

<http://www.oecd.org/internet/oecd-digital-economy-outlook-2015-9789264232440-en.htm>

OECD: The Bioeconomy to 2030: designing a policy agenda

<http://www.oecd.org/futures/long-termtechnologicalsocietalchallenges/thebioeconomyto2030designingapolicyagenda.htm>

OECD: The ocean economy in 2030 (2016)

<http://www.oecd.org/sti/futures/the-ocean-economy-in-2030-9789264251724-en.htm>

Pajarinen, Rouvinen, & Ekeland (2015), «Computerization and the Future of Jobs in Norway», SSB og ETLA

Popular Science (2016), «By The Numbers: The Rise Of The Makerspace»

Raja (2016), «What is platform economy?», Quora

Rath J., Stone M. (2017-06-05). How 24-year-old Palmer Luckey went from selling his VR startup to Facebook for \$2 billion to building a virtual border wall for Trump. Business Insider: <http://www.businessinsider.com/palmer-luckey-life-career-of-ousted-oculus-vr-founder-who-sold-startup-to-facebook-2-billion?r=US&IR=T&IR=T>

Regjeringen: Digital agenda for Norge. IKT for en enklere hverdag og økt produktivitet (2016)

<https://www.regjeringen.no/contentassets/fe3e34b866034b82b9c623c5cec39823/no/pdfs/stm201520160027000dddpdfs.pdf>

Regjeringen: Regjeringens ekspertutvalg for grønn konkurransekraft (2015)

<https://flt.no/wp-content/uploads/2016/11/Gr%C3%B8nn-konkurransekraft-regjeringen.pdf>

SINTEF: Effekter av teknologiske endringer på norsk nærings- og arbeidsliv (2015)

<https://www.nho.no/siteassets/nhos-filer-og-bilder/filer-og-dokumenter/arskonferansen-2016/sintef-rapport.pdf>

Regjeringen: Kraft til endring. Energipolitikken mot 2030 (2016)

<https://www.regjeringen.no/contentassets/31249efa2ca6425cab08130b35ebb997/no/pdfs/stm201520160025000dddpdfs.pdf>

Regjeringen: Industrien – grønnere, smartere og mer nyskapende. Regjeringens industrimelding 2017 (omfatter en rekke bransjer)

<https://www.regjeringen.no/contentassets/9edc18a1114d4ed18813f5e515e31b15/no/pdfs/stm201620170027000dddpdfs.pdf>

Regjeringen: Maritime muligheter – blå vekst for grønn fremtid. Regjeringens maritime strategi (2015)

https://www.regjeringen.no/contentassets/05c0e04689cf4fc895398bf8814ab04c/maritim-strategi_web290515.pdf

Regjeringen: Flere år – flere muligheter Regjeringens strategi for et aldersvennlig samfunn (2016)

https://www.regjeringen.no/contentassets/c8a8b14aadf14f179a9b70bc62ba2b37/strategi_eldrepolitikk_110316.pdf

Regjeringen: Opplev Norge – unikt og eventyrlig. Regjeringens reiselivsstrategi (2017)

<https://www.regjeringen.no/contentassets/95efed8d5f0442288fd430f54ba244be/no/pdfs/stm201620170019000dddpdfs.pdf>

SSB (2016), «Varehandel, strukturstatistikk», Tabell 07434: «Varehandel. Hovedtall, etter næringshovedgruppe (SN2007). Foretak. Foreløpige tall 2007 – 2016»

SSB (2016), «Annen tjenesteyting, strukturstatistikk», Tabell 07374: «Annen tjenesteyting. Hovedtall for foretak, etter næringshovedgruppe (SN2007). Foretak. Foreløpige tall 2007 – 2016»

SSB (2016), «Sosiale forhold og kriminalitet», <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/darligere-levekar-men-likevel-hoy-tillit-og-sterk-tilhorighet?tabell=330433>

Svartdal (2018), «Bekreftelsestendens», Universitetet i Tromsø

The Economist (2017), «Once considered a boon to democracy, social media have started to look like its nemesis»

Tversky & Kahneman (1974), «Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases»

TØI: Kunnskapsstatus Handel, tilgjengelighet og bymiljø i sentrum (2015)

<https://www.toi.no/getfile.php?mmfileid=40095>

Wikipedia [1] (2017), «Utvidet virkelighet»

Wikipedia [2] (2018), «Kunstig virkelighet»

Wikipedia [3] (2018), «Sentralen»

Wikipedia [4] (2018), «Blokkjede»

Kildehenvisninger – Figurer i eksempler og drivere per trend

Trendområde Samfunn

Trend S1:

- Figur 1: EIU (2017), «The Economist Intelligence Unit's Democracy Index», The Economist Intelligence Unit
- Figur 2: UiB: Norsk Medborgerpanel / Minerva (2017)
- <https://www.minervanett.no/mindre-tilfredse-demokratiet/>
- Figur 3: SSB (2017), Politiske ressurser og deltakelse, <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/politiske-ressurser-og-deltakelse>
- Figur 4: Pew Research (2017) www.pewinternet.org/
- Figur 5: SSB (2016), «Sosiale forhold og kriminalitet», <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/darligere-levekar-men-likevel-hoy-tillit-og-sterk-tilhorighet?tabell=330433>
- Figur 6: HSBC (2017), Trade Navigator, <https://www.business.hsbc.com/trade-navigator>
- Figur 7: Aftenposten (2018), Utenriksministeren om amerikansk toll: – Alvorlig og bekymringsfullt, <https://www.aftenposten.no/okonomi/i/OneL9q/Utenriksministeren-om-amerikansk-toll--Alvorlig-og-bekymringsfullt> og:
Kristiansand Chamber (2017), – Sørlandet er en eksportlandsdel, dette kan dere, <https://www.kristiansand-chamber.no/aktuelt/sorlandet-er-en-eksportlandsdel-dette-kan-dere/>
- Trondal, Jarle (2016) på forskning.no: Mener EU vil leve godt med Brexit-krisen, <https://forskning.no/eu-partner-universitetet-i-agder/mener-eu-vil-leve-godt-med-brexit-krisen/408980>

Trend S2:

- Figur 1: Finansdepartementet (2017), «Perspektivmeldingen 2017»
- Figur 2: SSB (2018), Uføretrygdede, <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/ufore>
- Figur 3: SSB (2017): Innvandrere i og utenfor arbeidsmarkedet. <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/innvandrere-i-og-utenfor-arbeidsmarkedet> og
- DN (2018): Flere uføre hvert år under Solberg. Nå starter dugnaden. <https://www.dn.no/nyheter/2018/06/20/0520/Politikk/flere-ufore-hvert-ar-under-solberg-na-starter-dugnaden>
- Figur 4: SSB (2018): Innvandrere i og utenfor arbeidsmarkedet. <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/innvandrere-i-og-utenfor-arbeidsmarkedet>
- Figur 5: OECD (2013): Skills Outlook.
- Figur 6: SSB (2017): Likestilling. <https://www.ssb.no/befolkning/faktaside/likestilling>

- Figur 7: FVN (2018): Fikk de ansatte til å gå og gå: Nå har sykefraværet gått drastisk ned og trivselen markant opp. https://www.fvn.no/100Sport/sprek/Fikk-de-ansatte-til-a-ga-og-ga-Na-har-sykefravaret-gatt-drastisk-ned-og-trivselen-markant-opp-249049b.html?spid_rel=2

Trend S3:

- Figur 1: SSB (2013): Unge har mer fritid - men savner samvær. <https://www.ssb.no/kultur-og-fritid/artikler-og-publikasjoner/unge-har-mer-fritid-men-savner-samvaer>
- Figur 2: Hurdal Økolandsby (2018): <https://www.hurdalecovillage.no/omoss/>
- Stern, Mark og Susan Seifert (2017): The Social Wellbeing of New York City's Neighborhoods: The Contribution of Culture and the Arts, https://repository.upenn.edu/siap_culture_nyc/1/
- Cultural Survey of Cultural Consumption and participation – Netherlands (2017): <https://www.culturalpolicies.net/web/netherlands.php?aid=821>
- Figur 3: GTCI 2018, Talent diversity to fuel the future of work. <https://gtcistudy.com/>
- Figur 4: Øresundsbron (2017): Årsrapport 2017. https://data.oresundsbron.com/cms/download/%C3%85rsrapport_DK_2017.pdf
- Figur 5: Nye Veier (2018): E39-sørvest. <https://www.nyeveier.no/prosjekter/e39-soerwest> og
- FVN (2018): E18. <https://www.fvn.no/tag/E18>

Trend S4:

- Figur 1: TNS Gallup Klimabarometer (2016): <http://www.tns-gallup.no/tns-innsikt/klimabarometeret-2016-rapport-pdf?pid=TNS-Report-ReportFile>
- Figur 2: Tibber (2018): <https://norge.tibber.com/>
- Figur 3: Finn.no (2018): <https://www.finn.no/>
- Geometry Global (2017): The influence of influencers. <http://gen.video/influencer-study/>
- Figur 4: Nabobil (2018): <https://nabobil.no/>
- Figur 5: Ipsos (2016): Årlig undersøkelse: Hvor interessert er du i vegetarmat? Gjengitt i Aftenposten: <https://www.aftenposten.no/okonomi/i/M355/Trendy-blant-unge-a-velge-bort-kjott>
- Figur 6: Guardian (2016): The rise of vegan teenagers: 'More people are into it because of Instagram'. <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2016/may/27/the-rise-of-vegan-teenagers-more-people-are-into-it-because-of-instagram>
- Figur 7: USUS (2018): Spis Sørlandet. <https://usus.no/samhandling/mat/spissorlandet-et-matmanifest/>

Trend S5:

- Figur 1: Land, George & Jarman, Beth (1992): Breakpoint and Beyond: Mastering the Future Today. Harpercollins Publishers
- Figur 2: MIT (2018), «Study: On Twitter, false news travels faster than true stories»

- Figur 3: Goodman, A., Nasim, B., Joshi, H., & Tyler, C. (2015): Socio-emotional skills in childhood and their long-term effects on adult life. A review for the Early Intervention Foundation. <http://www.eif.org.uk/wp-content/uploads/2015/03/EIF-Strand-1-Report-FINAL1.pdf>
- Figur 4: Lillejord, S., Manger, T. og Nordahl, T. (2010). Livet i skolen 2. Fagbokforlaget, og Nordenbo, S.E., Sjøgaard Larsen, M., Tiftikci, N., Wendt, R.E., & Susan Østergaard (2008) Lærerkompetanser og elevers læring i førskole og skole - Et systematisk review utført for Kunnskapsdepartementet, Oslo
- Figur 5: Regjeringens ekspertutvalg: Lære hele livet (2018): <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/lare-hele-livet/id2592523/>
- Figur 6: University of Wisconsin (2018): Competency based learning. <https://flex.wisconsin.edu/>

Trend S6:

- Figur 1: OECD Productivity statistics. <http://www.oecd.org/sdd/productivity-stats/>
- Figur 2: Brzeski C., Burk I., Franke S. (2016-11-28). Alles nur eine Farce?. ING DiBa: <https://www.ing-diba.de/pdf/ueber-uns/presse/publikationen/ing-diba-economic-research-produktivitaet.pdf>
- Figur 3: A.T. Kearney (2017): Internet of Things 2020: A Glimpse into the Future. http://aradinfocenter.com/wp-content/uploads/2017/07/A.T.%20Kearney_Internet%20of%20Things%202020%20Presentation_Online.pdf
- Figur 4: SMT Today (2017): Yole Développement: When homes & buildings become smart... <http://smttoday.com/industry-news/yole-homes-buildings-smart/>
- Figur 5: Helsedirektoratet (2017): Velferdsteknologi, <https://helsedirektoratet.no/velferdsteknologi>, se bl.a. <https://helsedirektoratet.no/Documents/Velferdsteknologi/Avstandsoppf%C3%B8lgning%20Delrapport%2020-%20Intro%20International%20AS.pdf>
- UiA e-Helse Lab Campus Grimstad (2018): <https://www.uia.no/senter-og-nettverk/senter-for-ehelse>
- Figur 6: nLink Drilly (2018): <https://www.nlink.no/>
- Figur 7: Business Insider (2016): THE OCULUS RIFT REVIEW: The future of virtual reality is finally here, and it's beautiful, <https://www.businessinsider.com/oculus-rift-virtual-reality-headset-and-games-review-2016-3?r=US&IR=T&IR=T>
- Figur 8: NyAnalyse (2017): Omstillingsbarometeret. Gjengitt i Abelia: Omstillingsbarometer 2017. <https://www.abelia.no/siteassets/abelias-omstillingsbarometer-2017.pdf>

Trendområde Digitalisering

Trend D1:

- Figur 1: Raja (2016), «What is platform economy?», Quora og inFuture analyse
- Figur 2: En ny konkurransehverdag for bankene (2017) http://betal.no/nyheter/en-ny-konkurransehverdag-for-bankene_100130_100130
- Figur 3: Tilbakemelding til DeepMind etter deres tilbakemelding på deres artikkel: Google DeepMind and Healthcare in an Age of Algorithms <https://link.springer.com/article/10.1007/s12553-018-0226-6>
- Figur 4: Drillers turn to big data in the hunt for more, cheaper oil (2018): <https://www.ft.com/content/19234982-0cbb-11e8-8eb7-42f857ea9f09>
First growth in oil and gas dealmaking since 2014 (2017): <https://www.ft.com/content/aa86d5ec-a2ad-11e7-9e4f-7f5e6a7c98a2>
- Figur 5: inFuture intervjuer

Trend D2:

- Figur 1: InFuture analyse rapport, Den Digitale Senior <https://aws.amazon.com/blogs/startups/reinventing-the-banking-model/>
<https://www.cnbc.com/2017/09/22/fintech-startup-starling-bank-to-raise-millions-for-global-expansion.html>
- Figur 2: Digital disruption on the farm (2014): <https://www.economist.com/news/business/21602757-managers-most-traditional-industries-distrust-promising-new-technology-digital>
- Figur 3: Reinventing the banking model (2017) <https://aws.amazon.com/blogs/startups/reinventing-the-banking-model/>
App-based UK bank Starling to raise \$54 million investment for global expansion (2017) <https://www.cnbc.com/2017/09/22/fintech-startup-starling-bank-to-raise-millions-for-global-expansion.html>
- Figur 4: NCBI BLAST on Windows Azure Helps Power Scientific Research (2010): <https://azure.microsoft.com/nb-no/blog/ncbi-blast-on-windows-azure-helps-power-scientific-research/>
- Figur 5: Google's A.I. has nearly twice the IQ of Siri, study says — but a six-year-old child is smarter than both (2017) <https://www.cnbc.com/2017/10/02/google-ai-has-almost-twice-the-iq-of-siri-says-study.html>
- Figur 6: Utvikler neste generasjon nettpratrobot (2018) <https://www.uia.no/nyheter/utvikler-neste-generasjon-nettpratrobot>

Trend D3:

- Figur 1: Internet of Things (IoT) connected devices installed base worldwide from 2015 to 2025 (in billions) (2018) <https://www.statista.com/statistics/471264/iot-number-of-connected-devices-worldwide/>

- Figur 2: The Smartest Building in the World (2015) <https://www.bloomberg.com/features/2015-the-edge-the-worlds-greenest-building/>
- Figur 3: Telematics: take the fast lane to better return on investment (2016) <https://www.raconteur.net/manufacturing/telematics-take-the-fast-lane-to-better-return-on-investment>
- Figur 4: Self-Driving Vehicles Offer Potential Benefits, Policy Challenges for Lawmakers (2014) <https://www.rand.org/news/press/2014/01/06.html>
- Figur 5: Microsoft and Agder Energi collaborate to build an intelligent grid powered by an intelligent cloud (2016) <https://news.microsoft.com/2016/10/06/microsoft-and-agder-energi-collaborate-to-build-an-intelligent-grid-powered-by-an-intelligent-cloud/>
- Figur 6: «Norsk» kryptovaluta lanserer markedsplass for stordata med Microsoft, Samsung og Agder Energi på laget(2017) <https://e24.no/boers-og-finans/teknologi/norsk-kryptovaluta-lanserer-markedsplass-for-stordata-med-microsoft-samsung-og-agder-energi-paa-laget/24197025>
- Figur 7: Car eWallet (2018): https://car-ewallet.zf.com/site/carewallet/en/car_ewallet.html
- Figur 8: How Electric Cars Could Help The Power Grid Become More Efficient, Less Expensive (2017) <https://www.forbes.com/sites/constancedouris/2017/10/05/how-electric-cars-could-help-the-power-grid-become-more-efficient-less-expensive/#3f38d32d121e>

Trend D4:

- Figur 1: We Now Have an AI Therapist, and She's Doing Her Job Better than Humans Can (2015) <https://futurism.com/uscs-new-ai-ellie-has-more-success-than-actual-therapists/>
Hvem er smartest? Apples Siri, Google eller en seksåring? (2017) <https://www.dn.no/nyheter/2017/10/03/0605/Teknologi/hvem-er-smartest-apples-siri-google-eller-en-seksaring>
- Figur 2: Droner kan gi sikrere logistikk offshore (2018) <http://norut.no/nb/news/droner-kan-gi-sikrere-logistikk-offshore>
- Figur 3: Innovate Test Implement (2018) <http://www.mil-as.no/>
- Figur 4: Computerization and the Future of Jobs in Norway (2015) <http://karriere-nt.no/wp-content/uploads/2017/05/Computerization-and-the-Future-of-Jobs-in-Norway-2015.pdf>
- Figur 5: A Future That Works: Automation, Employment, And Productivity (2017) <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/featured%20insights/Digital%20Disruption/Harnessing%20automation%20for%20a%20future%20that%20works/MGI-A-future-that-works-Executive-summary.ashx>

Trendområde Næringsliv

Trend N1:

- Figur 1: inFuture Analyse
- Figur 2: How Smart, Connected Products Are Transforming Competition (2015) <https://hbr.org/2014/11/how-smart-connected-products-are-transforming-competition>
- Figur 3: Over 100 banker går sammen om Vipps (2017) <https://e24.no/boers-og-finans/dnb/over-100-banker-gaar-sammen-om-vipps/23923272>
- Figur 4: Etablerer nytt selskap for å utvikle fremtidens markedsplass i Europa <https://www.ae.no/aktuelt/pressemeldinger/etablerer-nytt-selskap-for-a-utvikle-fremtidens-markedsplass-i-europa/>
- Figur 5: To disrupt or to be disrupted, that is the question! (2017) <http://twa-marketing.blogspot.com/2017/08/to-disrupt-or-to-be-disrupted-that-is.html>
- Figur 6: Seks milliarder kroner fra Innovasjon Norge utløste 15,7 milliarder til utvikling <https://www.nofas.no/nyheter/finansiering/seks-milliarder-kroner-fra-innovasjon-norge-utloste-157-milliarder-til-utvikling/>
- Figur 7: Green Ict deVeloPment (GIVE) (2018) <http://www.ictcluster.bg/en/projects/green-ict-development/>
- Figur 8: Open to a Select Few? Matching Partners and Knowledge Content for Open Innovation Performance (2015) <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/caim.12098>
- Figur 9: TINE tester kryptoteknologi til deling av data (2017) <https://medlem.tine.no/aktuelt/nyheter/fagnytt/tine-tester-kryptoteknologi-til-deling-av-data>

Trend N2:

- Figur 1, Figur 2: Butikkdøden har inntatt USA for fullt. Norge kan være neste land i køen (2017), debattinnlegg i Aftenposten av inFuture basert på inFutures analyse og intervjuer: <https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/yelre/Butikkdoden-har-inntatt-USA-for-fullt-Norge-kan-vare-neste-land-i-koen--Hammer-Madsen-Tepfers-og-Stefanovic>
- Figur 3: Gartner (2016), via Voicebot (2017): <https://voicebot.ai/2017/04/14/gartner-predicts-75-us-households-will-smart-speakers-2020/>
- Figur 4: In China, Amazon's 'store of the future' is already open (2017) <https://www.techinasia.com/china-version-amazon-go-bingobox-funding>
- Figur 5: Nettgigant åpner i Markensgate (2018) <http://sornett.no/arkiv/174980>
- Figur 6: Peapod brings 'virtual grocery stores' to Chicago's 'L' stations (2012) <https://www.theverge.com/2012/5/8/3006535/peapod-virtual-grocery-store-chicago-qr-code-shopping>
- Figur 7: Vipps-betaling <https://www.dyreparken.no/praktisk-informasjon/besoke-dyreparken/vipps-betaling/>

- Figur 8: Etalay Chicago https://www.eataly.com/us_en/stores/chicago/
- Figur 9: Globetrotter home page
https://www.globetrotter.de/?utm_source=PTID13000372&gclid=CjwKCAjw8O7bBRB0EiwAfbRThz3Alt-3afbAGX6jOr86oUnC62UPXpYhGbYYrRXSwHK5CciKiaxPtxoC0HIQAvD_BwE&gclsrc=aw.ds

Trend N3:

- Figur 1: Varehandel og tjenesteyting SSB <https://www.ssb.no/varehandel-og-tjenesteyting>
- Figur 2: The cultural survey, Developments and trends in the cultural life in the Netherlands (2014) <https://www.cultuur.nl/upload/documents/tinymce/The-Cultural-Survey.pdf>
- Figur 3: Arts Council England (2014), «The Value of Arts and Culture to People and Society»
- Figur 4: Arts & Economic Prosperity III (2007) <https://www.americansforthearts.org/by-program/reports-and-data/research-studies-publications/arts-economic-prosperity-iv/arts-economic-prosperity-iii>
- Figur 5: Inspirerende og spennende å se INSITE i Dyreparken (2017) <https://usus.no/insite/inspirerende-spennende-a-se-insite-dyreparken/>
- Figur 6: Kreativ næring i Norge 2008-2014, BI <https://centreforcreativeindustries.files.wordpress.com/2016/02/kreativ-nc3a6ring-i-norge-2008-2014.pdf>
- Figur 7: Overnattings- og serveringsvirksomhet, strukturstatistikk <https://www.ssb.no/transport-og-reiseliv/statistikker/sthotell>
- Figur 8: What will travel look like in 2030? (2016) <https://www.weforum.org/agenda/2016/09/what-will-travel-look-like-in-2030/>

Trend N4:

- Figur 1: Drivers, evolutions and spending in the Industry 4.0 market until 2022 <https://www.i-scoop.eu/drivers-spending-industry-4-0-market-2022/>
- Figur 2: The 3-D Printing Revolution (2015) <https://hbr.org/2015/05/the-3-d-printing-revolution>
- Figur 3: An Epiphany Of Disruption: GE Additive Chief Explains How 3D Printing Will Upend Manufacturing (2017) <https://www.ge.com/reports/epiphany-disruption-ge-additive-chief-explains-3d-printing-will-upend-manufacturing/>
- Figur 4: Makerspace Norway (2017) <https://www.kristiansand.kommune.no/aktuelt/offisiell-apning-av-makerspace-norway/>
- Figur 5: MIL, <http://www.mil-as.no/>
- Figur 6: Future Materials <https://norskkatapult.no/katapultsentrene/future-materials/>
- Figur 7: Satser offensivt på robotisering og automatisering (2017) <https://www.kristiansand-chamber.no/aktuelt/strai-kjokken-er-pa-full-fart-fremover-med-robotisering-automatisering-og-digitalisering/>

•

Trend N5:

- Figur 1: One Planet Is Enough, Forbes (2017)
<https://www.forbes.com/sites/bjornlomborg/2017/08/02/one-planet-is-enough/#5083fafc3263>
- Figur 2: Global CO2 emissions set to rise 2% in 2017 after three-year 'plateau' (2017)
<https://www.carbonbrief.org/analysis-global-co2-emissions-set-to-rise-2-percent-in-2017-following-three-year-plateau>
- Figur 3: I august går startskuddet for jakten på verdier for 1000 milliarder på norsk sokkel (2016) <https://www.tu.no/artikler/i-august-gar-startskuddet-for-jakten-pa-potensielle-billion-verdier-pa-norsk-sokkel/345681>
- Figur 4: De bygger verdens høyeste trehus (2017)
<http://www.moelven.com/no/Aktuelt/Mediarom/Nyhetsarkiv/Verdens-hoyeste-trehus/>
- Figur 5: Verdiskaping basert på produktive hav i 2050 (2012)
https://www.sintef.no/globalassets/upload/fiskeri_og_havbruk/publikasjoner/verdiskaping-basert-pa-produktive-hav-i-2050.pdf
- Figur 6: How algae could help solve some of the world's biggest problems
<https://medium.com/space10/how-algae-could-help-solve-some-of-the-worlds-biggest-problems-1fa7774a16b1>

Algal Proteins: Extraction, Application, and Challenges Concerning Production (2017)
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5447909/>
- Figur 7: Verdens første flytende vindmøllepark er åpnet (2017)
<https://www.nrk.no/urix/verdens-forste-flytende-vindmollepark-er-apnet-1.13737979>
- Figur 8: Norge som «grønt batteri» (2018) <http://www.nationen.no/kronikk/norge-som-gront-batteri/>

Frykter miljøkonsekvensene av pumpekraftverk (2017)
<https://www.nrk.no/sorlandet/frykter-konsekvensene-av-pumpekraftverk-1.13386906>

10. VEDLEGG

Metode

inFuture har benyttet en forskningsbasert metode i kombinasjon med nær 20 års praktisk erfaring med fremtidsstudier. Viktige deler av forskningsunderlaget for metoden er beskrevet i kapittelet *Creating actionable future narratives*, i den fagfelleverderte boken *Innovating for trust*²⁵, utgitt ved Edward Elgar forlag.

En fremtidsstudie skal tilfredsstillende to motstridende krav. På den ene siden skal den utfordre forutgående antagelser. Dette er viktig både for at analysen skal bidra til ny innsikt, og for å unngå at beslutningene om fremtiden er avhengige av beslutninger som er tatt i fortiden. Det vil kunne gi ugunstige utfall dersom omstendighetene er endret. Aktørene innen en hvilken som helst sektor vil naturlig nok vektlegge de perspektivene som er viktige for dem. Deres erfaringer med fortidens beslutninger vil således dominere deres antagelser om fremtiden. Fremtidsstudien må dermed være kreativ og samtidig underbygget analytisk for å kunne utfordre implisitte antagelser og vanetenking. På den annen side skal fremtidsstudien også være forankret i den betydelige kompetanse om utfordringer og muligheter som dagens næringsaktører besitter.

Kjernen i fremtidsstudien er trendanalysen. Denne skal gi ny innsikt som er underbygget, og avdekke områder hvor det kan være behov for endring. Det er dermed noen sentrale krav til en god trendanalyse, som er oppsummert i nedenstående figur:



Figur 9: Krav til trendanalysen

Målet med trendanalysen er følgelig å «unngå grøtfefall», dvs.:

²⁵ <https://www.amazon.com/Innovating-Trust-Marika-Lüders/dp/1785369474>

- **Unngå for velkjente trender.** Disse vil i stor grad være hensyntatt i eksisterende planverk, og vil dermed ikke øke beredskap eller utløse endring og ny satsingsvilje
- **Unngå «sci-fi trender».** Dette er trender som ikke er mulige å underbygge med drivere og analyser som er gyldige innenfor trendanalysens tidsperspektiv. Uten dokumentasjon, vil trenden verken bidra til skjerpet beredskap eller utløse endringsvilje.
- **Unngå megatrender²⁶.** Disse vil utgjøre robuste skift, som kan dokumenteres. De vil dermed kunne bidra til å skjerpe beredskapen. Utfordringen med trender som globalisering og urbanisering er at de er så overordnede at de ikke utløser handling.
- **Unngå teknologitrender.** Disse er konkrete, og mulige å følge over tid, men kan bli for teknologidrevne og fagspesifikke. Det er mer formålstjenlig om analysen tar utgangspunkt i atferdsendringer som teknologien bidrar til, snarere enn teknologien i seg selv. Selv om også teknologitrender vil bidra til å øke beredskapen, vil de ikke egne seg like godt til å utløse strategisk handling

Målet er dermed å utforme trender på et strategisk nivå som er mer detaljerte enn megatrendene, og bygger på teknologitrender for å gi innspill til ny strategisk handling.

Forankring og prioritering av trender

Trendanalysen representerer destillatet av hva intervjuer, innspillskonferanser, litteraturgjennomgangen og analysen har vist. Selv om trendanalysen har et rikt kildemateriale, er det likevel viktig å teste trendene på en bred og sammensatt gruppe mennesker med kompetanse innen næringslivet i Agder. Vi har avholdt to samlinger i henholdsvis Kristiansand og Arendal. På disse samlingene var det totalt 60 som var med og vurderte trendene igjennom hele samlingen.

På samlingene har vi gjort to ting. For det første har hver enkelt av deltakerne gitt sin individuelle vurdering av trendene. Hensikten er å avdekke den strategiske blindsonen. Med det menes de trendene som deltakerne vurderer vil være viktige for Agder frem mot 2030, men hvor den samlede beredskapen på trendene i Agder i dag er lav. Trendene i blindsonen vil således representere de utviklingstrekkene hvor næringsstrategien i fremtiden presumptivt bør spille en ny og endret rolle sammenlignet med i dag.

Noen trender er lettere å like enn andre. Trendene skal ikke vurderes utfra om man liker utviklingstrekket eller ikke, men basert på om man vurderer at det blir viktig fremover. Næringspolitikkenes rolle vil så være å bidra til at vi kan utnytte mulighetene som ligger i de prioriterte trendene og/eller forsvare Agder mot utfordringene.

For å sikre at hver deltaker får gitt sin individuelle vurdering, uten å bli overstyrt av andre, har vi benyttet mentometerknapper. Dette sikrer at hver deltaker kan gi sitt syn anonymt, og at den enkeltes vurderinger er uavhengig av hva andre i salen mener. Dette er viktig blant annet for å unngå ankereffekten som nobelprisvinner Daniel Kahneman omtaler i sin

²⁶ En kort oppsummering av relevante megatrender og teknologitrender for Agder er gitt i vedlegg X

forskning (Tversky & Kahneman, 1974). Denne delen av metoden bygger også på prinsippene om massenes visdom. Studier viser at den samlede vurderingen en større mengde uavhengige deltakeres gjør, har bedre treffsikkerhet enn vurderingen som et fåtall eksperter gjør. Forutsetningen for å utløse denne effekten er dog at hver enkelt deltaker opprettholder sin uavhengighet og ikke får sitt syn påvirket av andre (Surowiecki, 2004). Muntlig evaluering av trendene er således dårlig egnet, og mentometerknapper ble derfor brukt. Poenget blir forsterket av at problemstillingene og utviklingstrekkene innen næringsutvikling i Agder er både varierte og komplekse. Dermed gir denne typen kollektiv trendevalueringer bedre resultat enn å ha muntlig dialog med en håndfull representanter for sektoren. Bruken av mentometerknapper styrker utsagnskraften i trendevalueringene, og i tillegg gir det datainnsikt til videre analyse av evalueringsresultatene.

Den samlede evalueringen av trendene avdekket at 10 av de 15 trendene som har blitt utarbeidet ble vurdert å tilhøre den strategiske blindsonen. Det innebærer at deltakerne samlet sett vurderte trendene som viktige, men at beredskapen på å møte trendene i dag er lav. Trendene bygger på omfattende dokumentasjon, og at synet i litteraturen korresponderer så vidt godt med sektorens, er ikke nødvendigvis overraskende. Praktiske rammer for prosjektet muliggjør heller ikke et svært stort antall trender. Det har derfor vært et poeng i prosjektet å legge vekt på de trendene som fremstår som mest relevante for oppdraget.

Den andre halvdelen av samlingene var viet til gruppearbeid. Her ble alle deltakerne oppfordret til å gi sine innspill til næringspolitikken, basert på de trendene som de hadde prioritert høyest.

Deltakerne ble bedt om å se for seg at det var året 2030, og at næringspolitikken var meget vellykket i møtet med de prioriterte trendene. De skulle så se seg tilbake til 2018 og forestille seg hva slags politikk som hadde virket i møte med trendene. Deltakerne ble også oppfordret til å komme med dristige og konkrete ideer til næringspolitikken. Hensikten med dette var å skape en dynamikk hvor deltakerne følte seg frie til å våge dristige ideer. På hver gruppe deltok en fra prosjektets styringsgruppe som tok notater. På denne måten ble ideene fra gruppediskusjonene notert, og tatt med videre i både prosessen med fremtidsstudien.

Konkretisering av innspill til strategi for næringsutvikling

Ideene fra trendsamlingen ble oppsummert, bearbeidet og gruppert til 7 ulike satsingsområder. I tillegg ble innspillene, litteraturstudier og resultatet av trendanalysene brukt til å skissere mulige posisjoner som Agder kunne ta frem mot 2030. Disse ble presentert for styringsgruppen og utvalgte deltagere fra samlingen i en egen *ide- og policyworkshop*. Gjennom dialog med styringsgruppen ble det utviklet et sett med kriterier for prioritering av foreslåtte posisjoner og satsinger.

Basert på innspillene fra ide- og policyworkshopen utformet prosjektet forslag til 4 nye posisjoner og 4 satsingsområder som ble behandlet og gjennomgått i den avsluttende strategiworkshopen. Disse ble deretter justert ut fra innspillene, og danner grunnlag for prosjektets anbefalinger, slik de fremstår i denne rapporten.

Innspill og ideer fra intervjuer, innspillskonferanser og samlinger

I første del av prosjektet ble viktigste utfordringer og muligheter for Agder-regionen blitt avdekket igjennom intervjuer og innspillskonferanser. I tillegg har prosjektet involvert tre eksperter innen næringsutvikling. Her følger en oppsummering av de viktigste innspillene som kom frem i disse intervjuene. Vi har også oppsummert noen av de viktigste ideene som ble spilt inn som del av trendsamlingene.

Intervjuer og innspill

Prosjektet har gjennomført 14 referansegruppeintervjuer og 3 ekspertintervjuer. Igjennom dette har næringslivet, politikere, utdanningssektoren og eksterne rådgivere og investorer blitt spurt om utfordringer i dagens situasjon, hva som bør gjøres for å imøtekomme disse utfordringene og til sist også hvilke næringer som bør utvikles for at Agder skal være en fremgangsrik region frem mot 2030. Her følger en oppsummering av disse intervjuene.

Utfordringer og muligheter for regionen

Kapital og finansiering trekkes i intervjuene frem som viktige utfordringer

- Det oppleves som tilstrekkelig enkelt å få oppstartskapital igjennom virkemiddelapparatet. Det er langt vanskeligere å få kapital for videre investering.
- Flere peker på utfordring med omstilling av deler av virkemiddelapparatet, med mer omstendelige prosesser med Forskningsrådet enn under Innovasjon Norge, og et virkemiddelapparat som er langt ifra å forstå forretningsmodellene.
- Ved bedre rammebetingelser kan man legge til rette for å tiltrekke seg storkapital, eks. knyttet til datasentre, hvor det kommende datasentret i Støleheia i Vennesla trekkes frem som særlig viktig i den kommende tiden.
- Det er vanskelig for små innovative bedrifter å nå opp i kampen med de store. Dette gjelder også i offentlige anbudsprosesser.
- Det er også for økt samarbeid for å dyrke frem flere gode idéer og senke terskelen for å bringe idéer videre til konsepttest og videre kommersialisering.

Kompetanseflukt, fraflytting fra distriktene og utenforskap trekkes også frem som viktige utfordringer

- Fraflytting fra distriktene fører til kompetanseflukt. Det er en tydelig sentraliseringstrend i Norge og på tvers av Europa som også berører Agderregionen.

- Videre trekkes det frem som utfordrende å holde på kompetanse generelt i regionen og å tiltrekke høykompetente arbeidstakere fra andre regioner. I denne forbindelse nevnes det av enkelte at det oppleves som svært få høykompetansestillinger som blir utlyst i regionen.
- Det er lav arbeidslivsdeltakelse blant kvinner og vanskelig å finne jobb for både mann og kvinne i en familie ute i distriktene.
- Det er et voksende utenforskap i regionen.
 - Økt (og høy) arbeidsløshet blant unge
 - Økning i antall trygdede
 - Høy arbeidsløshet i distriktene

Det er mangel på universitet i distriktene og et økt behov for videreutdanning som må dekkes fremover

- Utenom Kristiansand-Arendal finnes det ikke høyere utdanning i regionen. Dette gjør også at Vest-Agder i dag har større tilknytning mot Rogaland med hensyn på høyere utdanning
- UiA har eks. satset fremtidsrettet på kunstig intelligens og forskning innen ehelse/velferdstek., og har opprettet et godt samarbeid med næringslivet innen dette. Dette er et eksempel på et godt initiativ for å knytte næringsliv og academia tettere sammen. Generelt sett oppgir imidlertid flere at man ikke er tilstrekkelig næringslivsrettet og et stort behov for å satse på bedriftsnær videreutdanning
- Man satser i dag eks. på senter innen entreprenørskap i Mandal og blå kompetanse, men dette må ytterligere styrkes. Man trenger også mer tilpasning til næringslivets behov

Hva bør Kristiansand kommune og regionen samlet sett gjøre for å imøtekomme utfordringene i regionen?

Det bør utvikles et tettere og bredere næringsssamarbeid

- Næringsklyngene bør styrkes videre, og flere næringer må få ta del i samarbeid på tvers med klyngene. På samme tid pekes det av flere på at man har for mange sentre for næringsutvikling og at det er manglende samarbeid mellom et veldig spredt sett med næringsaktører.
- For å bidra til ny innovasjon er en styrking av piloterings- og testsentre hensiktsmessig. Man bør skape flere kreative møteplasser og labber for innovasjon, eks. med utgangspunkt i Mechatronics innovation lab, Katapult-sentret mfl.
- Viktig å sikre en god tverrfaglighet og tverrsektorielt samarbeid er kritisk for å få til morgendagens innovasjoner
- Viktig med en nøytral næringspolitikk og satse på gode rammebetingelser for næringsutvikling

Det bør arbeides for å sikre stabile rammebetingelser for næringsvirksomhet

- Gode rammevilkår og stabile langsiktige næringsplaner vil føre til en mer helhetlig tenking
- Det bør jobbes for å gi små- og mellomstore bedrifter et bedre grunnlag for å konkurrere i offentlige anskaffelser. I dag gjør rammevilkårene for konkurranse det vanskelig for mange mindre aktører med rett kompetanse å delta og vinne
- Det å skape kreative møteplasser og utnytte laber for innovasjon for å sikre bedre betingelser for innovasjon, særlig for små og mellomstore bedrifter

Kristiansand må være en konstruktiv motor for hele Agder

- Flere av referansegruppeintervjuene understreker et behov for større raushet og økt samarbeid mellom de største befolkningssentrene Kristiansand og Arendal og distriktene
- Et Kristiansand i vekst kan skape store ringvirkninger for Agder-regionen, men man må også jobbe aktivt for at det skal kunne resultere i nye arbeidsplasser i distriktene. Kristiansand må definere sin rolle som regionshovedstad for å unngå parallelle løp ift. næringsutvikling og øvrig planarbeid
- De politiske aktørene må komme tidligere inn i prosesser

*Hvilke næringer skal være i front i Agder-regionen i 2030 og videre de neste 20 årene?**Næringsutvikling tuftet på fornybar vannkraft*

- Regionen har et stort kraftoverskudd som har opphav i distriktene.
- Støleheia har stort potensial som grønt datalagringscenter
 - Infrastruktur med fiberkabler etc. må sikres
 - Flere områder må reguleres og legges til rette for næringen
 - Fylkeskommune og kommune må starte samarbeid for lagring av data og få andre partnere med. Dette må danne grunnlag for kompetanseheving og utbredelse
 - Eksterne rådgivere påpeker imidlertid at det stilles ekstreme kvalitetskrav, bl.a til datasikkerhet knyttet til datasentrene fra de globale selskapene, og at det vil være stor konkurranse om disse etableringene fra mange regioner i Europa
- Dominerende aktører må tenke mer helhetlig rundt næringsutvikling
- Arbeidsplasser må også kunne skapes i utkanten

Prosessindustrien: Videreutvikling av høyteknologisk kompetanse

- Prosessindustrien har vist seg konkurransedyktig over lang tid og er globalt rettet og konkurranseutsatt
- Har drevet med automatisering og digitalisering lenge – «big data» er en del av deres kjernevirksomhet og konkurransedifferensierende allerede i dag for effektive prosesser og kostnadskutt
- Industrien er meget aktive i det grønne skiftet i form av at bærekraft, sirkulær økonomi, kutte avfallsprodukter er sentralt allerede i dag
- Her er et tydelig eksempel på hvor Agder er gode nå og kan utnytte komparative fortrinn

Næringsutvikling tuftet på IKT og digitalisering

- Stor etterspørsel etter en sterkere IKT næring for flere næringer, eks. olje/offshore, prosessindustri og næringsutviklingspotensiale knyttet til vannkraft
- Det er i dag en kompetansemangel i leverandørbildet. Agder mangler bredde og spesialisering som må bygges for å få en mer robust IKT-næring
- IT sikkerhet er noe som vil bli viktigere i tiden frem mot 2030. Her har man innen høyere utdanning gjort et løft mtp. utdanning innen IT sikkerhet, men universitetene og andre aktører må her komme mer på banen og tilby bedre rammer også for videreutdanning.

Ny næringsutvikling innen olje, gass, offshore

- Høy teknologikompetanse knyttet til olje og offshore vil bidra til å opprettholde og styrke konkurransekraft i regionen
- Bærekraft, sirkulærøkonomi og økt ressursutnyttelse er i kjernen av denne virksomheten: Dette vil bli viktigere for å klare det grønne skiftet fremover, også mhp. kompetanse
- Elektrifisering av olje-sektoren er en ønsket utvikling, men synes ikke å være prioritert i foreliggende planer og strategier
- Olje, gass og offshore vil trenge økt IKT- og digitaliseringskompetanse i tiden fremover. Dette gjør igjen at utdanning og ikke minst videreutdanning vil bli viktigere også spesifikt for denne sektoren

Næringsutvikling med utgangspunkt i havrommet

- Kompetanse bygget opp i olje og offshore kan brukes på tvers i kompetansebedrifter, og spesielt i å utnytte flere muligheter i havrommet.
- Det er behov for bedre betingelser for uttesting og pilotprosjekter på norsk sokkel
- Nye havneplaner kan bidra til å flytte godstrafikk ut av byen og samtidig styrke næringsutvikling
- Stort potensial for fiskeoppdrett i åpent hav, der kompetanse fra teknologileveranser til oljesektoren kan utnyttes til å men her må utviklingskonsesjoner på plass. Eksterne rådgivere påpeker viktigheten av at Norge utforsker muligheten til å diversifisere når det gjelder arter, og ikke kun satse på laks
- Utvinning av mineraler på havbunnen kan oppnås vha. tilførsel av kompetanse fra prosessindustrien og olje, gass og offshore-sektoren
- Transport i havrommet kan også videreutvikles til å bli mer bærekraftig, med bruk av ny teknologi og ved å ta i bruk alternative energikilder, eks. hydrogen
- Havmøller kan gi interessante muligheter, selv om eksterne påpeker at de regioner som ligger geografisk nære de mest vindrike områdene vil ha et naturlig fortrinn

Næringsutvikling basert på turisme og opplevelser

- Opplevelsesnæringen er i sterk vekst globalt og må både produseres og konsumeres lokalt. Dette danner grunnlaget for å utvikle nye arbeidsplasser lokalt
- Nærhet til kontinentet gir nye muligheter for opplevelsesturisme, og ringvirkningene er større enn man tror. Turistbesøk har et stort potensial spesielt for at flere penger kan brukes i mindre tettbefolkede strøk i Agder
- Digitalisering av turisme og opplevelser gir mulighet for nye forretningsmodeller, eks. abonnement, digitale tjenester, etc. v/ kunstopplevelser
- Næringsplaner og byutvikling må være helhetlig: Hvis Agder er et godt sted å leve så vil man tiltrekke seg og bevare kompetent arbeidskraft. En av de eksterne ekspertene trekker frem Agders unike posisjon som hytte- og feriested for mange, ofte velstående nordmenn. Det er potensial for å øke tilflytting og også få tilgang på mer privat kapital, ved å tilrettelegge rammebetingelsene, slik at flere i denne målgruppen velger å flytte bostedsadresse til regione

Nye forretningsmodeller og digitalisering gir muligheter for ny næringsutvikling innen varehandel

- Digitalisering og økt netthandel endrer våre behov for å møtes i den fysiske verden. Det gir behov for økt vekt på opplevelser, møteplasser, lokalt tyngdepunkt/lokale særtrekk som innhold. Dette betyr at fremtidens handel vil inneholde flere konsepter som «showrooms» og «pop-ups» i kombinasjon med opplevelser som mat, konserter og litteratur m.m.
- Utfordringene vil bli størst i mellomsegmentene, altså i sjiktet mellom de prisbevisste som allerede i dag får en stor del av sine behov dekket igjennom handel på nettet og de som er villige til å betale for den beste opplevelsen, tjenesten eller produktet
- Det bør legges opp til mindre kamp og mer samarbeid mellom sentrum og kjøpesentre. En helhetstankegang rundt Agder som destinasjon vil kunne gjøre at man kan dekke ulike behov
- Fremveksten av netthandel skaper et stort behov for nye lager-, logistikk- og transportløsninger

Bærekraft og det grønne skiftet vil gi nye utviklingsmuligheter

- Bærekraftsbehovet knyttet til sirkulær økonomi der dette er i kjernen av bedriftenes konkurransekraft. Her er det viktig å se etter behov og drivere
- Electric City Agder gir store muligheter basert på Agders kraftoverskudd. Ekstern eksperter fremhever viktigheten av å gjøre reelle lønnsomhetsvurderinger av disse nysatsingene opp mot alternativ anvendelse av ressursene gjennom eksport
- Det er videre et stort potensial i videreutvikling av materialteknologi
- Delingsøkonomi blir viktigere: Hvis flere gründere deler lokaler og samordner idéer kan de ta helt nye forretningskonsepter til markedet
- Det å være gründer har blitt mer status i dag. Er i tråd med tankegang rundt deleøkonomi, gjenbruk m.m. Dette vil også bli viktigere i tiden frem mot 2030

Ideer fra trendsamlingene

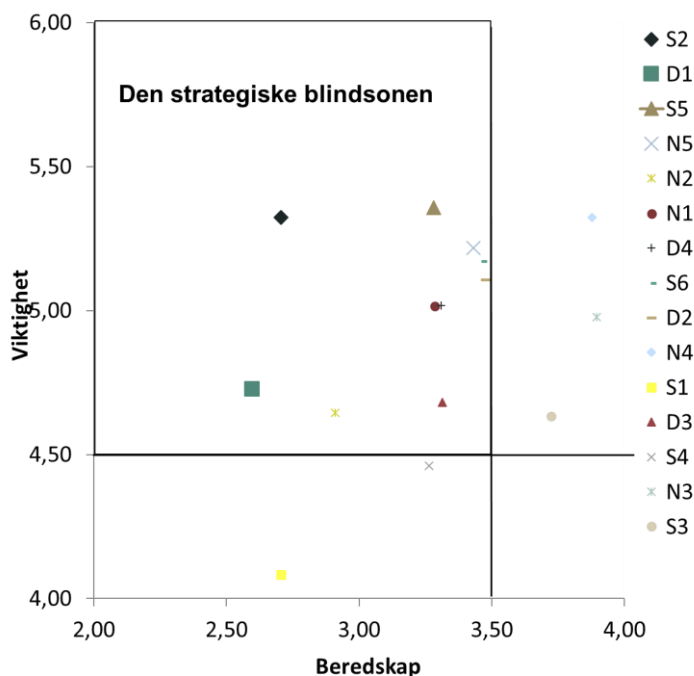
Som del av trendsamlingene, ble det også gjennomført gruppearbeid med deltagerne. Hver gruppe fikk tildelt en av trendene i den strategiske blindsonen, og ble bedt om å gi innspill til ideer til hva Agder burde gjøre for å forsvare seg mot trusselen eller utnytte muligheten som trenden utgjorde. Gruppen ble også bedt om å innrapportere sin «dristigste ide» til næringsutvikling frem mot 2030. Disse ideene og øvrig resultater fra gruppearbeidet ble brukt av prosjektet som «råstoff» for å foreslå mulige satsingsområder. Nedenfor listes et utvalg av de ideene gruppene fremmet som de «dristigste»:

- Etableringen av Agder Science Park, for samling av akademia, bedrifter og klynger
- Etablering av nordisk partnerskap for forvaltning av helsedata med base i Agder
- Satsing for å få etablert internasjonalt hovedkontor for digital handel i Agder
- Spisset satsing på innovasjon innen havrommet for hele utdanningssektoren
- Satsing på arbeidsrettet læring, utvikling av desentraliserte etter- og videreutdanningsnoder
- Satsing for å gjøre tett samarbeid mellom næringsliv og forskning til «normalen» for store bedrifter innenfor satsingsnæringene, styrket av incentiver
- Smart styring av nett og strøm ved hjelp av kunstig intelligens, samarbeid som også innbefatter dyktiggjøring av forbrukerne
- Mobile løsninger (app) for å inspirere til samfunnsdeltakelse, godtgjørelse i form av pensjonspoeng for frivillig arbeid

Resultater fra avstemning

Samlede resultater fra trendsamlinger

Basert på vurderingene til deltakerne på samlingene i Kristiansand og Arendal følger her en grafisk fremstilling av avstemningsresultatene²⁷ (totalt 59 respondenter).



Resultater fra samlingene som er sortert etter gap og viser Agders strategiske blindsoner²⁸ følger under. Trender markert i grått er ikke en del av blindsonen grunnet for lav viktighet og/eller for høy beredskap i dag.

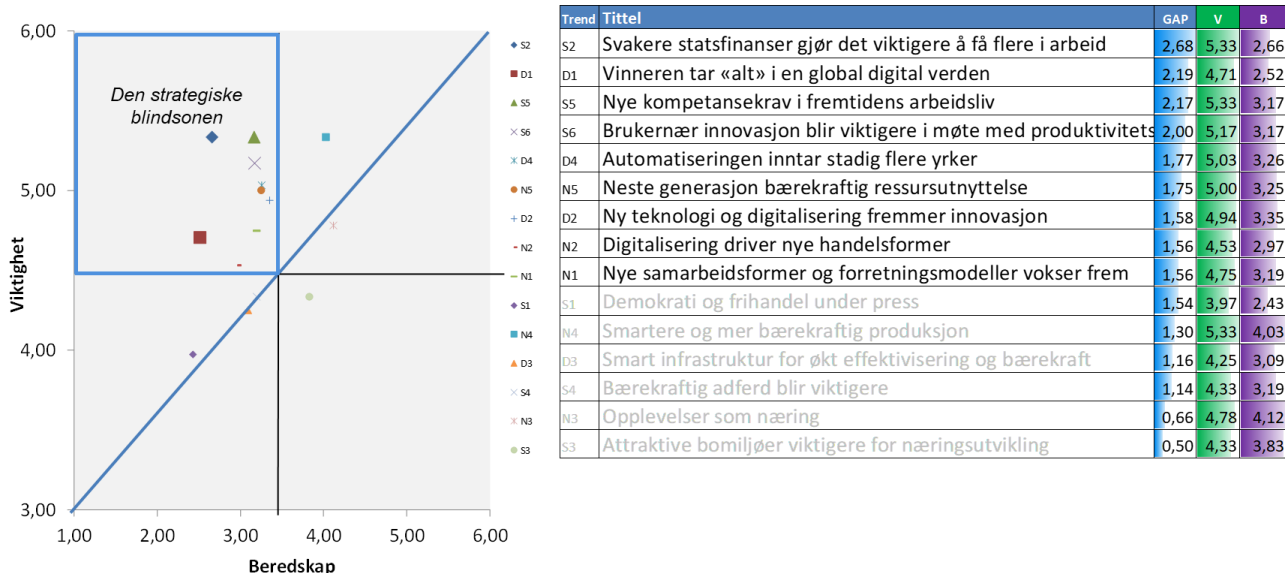
Trend	Tittel	GAP	V	B
S2	Svakere statsfinanser gjør det viktigere å få flere i arbeid	2,63	5,33	2,70
D1	Vinneren tar «alt» i en global digital verden	2,14	4,73	2,59
S5	Nye kompetansekrav i fremtidens arbeidsliv	2,09	5,36	3,28
N5	Neste generasjon bærekraftig ressursutnyttelse	1,80	5,22	3,43
N2	Digitalisering driver nye handelsformer	1,74	4,65	2,91
N1	Nye samarbeidsformer og forretningsmodeller vokser frem	1,74	5,02	3,28
D4	Automatiseringen inntar stadig flere yrker	1,71	5,02	3,31
S6	Brukernær innovasjon blir viktigere i møte med produktivitetskrav	1,70	5,18	3,47
D2	Ny teknologi og digitalisering fremmer innovasjon	1,64	5,11	3,47
N4	Smartere og mer bærekraftig produksjon	1,45	5,33	3,87
S1	Demokrati og frihandel under press	1,39	4,09	2,70
D3	Smart infrastruktur for økt effektivisering og bærekraft	1,38	4,69	3,31

²⁷ Ytterligere detaljer kan ses i vedlegg til rapporten.

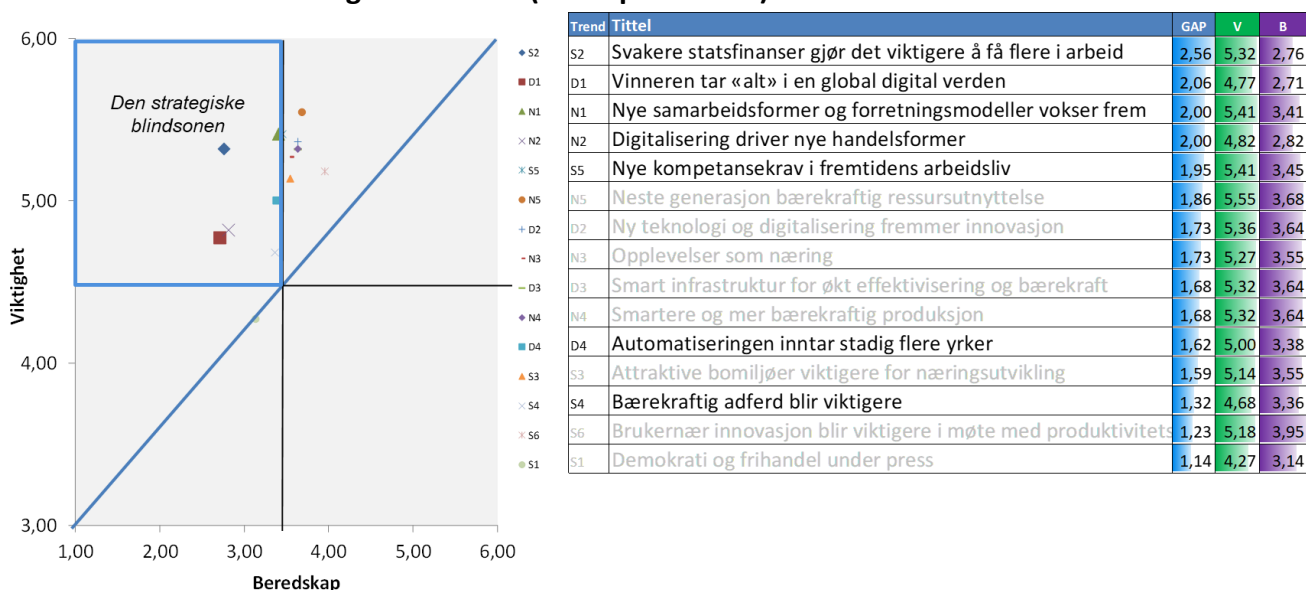
²⁸ «V»: Forkortelse for viktighet; «B»: Forkortelse for beredskap; Gap: Differansen mellom viktighet og beredskap.

S4	Bærekraftig adferd blir viktigere	1,21	4,47	3,26
N3	Opplevelser som næring	1,09	4,98	3,89
S3	Attraktive bomiljøer viktigere for næringsutvikling	0,92	4,64	3,72

Resultater fra samlingen i Kristiansand (37 respondenter):



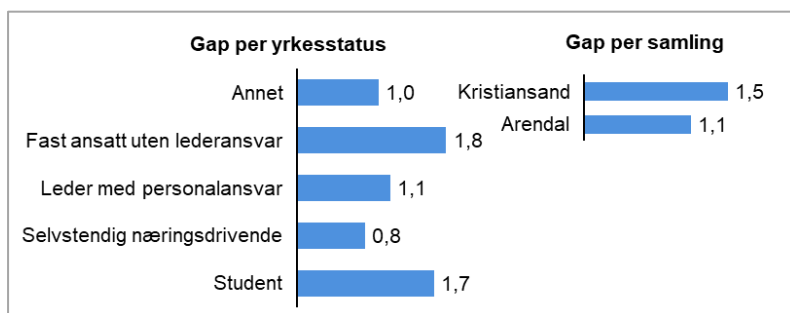
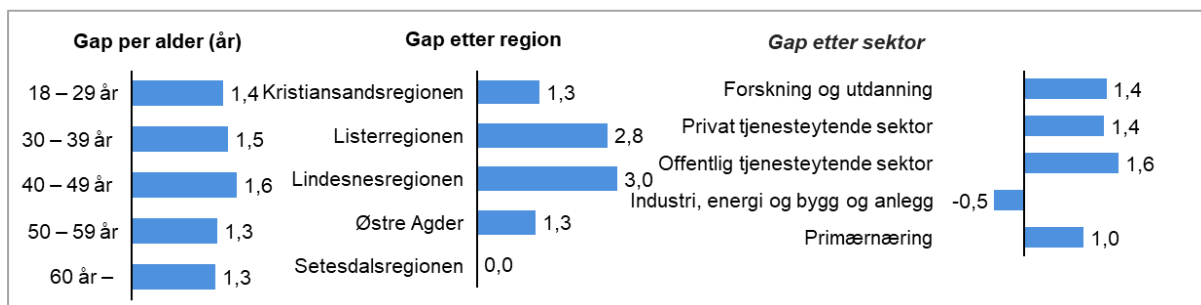
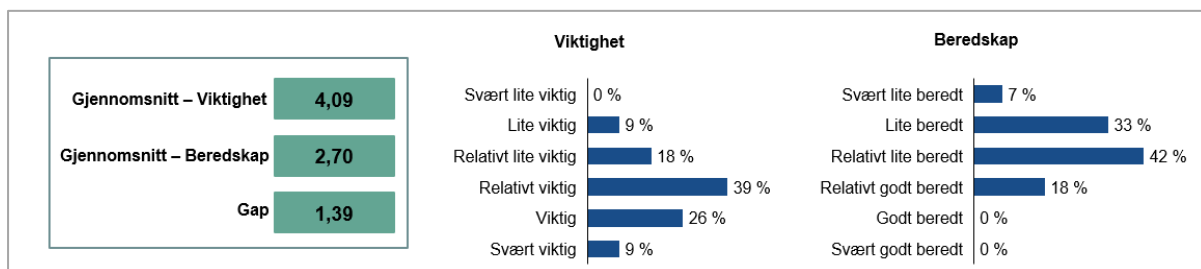
Resultater fra samlingen i Arendal (22 respondenter):



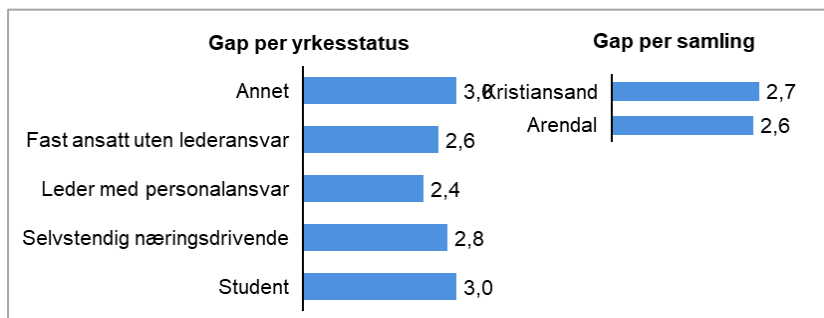
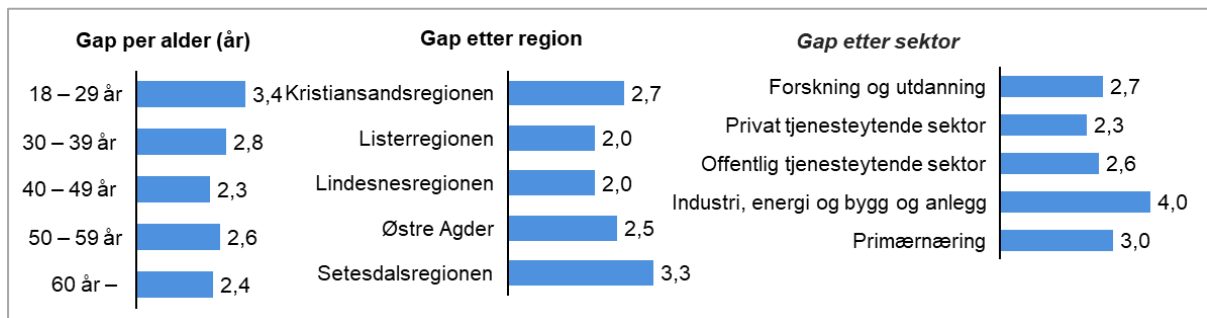
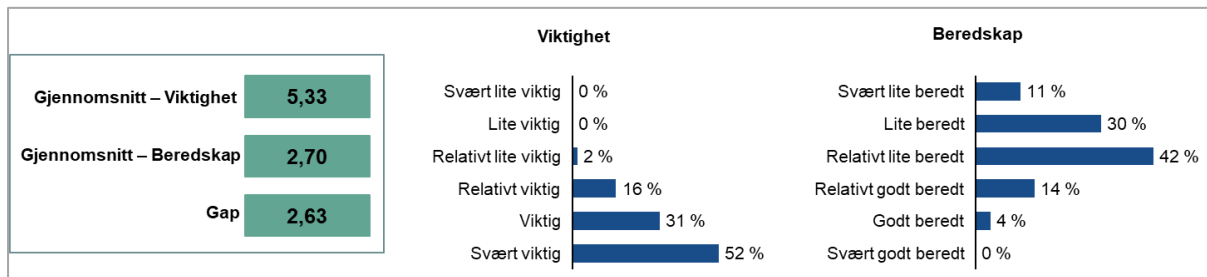
Demografisk nedbrytning av deltakerne på samlingene

Alder

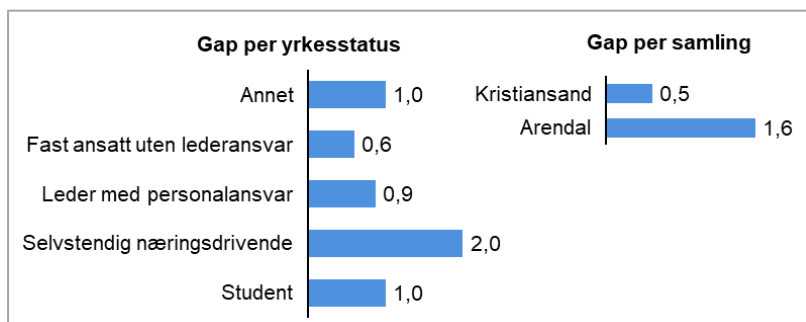
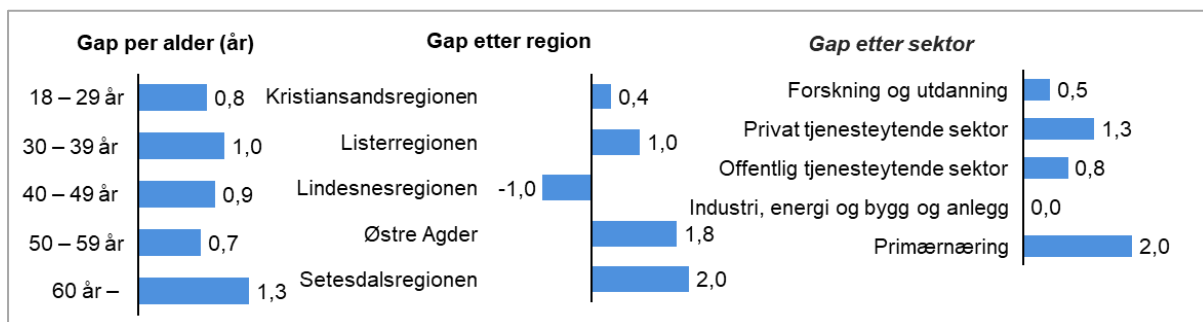
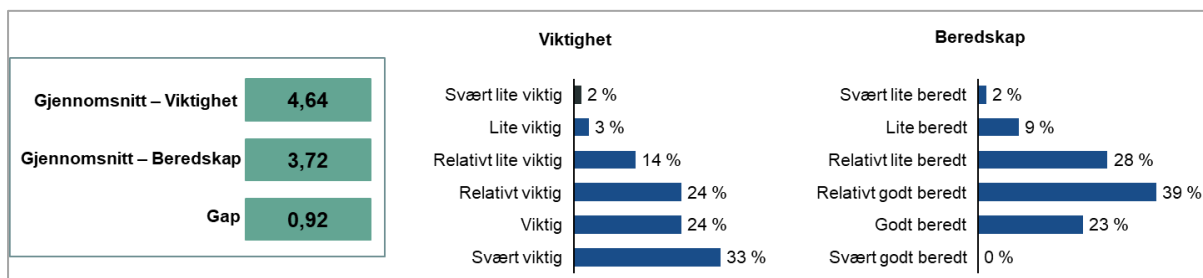
Trend S1: Demokrati og frihandel under press



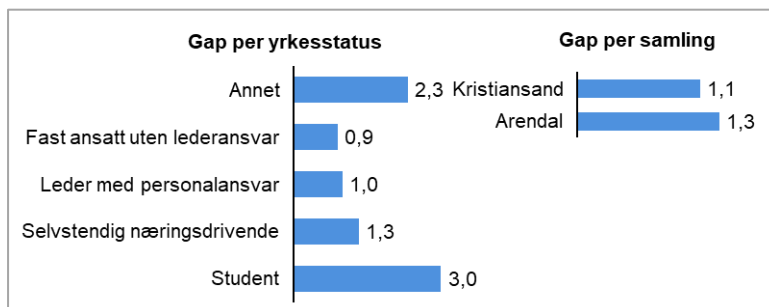
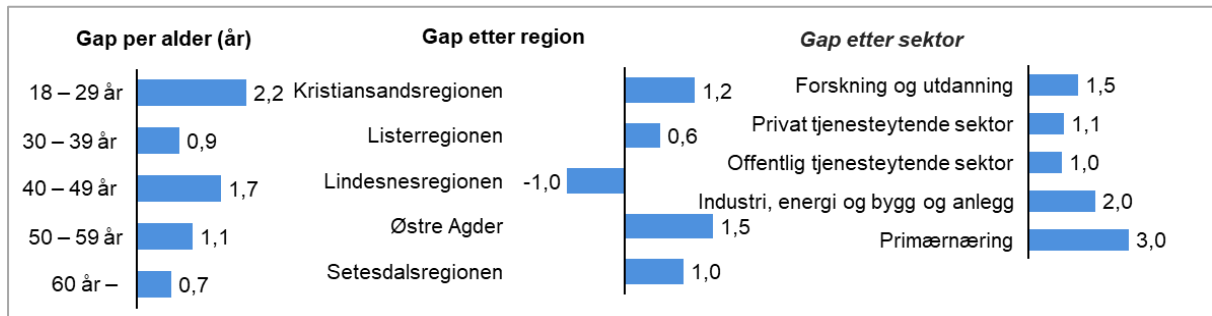
Trend S2: Svåkere statsfinanser gjør det viktigere å få flere i arbeid



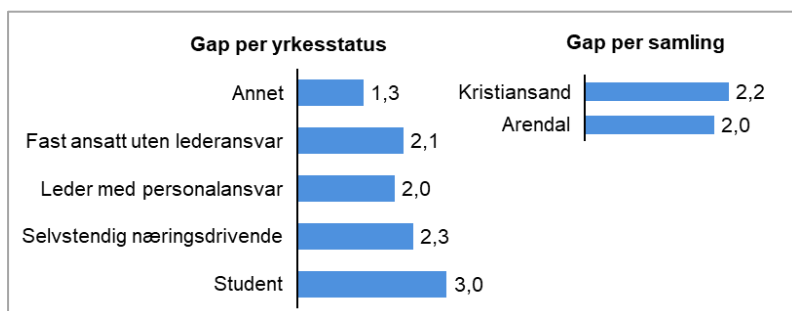
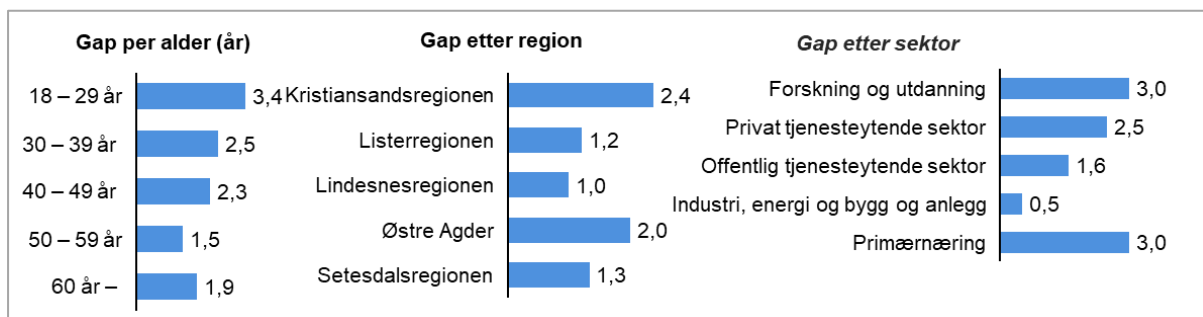
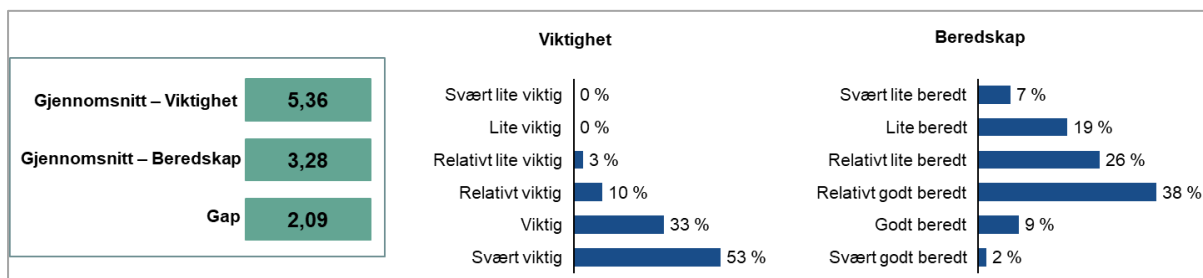
Trend S3: Attraktive bomiljøer viktigere for næringsutvikling



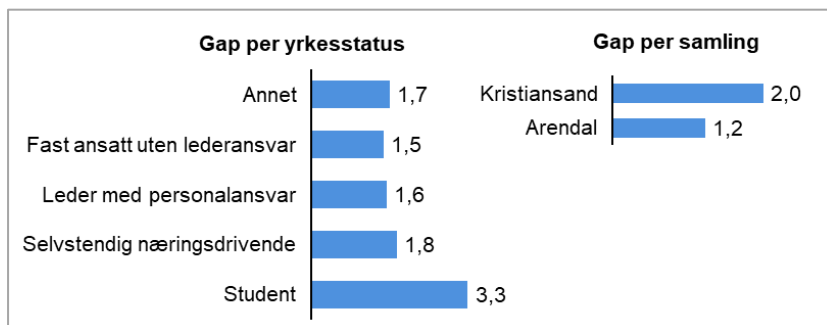
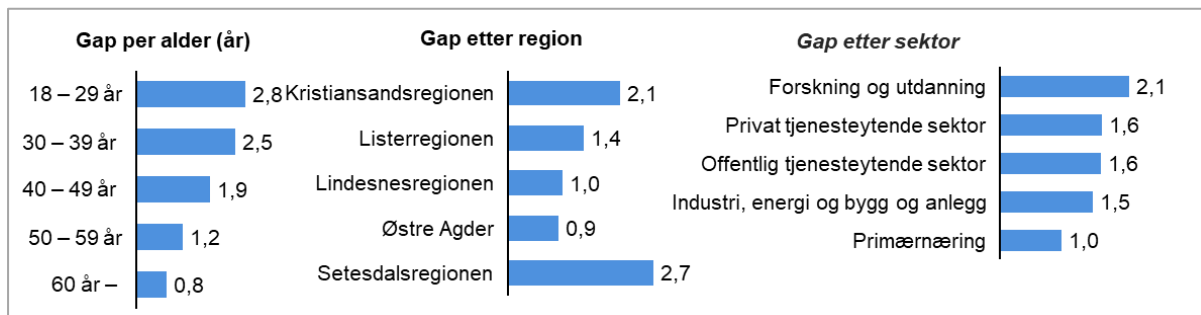
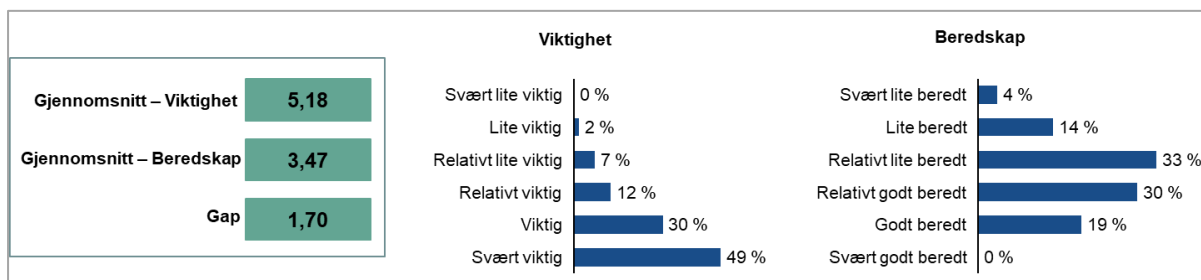
Trend S4: Bærekraftig adferd blir viktigere



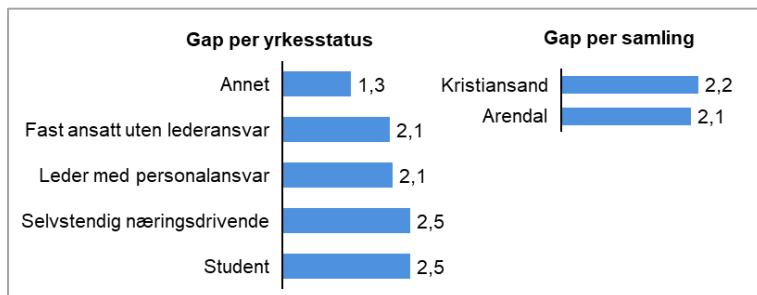
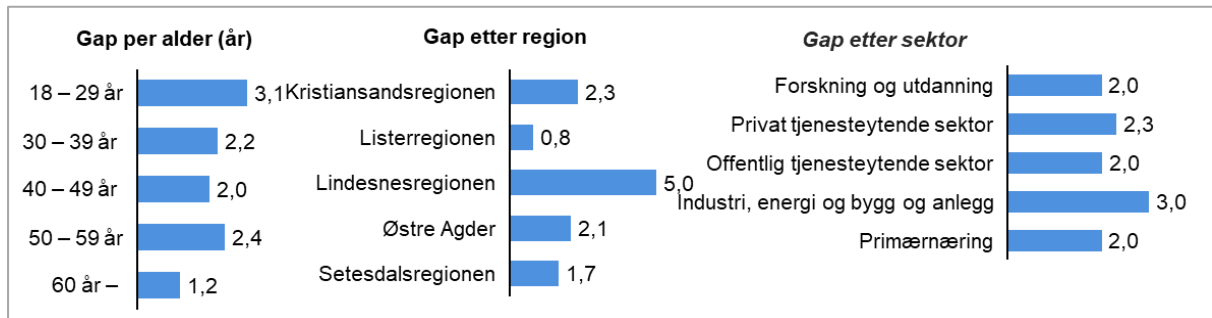
Trend S5: Nye kompetansekrav i fremtidens arbeidsliv



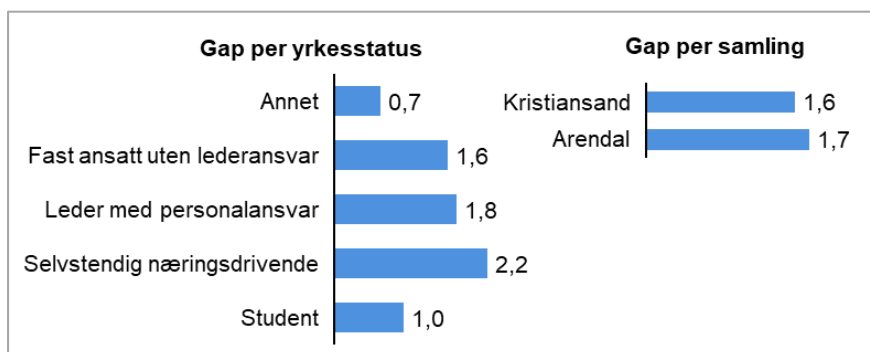
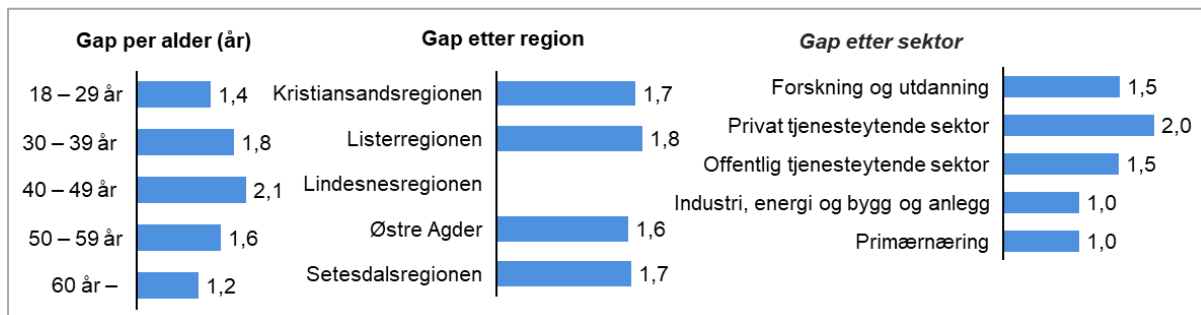
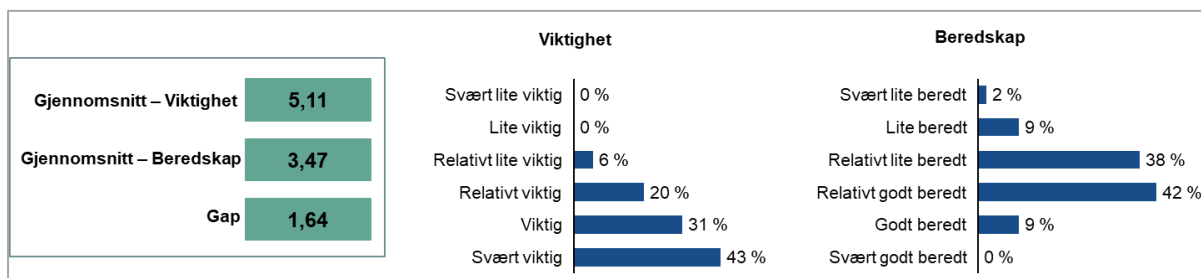
Trend S6: Brukernær innovasjon blir viktigere i møte med produktivitetskrav



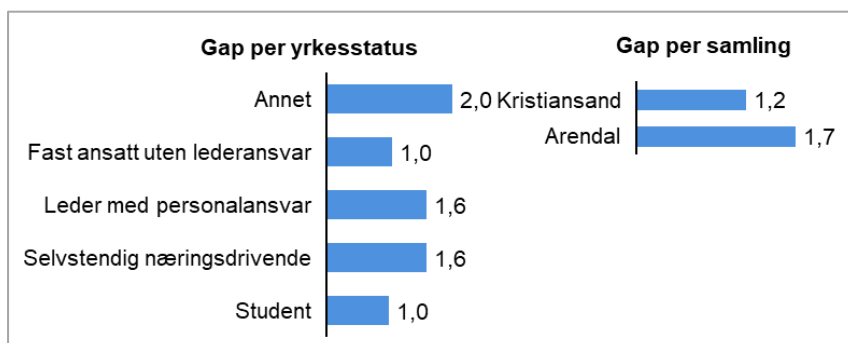
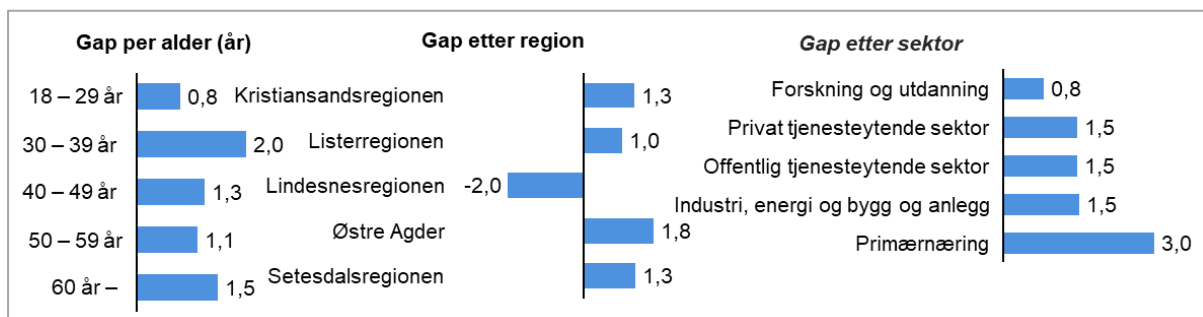
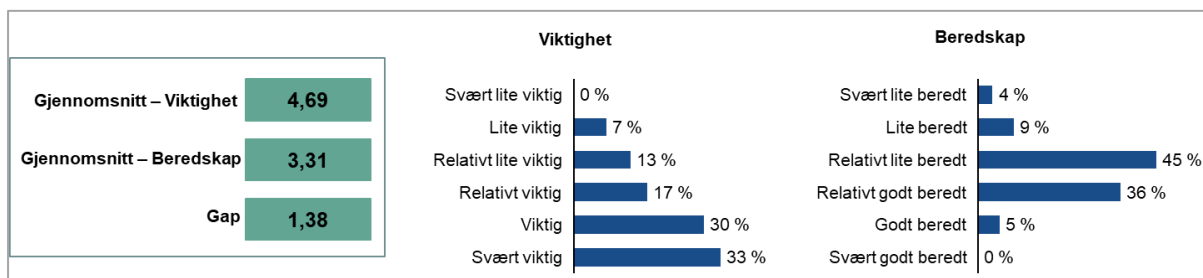
Trend D1: Vinneren tar «alt» i en global digital verden



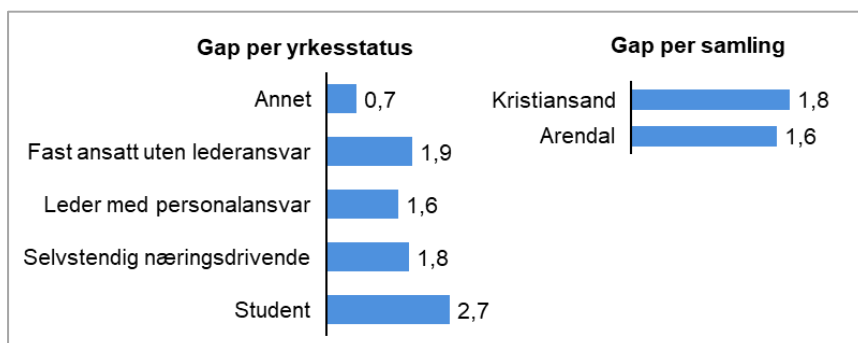
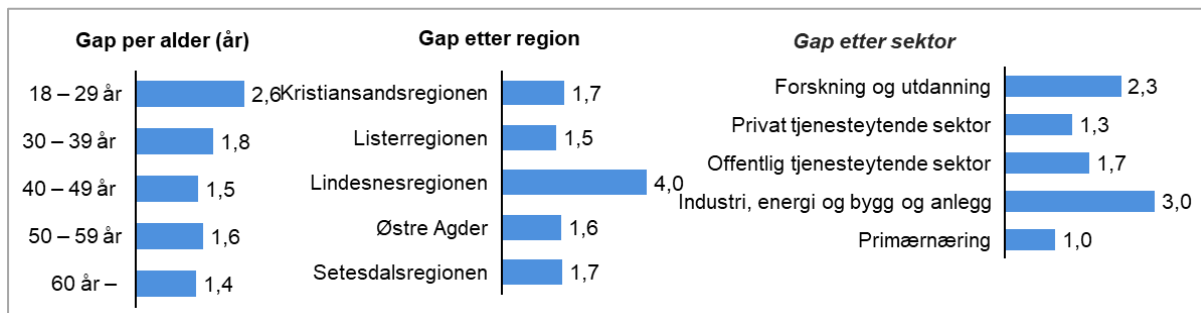
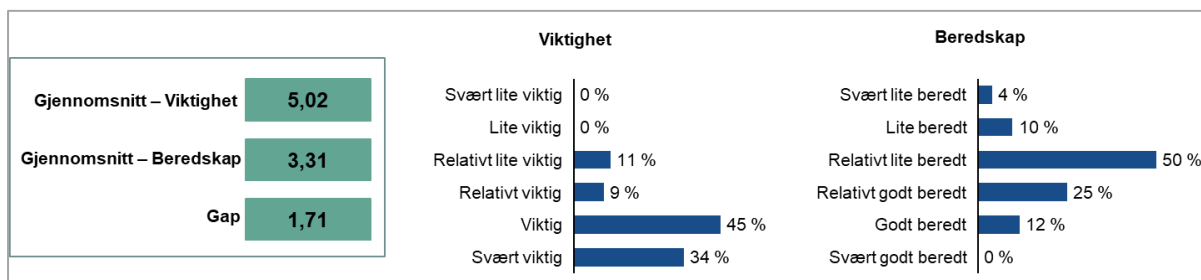
Trend D2: Ny teknologi og digitalisering fremmer innovasjon



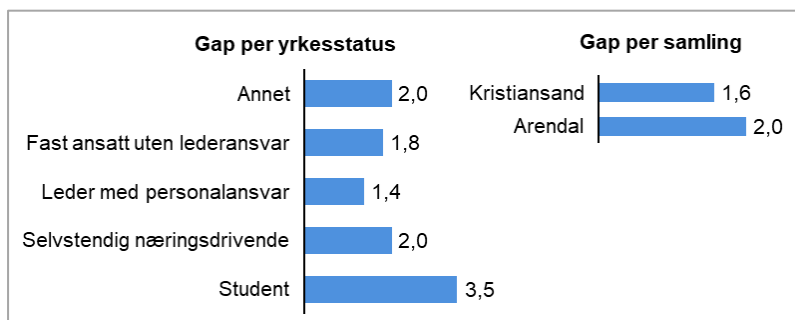
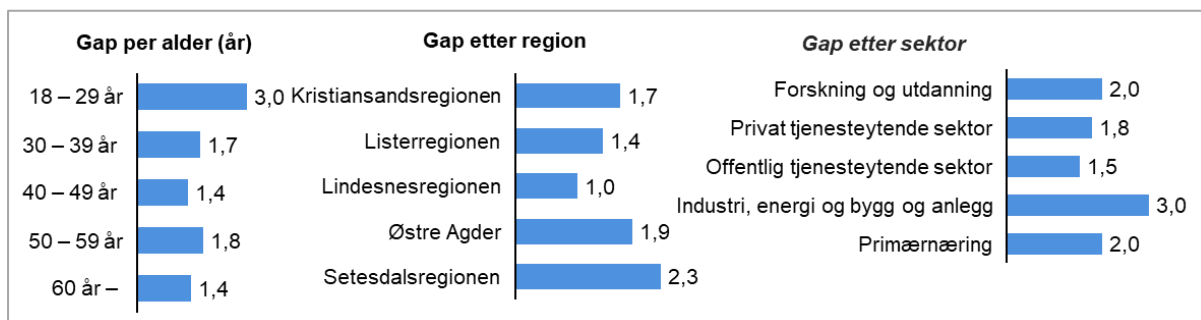
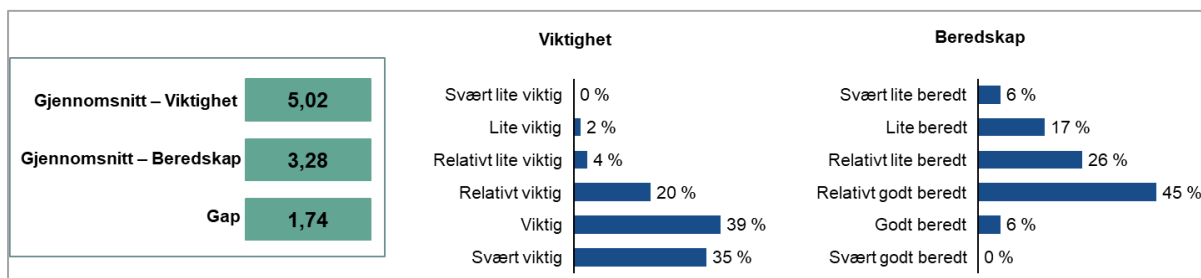
Trend D3: Smart infrastruktur for økt effektivisering og bærekraft



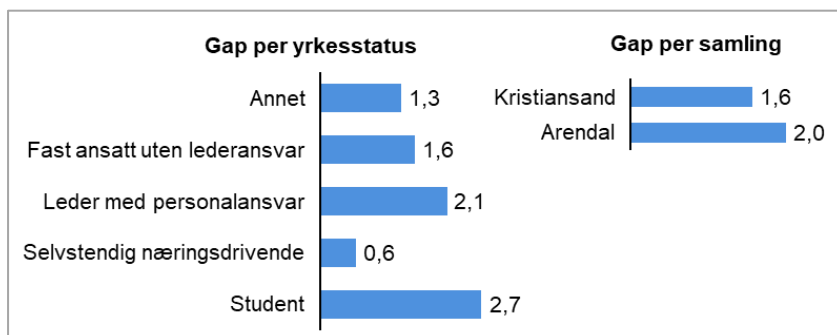
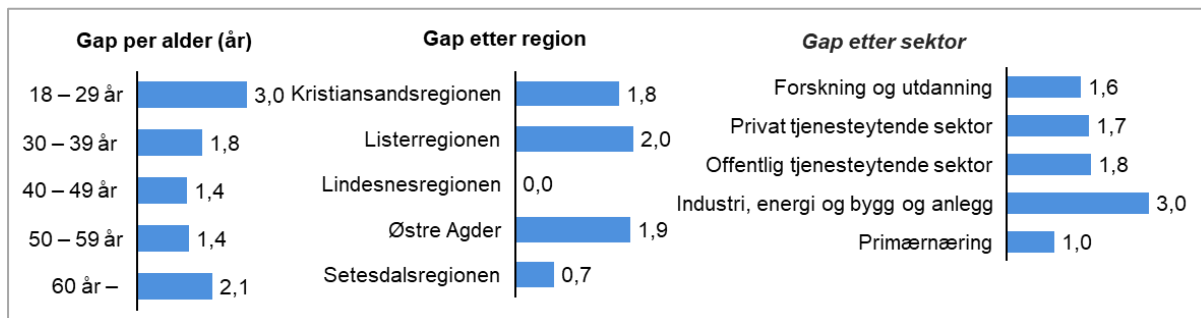
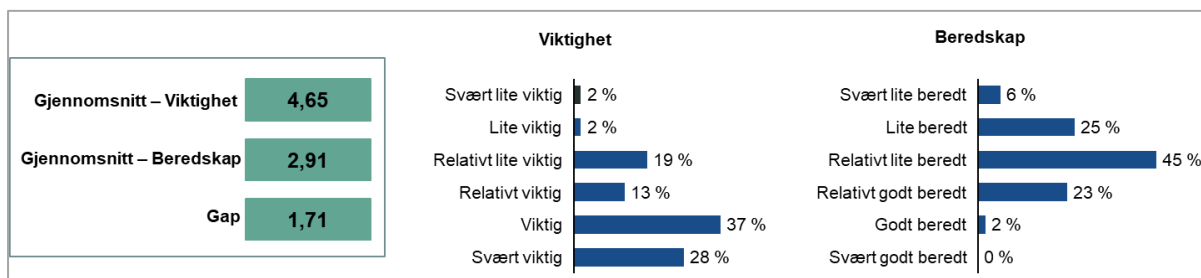
Trend D4: Automatiseringen inntar stadig flere yrker



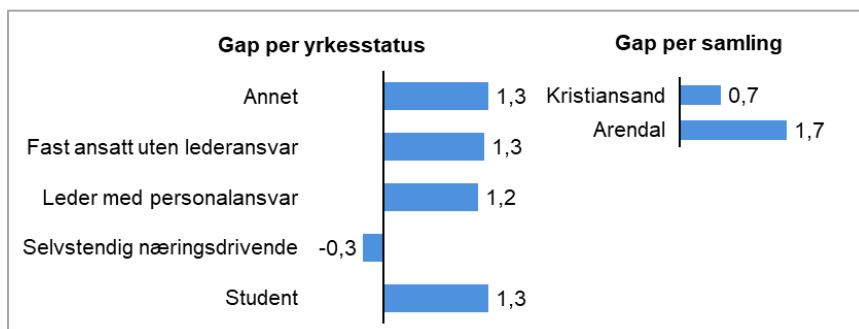
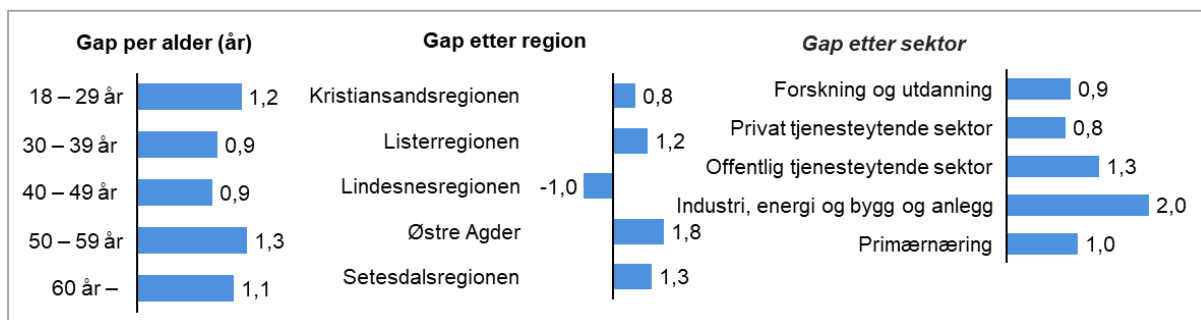
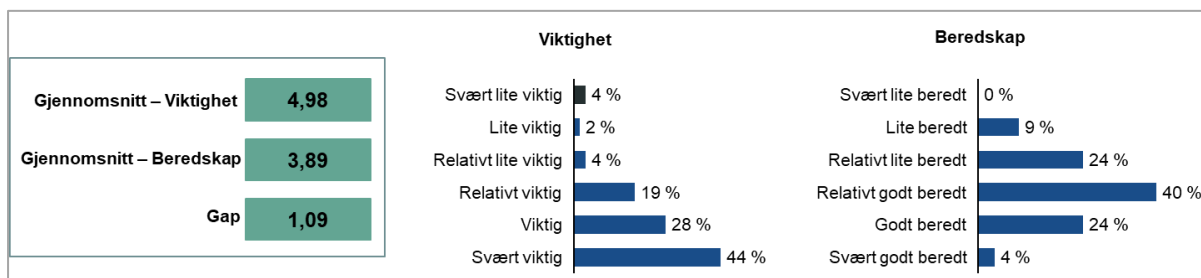
Trend N1: Nye samarbeidsformer og forretningsmodeller vokser frem



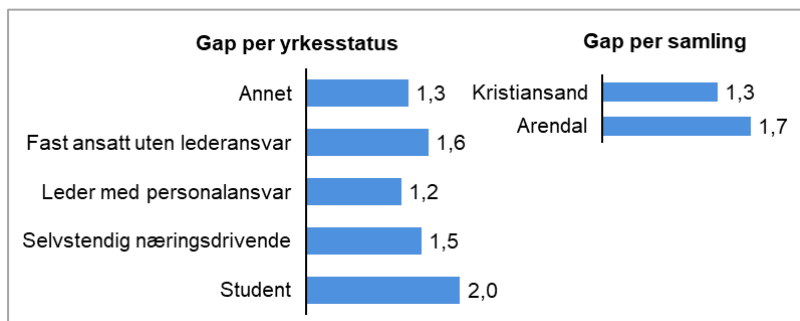
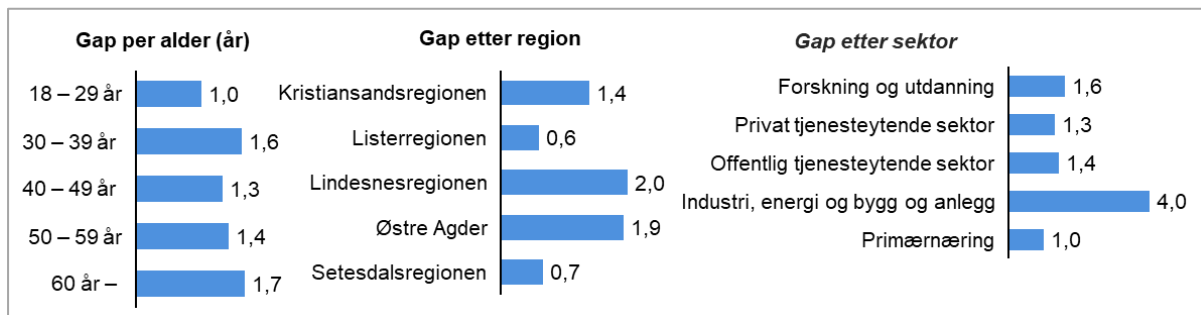
Trend N2: Digitalisering driver nye handelsformer



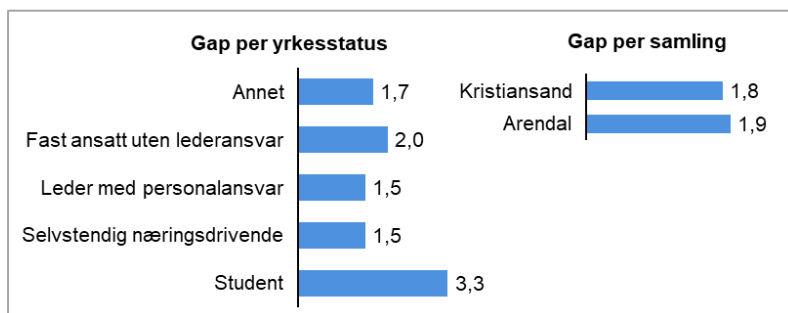
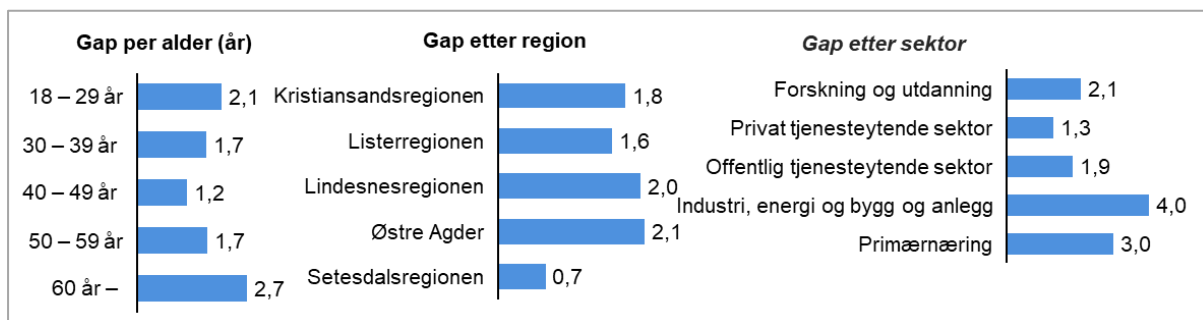
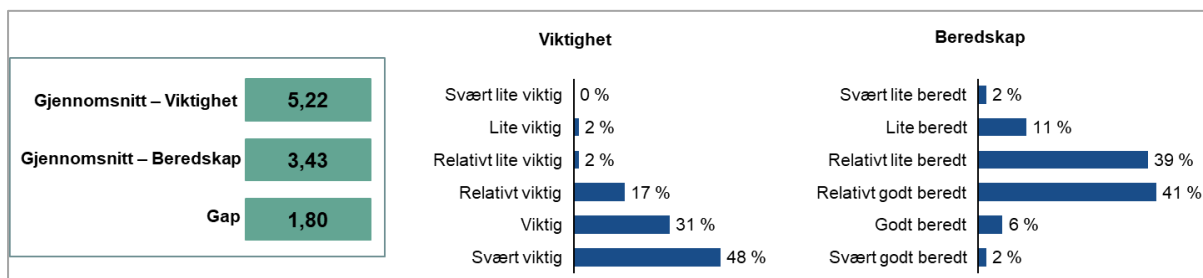
Trend N3: Opplevelser som næring



Trend N4: Smartere og mer bærekraftig produksjon



Trend N5: Neste generasjon bærekraftig ressursutnyttelse





inFuture AS
infuture.no
Stortingsgaten 12
0116 Oslo

PS 72/18 Delegerte saker



MIDT-AGDER FRILUFTSRÅD
Postboks 207
4662 KRISTIANSAND S
E-post:

Setesdalsamarbeid

Bykle, Valle, Bygland,
Eyje og Hornnes

Vår ref.:
2018/60-3

Sakshandsamar:
runar.granheim@setesdal.no

Dato
07.09.2018

Delegasjonssaknr.: 35/18

Svar på søknad moglegheitsstudie,- Otra elvepark

Syner til søknad datert 31.08.2018, samt prosjektplan motteken 07.09.2018,- om midlar til å gjennomføre eit moglegheitsstudie for friluftsliv langs Otra.

Me ser at slikt studie, basert på fagleg kompetanse og ikkje minst lokal kompetanse kan gje eit godt grunnlag for vidare arbeid for å tilrettelegge for friluftsliv langs Otra. Studiet vil gje svar på konkrete moglegheiter både i og langs Otra. Andre prosjektmål er å tilrettelegge for samarbeid mellom grunneigarar og andre interessentar, skape eit lågterskeltilbod for friluftsliv, fremje og styrke ideen om nasjonal turistveg – riksveg 9 m.m.

Administrativt vedtak:

I medhald av delegert fullmakt løyver dagleg leiar **50.000,-** til dette moglegheitsstudiet. Løyvinga utbetalast på bakgrunn av framlagt rapport og rekneskap. Løyvinga hentast frå ansvar **5000,-** ledig ramme til prioriterte tiltak.

Ver grei å oppgje kontonummer for utbetaling.
Med helsing
Setesdal regionråd

Rita Hansen
dagleg leiar

Runar Granheim
rådgjevar

Dokumentet er godkjent elektronisk og vert sendt utan signatur.

Kopi til: psholte@midt-agderfriluft.no

Klageadgang:

De har høve til å klage på vedtaket. Klaga må sendast dagleg leiar i fondet innan 3 veker etter mottakinga av dette brevet. Klaga skal sendast Setesdal regionråd, Pb 4, 4747 Valle. Det må gå fram av klaga kva del av vedtaket de ynskjer å endre og kva for grunngjeving de har for klaga.

Stadfesting av mottaking av løyving – ev utfyllande opplysingar:

Vi gjer merksam på at vi rapporterer alle løyvingane frå regionalt næringsfond til Kommunal og regionaldepartementet og at det difor er viktig at du som mottakar gir ev. tilleggsopplysingar som trengst i høve EØS-regelverket, sjå nedanfor.

EØS-reglar for offentleg støtte og løyvingar frå regionalt næringsfond

Løyvinga er i høve reglar om bagatellmessig støtte, jf Kommisjonsforordning (EF) nr 1998/2006 av 15.des 2006 om bruk av EF-traktaten sin artikkel 87 og 88, publisert i EU Tidende 28.12.2006 nr L379. I følgje desse reglane kan støttemottakar / verksemd ikkje motta meir enn til saman 200 000 Euro over eit tidsrom på 3 rekneskapsår frå samlege støttekjelder. Tilbodet om løyving føreset at ei ikkje kjem i konflikt med denne regelen.

Verksemd eller støttemottakar er ansvarleg for at alle offentlege subsidier eller tilskott ikkje overstig 200 000 Euro (for tida ca 1,5- 1,6 mill NOK – avhengig av kronekursen) til saman i løpet av dei siste tre rekneskapsåra. Som støttemottakar må du sende skrifteleg eller elektronisk stadfesting på at det ikkje er motteke tilbod om annan bagatellmessig støtte i inneverande og de to føregåande rekneskapsåra – eller oppgje motteken støtte (beløp, støttekjelde, tidspunkt for tilbod). Ved eventuelle nye søknader om offentleg støtte (uansett støttekjelde) har støttemottakar plikt til å opplyse om tidlegare tilskott dei 3 siste rekneskapsår frå tilbodstidspunkt.

Svar på tilbod om løyving - frist:

Vi syner til tilsagnet om løyving med vilkår og reglane som er referert til EØS-regleverket. Vi ber om tilbakemelding og stadfesting på om du tek imot løyvinga – samt ev. opplysingar om støtte siste 3 år jf. EØS-regelverket.

Svar utbes innan ein månad får dato. Du kan svare elektronisk eller pr post.

PS 73/18 Drøfting/orienteringssaker

PS 74/18 Orientering ymse repr / utval

PS 75/18 Førespurnader

**Setesdalsamarbeid**Bykle, Valle, Bygland,
Eyje og HornnesSaksmappenr: 2018/70 - 1
Arkiv:
Sakshandsamar: Runar Granheim

Saksframlegg

Setesdal regionråd

Saksnummer	Utval	Møtedato
76/18	Setesdal Regionråd - Styre	07.11.2018

Støtteordning og retningslinjer arrangement i Setesdal

Dagleg leiar tilrår:

1. Styret godkjenner retningslinjene for arrangementstønning som blir presentert i saka.

Saksutgreiing:

1. Bakgrunn for saka

I styremøte 20.06.18 PS 2017/37-8 blei det vedteke at administrasjonen legg fram forslag til retningslinjer for arrangementstønning frå Setesdal regionråd. I tillegg blei det vedteke at administrasjonen legg fram ei oversikt over arrangementa som finn stad i Setesdal. Denne oversikta ligg vedlagt saka, og ein ser at det er eit mangfald av arrangement i Setesdal. Me gjer merksam på at lista ikkje er komplett.

Med omgrepet «arrangement» meiner me i denne saka eit planlagt opplegg, - der ein arrangør samlar fleire menneske på ein eller fleire stader, der desse menneska skal oppleve noko saman. Eit arrangement kan vere ei forestilling, ein konsert, ein festival, eit stort møte, eit skistemne, matstemne eller liknande.

2. Saksopplysningar

Setesdal regionråd mottok kvart år søknadar om støtte til ulike arrangement. Administrasjonen løfta i 2018 nokre av desse inn til styrehandsaming, til dømes Setesdalsfestivalen 2018, og Ose Motorfestival, som begge fekk innvilga støtte.

Setesdal regionråd har støtta fleire ulike arrangement dei seinare åra. Døme på dette er Setesdalfestivalen (50.000 i 2018), Ose Motorfestival (25.000 i 2017, 20.000 i 2018), Landsskyttarstemnet på Evje 2019 (fekk 100.000 i 2018, med mogleg vidareføring i 2019), «Vannvittig moro» (10.000 i 2012, 2013 og 2014). Setesdalskonferansen kan også inngå i kategorien arrangement, men er ei eiga isolert satsing i Regionrådet, og inngjeng difor ikkje i den særskilte arrangementordninga som ligg i denne saka.

3. Vurderingar,- retningslinjer

Ein ser at ein del arrangement kan vere positive både med tanke på marknadsføring av Setesdal, omdømmebygging, auka trivsel, tilknytning og deltaking, samt at ein del av desse arrangementa gjev positive ringverknader for lokalt næringsliv. Ein ser også at ein del arrangement kan vere viktige for å take vare på,- og synleggjere lokal kultur.

Regionrådet ynskjer med denne saka å bidra til at det blir arbeid systematisk med arrangement som ledd i å styrke lokalt næringsliv, marknadsføre Setesdal som reisemål, og som attraktivt buområde. Gjennom retningslinjene ynskjer me å bidra til at arrangørar får høve til å profesjonalisere arrangementa,- gjennom å tenke økonomisk berekraft, involvering og samarbeid,- og eit felles løft for å marknadsføre Setesdal.

I det følgjande ligg forslag til retningslinjer for arrangementstøtte frå Setesdal regionråd. Dei er i stor grad inspirert av liknande støtteordningar i mellom anna Lillehammer-regionen (<http://www.lillehammer.no/regionraadet-har-utviklingsmidler-til-arrangementer.5160039-358682.html>).

1. Setesdal regionråd set kvart år av pengar i budsjettet til arrangement,- vurderast årleg ved budsjetthandsaming
2. To årlege søknadsfristar: 01. mars og 01.oktober, med påfølgande samla handsaming i Setesdal regionråd.
3. Føremålet med ordninga er auka verdiskaping i regionen.
4. Berre arrangement som skal arrangerast innanfor Setesdal regionråds medlemskommunar kan støttast
5. Arrangementet må vere av regional eller nasjonal karakter, i høve deltaking og merksemd,- eller ha eit godt potensiale for å kunne oppnå dette.
6. Både idretts- og kulturarrangement kan støttast
7. Arrangement som arrangerast i «stille» periodar er særleg ynskja
8. Arrangement som rettar seg mot born og unge er særleg ynskja
9. Arrangement som fremmar lokal kultur er særleg ynskja

10. Arrangementet skal vere opent og tilgjengeleg for alle,- eller i det minste ha eit godt alternativ og tilbod som også passar familiar og born og unge, i tilfelle ein har aldersbegrensa inngong på ein del av arrangementet.

11. Støtta er til utvikling,- og skal gå til nye arrangement og til nyskaping i høve med eksisterande arrangement. Støtta kan gå til organisering, marknadsføring og profilering, kompetanseheving, tilrettelegging for samarbeid med lokalt næringsliv eller eksterne nøkkelpartnarar o.l.

12. Støtta kan primært ikkje gjevast til drift eller fysiske investeringar (t.d honorar og reisekostnadar til artistar).

13. For å få støtte bør det kunne synast til forventta langsiktige effektar; gjentakning, rekruttering, involvering og samarbeid med lokalt næringsliv, kompetansebygging o.l.

14. Det skal leggst fram eit budsjett og ein finansieringsplan der det kjem tydeleg fram kva ein søker om støtte til

15. I etterkant av arrangementet skal det utarbeidast ein evalueringsrapport med reiknskap.

16. Arrangement som får tilsegn kan få inntil 75 % av beløpet utbetalt innleiingsvis eller undervegs i prosjektet. Dei resterande utbetalast når arrangementet er fullført, og når det føreligg sluttrapport og reiknskap.

17. Tildeling kan bli trekt tilbake dersom ikkje krava om rapportering blir fulgt, også dersom ein finn at tildelinga har blitt bruka på feil grunnlag i høve søknad og budsjett.

Administrasjonen utarbeidar eit eige søknadsskjema til dette føremålet.

Administrasjonen vurderar og handsamar søknadene, og legg forslag til fordelinga fram til politisk handsaming i Setesdal regionråd. Dette vil skje på fyrste styremøte etter søknadsfrist (-ane).

Valle, den 26.10.2018

Rita Hansen
dagleg leiar

1 Lita oversikt over arrangement i Setesdal

Lita oversikt over festivalar/arrangement i Setesdal,- ikkje komplett.

Bykle:

1. Rekordfestivalen,
2. Hovdenrevyen,
3. Ulvetuvafestivalen,
4. Hovdenrennet
5. HovdenTour

Valle:

6. Setesdalsfestivalen
7. Sauesjåmarknaden
8. Kulturveka
9. Sentrumsfrukosten i Valle
10. Sesilåmi
11. Sprekleiken
12. Brokke Minitour

Bygland:

13. Ose Matmarknad
14. Ose motorfestival
15. Gamaveka eXtreme
16. Lislefarmen

Evje og Hornnes

17. Handelens dager
18. Sørlandet Countryfestival
19. Vannvittig moro
20. Jorbærfestivalen
21. Naturligvis
22. Troll Aktiv Leir (tidlegare BDO, idrettsleir for born og unge)

Regionale

23. Color Line; sykkeløp Kr.sand - Hovden

I tillegg kjem ymse mindre arrangement.

**Setesdalsamarbeid**Bykle, Valle, Bygland,
Eyje og Hornnes

Saksmappenr: 2017/62 - 32

Arkiv:

Sakshandsamar: Rita Hansen

Saksframlegg

Setesdal regionråd

Saksnummer	Utval	Møtedato
77/18	Setesdal Regionråd - Styre	07.11.2018

Berekraftig byggeri - sluttrapport og forslag til oppfølgingsprosjekt

Dagleg leiar tilrår:

1 Styret i Setesdal regionråd godkjenner sluttrapporten «Berekraftig byggeri i Setesdal» under føresetnad at revisorgodkjent reknskap leverast.

2 Styret i Setesdal regionråd løyver kr 100 000,- til oppfølgingsprosjekt «TRE – TRADISJONAR – TRENDAR. Mobiliseringsprosjekt for Setesdal/ Indre Agder» som skissert i prosjektskisse.

Saksutgreiing:

1. Bakgrunn for saka

Prosjektet «Berekraftig byggeri i Setesdal» er gjennomført i regi av Setesdal regionråd i perioden august 2017 – oktober 2018, etter at regionrådet søkte og fekk støtte gjennom Kommunal- og moderniseringsdepartementet si støtteordning «Fjellsatsinga – Fremtidens byggeløsninger i fjellområdene».

Det blei bestemt at prosjektet skulle stå for utvikling av modellar for utleiehytter, noko som er utført av arkitekt Erick T. Allende. Som grunnlag for hyttemodellane er det gjennomført ei rekke aktivitetar som til dømes studietur, innhenting av marknadsdata og dialog med fagfolk og ulike aktørar for innspel til utforming av hytter. Ein har hatt dialog med potensielle utbyggjarar, og vurdert utfordringar knytt til arealbruk og byggjereglar.

Undervegs i prosjektet har det vore ei rekke aktivitetar, og involvering av handverkarar/ tømrarar, grunneigarar, reiselivsaktørar og andre. Prosjektet har altså bidrege til nettverksbygging, bevisstgjerung og lærdom knytt til berekraft og bruk av tre.

For å auke nytteverdi av prosjektet ytterlegare, og forhåpentleg kunne bidra til auka verdiskaping for fleire, er det ønskeleg med oppfølging. Dette er mellom anna drøfta med Innovasjon Norge og med regionalavdelinga hjå fylkeskommunen, som også har stort fokus på dette med tre.

Prosjektet har saman med desse aktørane kome fram til at ein vil foreslå eit mobiliseringsprosjekt innan tresatsing i Setesdal (og eventuelt Indre Agder). Ein tenker seg identifisering og mobilisering av bedrifter som ønskjer vidare utvikling og satsing, og identifisering av moglege utviklingsprosjekt.

Finansieringsplan::	
Setesdal regionråd	100 000
Aust-Agder fylkeskommune	300 000
Fylkesmannen (BU-midlar)	100 000
Sum finansiering	500 000

2. Saksopplysningar

Sjå vedlegg.

3. Vurderingar

Prosjekt «Berekraftig byggeri i Setesdal» er avslutta og sluttrapport vedlagt. Dagleg leiar tilrår styret til å godkjenne sluttrapport under føresetnad at revisorgodkjent reknskap leverast.

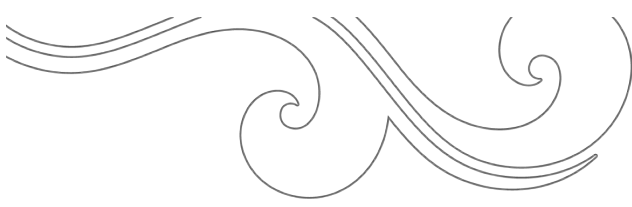
Dagleg leiar tilrår at styret løyver kr 100 000,- til oppfølgingsprosjekt «TRE – TRADISJONAR – TRENDAR. Mobiliseringsprosjekt for Setesdal/ Indre Agder» som skissert i prosjektskisse.

Vedtak sendast til:

Valle, den 29.10.2018

Rita Hansen
dagleg leiar

- 1 2018.09.24 Sluttrapport berekraftig byggeri Setesdal
- 2 2018.10.10 Prosjektrapport Berekraftig byggeri i Setesdal
- 3 2018.10.25 Prosjektskisse mobiliseringsprosjekt tre



SLUTTRAPPORT

Forprosjekt

Berekraftig byggeri i Setesdal



Hyttene som er utvikla for prosjektet av arkitekt Erick T. Allende

Kort samandrag

Prosjektet er gjennomført i regi av Setesdal regionråd i perioden august 2017 – oktober 2018, etter at regionrådet søkte og fekk støtte gjennom Kommunal- og moderniseringsdepartementet si støtteordning «Fjellsatsinga – Fremtidens byggeløsninger i fjellområdene». Det blei bestemt at prosjektet skulle stå for utvikling av modellar for utleigehytter, noko som er utført av arkitekt Erick T. Allende. Som grunnlag for hyttemodellane er det gjennomført ei rekke aktivitetar som til dømes studietur, innhenting av marknadsdata og dialog med fagfolk og ulike aktørar for innspel til utforming av hytter. Ein har hatt dialog med potensielle utbyggjarar, og vurdert utfordringar knytt til arealbruk og byggjereglar. Denne sluttrapporten er utforma som eit tillegg til prosjektrapporten som er utarbeidd.

Hovden, 3. oktober 2018

Prosjekteigar:

Rita Hansen
Dagleg leiar
Setesdal regionråd

Prosjektkoordinator:

Ingvild Hovden
Konsulent
Hovdenkontoret

1 INNLEIING OG OPPSUMMERING

Det er utarbeidd eigen prosjektrapport for prosjektet, der aktivitetar, oppfølging og resultat er nærmare beskrive. Denne sluttrapporten er meint som eit tillegg til prosjektrapporten, til meir intern bruk for prosjekteigar. Det blir i stor grad vist til punkt i prosjektrapporten, medan detaljar som har mindre interesse for ulike aktørar er nærmare beskrive her.

For samandrag viser ein til framsida av denne rapporten og til side 3 – 4 i prosjektrapport.

2 HAR EIN NÅDD PROSJEKTMÅLA?

Frå prosjektplanen om effektmål:

På sikt er målet at prosjektet skal legge grunnlag for:

- Unike, attraktive og miljøvennlege overnattingseiningar fleire plassar i Setesdal.
- Auka lokal verdiskaping gjennom involvering og eigarskap til utviklingsarbeidet for både reiselivsaktørar, handverkarar, aktuelle produsentar og grunneigarar/utbyggjarar.
- Auka kompetanse om og fokus på berekraft og miljø som faktor i samfunns- og regionutvikling, i næringsutvikling og innan arealforvaltning og utbyggingspolitikk.
- Meir samskapingsskultur mellom ulike verksemder og fagområde i regionen.
- Auka attraktivitet og merksemd som berekraftig reisemål.

I sum er målet at prosjektet på berekraftig vis skal resultere i fleire arbeidsplassar, meir verdiskaping og at Setesdal blir eit meir attraktivt reisemål.

Vurdering av oppnådde effektmål:

Dette er meir langsiktige mål, som det er tidleg å seie noko konkret om. Prosjektdeltakarar har gitt tilbakemelding om at dei har lært noko nytt og har positive erfaringar frå prosjektet, og fleire har knytt nye kontaktar som kan føre til nye samarbeid eller utvikling av verksemder.

Ein kan stille spørsmål ved om ein har nådd godt nok ut med informasjon om prosjektet, og om ein kunne mobilisert fleire verksemder og deltakarar gjennom betre informasjon. Det har vore ei god spredning i type aktørar og verksemder som har delteke, men ein kunne ønskje seg større deltaking frå etablerte reiselivsaktørar i Setesdal.

Frå prosjektplanen om resultatmål:

Etter at forprosjektet er gjennomført, er målet at ein skal ha utvikla ulike modellar og løysingar for miljøvennlege overnattingseiningar med utgangspunkt i:

- Konseptutvikling basert på innovasjonskultur, kunnskap, involvering og samhandling mellom alle ledd i verdikjeda lokalt og regionalt.
- Innovasjon og brukarorientering med bakgrunn i marknadsundersøking.

- Estetikk og attraktivitet – trend og tradisjon. Komprimerte løysingar med lite klimaavtrykk.

Forprosjektet skal undersøke og gjere greie for:

- Økonomi og kommersialiseringspotensial inkludert moglege driftsformer.
- Område som er aktuelle for realisering av byggjeprojekt.
- Restriksjonar og moglegheiter innan arealplanlegging.
- Skisse for realisering av pilotprosjekt.

Vurdering av oppnådde resultatmål:

- Det er gjennomført studietur og fleire informasjons- og innspelsmøter for å mobilisere, involvere og samle kunnskap.
- Det er utarbeidd marknadsrapport som tar føre seg relevante marknadsdata og resultat av spørjeundersøkingar gjennomført i prosjektet. Som følge av innhenta data er det definert målgrupper for hyttemodellane.
- Prosjektdeltakarar og fagfolk er invitert til å kome med sine innspel til utforming av hytter, og på bakgrunn av dette er det utarbeidd eit innspelsnotat for utforming. Definisjonar av trend og tradisjon er i stor grad subjektivt, og det er delte meiningar om uttrykket på hyttene som no er utvikla i prosjektet.
- I marknadsrapport og sluttrapport er det nemne moment kring økonomi og kommersialiseringspotensial, men grunna mange uavklarte parameter er det ikkje laga eit eige konseptforslag for bygging og drift av hytter.
- Det er teikna og beskrive 2 ulike hyttemodellar for utleige.
- Ved vurdering av aktuelle område for realisering av byggjeprojekt har ein primært tatt utgangspunkt i område der det er konkrete grunneigarar/ utbyggjarar som ønskjer utvikling. Konkret har ein undervegs hatt dialog med 5 aktørar som er interesserte i utbygging. For dei fleste støyter ein på utfordringar knytt til arealplan. Det har også vore drøfta nokre konkrete område som kanskje kan vere aktuelle med tanke på at dei er regulert for utbygging, men utan at eigarar har ønskje om utbygging. Prosjektet meiner det er avgjerande for realisering at ein byggjer på grunneigarar/ utbyggjarar som ønskjer utvikling og satsing.
- Ein støyter fort på problemstillingar knytt til arealplan og byggjereglar. Det er gjort ein jobb med å kartlegge framgangsmåte for samanliknbare prosjekt, og det er gjennomført dialogmøte med Fylkesmannen og kommunane i Setesdal. Konklusjonen er at ein ofte må gå vegen om dispensasjonar og/ eller omregulering for å kunne realisere bygging. Vidare oppfølging og hjelp til utbyggjarar er foreslått som eit mogleg oppfølgingsprosjekt.
- Som pilotprosjekt er det foreslått realisering av visningshytte i samarbeid med KVS Bygland og reiselivsaktør som vil ta delar av kostnad og stå for drift. I tillegg er det

nemnd forslag om vidareføring knytt til arealplan, og eit mobiliseringsprosjekt for å identifisere moglege utviklingsprosjekt.

Oppsummert kan ein truleg konkludere med at dei fleste, konkrete resultatmåla er oppnådd, sjølv om nokre tema burde vore nærmare undersøkt og gjort greie for. Desse er nemn i gjennomgang av hovudaktivitetar under.

3 RAMMER OG AVGRENSING

Forprosjektet hadde i utgangspunktet eit totalt budsjett på 1 million kroner (inkl. eigeninnsats), og skulle vere ferdigstilt innan 15.10.2018. Totalt sett har prosjektet halde seg innanfor løyvd finansiering og tidsramme. Økonomioversikt under er per 1.10.2018. Dei siste fakturaene kjem i starten av november, og det skal leverast revisorgodkjent rekneskap før sluttutbetaling frå «Fjellsatsinga».

KOSTNAD:

Kva/ aktivitet	Oppr. budsjett	Justert budsjett	Rekneskap	Diff/ rest
Arkitekt	230 000	170 000	122 290	47 710
Prosjektkoordinator	169 000	260 000	188 192	71 808
Studietur	277 000	285 000	284 792	208
Konsulenttenester fag	108 800	85 000	16 178	68 822
Servering/ møtekostn.	60 000	60 000	38 348	21 652
Uføreset	12 000	16 000	8 344	7 656
SUM KOSTNADER u/ egne timar	856 800	876 000	642 495	217 856

FINANSIERING:

Tilskott Fjellsatsinga	600 000	600 000	300 000	300 000
Eigenandel Setesdal regionråd	200 000	200 000	200 000	0
Eigenandel studietur	56 800	76 000	76 168	-168
SUM FINANSIERING u/ egne timar	856 800	876 000	576 168	299 832

Eigne timar/ eigeninnsats er budsjettert med 210 000 kr i søknad, men er førebels halde utanfor fordi me manglar tilbakemelding frå Oppland fylkeskommune om timesats og kven sine timar som kan leggest for grunn. Eigeninnsats er uansett oppfylt med tanke på utbetaling.

4 GJENNOMFØRING

Gjennomførte aktivitetar er beskrive nærmare i prosjektrapporten. Her kommenterer ein hovudaktiviteter som beskrive i prosjektplanen.

4.1 Hovudaktivitetar

Nr	Hovudaktivitet	Formål	Viktige deloppgåver	Resultat
1	Oppstart og planlegging	Sikre at prosjektet er forankra og kvalitetssikra	<ul style="list-style-type: none"> • Formelle avtalar og vedtak • Oppstartsmøte • Dialog interessentar 	Oppstart vedtatt. Prosjektplan godkjent. Info til interessentar.
2	Organisasjon og rolleavklaring	Sikre kompetanse og framdrift		Organisasjon fastsett.
3	Avklare innhald og omfang	Oversikt og omfang	Avklaringar PK/ FA og eventuelt andre fag	Disposisjon prosjektrapport OK.
4	Studietur	Læring, nettverk og utveksling av kompetanse.		Studietur gjennomført. 21 deltakarar.
5	Kartlegging av lokasjonar og interessentar	Involvering. Moglegheiter for realisering.	<ul style="list-style-type: none"> • Kontakt grunneigarar/ utbyggjarar • Kontakt myndigheiter/ planfagleg 	Konkrete lokasjonar presentert.
6	Marknadsanalyse	Marknadskunnskap. Tilpasse modellar til aktuelle trendar.	<ul style="list-style-type: none"> • Erfaring eksisterande verksemdar • Samanstill informasjon 	Rapport marknadsdata utarbeidd.
7	Modellar bygg		<ul style="list-style-type: none"> • Teikning/ arkitektur • Tekniske løysingar/ prosjektering • Kostnadsberekning 	Teikningar og ark. retningsliner utarbeidd. Mangelfullt om tekniske løysingar og kostnadsberekning.
8	Modellar utbygging og drift	"Guide" for søknad- og planprosess. Forslag driftsform og eventuelt kartlegging av aktørar som kan stå for drift.	<ul style="list-style-type: none"> • Hente inn planfagleg informasjon • Undersøking eksisterande overnattingsverksemdar • Hente inn informasjon om drift frå andre plassar 	Notat angående utfordringar arealplan og byggesak utarbeidd. Kommersialiseringspotensial og økonomi kommentert i prosjektrapport. Ikkje laga forslag konsept p.g.a. mange usikre moment.
9	Avslutte prosjekt	Grunnlag for eventuelt hovudprosjekt/ pilot og utbyggingsprosjekt i privat regi.	Konsept og moglegheiter presentert i prosjektrapport med aktuelle vedlegg.	Godkjenning av prosjektrapport og sluttrapport. Vurdering av vidareføring og pilotprosjekt.

4.2 Gjennomføring og involvering

Målgrupper og interessentar er involvert i prosjektet gjennom opne informasjons- og innspelsmøter, studietur, direkte dialog og spørjeundersøking. Styringsgruppa har hatt fleire møter med gjennomgang av status og drøfting av vidare framdrift. Fagleg ansvarleg og prosjektkoordinator har jobba fortløpande med ulike oppgåver i prosjektet, og involvert ulike fagfolk der det har vore ønskeleg med ekstern kompetanse. Det var i utgangspunktet snakk om å etablere ulike ressursgrupper for oppfølging av ulike tema. Dette er ikkje gjennomført,

dels på grunn av korleis prosjektet blei bygd opp og dels på grunn av utfordringar med praktisk gjennomføring og ressursbruk.

Informasjon og invitasjonar er spreidd gjennom annonser i Setesdølen, e-postutsendingar, nettsida www.setesdal.no og facebook. Me har også bede kommunane om å spreie informasjon om prosjektet på eigne nettsider og facebooksider. Facebookgruppa «Berekraftig byggeri i Setesdal» har 142 medlemmer.

Konkret kan følgjande aktivitetar nemnast:

- Ope informasjonsmøte på Sølvarden 21.9.2017. Det var 36 deltakarar på møtet.
- Studietur til Østerrike og Sveits 12. – 15. november. Det var 21 deltakarar på turen, fordelt på reiselivsaktørar, tømrrarar, vindusprodusent, grunneigarar, ingeniør, arkitekt, fylkeskommune og Innovasjon Norge. Rapport frå studieturen følgjer som vedlegg til sluttrapporten.
- Spørjeundersøking til forbrukarar angående ferievaner- og preferansar blei gjennomført i desember 2017. Undersøkinga hadde 279 respondentar, og samandrag av resultatane er lagt inn i marknadsrapport som følgjer som vedlegg til sluttrapporten.
- Spørjeundersøking til overnattingsbedrifter i Setesdal blei gjennomført i desember 2017, for å «ta temperaturen» på reiselivsnæringa i dalen. Resultat er presentert i marknadsrapport.
- Med utgangspunkt i nemnde spørjeundersøkingar og eksisterande informasjon og statistikkar knytt til ferievaner og reiseliv er det utarbeidd ein marknadsrapport som har vore med som grunnlag for utvikling av hyttemodellar. Rapporten var ferdig i januar 2018, og følgjer som vedlegg til sluttrapporten.
- 3 reiselivsstudentar har brukt prosjektet vårt som utgangspunkt for bacheloroppgåve og spørjeundersøking om ferievaner/ unike overnattingsplassar. Undersøkinga hadde 416 respondentar, men resultatane kom for seint (mai 2018) til at dei er inkludert i vår marknadsrapport. Data er tilgjengelege for prosjektdeltakarar som ønskjer det.
- Med bakgrunn i marknadsrapport og innspel frå informasjonsmøte og etter studietur, er det utarbeidd eit eige innspelsnotat for utforming av hytter (vedlegg til sluttrapport). Her har også Setesdalsmuseet bidrege med informasjon om byggjeskikk og tradisjonar. Notatet er meint som innspel som arkitekten skulle ha med seg i arbeidet med hyttemodellane. Her er og samla bilete av ei rekke gamle hus i Setesdal.
- Ope informasjonsmøte med 20 deltakarar på Sølvarden 24.1.2018.
- 2.2.2018 hadde styringsgruppa møte med KVS Bygland (Byggfag), for å drøfte moglegheiter for samarbeid om realisering av visningshytte.
- Knut Erik Paulsen har vore engasjert for å sjå på utfordringar og moglege løysingar knytt til arealbruk/ planer og byggjereglar. Han har utforma eit eige notat om dette.
- Arkitekt Erick T. Allende har jobba med hyttemodellane undervegs i prosjektet, og har også involvert tømrrarar for å drøfte ulike løysingar og problemstillingar.

- Det er utarbeidd avtale om opphavsrett mellom arkitekt og prosjekteigar, og avtale om bruk av teikningar som kan brukast mellom prosjekteigar og komande utbyggjarar.
- Det har vore fortløpande kontakt med potensielle utbyggjarar i prosjektet.
- 2 byggingeniørstudentar frå UiA har skrive bacheloroppgåve med utgangspunkt i prosjektet vårt. Dei har nytta eit av dei aktuelle utbyggingsområda i Setesdal som case for oppgåva si.
- 7.6.2018 blei det gjennomført møte på Revsnes med representantar frå Fylkesmannen og alle kommunane i Setesdal. Tema for møte var utfordringar og moglegheiter knytt til arealbruk/ arealplaner og byggjereglar.
- 20.6.2018 blei dei to hyttemodellane i prosjektet presentert på eit ope lanseringsmøte på Sølvgården. Det var direktesendt TV-sending på NRK Sørlandet frå møtet. 39 deltakarar var med på møtet.
- Geir Skjevraak har vore engasjert til å følge opp Bygland kommune og KVS Bygland med tanke på realisering av visningshytte. Han har hatt fleire møter med dei i august 2018.
- Styringsgruppa har hatt 4 møter i tillegg til møter i samband med informasjonsmøter og studietur.
- Det er gjort ei kort «rundspørjing» til prosjektdeltakarar for å få tilbakemelding om kva dei sit att med etter deltaking i prosjektet. I tillegg er det sendt ut evaluering i form av ei kort spørjeundersøking.
- 21.9.2018 blei det gjennomført møte med regionalavdelinga i Aust-Agder fylkeskommune. Her drøfta ein moglegheiter for vidareføring av prosjektet, og støtte frå fylkeskommunen.
- Det er skrive prosjektrapport som samanfattar all aktivitet i prosjektet, og presenterer resultat og forslag til vidareføring.

5 INNSPEL TIL OPPFØLGING OG VIDAREFØRING

Ref. punkt 9 i prosjektrapporten meiner prosjektgruppa at oppfølging av prosjektet vil vere viktig for å få mest mogleg nytteverdi av det. Både Aust-Agder fylkeskommune, Fylkesmannen og Innovasjon Norge har gjeve positive signal knytt til eventuelt vidareføring, og involvering frå dei. Spesielt dette med tre er satsingsområde som det også er gjeve politiske signal om at skal prioriterast. Prosjektgruppa har følgjande innspel til oppfølging, som ein ber styret i Setesdal regionråd ta stilling til:

Pilotprosjekt visningshytte

Det er sjølvsagt ønskjeleg at det kjem noko handfast ut av prosjektet, og ein har sett på moglegheiter for å realisere bygging av ei visningshytte. Representant for KVS Bygland deltok på studieturen til Østerrike og Sveits, og me har i etterkant hatt dialog med skulen for å drøfte ei mogleg løysing der elevane på skulen står for bygging av hytte. Vidare har ein

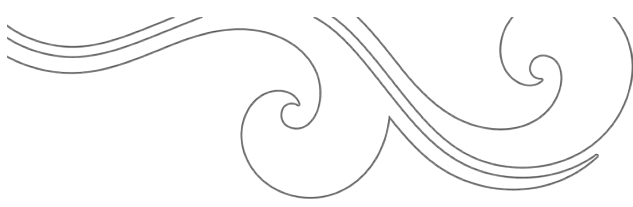
vurdert ulike plasseringar og løysingar for drift. Det har vore dialog med éin konkret aktør som ønskjer å ta materialkostnader og stå for drift/ overta visningshytte, men det må truleg finansierast ein prosjektleiar for å sikre utarbeiding av avtalar mellom partane, god gjennomføring og oppfølging fram til ferdig hytte.

Oppfølging av utfordringar knytt til arealplan og byggjereglar

Problemstillinga er nærmare beskrive i punkt 5 i prosjektrapporten. Dette er eit tema mange av opptatt av, men prosjektgruppa meiner det kan vere vanskelig å lage eit felles prosjekt på dette på tvers av kommunane. Likevel er det ei problemstilling mange er opptatt av, og det kan derfor vere fornuftig at regionrådet drøfter dette.

Mobiliseringsprosjekt for tre og reiseliv

Det er gjennomført møte med regionalavdelinga hos Aust-Agder fylkeskommune for å drøfte vidareføring og eventuelt involvering frå dei. Overfor regionrådet vil ein foreslå å sjå nærmare på eit mobiliseringsprosjekt for tre og reiseliv, der ein jobbar med identifisering av aktuelle utviklingsprosjekt og mobilisering av aktørar i Setesdal og eventuelt Indre Agder elles.

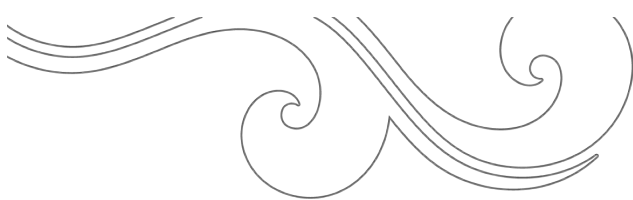


Berekraftig byggeri i Setesdal

PROSJEKTRAPPORT

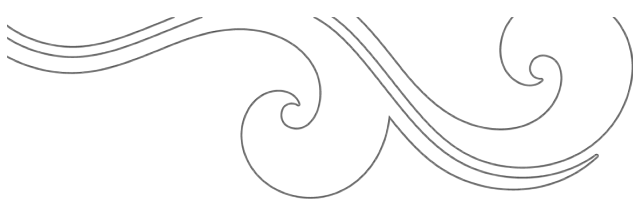


Godkjent av styringsgruppa oktober 2018



INNHALD

SAMANDRAG	3
1. STUDIETUR TIL ØSTERRIKE OG SVEITS	5
1.1 Program måndag	5
1.2 Program tysdag	7
1.3 Program onsdag	7
1.4 Deltakarane sine inntrykk	7
2. MARKNADSRAPPORT	8
3. INNSPEL TIL UTFORMING AV UTLEIGEHYTTER	10
3.1 Målgrupper og konsept	11
3.2 Innspel frå Setesdalsmuseet	12
3.3 Konkrete innspel til utforming av hyttene	12
4. AKTUELLE UTBYGGJARAR OG UTBYGGINGSOMRÅDE	12
5. UTFORDRINGAR KNYTT TIL AREALBRUK OG BYGGJEREGLAR	13
5.1 Problemstilling – skape noko unikt	13
5.2 Avgrensingar og moglegheiter	13
5.3 Møte med Fylkesmannen og kommunane	14
6. PRESENTASJON AV HYTTENE	15
6.1 Berekraftperspektiv og vegen fram til hyttemodellane	15
6.2 Presentasjon av hyttene	16
6.3 Opphavsrett og bruk av teikningar	23
6.4 Reaksjonar på hyttene	23
7. ØKONOMI OG KOMMERSIALISERINGSPOTENSIAL	24
8. VURDERING AV NYTTEVERDI	24
9. VIDAREFØRING OG INFORMASJONSDELING	25
10. AVSLUTNING	25
Oversikt vedlegg	26



SAMANDRAG

Prosjektet «Berekraftig byggeri i Setesdal» er gjennomført i regi av Setesdal regionråd i perioden august 2017 – oktober 2018, etter at regionrådet søkte og fekk støtte gjennom Kommunal- og moderniseringsdepartementet si støtteordning «Fjellsatsinga – Fremtidens byggeløsninger i fjellområdene».

Fagleg ansvarleg arkitekt Erick T. Allende har vore involvert frå starten, og var også med på utforminga av søknaden. Ingvild Hovden blei engasjert som prosjektkoordinator etter at støtte var løyvd.

Setesdal regionråd er prosjekteigar, og prosjektet har hatt følgjande styringsgruppe:

- Signe Sollien Haugå Setesdal regionråd (Erstatta av Rita Hansen i august 2018)
- Aadne G. Sollid Aust-Agder fylkeskommune
- Roar Flatland Innovasjon Norge

Ulike fag- og ressurspersonar er trekt inn undervegs i dei ulike delane av prosjektet.

I denne rapporten vil me ha fokus på oppsummering av aktivitetar som er gjennomført i prosjektperioden, og presentere resultat. Meir detaljar om bakgrunn, mål og målgrupper, gjennomføring og organisering, målrealisering og oppfølging er gjort greie for i eigen sluttrapport.

Kort skildring av prosjektet frå prosjektplanen

Setesdal er sertifisert som berekraftig reisemål. Reiseliv og turisme er mellom dei viktigaste næringsgreinene i dalen. Trendar viser etterspurnad etter mindre overnattingseiningar med høve til sjølvhushald samt spesielle overnattingsplassar som i seg sjølv er ei oppleving. Setesdal har framleis eit stort potensial som ikkje er utløyst.

Prosjektet skal utvikle modellar for smarte overnattingseiningar med lite klimaavtrykk. På den måten ønskjer ein å auke fokus på berekraftige løysingar, og bidra til verdiskaping for både handverkarar, produsentar, grunneigarar og reiselivsaktørar ved å legge til rette for utbygging av unike, attraktive og miljøvennlege overnattingseiningar. Realisering av byggjeprojekt vil samstundes styrke Setesdal som attraktivt, berekraftig reisemål.

Kort om målgrupper og mål for prosjektet

I prosjektplanen er desse definert som målgrupper:

- Handverkarar/ tekniske fag
- Grunneigarar/ utbyggjarar
- Leverandørar av råvarer
- Reiselivsaktørar



Det er kommentert at prosjektet skal jobbe for verdiskaping og utvikling for lokalt næringsliv, og at næringsdrivande derfor utgjør dei viktigaste målgruppene. Samstundes er det lagt opp til involvering av kommunar, fylkeskommune, Innovasjon Norge og Universitetet i Agder med tanke på kompetanse og finansiering.

Effekt mål

På sikt er målet at prosjektet skal legge grunnlag for:

- Unike, attraktive og miljøvennlige overnattingsseiningar fleire plassar i Setesdal.
- Auka lokal verdiskaping gjennom involvering og eigarskap til utviklingsarbeidet for både reiselivsaktørar, handverkarar, aktuelle produsentar og grunneigarar/ utbyggjarar.
- Auka kompetanse om og fokus på berekraft og miljø som faktor i samfunns- og regionutvikling, i næringsutvikling og innan arealforvaltning og utbyggingspolitikk.
- Meir samskapingskultur mellom ulike verksemdar og fagområde i regionen.
- Auka attraktivitet og merksemd som berekraftig reisemål.

I sum er målet at prosjektet på berekraftig vis skal resultere i fleire arbeidsplassar, meir verdiskaping og at Setesdal blir eit meir attraktivt reisemål.

Resultatmål for forprosjekt

Etter at forprosjektet er gjennomført, er målet at ein skal ha utvikla ulike modellar og løysingar for miljøvennlige overnattingsseiningar med utgangspunkt i:

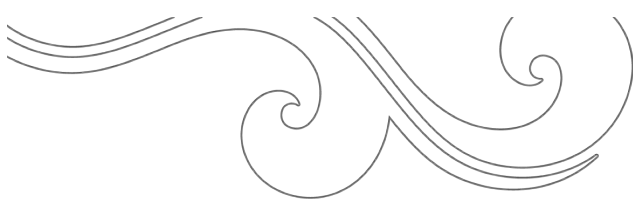
- Konseptutvikling basert på innovasjonskultur, kunnskap, involvering og samhandling mellom alle ledd i verdikjeda lokalt og regionalt.
- Innovasjon og brukarorientering med bakgrunn i marknadsundersøking.
- Estetikk og attraktivitet – trend og tradisjon. Komprimerte løysingar med lite klimaavtrykk.

Gjennomføring og involvering

Fleire av aktivitetane i prosjektet er nærmare beskrevet i denne rapporten. I tillegg er det gjennomført 3 opne informasjons- og innspelsmøter på Sølvarden, Rysstad:

- 29.9.2017 – 36 deltakarar.
- 24.1.2018 – 20 deltakarar.
- 20.6.2018 – 39 deltakarar.

Fleire handverkarar og fagpersonar har vore involvert i ulike fasar av prosjektet, og me har hatt dialog med reiselivsverksemdar og potensielle utbyggjarar. 3 reiselivsstudentar har brukt prosjektet vårt som utgangspunkt for bacheloroppgåve og spørjeundersøking om ferievaner og unike overnattingsplassar. 2 byggingeniørstudentar frå UiA har skrive bacheloroppgåve med utgangspunkt i prosjektet vårt. Dei har nytta eit av dei aktuelle utbyggingsområda i Setesdal som case for oppgåva si.



1. STUDIETUR TIL ØSTERRIKE OG SVEITS

12. – 15. november 2017 reiste 21 deltakarar på studietur til regionane Vorarlberg (Østerrike) og Graubünden (Sveits). Deltakarane var ein god miks av handverkarar, reiselivsaktørar, grunneigarar og produsentar, i tillegg til representantar frå Aust-Agder fylkeskommune, Innovasjon Norge og KVS Bygland.

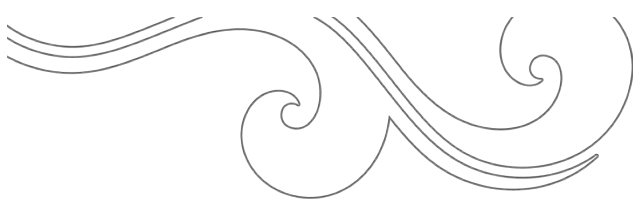


Turdeltakarane samla i Leis, der anerkjent arkitekt Peter Zumthor har bygd hytte både til seg sjølv og til fleire andre.

1.1 Program måndag

Det var tett program på turen. Måndagen fekk me hjelp av Vorarlberger Architektur Institute til å legge opp rundtur i Bregenzerwald. Me besøkte Mayr-Melnhof Holz, Kaufmann Bausysteme, Werkraum Bregenzerwald, Haus Nening, Pfarrhaus Krumbach, Haus 2226 og Life Cycle Tower.

Trearkitektur, berekraftig bygging og kunnskap om tre som byggjemateriale står sterkt i Vorarlberg og Bregenzerwald-regionen. Dei byggjer mellom anna på at tre er berekraftig, haldbart, vakkert og tidlaust. Tradisjonen er at kledning er ubehandla, og grånar naturleg. Tak var gjerne vassavvisande lerk, versida av eit hus var kledd med furu og solsida med gran. Så lenge kledninga er ubehandla kan alt trevirke gjenbrukast, og ein produserer ikkje noko spesialavfall.



Som mange andre distriktsregionar, har også Bregenzerwald hatt utfordringar med fråflytting. Dei har mellom anna brukt arkitektur for å motvirke trenden, og har brukt midlar på infrastruktur og bygningar for å ivareta og skape attraktive bygdesentrum. Kommunane har gjerne kjøpt opp fråflytta hus i sentrum, for å kunne styre utviklinga. Dei har bygd nye barnehagar, skular, allbrukshus og forretningsbygg. God kollektivtransport er vektlagt, og dei har hatt eit eige prosjekt der 7 anerkjente arkitektfirma har teikna kvart sitt buskur som er bygd i regionen (BUS:STOP).

I Bregenzerwald har dei innført eiga sertifisering der kommunane får poeng ut frå kor energieffektive dei er. Dei får frå 1 - 5 poeng, og konkurranseelementet er med på å stimulere til gode tiltak.



Mayr-Melnhof Holz



Kaufmann Bausysteme



Werkraum Bregenzerwald



Haus Nennung

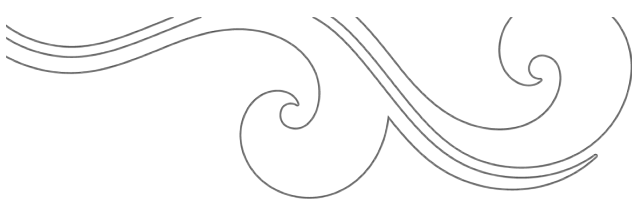


BUS:STOP, Krumbach



Pfarrhaus, Krumbach





1.2 Program tysdag

Tysdag hadde me landsbyvandring i Vals, før me besøkte det verdskjente kurbadet 7132 Therme (arkitekt Zumthor). Vidare besøkte me Leis og såg hyttene som Peter Zumthor har konstruert der, og vidare Haus Truog Gugalun i Versam, der Zumthor har teikna tilbygg og renovering av eit gamalt gardshus. Me var og forbi «Shelter for Roman Ruins» i Chur, også dette teikna av Zumthor.



Zumthor sine hytter i Leis



Gugalun Haus i Versam

1.3 Program onsdag

Siste dagen fekk me omvisning og presentasjon på ETH Hönggerberg i Zürich. Me besøkte Institutt for teknologi i arkitektur, og fekk mellom anna sjå det 2 300 m² store tretaket som er montert av robotar.



ETH Hönggerberg



1.4 Deltakarane sine inntrykk

I evaluering og samtalar har turdeltakarane delt ulike inntrykk frå turen. Mellom anna trekker dei fram bevisst bruk av arkitektur i samfunns- og stadutvikling, tilpassing av bygg til terreng og det å vere tru mot lokal byggeskikk – med rom for fornying. Innspela er nærmare beskrive i notatet «Innspele til utforming av utleiehytter» som følgjer som vedlegg til denne prosjektrapporten.

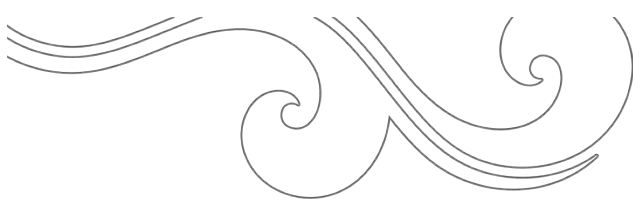
Det er også utforma ein eigen rapport frå studieturen med meir informasjon og fleire detaljar.



2. MARKNADSRAPPORT

For å ha best mogleg grunnlag for teikning og planlegging av hyttemodellar, var det ønskeleg å kunne leggje til grunn relevante marknadsdata. Det var ikkje tid eller ressursar i prosjektet til å gjennomføre ei omfattande marknadsundersøking. I staden er det gjort ei samanstilling av relevant informasjon som allereie finnes. Det er også henta inn informasjon frå eksisterande verksemdar, og det er gjennomført spørjeundersøking retta mot forbrukarar og til overnattingsbedrifter i Setesdal. Det var snakk om å få fram informasjon som er relevant med tanke på kven som ønskjer å leige hytter dersom bygging blir realisert. Kven er målgruppa som vil ønskje å nytte tilbodet, og kva er viktig for dei? Rapporten inneheld mykje informasjon. Her er eit forsøk på å trekke fram nokre hovudmoment som kanskje er mest interessante for dette konkrete prosjektet (per januar 2018):

- Eksisterande verksemdar i segmentet unik/ spesiell overnatting seier at dei har godt belegg, og at omsetnad og resultat er bra – men dette er avhengig av høg pris og godt belegg. Dette er mindre anlegg med avgrensa kapasitet, interessa er stor og dei er gjerne fullbooka mange månader fram i tid (i sesong).
- Internasjonale turistar seier at interessante attraksjonar er viktigast når dei skal veile ferieplass, deretter kjem vakker natur og "valuta for pengane". For Noreg spesielt nemner dei (i prioritert rekkefølge):
 - Observere vakker natur.
 - Slappe av.
 - Besøke historiske bygningar/ attraksjonar og oppleve lokal kultur.
- I ei global undersøking er turistar delt inn i ulike segment/ grupper. Om ein ser på turistar frå Tyskland, Nederland og Danmark er felles funn at dei største gruppene er dei som vektlegg:
 - Naturopplevingar
 - Ro og "flukt" frå byen
- For å møte forventingar frå internasjonale turistar, er tilrådinga at Noreg jobbar for å bli betre innan desse momenta:
 - Kva ein får for pengane.
 - Betre tilbod/ presentasjon av kulturarv og kunst.
 - Betre, lokal mat.
 - Bli meir imøtekomande og vennlege.
- Talet på turistar som kjem til Noreg aukar, og dei som kjem legg att meir pengar enn før. Forbruk for utanlandske turistar har auka med 23 % frå 2015 til 2016.
- Nordmenn stod for 67 % av alt forbruk i 2016, mot 69 % i 2015.
- Nordmenn reiser mindre, og brukar mindre pengar enn tidlegare.
- Reiselivsnæringa er ei av dei næringane i verda som veks raskast.
- Veksten i Noreg er større enn resten av verda, noko som betyr at Noreg i 2016 for andre år på rad tar ein større del av internasjonal turisme.
- Auke er størst i sommarmånadene.
- Utlendingar sin del av samla turistkonsum utgjer 29 %.



- Viktigaste aktivitetar for norske feriereisande er å ha det moro, vere saman med andre, lade batteri og oppleve naturen.
- Viktigaste aktivitetar for utanlandske feriereisande er å oppleve naturen, ha det moro, oppleve fjordane og oppleve fjella.
- Tilfredsheit blant reisande i Noreg har gått litt ned frå 2015 til 2016. Viktig for overordna tilfredsheit er:

Utanlandske reisande

Gjestfridom frå lokalbefolkning
Attraksjonar og sjåverdigheiter
Opplive lokal kultur og levemåte

Norske reisande

Attraksjonar og sjåverdigheiter
Aktivitetsmoglegheiter
Gjestfridom frå lokalbefolkning

- Samla overnatting fordelt på type sommaren (jun-aug) 2017:

	Heile landet	Sørlandet	Setesdal
Hotell:	57 %	34 %	14 %
Hytter:	16 %	26 %	32 %
Telt/ campingvogn:	11 %	16 %	30 %
Bubil:	7 %	8 %	17 %
Sesongcamping:	10 %	16 %	7 %

- I følgje ulike undersøkingar oppgjev mange at dei er opptatt av berekraft og miljøvennlege løysingar. Men folk vil ikkje betale noko ekstra for dette, dei ser det som "hygienefaktor" som dei reknar med er på plass.
- Trendar viser at forbrukarar blir meir kravstore, og forventar komfort.
- Det går att fleire plassar at maten og overnattingsplassen er viktige moment for at den totale ferieopplevinga skal bli bra.
- I følgje NHO sitt økonomibarometer er reiseliv den mest positive næringa. Frå 3. til 4. kvartal 2017 er det likevel ein liten nedgang i reiselivets forventingar til marknadsutsiktene i 2018. Dette blir sett i samanheng med vedtak om momsauke.

Setesdal regionråd

«BEREKRAFTIG BYGGERI I SETESDAL»

Rapport marknadssdata

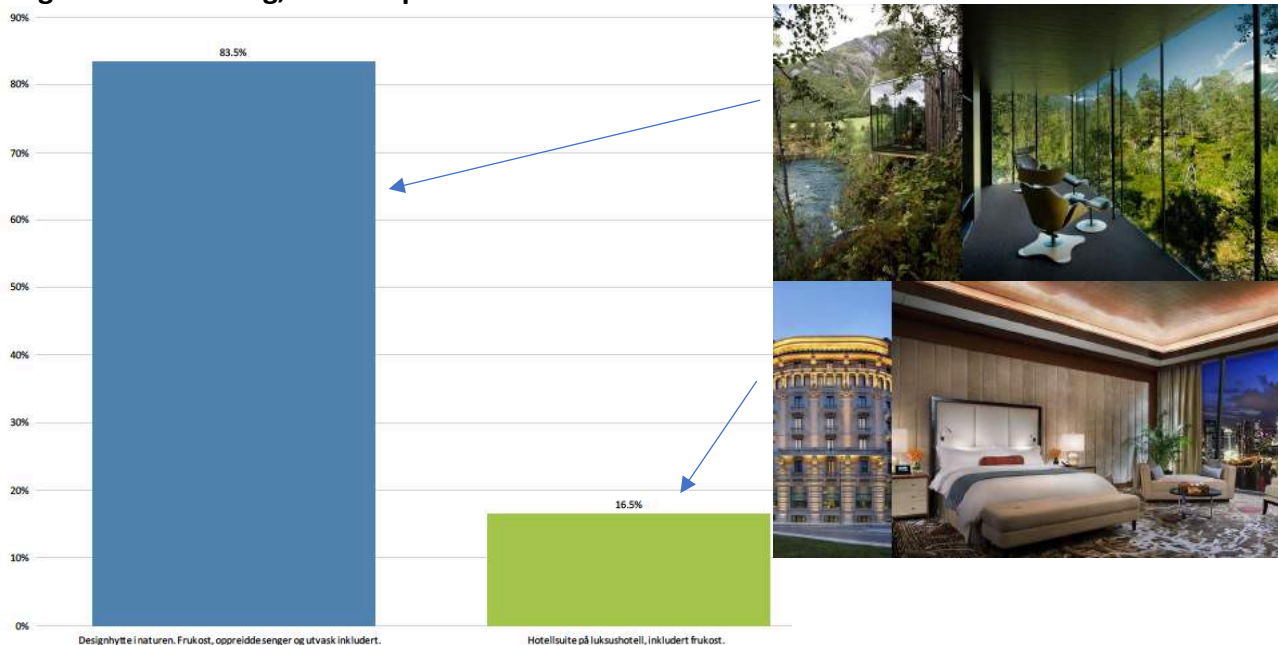
Korleis ønskjer folk å bu på ferie? Kva er viktig, og kva er dei eventuelt villige til å betale for? Korleis er utviklinga for norsk og utanlandsk turisme? Kva trur ein om framtida?





Eitt av spørsmåla i spørjeundersøkinga til forbrukarar:

Sjå for deg ein romantisk tur med partneren din. Kva for eit av desse alternativa vil du velge for overnatting, dersom prisen er lik?



I marknadsrapport som finnes som vedlegg til prosjektrapporten finnes resultat frå spørjeundersøkingar, tilbakemeldingar frå eksisterande spesielle overnattingsbedrifter og samanstilling av relevant marknadsinformasjon.

3. INNSPEL TIL UTFORMING AV UMLEIGEHYTTER

Det er utarbeidd eit eige notat om utforming som var meint som eit innspel til arkitekt Erick T. Allende i arbeidet med utvikling av hyttemodellane for prosjektet. Notatet er utforma med bakgrunn i:

- Innspel frå prosjektdeltakarar på informasjons- og innspelsmøter
- Tankar og innspel etter studietur
- Informasjon frå marknadsrapport og spørjeundersøkingar
- Innspel frå Setesdalsmuseet angående handverksmessige tradisjonar
- Bildesamling av ei rekke hus i Setesdal



Moderne, tradisjonelt eller ein kombinasjon?



Manshausen, Steigen



Bjørgum, Rysstad



Leis, Sveits

3.1 Målgrupper og konsept

Sidan det er usikkert kva aktørar som eventuelt vil byggje hytter, og kva konsept dei ønskjer, er det tatt høgde for to hyttemodellar for to ulike målgrupper og konsept.

Unik og spesiell overnatting for par

Førebilete for dette konseptet er til dømes Juvet Landskapshotell, Manshausen og Tretoppfhyttene. I spørjeundersøking i samband med dette prosjektet spurte me respondentane kor dei helst ville bu på ein romantisk tur med partneren, dersom prisen var lik; hotellsuite på luksushotell eller designhytte i naturen med unik plassering. 83,4 % ønskte designhytta i naturen.

Dei typiske gjestane her er par mellom 40-55 år som reiser utan barn. Dei er både utanlandske og norske. Viktig for dei på turen er moglegheiter for naturopplevingar, ein triveleg overnattingsplass og god mat. For overnattingsplassen er dei mest opptatt av at det er reint, at det er utsikt og at det er god standard og bra fasilitetar. Pris, sentral plassering og miljøfokus har mindre å seie.

Naturopplevingar og god service er det viktigaste for den totale ferieopplevinga. Dei går vandreturar, og vil gjerne besøke ein festival eller anna arrangement.

Spennande og rimeleg overnatting for familiar

For denne målgruppa er pris viktigare. Som den første målgruppa er naturopplevingar sentralt i ferien, men for desse er også godt aktivitetstilbod viktig. For overnattingsplassen er det viktig at det er reint, god standard og at plasseringa er nær naturen/ med fin utsikt.

Meir konkrete innspel til storleik og funksjonar for hyttene er beskrive i notatet som følgjer som vedlegg til prosjektrapporten.



3.2 Innspel frå Setesdalsmuseet

Anders Dalseg er fagansvarleg for bygningsvern ved Setesdalsmuseet, og har kome med innspel til prosjektet med utgangspunkt i handverksmessige tradisjonar. Dei uttrykker ønskje om at prosjektet kan medverke til å halde i hevd gamle teknikkar, og viser til at Setesdal er unik med tanke på bygningskultur. Konkrete innspel går fram av notatet. Dalseg nemner også at han har stor sans for massivtre, og at nytenking er bra – gjerne med utgangspunkt i tradisjonane i Setesdal.

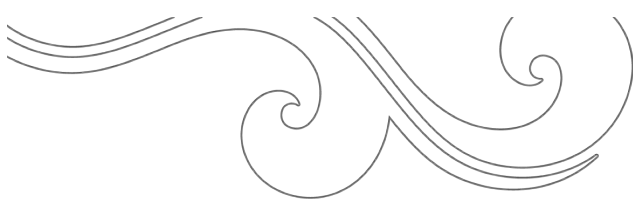
3.3 Konkrete innspel til utforming av hyttene

Samla tilbakemeldingar i prosjektet peikar i hovudsak mot at ein bør byggje på lokal byggjeskikk og lokale tradisjonar, men sjølvstøtt med rom for fornying og nye uttrykk. Tradisjonar kan dreie seg om både materialbruk, teknikkar, utforming og innreiing. I notatet blei det lista opp moment som kunne vere aktuelle å ha i tankane ved utforming av hyttene:

- Husform – prøve å finne særpreg frå byggjeskikken i Setesdal. Mange av dei gamle våningshusa er høge og smale. Eventuelt kan ein heller sjå på stolpehus/ stabbur/ loft, årestover eller andre uthus som inspirasjon for husform.
- Takform – her går dei fleste innspel i retning av at det bør vere saltak på hyttene. Både med tanke på tradisjonar, og med tanke på reguleringsplaner.
- Laft eller ikkje laft? Prosjektdeltakarane er opne for begge deler. Kanskje ein kan tenke ein kombinasjon av laft og stav? Tømrrarar har nemnd referansar til gamle stavkyrkjer i Setesdal. Kan ein tenke seg å utvikle ei eiga "Setesdals-kledning"?
- Taktekking – ta høgde for moglegheit for solceller. Eventuelt i kombinasjon med torv eller tre, form moment av gjenkjenning.
- Glas/ vindauga – mange har kommentert at kombinasjonen av glas og tre er spennande. Store vindauga som slepper naturen inn, mindre vindauga som utkikkspunkt til naturen.
- Utskjæringar – aktuelt å hente fram nokre utskjæringar som går att i Setesdal?
- Innreiing – også dette kan bidra til å få fram tradisjonar og byggjeskikk. Til dømes møblar som skåp og kvile, rosemaling eller anna.
- Om ein får fram tradisjonar i innreiinga kan kanskje hyttene byggast med meir moderne form – eller motsett; tradisjonell utforming med moderne innreiing.
- Hyttene bør skilje seg ut og skape merksemd.

4. AKTUELLE UTBYGGJARAR OG UTBYGGINGSOMRÅDE

Gjennom prosjektet har me hatt dialog med fleire potensielle utbyggjarar. Felles for fleire er at dei ser føre seg å byggje hytter for utleige på plassar som ikkje er regulert for utbygging, og i tillegg har fleire av dei utfordringar knytt til rasfare og/ eller nærleik til vassdrag. Me har også vore i dialog med aktørar som har område som er regulert for utbygging – både nokre som er interesserte i å byggje ut, og andre som ikkje ønskjer å utvikle eigedommen sin. Ingeniørstudentane som har skrive



bacheloroppgåve knytt til prosjektet, har brukt eit av dei aktuelle områda som konkret case i oppgåva si.

Me vil ikkje presentere dei konkrete utbyggjarane eller områda i rapporten, då planane deira ikkje er offentlege enno. Den einaste som så langt har gått offentlig ut med konkrete planer er Ellen-Marie Sanden på Rysstad. Ho har eit småbruk på Rysstad, og det regulerte hyttefeltet «Nystøl». Ho ønskjer å byggje ut eit «grønt hyttefelt» med hytter både for utleige og sal, og har tatt med hyttene frå prosjektet vårt i presentasjonen ho har laga for tomtosal.

Elles har prosjektet på eige initiativ drøfta Presteneset på Bygland som aktuelt område for plassering av eventuell visningshytte. Dette er nemnd for Bygland kommune, men om det skulle bli aktuelt må dette avklarast nærmare i eige prosjekt.

Felles for dei fleste potensielle utbyggjarane me har hatt kontakt med, er at dei synes det er utfordrande å kome vidare med planer som følgje av restriksjonar knytt til arealbruk og byggjereglar. Det er uttrykt ønskje om at prosjektet kan hjelpe vidare med slike problemstillingar.

5. UTFORDRINGAR KNYTT TIL AREALBRUK OG BYGGJEREGLAR

5.1 Problemstilling – skape noko unikt

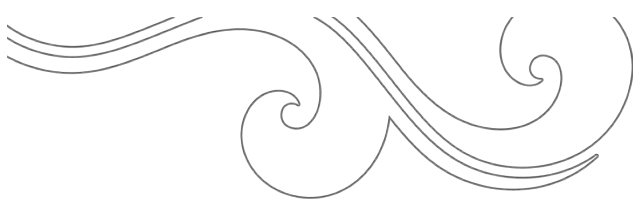
Eit viktig mål for prosjektet er å leggje grunnlag for utvikling av unike, attraktive og miljøvennlege overnattingsplassar fleire plassar i Setesdal. Dette tenker ein vidare skal føre til auka attraktivitet og merksemd for Setesdal som berekraftig reisemål. Rundt i Noreg ser ein etterkvart fleire døme på at unike overnattingsplassar med spesiell arkitektur og plassering, blir attraksjonar i seg sjølv. Trender viser at mange turistar ønskjer opplevingar utanom det vanlige, dei ønskjer god og lokal mat, og dei er opptatt av miljø og berekraft. I Setesdal har me flotte vassdrag, fjell og skogar – så moglegheitene er gode om me får myndigheiter og utbyggjarar med på laget.

Nettopp dette med arkitektur og plassering er altså gjerne nøkkelfaktorar for å få til noko som er unikt. Det vil igjen seie at det fort blir snakk om tiltak som går utover det som det er opning for i arealplaner og byggjereglar. Likevel ser me at dei får det til mange andre plassar rundt i landet, så det må vere mogleg å tenke litt ut av boksen og få til spennande ting også i Setesdal?

5.2 Avgrensingar og moglegheiter

Knut Erik Paulsen har vore engasjert for å sjå på problemstillingar knytt til dette temaet, og han har laga eit notat som følgjer som vedlegg. I notatet er det gjort greie for korleis tema knytt til byggjereglar og arealbruk er løyst ved realisering av andre utleigehytter med spesiell plassering. Ikkje uventa ser ein at det i dei fleste tilfelle er snakk om omregulering og/ eller dispensasjonar. Dette med ras- og flaumfare er aktuelle problemstillingar.

Knut Erik har også sett på kommuneplanane for Setesdals-kommunane, og gjer mellom anna greie for byggjeregrensar mot vassdrag og allereie regulerte område som kanskje kan vere aktuelle for utbygging.



Nokre plassar dei har klart å realisere hytter med oppsiktsvekkande plassering:



Å Camp, Tessungdalen



Trehyttene, Gjerstad



Pålehytta, Nisser



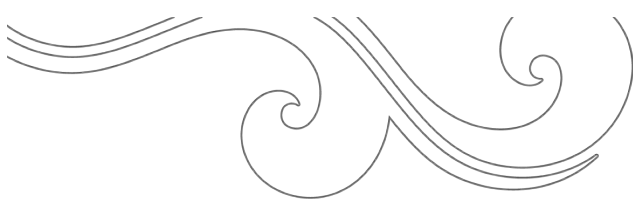
Juvet Landskapshotell, Vallidal

«Realisering av landskapshotellet hadde ikkje lykkast om ikkje mange av dei som kunne (og var heimla til å) seie nei – som Norddal kommune, Møre og Romsdal fylke, Innovasjon Noreg og naboane i grenda – faktisk sa ja. Eit spesiell takk går til plan- og miljøavdelinga i fylket. Det er slettes inga sjølvfølgje at det skal kunne byggjast på elvebarden til eit varig verna vassdrag.»

Sitat Knut Slinning, Juvet Landskapshotell

5.3 Møte med Fylkesmannen og kommunane

7. juni 2017 arrangerte prosjektet møte med representantar frå Miljøvernavdelinga hos Fylkesmannen og alle kommunane i Setesdal (administrasjonen, plan- og byggjesak). Generelt var deltakarane positive til prosjektet, og til å fokusere på moglegheiter. Så er det sjølvsaugt likevel slik at dei må halde seg til planer, lovar og reglar.



Hovudbodskap frå Miljøvernavinga er anbefaling om å sjå på moglegheiter innanfor område som allereie er regulert til utbygging. Problemet med ei slik tilnærming, er at dei som er potensielle utbyggjarar som kan tenke seg å satse på dette, gjerne ikkje eig område som er regulert for utbygging. Prosjektet ønskjer elles å leggje til rette for å skape noko unikt med spesiell plassering, og det er som regel heller ikkje samanfallande med område som allereie er regulert for utbygging.

Sjølv om aktørane altså er positive til å prøve å finne løysingar, så vil det nok i dei fleste tilfelle uansett bli snakk om dispensasjonar og omregulering. Det kan kanskje tenkast at ein kan argumentere med at utleiehytter gjer område tilgjengelige for fleire, og dermed fremmar formålet for LNF. Så må ein uansett vere obs på naturfarer som flaum og rasfare. Det vil truleg vere krav om konsekvensutgreiingar dersom formål ikkje er i tråd med overordna plan. Potensielle utbyggjarar må følgje med og melde inn ønskjer i samband med rullering av kommuneplanar.

Det blei lufta om det kan vere aktuelt for kommunane å gå saman om å utforme ein felles kommunedelplan for alle kommunane, med dette som tema. Om det skulle vere aktuelt må uansett konkrete område for utbygging vere klare, og alle område må konsekvensutgreiast. Det er altså avgjerande at det finnes grunneigarar/ utbyggjarar som vil satse og byggje.

6. PRESENTASJON AV HYTTENE

6.1 Berekraftperspektiv og vegen fram til hyttemodellane

Alle aktivitetar som er beskrive tidlegare i rapporten har vore med og danna grunnlag for arkitekten sitt arbeid med hyttemodellane. Dei første utkasta til hytter blei presentert for prosjektdeltakarane på møte 24.1.2018. På dette møtet var det og gruppearbeid og innspelsprosess, og innspela frå møtedeltakarane var med vidare i arbeidet. Sluttresultatet viser altså at det har vore ein prosess frå dei første utkasta fram til endelege hyttemodellar.



Dei første utkasta til hyttemodellar i prosjektet, teikna av arkitekt Erick T. Allende.

Då ein byrja arbeidet med hyttemodellane var intensjonen at ein også skulle sjå på smarte tekniske løysingar for hyttene i eit berekraftperspektiv. Dette har likevel vist seg vanskelig i praksis, då ein skal lage hyttemodellar på eit generelt grunnlag utan å kunne ta omsyn til plassering og situasjon for



aktuelle utbyggingsprosjekt. Ein har derfor kome til at dette er noko utbyggjar må vurdere i kvart enkelt tilfelle, og ein ønskjer ikkje å leggje for store føringar.

Berekraftperspektivet har ein likevel hatt med seg undervegs i arbeidet. Setesdal har lange tradisjonar for byggeri i tre – noko ein ønskjer å styrke og fornye gjennom dette prosjektet. Det er ikkje noko nytt å byggje trehytter i Setesdal, men med dette prosjektet tar ein det litt lenger når ein legg opp til laft eller massivtre – og natursteinsmur i staden for betong som ikkje slår like bra ut i ein klimarekneskap. Det er lagt opp til hytter som set lite fotavtrykk. I tillegg har sjølve prosessen med prosjektet gjennom studietur, innspelsmøter og samhandling ført til at fleire aktørar har blitt meir bevisst på miljøfaktorar og berekraft i egne verksemdar.

Det har òg vore drøfta idear knytt til rehabilitering av gamle bur og loft på gardane i Setesdal, for så å ta i bruk desse til utleige/ overnatting. Ein kan sjå føre seg mange flotte og spennande tilbod med slike løysingar, men dette må eventuelt vere noko huseigarar sjølv tar initiativ til – og ikkje noko som er del av dette prosjektet.

6.2 Presentasjon av hyttemodellane

Arkitekt Erick T. Allende har utvikla og teikna to hyttemodellar for prosjektet. Hyttene blei lansert på Sølvarden 20. juni 2018, med 39 deltakarar til stades og direkte TV-innslag på NRK Sørlandet. Her viser me nokre av teikningane og illustrasjonane, så er komplette teikningar tilgjengelige som vedlegg.

Hyttene er tenkt utført med laft eller KL massivtre som bærekonstruksjon, og fasade og tak som vertikal kledning eller trespon i ubehandla tre. Grunnmur er planlagt bygd med naturstein.

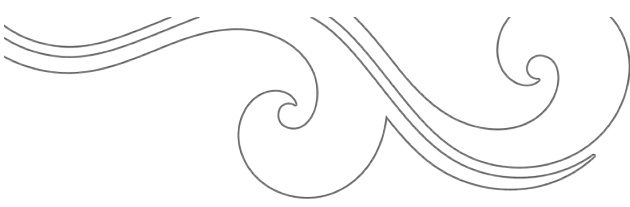
Arkitekten har hatt mange omsyn å ta i arbeidet med hyttene. Som arkitekt vil ein gjerne jobbe med god tilpassing til terreng og omgjevnader. For dette prosjektet er ikkje eventuell plassering avgjort, så han har altså måtte teikne hyttene utan å ha informasjon om omgjevnader.

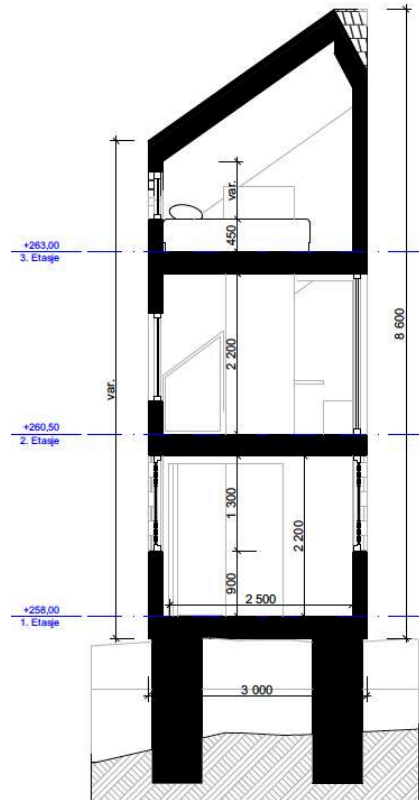
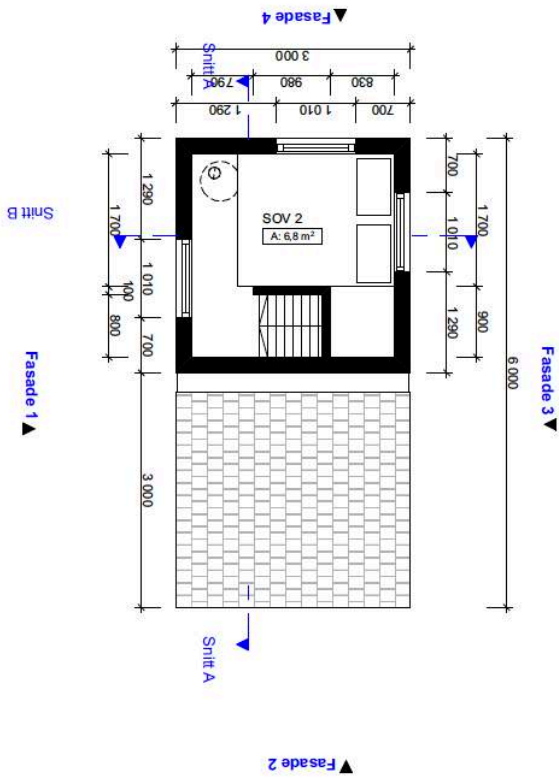
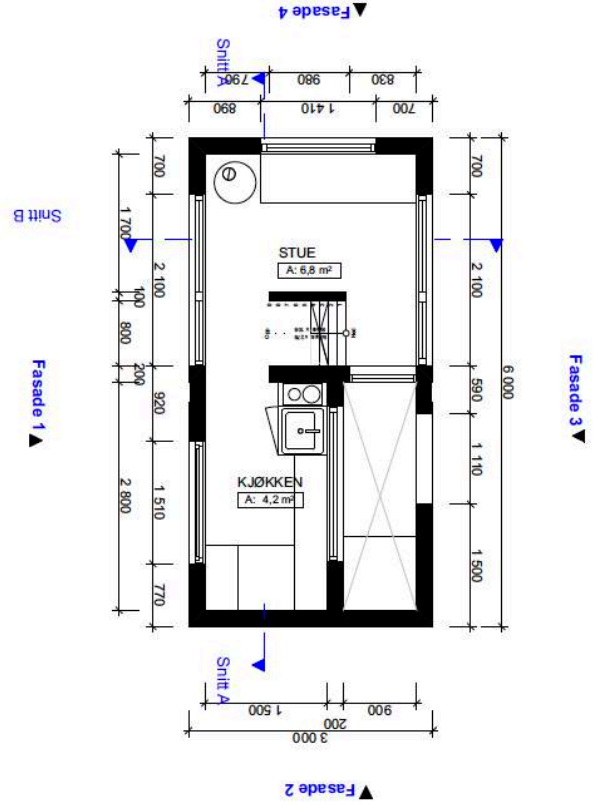
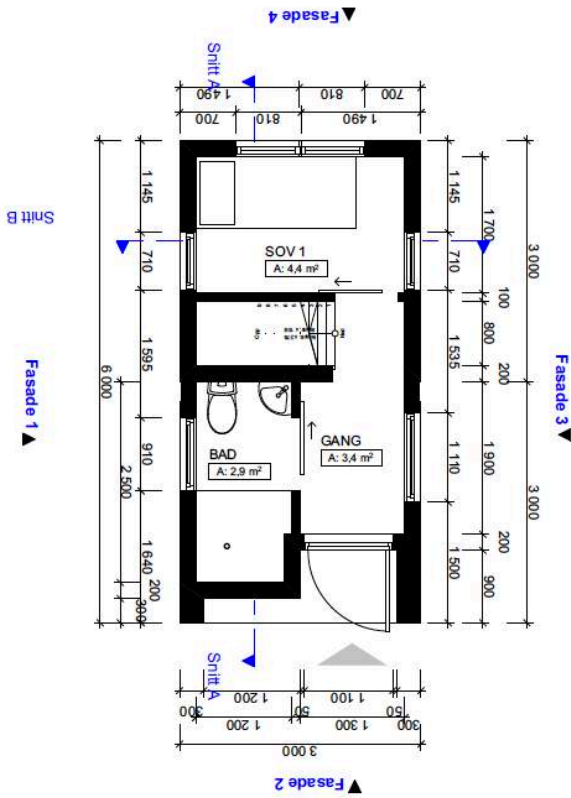
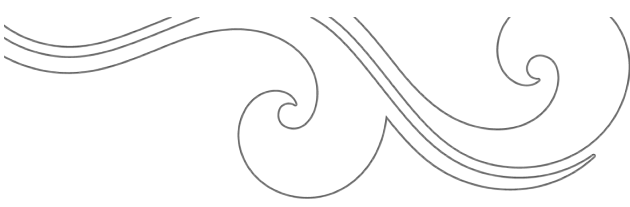
Hytte A

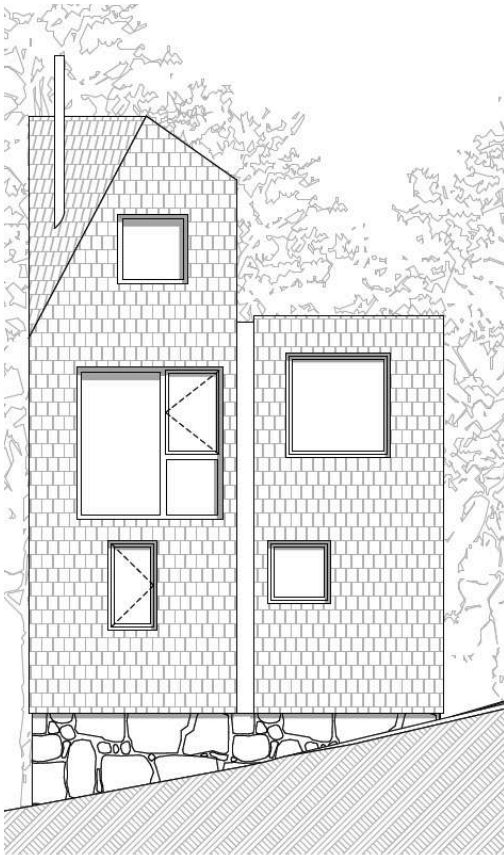
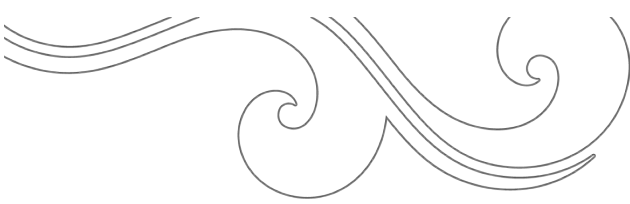
Dette er ei spesiell og høgrest hytte på 8,6 meter, med 3 etasjar. Hytta har BRA på 27 m².

- 1. etasje: Gang, bad og soverom.
- 2. etasje: Stue og kjøkken.
- 3. etasje: Hovudsoverom

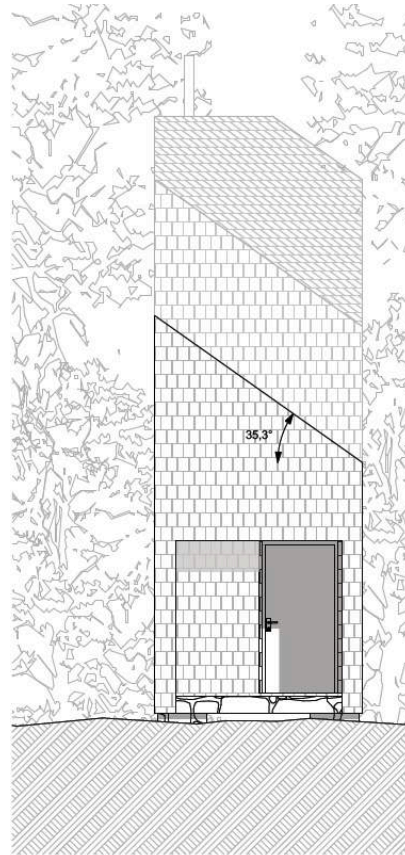
Med tanke på utfordringar knytt til høgde er det også laga ein alternativ variant av denne hytta (C), med 2 etasjar, 1 soverom og høgde 6 meter.





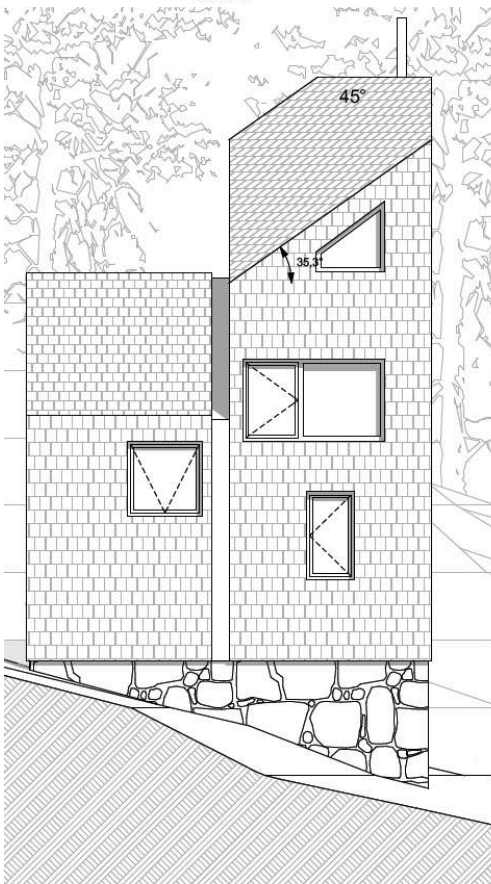


Fasade 1

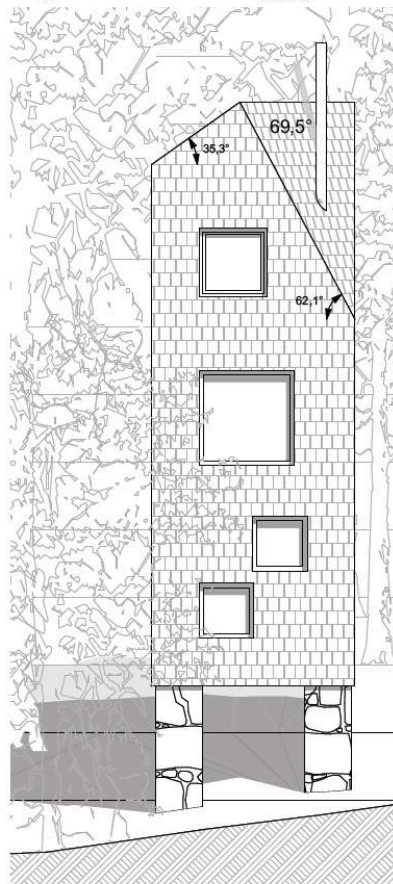


1:50

Fasade 2

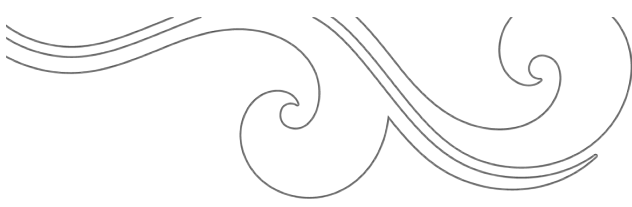


Fasade 3



1:50

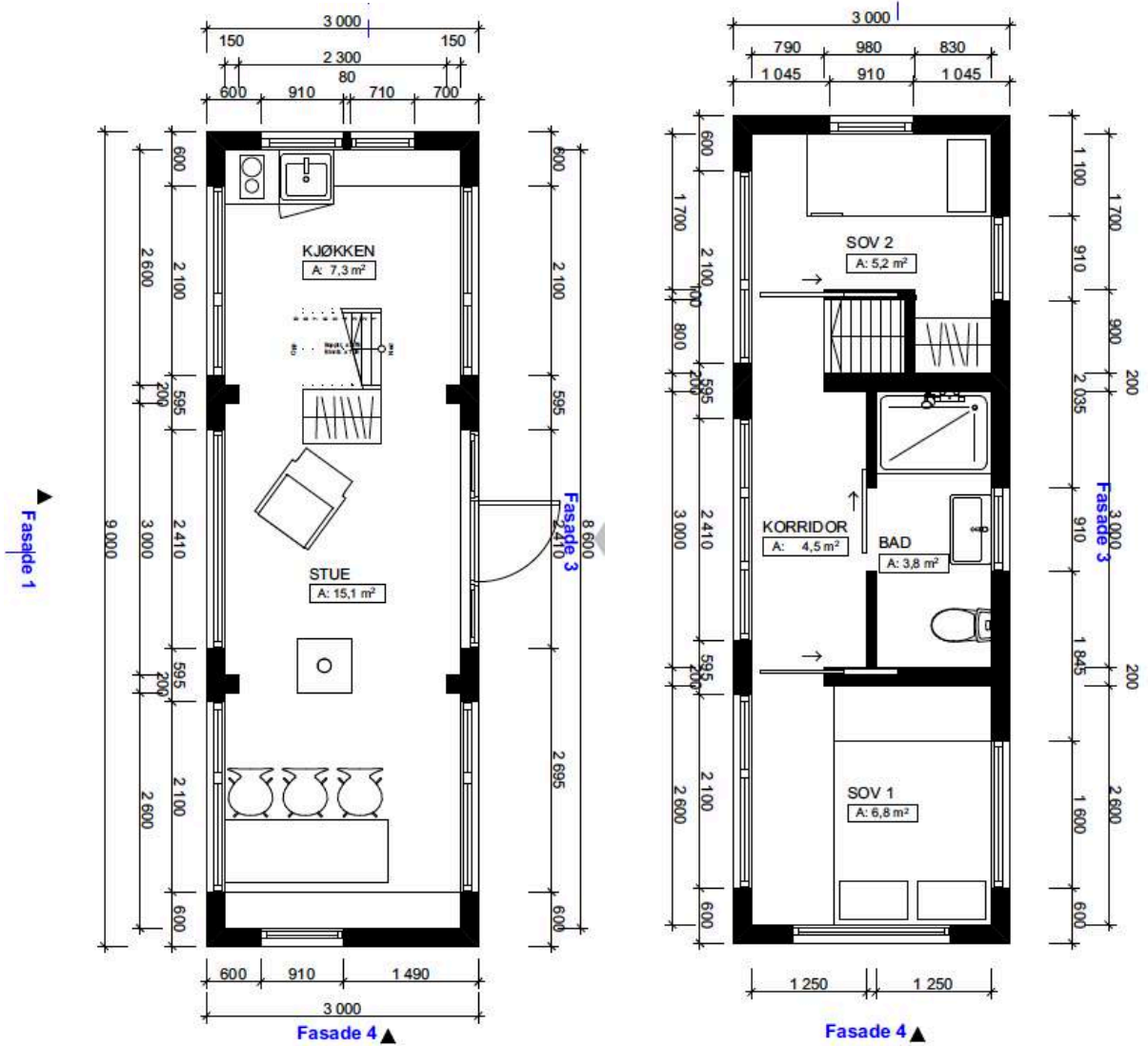
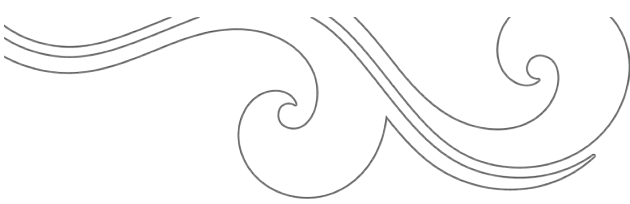
Fasade 4

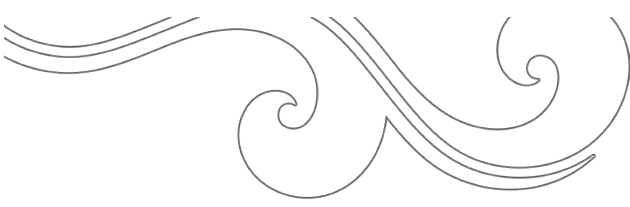


Hytte B

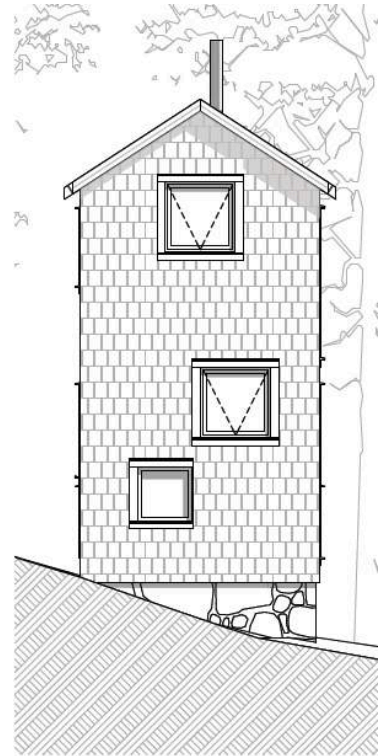
Denne hytta har BRA på 42,6 m², og høyde er 6 meter. Også denne hytta har ein smal bygningskropp. I 1. etasje er det stue og kjøkken, og i 2. etasje finn ein bad og to soverom.





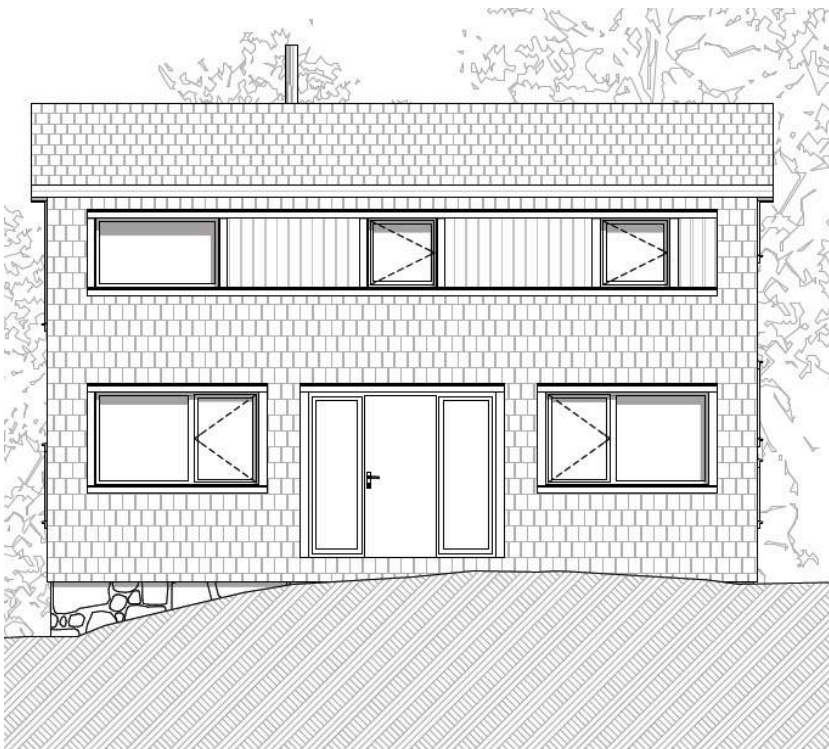


Fasade 1

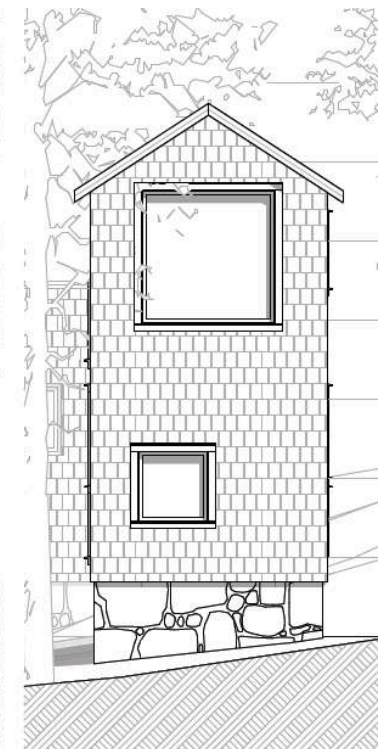


1:50

Fasade 2

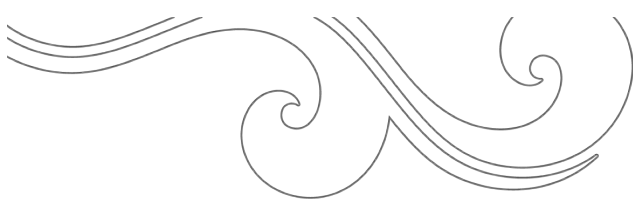


Fasade 3



1:50

Fasade 4



6.3 Opphavsrett og bruk av teikningar

Setesdal regionråd og arkitekt Erick T. Allende har inngått avtale om opphavsrett og bruk av teikningar og materiale som er utarbeidd i samband med prosjektet. I korte trekk er arkitekten sikra opphavsrett, og regionrådet har i stor grad anledning til å nytte og dele materiale fritt.

Vidare er det utarbeidd avtale om bruk av arkitektteikningar som er meint for bruk mellom regionrådet og utbyggjarar som ønskjer å nytte teikningane/ byggje hytte. Dei som ønskjer å byggje hytte i Setesdal kan nytte teikningar vederlagsfritt, men forpliktar seg til å vere tru mot teikningar og arkitektoniske retningsliner. Teikningar kan ikkje nyttast av aktørar som ønskjer å byggje hytte andre plassar enn i Setesdal. Dersom det skal bli aktuelt, må det godkjennast av både regionrådet og arkitekten.

6.4 Reaksjonar på hyttene

Reaksjonane på hyttene er mange, og svært ulike. Slik er det vel gjerne når det er snakk om arkitektur. Arkitektur engasjerer og provoserer, og kva ein meiner om resultatet er svært subjektivt. Under deler me nokre av kommentarane som har kome til hytteteikningane.





7. ØKONOMI OG KOMMERSIALISERINGSPOTENSIAL

I følge prosjektplanen skulle prosjektet gjere greie for tema kring økonomi og kommersialiseringspotensial ved utbygging av hytter. Det er mange ulike og usikre parameter som vil spele inn på slike vurderingar, til dømes plassering, tilgang på infrastruktur, eksisterande verksemd eller ikkje, andre aktivitetar og sesong. Dermed stiller me i prosjektet spørsmål ved kva verdi konkrete forslag knytt til konsept og drift vil ha.

Ein del av informasjonen frå marknadsrapport som er utarbeidd, kan vere med og danne grunnlag for vurderingar. Samandrag av denne finnes i punkt 2 over. Mellom anna går det fram at eksisterande verksemdar i segmentet unik/ spesiell overnatting seier at dei har godt belegg, og at omsetnad og resultat er bra – men dette er avhengig av høg pris og godt belegg. Dette er mindre anlegg med avgrensa kapasitet, dei tilbyr noko unikt, interessa er stor og dei er gjerne fullbooka mange månader fram i tid (i sesong).

Me har drøfta kalkyler for investering og drift med ulike aktørar som driv overnattingsverksemdar, men har altså kome til at det har lite for seg å presentere noko meir konkret sidan ulike løysingar og konsept vil gi store variasjonar.

8. VURDERING AV NYTTEVERDI

Det er tidleg å seie noko om nytteverdi av prosjektet, då dette i stor grad vil avhenge av i kor stor grad involverte aktørar tar med seg idear og lærdom i vidare utvikling av eigne verksemdar og prosjekt. Vidare vil eventuell oppfølging av prosjektet ha mykje å seie for nytteverdi.

Det mest konkrete og synlige resultatet av prosjektet er hyttemodellane som er utvikla. Så kan ein seie at desse har lite nytteverdi om dei blir liggande i ei skuff. Me har fått signal om at fleire aktørar vurderer å realisere bygging av hytter, og håpar sjølvstøtt det vil skje.

Mindre synlige resultat av prosjektet er nettverksbygging, bevisstgjering og lærdom. I ei kort rundspørjing til prosjektdeltakarar har me mellom anna fått desse tilbakemeldingane:

- Mange seier at dei har lært noko nytt, og at dei er blitt meir bevisste på tema knytt til berekraftige løysingar.
- Mange seier at dei er blitt kjent med nye aktørar.
- Nokre seier dei har etablert (eller har på gang) nye samarbeid som følgje av prosjektet.
- Nokre seier dei har fått ein ny forretningsidé etter deltaking i prosjektet.

Prosjektet har fått ein del merksemd, og skal mellom anna presenterast på konferansen «Framtidsbygda 2018» i Åmli og på «Trebiennalen» i Vennesla. Lansering av hyttene blei vist i direktesendt TV-innslag på NRK Sørlandet. Samla har me grunn til å tru at prosjektet har skapt auka merksemd om og fokus på berekraftig bygging i regionen vår.



Det er for tidleg å konkludere med om prosjektet har vore vellykka eller ikkje. For å kunne seie meir om nytteverdi, må me vente og sjå kva som skjer vidare.

9. VIDAREFØRING OG INFORMASJONSDELING

Prosjektgruppa meiner oppfølging av prosjektet vil vere viktig for å få mest mogleg nytteverdi av jobben som er gjort, og vil legge fram ulike forslag til oppfølging som ein ber styret i Setesdal regionråd om å ta stilling til. Det kan nemnast at det mellom anna har vore snakk om å få bygd ei visningshytte, og det er vurdert eit mobiliseringsprosjekt innan tre og eventuelt reiseliv for identifisering av aktuelle utviklingsprosjekt og mobilisering av aktørar som ønskjer utvikling.

Gjennom arbeid med prosjektet er det opparbeidd ei e-postliste med 130 interessentar. Prosjektrapport vil bli send ut til desse, og i tillegg blir rapport og alle vedlegg liggande tilgjengelige på Setesdal regionråd si nettside. I tillegg vil informasjon bli delt på facebookside, og ein vil be kommunane om å dele informasjon.

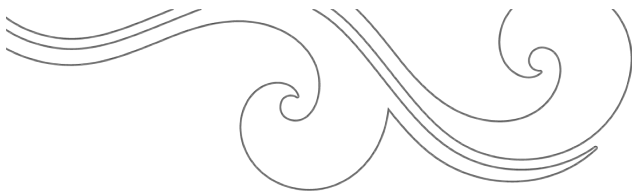
Når styret i regionrådet har godkjent rapportar og informasjon vil ein også foreslå at det blir oppretta ei eiga nettside for prosjektet og hyttene, men enkel og innbydande informasjon – og tilgang til alle dokument som er utarbeidd i løpet av prosjektet. Vidare vil ein jobbe for synleggjering i ulike tidsskrift/ fagblad innan bygg og arkitektur.

10. AVSLUTNING

Det mest konkrete og synlige resultatet av dette prosjektet, er hytteteikningane av dei to hyttemodellane som er utvikla i prosjektet. Som det går fram av denne rapporten har ei rekke aktørar vore involvert, og det er gjennomført mange aktivitetar som har vore med og danna grunnlag for hyttemodellane.

I tillegg til å leggje til rette for unike, attraktive og miljøvennlege overnattingsplassar i Setesdal, hadde prosjektet som mål å auke kompetanse om og fokus på berekraft og miljø som faktor i samfunns- og stadutvikling, næringsutvikling og utbyggingspolitikk. Det har også vore eit mål å bidra til meir samskapingskultur. Tilbakemeldingar frå prosjektdeltakarar tyder på at i alle fall ein del har lært noko nytt og hatt positive erfaringar frå prosjektet. På samlingar og studietur har me observert engasjerte samtalar mellom aktørar som kjente lite til kvarandre frå før, og det i seg sjølv tenkjer me har ein verdi.

Prosjektet håpar sjølv sagt at ein vil sjå konkrete og handfaste resultat, i form av at hytter blir bygd fleire plassar gjennom dalen. Uavhengig av eventuell bygging meiner ein altså at prosjektet har lykkast med nettverksbygging og å skape merksemd om berekraftfokus. Så kunne ein sjølv sagt sikkert gjort meir for å mobilisere og involvere enno fleire, og spesielt hadde det vore ønskeleg med større engasjement frå etablerte reiselivsaktørar i Setesdal. Uansett meiner me dei involverte har hatt nytte

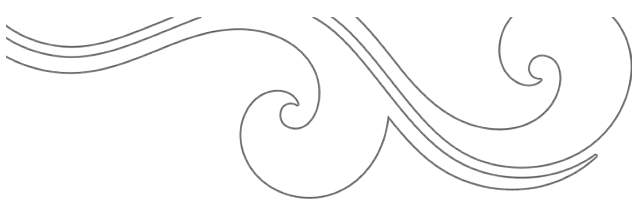


av prosess og samhandling, det er sett i gong ein debatt kring byggjekultur, arkitektur og berekraft og gjennom merksemd om prosjektet er fleire blitt meir bevisste på tema knytt til dette.

For mest mogleg nytteverdi av prosjektet blir vidare oppfølging viktig.

VEDLEGG

1. Rapport studietur
2. Innspelsnotat utforming hytter
3. Rapport marknadsdata
4. Hytteteikningar
5. Arkitektoniske retningsliner hytter
6. Avtale om bruk av hytteteikningar
7. Rapport plan- og byggjereglar



Forslag til oppfølging av prosjektet «Berekraftig byggeri i Setesdal»

PROSJEKTSKISSE

TRE – TRADISJONAR – TRENDAR

Mobiliseringsprosjekt for Setesdal/ Indre Agder



Kort samandrag

Prosjektet «Berekraftig byggeri i Setesdal» blir avslutta hausten 2018. Konkret er det utvikla 2 (3) ulike modellar av utleiehytter, som ein i neste omgang håpar at nokre aktørar i Setesdal vil byggje. Undervegs i prosjektet har det vore ei rekke aktivitetar, og involvering av handverkarar/ tømrarar, grunneigarar, reiselivsaktørar og andre. Prosjektet har altså bidrege til nettverksbygging, bevisstgjerung og lærdom knytt til berekraft og bruk av tre.

For å auke nytteverdi av prosjektet ytterlegare, og forhåpentleg kunne bidra til auka verdiskaping for fleire, er det ønskeleg med oppfølging. Dette er mellom anna drøfta med Innovasjon Norge og med regionalavdelinga hjå fylkeskommunen, som også har stort fokus på dette med tre. Prosjektet har saman med desse aktørane kome fram til at ein vil foreslå eit mobiliseringsprosjekt innan tresatsing i Setesdal (og eventuelt Indre Agder). Ein tenker seg identifisering og mobilisering av bedrifter som ønskjer vidare utvikling og satsing, og identifisering av moglege utviklingsprosjekt.

Hovden, 28. oktober 2018

Ingvild Hovden
(prosjektkoordinator «Berekraftig byggeri i Setesdal»)

1 «KVIFOR DETTE MASET OM TRE?»

Setesdal har lange tradisjonar for bruk av tre som byggjemateriale. I moderne tid har spesielt større bygg blitt bygd i stål og betong, medan mindre bygg gjerne blir bygd i tre. Dei siste åra har me sett at også fleire og fleire store bygg blir bygd i tre, og også har bærekonstruksjonar i tre. Dette skuldast dels at det er utvikla nye løysingar (til dømes krysslimt tre/ massivtre), og dels at byggjeforskrifta har opna for bruk av tre i større bygg. Ei av dei største barrierane for bruk av tre i større bygg som skular, barnehagar og sjukeheimar, er manglande kompetanse. Kompetanse generelt, og spesielt i tidleg fase, er avgjerande i mange byggjeprosessar. Vidare gjer ulike fordommar og varierende kompetanse om brann, lyd, fukt og kostnader at tre ikkje blir vurdert som eit reelt alternativ for mange utbyggjarar.

«Stål og betong har hatt sitt 100-år. Nå er det tre de neste 100!»

Kristine Nore, forsknings- og innovasjonssjef hjå Splitkon på samlinga «Byggeri for fremtiden» 19.6.2018

Klimaavtalen i Paris inneber at alle må bidra til å redusere dei globale klimautsleppa. Norge har forplikta seg til å redusere sine utslepp med 40 % innan 2030 i forhold til året 1990. Auka bruk av tre som byggjemateriale vil klart vere tiltak som kan bidra positivt til det grønne skiftet og reduksjon av CO₂-utslepp. I tillegg til miljøgevinsten er det trekt fram at tre gjev godt inn klima og positiv innverknad på fysisk og psykisk helse.

Byggjenæringa er den største distriktsnæringa i Norge, og omset årleg for 1 000 milliardar kroner. Næringa står for 40 % av verdiskapinga, 40 % av ressursbruken, 40 % av stasjonært energibruk, 40 % av avfall og 14 % av CO₂-utslepp. Ei utvikling mot auka bruk av tre framfor stål og betong, vil altså vere eit betydeleg og nødvendig grep for å nå måla om reduserte utslepp. Det finnes prognoser som seier at det norske forbruket av massivtre vil femdoblast innan 2024 (i følgje Anders Nyrud, professor i treteknologi).

Skog- og trenæring er definert som satsingsområde og framtidsnæring, noko som blir understreka i Meld. St. 6 (2016 – 2017) «Verdier i vekst – Konkurransedyktig skog- og trenæring». Under punktet om auka bruk av tre går det fram at regjeringa vil:

- «fortsatt stimulere til økt industrialisering av treprodukter gjennom virkemidler i blant annet Innovasjon Norge»
- «at det offentlige skal være forbilde og motivator for miljøvennlige byggeløsninger»

Innovasjon Norge har engasjert Kristin Vedum som «tredriver» i Agder. Målsetting er å stimulere til auka bruk av tre hos byggherrar i Agder, i første omgang dei største kommunane.

«Maset om tre» = moglegheiter for verksemder i Setesdal

Samandraget over tilseier altså at førespurnad etter tre som byggjemateriale vil auke kraftig dei neste åra. Setesdal har mange dyktige aktørar innan trenæringa, men det gjeld å henge med for å ta del i utviklinga og å kunne hauste gevinstar. Me trur at auka fokus på og interesse for tre vil ha innverknad på fleire område, ikkje berre nye bygg. Her bør det altså liggje moglegheiter for både tømrrarar, snikkarar, skogeigarar/ drivarar, møbelprodusentar, kunstnarar, trevareindustri og fleire. Føresetnaden er sjølv sagt at dei sjølv vil.

2 FØREMÅL MED PROSJEKTET

Med prosjektet ønskjer ein å identifisere og mobilisere bedrifter og aktørar knytt til trenæring som ønskjer vidare utvikling og satsing, og i neste omgang å identifisere moglege utviklingsprosjekt. På denne måten ønskjer ein å bidra til styrking og utvikling for eksisterande verksemdar, og kanskje også leggje til rette for nyetableringar eller nye samarbeid. Indirekte resultat av eit slikt prosjekt kan til dømes vere styrking av Setesdal som berekraftig reisemål for turistar.



På studietur til Østerrike (Vorarlberg) og Sveits (Graubünden) i november 2017 deltok ein god miks av handverkarar, grunneigarar/ utbyggjarar, reiselivsaktørar og produsentar. Mange trekte fram nettverksbygging og nye bekjentskapar som viktig med turen. Mange seier dei er blitt meir bevisste på tema knytt til berekraftige løysingar, og nokre seier at dei har fått ny forretningsidé og har nye samarbeid på gang etter deltaking i prosjektet.

3 AKTIVITETAR I PROSJEKTET

Det er altså i første omgang snakk om eit mobiliseringsprosjekt, som i neste omgang kan føre til konkrete utviklingsprosjekt for ulike verksemdar. Aktuelle aktivitetar er til dømes:

- Kartlegging og identifisering av aktuelle verksemdar. Oversikt over aktuelle bedrifter i Setesdal med kontaktpersonar, og informasjon om utviklingsbehov, komande investeringar og eventuelle byggjeprojekt.

- Følgje opp aktuelle verksemdar med kompetansetiltak, temadagar og befaringar. Ved aktuelle prosjekt som har eit visst omfang kan prosjektet bidra med ressursar gjennom påtrykk, mobilisering, informasjon og kompetansetiltak.
- Møteplassfunksjon. Prioritere å gi eit tilbod til aktuelle personar/ kundegrupper om studieturar og kompetansetiltak som felles tiltak. Inspirasjon og kunnskap til personar til målgruppa.
- Ved behov kan prosjektet lage eigne, mindre seminar om bruk av tre.

4 MÅLGRUPPER

Førebels forslag til målgrupper for prosjektet:

- Trebaserte verksemdar med base i Setesdal (eventuelt utvide til Indre Agder for større nettverk og betre synergjar).
- Aktørar knytt til restaurering/ rehabilitering av eldre bygg.
- Reiselivsverksemdar som har ønskje om ny kapasitet knytt til berekraftig overnatting eller aktivitetar, også sett i samanheng med resertifisering av Setesdal som berekraftig reisemål.

5 ORGANISERING OG GJENNOMFØRING

Eigarskap til prosjektet må ligge hos Setesdal regionråd. Det er tenkt innleigd prosjektleiar, og ei styrings- og/ eller ressursgruppe med representantar frå regionrådet, fylkeskommunen, Innovasjon Norge og Fylkesmannen (landbruksavdelinga). I tillegg er det viktig at næringa sjølv blir involvert, og 1 eller 2 representantar bør vere med i ressursgruppe. Prosjekteigar må haldast fortløpande orientert om arbeid og utvikling i prosjektet.

Avgjerande suksessfaktor for eit prosjekt som dette, er engasjement og involvering frå næringa sjølv. Ein del vil kanskje trenge «eit spark bak» for å sjå nytte og verdi av deltaking i eit slikt prosjekt, og det blir derfor viktig med direkte kontakt og oppfølging av aktuelle verksemdar og aktørar. Ein vil tidleg i prosjektet få kartlagt om det er tilstrekkeleg interesse, og om det motsette skulle vere tilfelle kan ein avslutte prosjektet utan at store ressursar er brukt.

Ein tenker det er viktig å «halde trykket oppe» etter at prosjektet «Berekraftig byggeri i Setesdal» no er avslutta, og at oppstart av nytt prosjekt ikkje bør drøye for lenge. Hausten er normalt veldig travel for tømrrarane, som er ei viktig målgruppe for prosjektet. Så roar det seg kanskje litt på nyåret.

Forslag til prosjektperiode er derfor sett til 1. desember 2018 – 1. juli 2019.

KOSTNADER OG FINANSIERING

KOSTNAD:

Kva/ aktivitet	Budsjett
Personalkostnad/ prosjektleiar	250 000
Administrasjonskostnader	50 000
Møter/ seminar, konsulent, reise	250 000
SUM KOSTNADER	500 000

FINANSIERING:

Kven	Budsjett
Setesdal regionråd	100 000
Aust-Agder fylkeskommune	300 000
Fylkesmannen (BU-midler)	100 000
SUM FINANSIERING	500 000

DØME FRÅ STUDIETUREN – WERKRAUM BREGENZERWALD



Venstre: Dagleg leiar Thomas Geisler viser fram skåp som er designa for oppbevaring av nasjonaldrakta. Eit så verdifullt plagg fortener skikkeleg oppbevaring. Rillene gjev assosiasjonar til plisséskjørtet, og stripa er og henta frå drakta. Setesdalsstakkane krev eventuelt eit større skåp ☺.

På studieturen vitja me mellom anna «Werkraum Bregenzerwald» i Andelsbuch. Dette er ei samanslutning av meir enn 80 handverksbedrifter, der handverkskultur og produkt blir vist fram. Dei kombinerer tradisjonell kompetanse med ny teknologi. Bygget hadde store glassflater, og slik var utstillingane tilgjengelege «heile døgnet».

Samarbeid er essensielt for dette prosjektet. Til dømes er 30 av medlemene tømrarar som konkurrerer om dei same jobbane, men dei ser verdien av å samarbeide. Regional identitet står sentralt. Senteret hadde 1/3 offentleg finansiering, resten frå medlemsavgifter, inngangsbilletter og sponsorar. Som eit pilotprosjekt dreiv dei og skule i samarbeid med ein handelsskule i området. Gjennom ei 5-årig utdanning (frå 13 år) kombinerer dei teori og fag, og elevane er innom ulike handverk.

Dette nemner me berre som døme på eit prosjekt me altså har vore innom i løpet av arbeidet med «Berekraftig byggeri i Setesdal».

**Setesdalsamarbeid**Bykle, Valle, Bygland,
Eyje og Hornnes

Saksmappenr: 2017/10 - 10

Arkiv:

Sakshandsamar: Rita Hansen

Saksframlegg

Setesdal regionråd

Saksnummer	Utval	Møtedato
78/18	Setesdal Regionråd - Styre	07.11.2018

Budsjett 2019

Dagleg leiar tilrår:

Styret godkjenner forslag til budsjett som framlagt. Dette blir fremja som styret si innstilling til representantskapet.

Saksutgreiing:

1. Bakgrunn for saka

Budsjettet er styringsdokumentet for verksemda, og synar komande års aktiviteter og satsingsområde. Styret legg fram forslag til budsjett i tråd med vedtekter, eigne styringsdokument for verksemda, Utviklingsplan Setesdal 2020 og med sideblikk på Regionplan Agder 2020 og aktuelle moglegheiter og utfordringar av regional karakter i Setesdal.

2. Saksopplysningar

Forslag til budsjett for 2019 ligg ved.
Dagleg leiar vil i tillegg orientere i møtet.

3. Vurderingar

Budsjettet byggjer på tidlegare års prioriteringar og inndeling i virkeområda infrastruktur, interkommunalt samarbeid, næringsutvikling og kompetanse – i tillegg til drift.

På inntektssida har ein lagt til grunn løyving på dagens nivå frå 4 kommunar, støtte frå Fylkeskommunen i medhald av konsesjonskraftavtale og forventna løyving til regionalt næringsfond som tidlegare.

Dagleg leiar har søkt å vektlegge handlingsorienterte tiltak og incentivordningar for å utløyse aktivitet og breidde for aktørar som er motiverte for å ta del i samfunns- og næringsutvikling. Budsjettet er og innretta i høve styresignal.

På infrastruktur vidarefører ein nivået på avsetning til RV9-fond og påverknadsarbeid i høve siste års nivå. Her er ein ny budsjettpost tatt inn som gjev rom for ein mogeligheitsstudie i høve RV9 som Nasjonal turistveg.

Innafor området næring har ein lagt opp til å vidareføre tenestekjøp for felles reiselivssatsing med Visit Setesdal. Gjeldande tenestekjøpsavtale gjeng ut i 2019, og er opphøveleg frå 2014. Også her er ny budsjettpost tatt inn for å evaluere avtalen, og for å sikre at framtidig arbeid er tufta på oppdatert kunnskap og ei koordinert reiselivssatsing.

Ei eiga budsjettpost i høve arrangementsstønad er også tatt inn, under føresetnad av at styret godkjenner forslag til retningsliner for ei særskilt ordning for arrangement, jfr eiga sak på dette.

Valle, den 31.10.2018

Rita Hansen
dagleg leiar

Rammebudsjett

2019

Inntekter:				
Tilskot Bykle kommune		-1 300 000		
Tilskot Valle kommune		-1 300 000		
Tilskot Bygland kommune		-1 300 000		
Tilskot Evje og Hornnes kommune		-1 300 000		-5 200 000
<hr/>				
Tilskot frå Aust-Agder fylke, RNF		-500 000		
Avdrag på lån		-46 000		
Renteinntekter		-120 000		-666 000
<hr/>				
Konsesjonskraftavtale		-4 500 000		-4 500 000
<hr/>				
Sum inntekter:				-10 366 000
Kostnader:				
Drift:				
Ordinær driftsramme		3 471 000		3 471 000
<hr/>				
Interkommunalt samarbeid:				
LIM - likestilling/integr./mangfald (flyktningrelatert)	483	25 000		
Styresamling - studietur		150 000		ny/videref.
Regional utviklingsplan for Setesdal 2030		100 000		275 000 ny
<hr/>				
Infrastruktur:				
Ladestasjonsoppfølging 2016-	929	20 000		
RV9 - Planleggingsfond	603	1 000 000		
RV9 - muligheitsstudie Nasjonal turistveg	697	150 000		ny
RV9 - påverknadsarbeid (fond)	604	300 000		1 470 000
<hr/>				
Næring				
Regionalt næringsfond RNF	003	750 000		
Setesdalskonferansen	620	300 000		økning
Evaluering innhold i tjenestekjøpsavtale Visit Setesdal	696	100 000		ny
Visit Setesdal/Destinasjon Hovden 2014-	383	1 250 000		2018/70
Arrangementstøtte		200 000		
<hr/>				
FOU (forskning og utvikling):				
Desentraliserte studietilbud 2016-		140 000		
Studiesenteret	922	60 000		vurderes i 2019
MARA - hovudprosjekt	4006	450 000		
<hr/>				
Ymse satsingar og prosjekt:				
Fellestiltak reiseliv inkl. IP-soner 2014-	710	400 000		400 000
<hr/>				
Ledig ramme 5000				
Ledig ramme - til prioriterte sakar gjennom året	008	1 500 000		1 500 000
<hr/>				
Sum kostander				10 366 000
<hr/>				
Budsjettbalanse				0

**Setesdalsamarbeid**Bykle, Valle, Bygland,
Eje og Hornnes

Saksmappenr: 2015/28 - 4
Arkiv:
Sakshandsamar: Runar Granheim

Saksframlegg

Setesdal regionråd

Saksnummer	Utval	Møtedato
79/18	Setesdal Regionråd - Styre	07.11.2018

Søknad om støtte til utvikling av Sesilåmi

Dagleg leiar tilrår:

Styret løyver 100.000,- i støtte til Sesilåmi for 2019. Eventuell vidareføring av støtte for 2020 og 2021 handsamast og vurderast etter nye søknadar frå stiftinga Sesilåmi.

Løyvinga dekkast frå ansvar 5000,- ledig ramme.

Når det gjeld profilering av Setesdal i samband med Sesilåmi,- forutset ein jamn dialog i god tid før arrangementet.

I etterkant av arrangementet, i løpet av 2019, må det leverast ein rapport på arbeidet til Setesdal regionråd.

Saksutgreiing:

1. Bakgrunn for saka

Stiftinga Sesilåmi, ved dagleg leiar Ørjan Ravndal hadde møte med administrasjonen 27.08.2018, der dei presenterte planar og visjonar for Sesilåmi framover. Dei ynskjer å «bygge opp att» Sesilåmi til å bli eit massivt og positivt vinterarrangement som set Setesdal på kartet.

Sesilåmi søker Setesdal regionråd om ei treårig støtteordning, i søknad datert 19.10.2018. Dei søker om 100.000 i årleg støtte i tre år, - til utviklingsarbeid i høve rennet og tilgrensande aktivitetar.

2. Saksopplysningar

Sesilåmi er ei stifting som er eigd av idrettslaga Bygland II, Valle II, Tonstad II og Sirdal skilag. Sesilåmi har blitt arrangert kvart år sidan 1976, med nokre få unntak pga vèrmessige utfordringar. Rennet er på 52 km, og gjeng frå Brokke i Valle kommune over til Sinnes i Sirdal. Deltakartalet har variert, men vart toppa i 2010 med tett på 3000 deltakarar, og med rekordlåg deltaking i 2017 med rundt 700 deltakarar. Det kjem også fram i søknaden at tilboda innan dette segmentet har blitt fleire, då særleg knytta til reiselivsdestinasjonar,- meir «tilgjengelege» renn, både mtp logistikk og ferdigheitsnivå.

Det kjem også fram i søknaden at Sesilåmi er eit samarbeid, både i eigarskap, deltaking og dugnadsarbeid mellom idrettslaga som nemnt over. Overskotet vert delt mellom idrettslage,- og på det meste har dette blitt 150.000 til kvart idrettslag. I tillegg kjem rennet næringslivet til gode, i størst grad innan reiselivet. Rennet marknadsfører Setesdal, og særleg Brokke som reiselivsdestinasjon, kontraktørane som driv med løypekøyering har Sesilåmi som viktig inntektskjelde, i tillegg blir reiknskapstenester, anna tenestekjøp og premiar kjøpt inn i/frå Setesdal.

Visjonen til stiftinga er at Sesilåmi skal gjenoppstå som eit av Noregs største og mest attraktive turrenn. Vidare konkretiserar søknaden måla i auka deltakarantal og større breidde i arrangementet, mellom anna med tanke på tilbod til born og unge, og andre tilgrensande aktivitetar.

Som ledd i arbeidet trekk dei fram systematisk arbeid med marknadsføring og satsing mot media, profileringsarbeid, utvikle tilbod for born og unge, utvide arrangementet m.m. Dei syner til at dei er godt i gong med dette arbeidet, mellom anna ved å styrke administrasjonen og ved å ha fokus på styringskultur og ansvarsområde,- profesjonalisering.

Stiftinga legg vekt på at det kan ta tid før ein får «snudd skuta», men at dei er budde på dette, - men at det krevjast ressursar for å få dette til.

3. Vurderingar

Sesilåmi har i mangfaldige år vore ein «institusjon» i Setesdal, både mtp deltaking, som styrkeprøve, men ikkje minst som ein årleg kraftinnsats i form av dugnadsarbeid gjennom idrettslaga i Valle og Bygland. Idrettslaga har i retur fått dele overskotet, noko som gjeng tilbake til lokalsamfunnet i form av aktivitetar og innhald i idrettslaga. Dugnadsinnsatsen er formidabel, noko som også kjem godt fram i søknaden. Insentivet for ein slik massiv dugnadsinnsats er då sjølvsagt at arrangementet gjeng med overskot.

No ser ein altså at Sesilåmi har hatt ei synkande kurve mtp deltakarar. Årsakene kan vere mange, mellom anna auka konkurranse frå andre destinasjonar, generell interesse for langrenn og «styrkeprøvar» osb. I tillegg har stiftinga gjeve uttrykk for at det vanskelegare enn før å ha med solide sponsorar.

Arbeidet dei søker om støtte til,- og som dei allereie er i gong med handlar om omstilling av verksemda,- med ei profesjonell leiing, skape eit breiare tilbod, utvikle samarbeid med lokalt næringsliv og med fokus på stadig vekst og lønsemd. Dette arbeidet føregjeng på mange nivå,- alt frå konkrete fysiske tiltak med løypa, til marknadsføring og utvikle fleire tilbod for å lokke til seg fleire deltakarar.

Me ser at eit strategisk arbeid med Sesilåmi har godt potensiale for å gje auke i antall deltakarar, meirinntekter for idrettslaga, auke i antall besøkande knytta til arrangementet, og positive ringverknader for reiselivet i Setesdal.

Ein nøkkel for vidare drift i Sesilåmi er økonomisk berekraft, - og tett samarbeid med aktørar i reiselivet spesielt i Brokke. Konkret tenker ein då på alpinsenteret, løypenettansvarlege, Brokke As og andre med aktivitetar og interesser i startområdet,- og ikkje minst aktørar på andre sida av fjellet.

På dette grunnlag tilrår administrasjonen at styret løyver 100.000 i støtte til utvikling av Sesilåmi for 2019.

Vedtak sendast til:

Stiftinga Sesiåmi (fyll ut)

Valle, den 26.10.2018

Rita Hansen
dagleg leiar

1 SØknad om stønad til utvikling av Sesiåmi revidert1

SØKNAD OM STØNAD TIL UTVIKLING AV TURRENNET SESILÅMI.

Turrennet Sesilåmi vart først arrangert i 1976 og er på 52 km og starter i Brokke i Setesdal og har målgang i Sinnes i Sirdal.

Rennet er «eigd» av Bygland IL, Valle IL, Sirdal skilag og Tonstad IL og er organisert som ei stifting som heiter Stiftinga Sesilåmi. Ein har eit hovudstyre som er styre for stiftinga Sesilåmi og ein rennkomitè som står for gjennomføring av rennet.

Deltakartalet har variert med åra i takt med interessa for langrenn og vintertilhøva, men vart toppa fram mot 2010 då ein hadde bortimot 3000 deltakarar. Dei siste åra har ein hatt ein nedgang i deltakartalet der botnen var i 2017 med vel 700 deltakarar.

Årsaka til nedgang i deltakartalet er nok samansett. Ein har hatt ein trend med minkande interesse som og Birkebeinerrennet har merka. Vidare har det i kome nye konkurrerande renn til som gjerne er lagt til reiselivsdestinasjonar. Desse renna har enklare logistikk og tilbod om korte løyper som og er aktuelle for relativt utrena folk. Vertilhøva var har og vore utfordrande, spesielt i åra 2010-2013.

Sesilåmi er saman med Birkebeinerrennet, Flyktingerrennet m.fl renn som går frå A til B over eit høg fjellsområde og som må karakteriserast som ei «manndomsprøve» å gjennomføre. Trendar i tida tyder på at den slags utfordringar vert meir populært. Her kan ein vise til utviklinga innan ultraløp, triatlon m.m.

Me har god tru på at ein kan utvikle Sesilåmi slik at ein kan få til eit attraktivt renn med fleire deltakarar. Me har engasjert Ørjan Ravndal som rennleiar/dagleg leiar i Sesilåmi. Han har svært god kompetanse innan fagfeltet. Han vart engasjert hausten 2017 og på den stutte tida fram til Sesilåmi 2018 gjennomføre han i samarbeid med dei tillitsvalde frå idrottslaga tiltak som skapte meir blest kring rennet og auking i deltakartalet.

I tillegg til folkehelse- og samfunnsmessige ringverknadane har og Sesilåmi ein næringsmessig funksjon. Her kan me nemne:

- Rennet startar i Brokke som er viktig reiselivsdestinasjon for Valle kommune og Setesdal.
- Markedsføringa av rennet bidrar også til markedsføring av Brokke og Setesdalsregionen.
- Det tilfører området mange overnattingar i heile Setesdal dagane fram mot rennet
- Kontraktørane som driv med løypekøyning i Brokkeområdet har preparering av Sesilåmi som ein viktig del av næringsgrunnlaget.
- Sesilåmi kjøper også andre tenester i Setesdalsområdet som premiar, rekneskapstjenester m.m.
- Sesilåmi er kanskje det største treffpunktet mellom Setesdal og Rogaland i dag. Den kontakten kan utnyttast næringsmessig.

Elles er Sesiåmi viktig for idrottsarbeidet for barn og unge i dalen. På det meste har kvar klubb fått utbetalt eit overskot på kr. 150.000 som har gått til lagsarbeidet. I år vart utbyttet kr. 40.000. Det vert lagt ned enorme mengder dugnadsarbeid av medlemmar i eigarlaga. Ca 150 medlemmer legg ned ca 15-20 timer dugnadsarbeid kvar i snitt – totalt ca 2500-3000 dugnadstimar.

Hovudstyret og rennkomiteen har saman med dagleg leiar starta opp eit utviklingsarbeid rennet Sesiåmi og tilgrensande aktivitetar. Ein har på dette stadium identifisert følgjande målsettingar og tiltak:

Visjon: Sesiåmi skal gjenoppstå som eit av Noregs største og mest attraktive turrenn!

Målsetting Deltaking:

2019:	1200 deltakarar + 250 i Minilåmi	= 1450 deltakarar
2020:	1400 deltakarar + 300 i Minilåmi	= 1700 deltakarar
2021:	1600 deltakarar + 350 i Minilåmi	= 1950 deltakarar

Aller viktigast: Fornøgde deltakarar!

Tiltak:

1. Marknadsføring
 - a. Nye nettsider
 - b. Ny Sesiåmi-film.
 - c. Proffe fotografar/proffe bilete.
 - d. Auka satsing på sosiale mediar.
 - e. Trekkplaster/kjendisar
 - f. Auka satsing mot media/aviser etc. (tiltak for å få merksemd)

2. Utvikle og bygge opp rundt Sesiåmi-profilen:
 - a. Tradisjonsrikt/historien.
 - b. Klassisk høgfjellsrenn.
 - c. Styrkeprøve.
 - d. Legendene.

3. Barneaktivitetar
 1. Utvikle Minilåmi i målområdet.
 2. Barneaktivitetar i Setesdal.

4. Nye tilbud:
 1. Ope Spor
 2. Sesiåmi Pro Tour?
 3. Ungdoms-Sesiåmi?
 4. Skøyte-sesiåmi?
(disse tiltaka er under vurdering)

5. Nye kart og løype-/høydeprofilar.
6. Spurtprisar og klatreprisar (ekstra mellomtidstasjon).
7. Utviklingstiltak i trase:
 1. Forbetre utforbakkar.
 2. «Turistløyper»,
 3. Skutertrasè, logistikk m.m.
8. Mange små justeringar
 1. Seedingsreglane.
 2. Trimklasse.
 3. Startprosedyre.
 4. Premiering/premieutdeling.
 5. Speaker/målgang/arena osv.
9. Styrke organisasjonen
 1. Dagleg leiar
 2. Avklare ansvarsområde
 3. Utvikle styringsstrukturen
10. Etablere marknadsføringssamarbeid med andre arrangement.

Dette er hovudelementa i det arbeidet me har gjort til no. Me er klar over at det tek fleire år med målretta arbeid for å «snu skuta». Dette arbeidet er me budde på å ta, men det krev ressursar. Difor vender me oss til dykk med tanke på bidrag/samarbeid om dette utviklingsarbeidet.

Me ser føre oss ein avtale på tre år der Setesdal regionråd yter kr.100.000 pr. år.

Som motyting få regionrådet profilering på nettsida, startportalar, stadion, m.m. Ein kan også vurdere tiltak der ein saman kan profilere næringsarbeidet i Setesdal mot aktuelle miljø i Rogaland.

På vegne av Stiftinga Sesilåmi.

Med helsing

Ørjan Ravndal

Rennleiar/Dagleg leiar.